

МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ «КИТОБХОНАИ МИЛЛӢ» - И
ДАСТГОҲИ ИҶРОИЯИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ «НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА»
ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО АППАРАТА ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

STATE INSTITUTION «NATIONAL LIBRARY» OF THE EXECUTIVE OFFICE OF
THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

**ПАЁМИ
КИТОБХОНАИ МИЛЛӢ**

Маҷаллаи илмӣ
2023, № 1 (1)

**ВЕСТНИК
НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ**

Научный журнал
2023, № 1 (1)

**BULLETIN
OF THE NATIONAL LIBRARY**

Science Magazine
2023, № 1 (1)

Душанбе – 2023

ТДУ 027.54(575.3)
ТКБ - 78.34(2) (2 тоҷик)
П-14

Паёми Китобхонаи миллӣ: маҷаллаи илмӣ / сармуҳаррир Қ. Х. Файзализода; муҳаррири масъул Ш. Комилзода. – 2023. – № 1 (1). – 154 с.

Муассиси маҷалла: Китобхонаи миллӣ

Файзализода Қумаҳон Хол

САРМУҲАРРИР

доктори илмҳои педагогӣ, профессор, директори Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ» - и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Комилзода Шариф

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ

номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, сармутахассиси Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ» - и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Насриддинзода Эмомалӣ Сайфиддин

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, узви вобастаи АМИТ, ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа

Саидзода Раҳим Ҳамро

доктори илмҳои техникӣ, профессор, вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон

Олимов Кароматулло Олимович

доктори илмҳои фалсафа, профессор, академики АМИТ, сарҳодими илмии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Ибодуллозода Аҳлиддин Ибодулло

доктори илмҳои таърих, профессор, ректори МДТ ДДОТ ба номи Садриддин Айни

Низомӣ Муҳриддин Зайниддин

доктори илмҳои филологӣ, профессор, ректори МДТ ДДФСТ ба номи М. Турсунзода

Латифзода Диловаршо

доктори илмҳои педагогӣ, профессор, муовини ректори МДТ КМТ ба номи Т. Сатторов

Сӯфизода Шодимуҳаммад

доктори илмҳои филологӣ, профессор, директори КМИ ба номи И. Гандии АМИТ

Муҳиддинов Сайдалӣ Раҷабович

доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи таърихи умумӣ ва ватании МДТ Донишгоҳи Русияву Тоҷикистон (славянӣ)

Шосаидзода Сафар

номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, мушовири директори Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ»-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Маҷалла соли 2021 таъсис ёфтааст.

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №220/МҚ-97 аз 27 сентябри соли 2021 ба қайд гирифта шудааст.

Нишонӣ: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, кӯчаи Техрон 5. Тел.: (+992) 900671806;

E mail: info@kmt.tj

Сомонаи КМТ: www.kmt.tj

Дараҷаи илмии мавод, саҳеҳии арқом, санаду иқтибосҳо ба дӯши муаллифон аст. Бознашри мавод танҳо бо ризоияти идораи нашрия ва истинод ба маҷалла сурат мегирад.

Матни мукаммали маводи ҷопӣ дар сомонаи расмии КМ ҷойгир карда шудааст.

УДК 027.54(575.3)
ББК – 78.34(2) (2 таджик)
В -38

Вестник Национальной библиотеки: научный журнал / главный редактор Дж. Х. Файзализода; ответственный редактор Ш. Комилзода. – 2023. – № 1 (1). – 154 с.

Учредитель журнала: Национальная библиотека

Файзализода Джумахон Хол

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

доктор педагогических наук, профессор, директор Государственное учреждение “Национальная библиотека” Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан

Комилзода Шариф

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

кандидат педагогических наук, доцент, главный специалист Государственное учреждение “Национальная библиотека” Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан

Насриддинзода Эмомали Сайфиддин

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

доктор юридических наук, профессор, член-корреспондент НАНТ, помощник Президента Республики Таджикистан по вопросам социального развития и связям с общественностью

Саидзода Рахим Хамро

доктор технических наук, профессор, министр образования и наук Республики Таджикистан

Олимов Кароматулло Олимович

доктор философских наук, профессор, академик НАНТ, старший научный сотрудник Национальной академии наук Таджикистана

Ибодуллозода Ахлиддин Ибодулло

доктор исторических наук, профессор, ректор ГОУ ТГПУ имени С.Айни

Низоми Мухриддин Зайниддин

доктор филологических наук, профессор, ректор ГОУ ТГИКИ имени М. Турсунзаде

Латифзода Диловаршо

доктор педагогических наук, профессор, заместитель ректора ГОУ НКТ имени Т. Сагторова

Суфизода Шодимухаммад

доктор филологических наук, профессор, директор ЦНБ имени И. Ганди НАНТ

Мухиддинов Сайдали Раджабович

доктор исторических наук, профессор кафедры всеобщей и отечественной истории ГОУ РТСУ

Шосаидзода Сафар

кандидат педагогических наук, доцент, советник директора Государственное учреждение “Национальная библиотека” Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан

Журнал основан в 2021 году.

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан №220/МЧ-97 от 27 сентября 2021 года.

Адрес: 734024, Республика Таджикистан, улица Техрон 5. Тел.: (+992) 900671806; E mail: info@kmt.tj

Сайт НБТ: www.kmt.tj

За степень научности материалов, достоверности цифр, фактов и ссылок несут ответственность авторы. Перепечатка материалов осуществляется только с разрешения редакции издания и ссылок на журнал.

Полный текст печатных материалов размещён на сайте НБ.

DC 027.54(575.3)
BC – 78.34(2) (2 tajik)
H-11

Bulletin of the National Library: scientific journal / Chief editor J. Kh. Faizalizoda; executive editor Sh. Komilzoda. – 2023. – №1 (1). – 154 p.

Founder of the journal The National Library

Faizalizoda Jumakhon Khol

CHIEF EDITOR

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, director of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan

Komilzoda Sharif

RESPONSIBLE EDITOR

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, chief specialist of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan

Nasriddinzoda Emomali Sayfiddin

EDITORIAL BOARD:

Doctor of Juridical Sciences, Professor, corresponding member of the National Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan, assistant to the President of the Republic of Tajikistan on social development and republic relations

Saidzoda Rahim Hamro

Doctor of Technical Sciences, Professor, Minister of Education and Sciences of the Republic of Tajikistan

Olimov Karomatullo Olimovich

Doctor of Philosophy, Professor, academician NAST, chief scientific officer of the National Academy of Sciences Tajikistan

Ibodullozoda Ahliddin Ibodullo

Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of the SEI TSPU named after S. Aini

Nizomi Muhridin Zayniddin

Doctor of Philological Sciences, Professor, Rector of SEI TSICA named after M. Tursunzoda

Latifzoda Dilovarsho

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Rector of the SEI NCT named after T. Sattorova

Sufizoda Shodimhammad

Doctor of Philological Sciences, Professor, Director of the CSL named after I. Gandi of the National Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan

Muhiddinov Saydali Rajabovich

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of General History and National History SEI RTSU

Shosaidzoda Safar

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director's Advisor of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan

The journal was founded in 2021.

The journal is registered in the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan №220/MG-97 from 27 September 2021.

Address: 734024, Republic of Tajikistan, Tehran Street 5. Tel: (+992) 900671806; E-mail: info@kmt.tj

Website: <http://kmt.tj/>

The authors are responsible for the degree of scientific content, reliability of figures, facts and references. Reprinting of materials is carried out only with the permission of the administration of the publishing house and links to the journal.

The full text of the printed materials is available on the NL website. The full text of printed materials is available on the NL website.

© NL, 2023

МУНДАРИЧА

Насриддинзода Э. Эҳёи суннати қадимаи китобдориву китобхонии миллати тоҷик.....8
Файзализода Қ. Сухани сармуҳаррир.....10

Китобхонашиносӣ

Холов Б. С. Сиёсати нави китобдорӣ миллӣ..... 12
Шосайдзода С. Қўйгоҳи менечменти сифат дар раванди идоранамоии фаъолияти китобхона..... 20
Комилзода Ш. Нақш ва мақоми Китобхонаи миллии Тоҷикистон дар рушди илми китобдорӣ..... 29
Зафари Ш. Татбиқи инноватсияҳо ҳамчун самти афзалиятноки фаъолияти методии китобхонаҳои Тоҷикистон..... 41
Раҷабова С. С. Масъалаҳои омӯзиши таърихи фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон дар солҳои 30-юми асри XX..... 48

Библиографиносӣ

Нодирзода С. Рушди библиографияшиносӣ дар Тоҷикистон..... 61
Маҳмудов Г. Фаъолияти кишваршиносии китобхонаҳои давлатӣ-оммавии Тоҷикистон дар тарғиби сайёҳӣ..... 77
Титова О. Фаъолияти илмӣ-тадқиқотии Хонаи китоби Тоҷикистон дар марҳалаи ҳозира..... 84

Суханшиносӣ

Эшонқулов Э. Пазириши вожаҳои омада дар забони тоҷикӣ..... 99

Фарҳангшиносӣ

Латифзода Д. Н. Баъзе масъалаҳои таъмини илмии фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва омодагии касбии мутахассисон дар ин соҳаи ҳаёти маънавӣ..... 106
Набиев В. М. Саҳми ҷавонони эҷодкори Тоҷикистон дар рушди фарҳанги байни миллатҳо..... 115

Педагогика ва психология

Файзализода Қ. Х. Масоили ташаккули хониши бомулоҳиза дар асри рақамигардонӣ 128

Таърих

Муродӣ М. Б., Муродова Р. М. Аз таърихи нашри маҷаллаҳо дар Тоҷикистон (солҳои 1920-1930)..... 136

СОДЕРЖАНИЕ

Насриддинзода Э. Возрождение древнего традиционного книгочтения и библиотечного дела таджикского народа.....	8
Файзализода Дж. Слово главного редактора.....	10

Библиотечковедение

Холов Б. С. Новая национальная библиотечная политика.....	12
Шосайдзода С. Место менеджмента качества в процессе управления деятельностью библиотеки.....	20
Комилзода Ш. Роль и место Национальной библиотеки Таджикистана в развитии библиотечной науки.....	29
Зафари Ш. Внедрение инноваций как приоритетное направление методологической деятельности библиотек Таджикистана.....	41
Раджабова С. С. Вопросы изучения истории библиотечного дела Таджикистана в 30-х гг. XX века.....	48

Библиографоведение

Нодирзода С. Развитие библиографоведения в Таджикистане.....	61
Махмудов Г. Краеведческая деятельность государственных и публичных библиотек в пропаганде туризма.....	77
Титова О. Научно-исследовательская деятельность Дома книги Таджикистана на современном этапе.....	84

Языкознания

Эшонкулов Э. Принятие заимствованных слов в таджикском языке.....	99
--	----

Культурология

Латифзода Д. Н. Некоторые вопросы научного обеспечения социально-культурной деятельности и подготовки профессиональных специалистов для этой области духовной жизни.....	106
Набиев В. М. Вклад творческой молодежи Таджикистана в развитии межнациональной культуры.....	115

Педагогика и психология

Файзализода Дж. Х. Проблемы формирования вдумчивого чтения в цифровую эпоху.....	128
---	-----

История

Муроди М. Б. Муродова Р.М. Из истории издания журналов в Таджикистане (1920-1930 годы)	136
---	-----

CONTENT

Nasriddinzoda E. Revival of the ancient traditional book reading and librarianship of the Tajik people..... 8
Faizalizoda J. Word from the chief editor..... 10

Library science

Kholov B. New national library policy..... 12
Shosiadzoda S. The place of quality management in the process of managing the activity of the library..... 20
Komilzoda Sh. The role and place of the National Library of Tajikistan in the development of library science..... 29
Zafari Sharif. Implementation of innovations as a priority direction of methodological activities of libraries of Tajikistan..... 41
Rajabova S. S. Questions of studying the history of library science in Tajikistan in the 30s of the twentieth century..... 48

Bibliography

Nodirzoda S. Development of bibliography in Tajikistan..... 61
Mahmudov G. B. Regional studies activities of state and public libraries in tourism promotion..... 77
Titova O. Scientific research activities the houses of the book of Tajikistan at a modern stage..... 84

Linguistics

Eshonkulov E. Adoption of borrowed words in tajik language..... 99

Culturology

Latifzoda D. N. Some issues of scientific support of socio-cultural activities and training of professional specialists for this area of spiritual life..... 106
Nabiev V.M. Contribution of creative youth of Tajikistan to the development of interethnic culture 115

Pedagogy and psychology

Faizalizoda J. Kh. Problems of formation of thoughtful reading in the digital age..... 128

Story

Murodi M. B., Murodova R. From the history of journals publishing in Tajikistan (1920-1930) 136

Китобхонаи миллии Тоҷикистон, ки ҳаҷор сол пеш хишти аввалашро гузошта будам ва имрӯз ба фаъолияти он ифтитоҳ бахшидам, аз ғумлаи дастовардҳои бисёр барғаста ва дурахшоки Истиқлолияти кишвари маҳбуби мост. Ин кохи мӯҳташам барои мардуми шарифи Тоҷикистон, ки аз даврони бостон аҳли китобу аҳли савод буданд, бунёд ниҳода шуд. Умедворам, ки Китобхонаи миллии садсолаҳо ба миллати кӯҳанбунёди мо хидмат менамояд, бо нури хираду маърифат наслҳои имрӯз ва оянда ба корномаҳои славшумули маънавӣ ҳидоят мекунад, ҳароги афрӯхтаи ниёгонро фурузон нигоҳ медорад. Дар рӯзҳои мубораки фарорасии Шаврӯзи оламафрӯз таманно мекунам, ки Китобхонаи миллии дар адои рисолати муқаддаси Президент ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон – эҳёи шукӯҳи ғажониӣ таърих ва тамаддуни халқи тоҷик нақши шоиста гузошта, дар пешрафти тамоми салтанати ҳаёти ғомеаи имрӯза заминаи мусоид фароҳам оварад.

*Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
Эмомалӣ Раҳмон*

ЭҲӢИ СУННАТИ ҚАДИМАИ КИТОБДОРИВУ КИТОБХОНӢИ МИЛЛАТИ ТОҶИК

Мардуми сарбаланду соҳибмаърифати тоҷик аз қадимулайём ба китоб ҳамчун як падидаи бузурги фарҳангӣ арҷ гузошта, онро ба ҳайси сарчашмаи беназири дониш ва ташаккули маънавиёти инсон истифода кардаанд. Дар баробари ин, чунонки маъхазҳои муътамади таърихӣ шаҳодат медиҳанд, нобиғаҳои оламшумули илму маданият ва адабиёти тоҷик бо бозёфтҳо ва комёбиҳои илмӣ худ дар раванди ҷаҳонишавии фарҳанг ва тамаддуни башар саҳми сазовор гузоштаанд.

Ҳанӯз дар даврони ҳукмронии Сомониён ба рушди илму дониш ва китобу китобдорӣ тавачҷуҳи хоса зоҳир карда мешуд ва мақому манзалати китобдор дар сатҳи баланд қарор дошт.

Дар қарнҳои минбаъда китобхонаҳо ба марказҳои воқеии донишандӯзӣ ва хифзу нигоҳдорандаи осори чопиву

каламӣ табдил ёфта, китобдорон барои ҳадалимкон таъмин намудани аҳоли бо ғизои маънавӣ хизмати шоистаро ба анҷом расониданд.

Имрӯз, ки ҷомеа дар шароити ҷаҳонишавӣ ва пайванду муколамаи тамаддунҳо қарор дорад, эҳтиёҷ ба дарёфти иттилооти фаврӣ афзуда, аз муассисаҳои китобдорӣ-библиографӣ тақозо менамояд, ки бо истифода аз технологияи иттилоотӣ-иртиботӣ беҳтару бештар ҷиҳати саривақт қонё гардонидани талаботи иттилоотии аҳоли тадбирҳо андешанд.

Дар даврони соҳибистиклолии кишвар, дар самти бунёди китобхонаҳои наву замонавӣ, таҷдиду барқарорсозии фаъолияти китобхонаҳои амалкунанда, бо таҷҳизоти муосир ва адабиёти нав таъмин намудани онҳо қорҳои назаррасу шоёни таҳсин ба анҷом расиданд. Дар ин маврид

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон басо дақиқ ишора кардаанд, ки «дар марҳилаи нави таърихӣ суннати қадимаи китобдориву китобхонии мо ба сурати тоза ва мазмуну муҳтавои нав идома пайдо кард».

Аз он ҷумла, сохта ба истифода дода шудани бинои нави Китобхонаи миллии Тоҷикистон, Китобхонаи вилоятии ба номи Шамсиддин Шохин дар шаҳри Бохтар, китобхонаҳои замонавӣ дар шаҳрҳои Ҳисору Турсунзода ва дигар шаҳру ноҳияҳои кишвар аз иқдомҳои наҷибии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дарак дода, далели равшани фарҳангсолорӣ ва маърифатпарастии Пешвои муаззами миллат мебошад.

Айни замон дар ҷумҳурӣ 6083 китобхона, аз ҷумла 1362 китобхона дар тобеияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, 4587 китобхона дар тобеияти Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 143 китобхона дар тобеияти дигар вазорату идораҳо фаъолият доранд. Илова бар ин, дар даврони соҳибистиклолии кишвар заминаҳои ҳуқуқии фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон таҳқику тақвият ёфта, силсилаи барномаҳои давлатии соҳаи китобдорӣ қабул ва дар амал татбиқ карда шуданд, ки метавон ин айёмро давраи нави рушди фаъолияти китобдорӣ дар кишвар арзёбӣ кард.

Имрӯз дар соҳаи китобдорӣ тоҷик дар радифи дастовардҳо, баъзе камбудиву мушкилот низ ба назар мерасанд. Аз он ҷумла, бояд вазъи воқеии фаъолияти китобхонаҳои деҳот ва дастрасии аҳолии он бо адабиёти ниёзи хониш мавриди таҳқику баррасии ҳамаҷонибаи муҳаққиқони соҳа қарор гирад. Ҳамзамон, оид ба дорой ва ноқисии захираи китобхонаҳои мамлакат ва сатҳу сифати хизматрасонии китобдорӣ дар китобхонаҳои музофотӣ

зарур аст, ки таҳқиқотҳои сотсиологӣ анҷом дода шаванд.

Ин ва дигар масъалаҳое, ки ба таҳқику омӯзиш ниёз доранд, албатта фаъолияти дастаҷамъонаи олимону коршиносони соҳа ва таъбу нашри натиҷаи таҳқиқотро тақозо мекунанд. Дар ҳаллу фасли ҷунин муаммоҳои ҷойдошта маҷаллаи илмӣ нафтагисси «Паёми Китобхонаи миллӣ» метавонад хизмати шоистаро ба анҷом расонад. Таъсиси ин нашрияи илмиро ба муассису хонандагони он, аҳли илму адаб ва албатта китобдорони ҷумҳурӣ самимона шодбош мегӯем. Воқеан нашри пайвастаи ин маҷалла метавонад барои саривақт баррасиву пешниҳод намудани дастоварду комёбиҳои соҳаи китобдорӣ кишвар, ҳаллу фасли масоили мубрами назарӣ ва амалии соҳаҳои мухталифи дониш, баҳусус илмҳои гуманитарӣ, шиносии мутахассисону донишҷӯён бо комёбиҳои назарраси илми китобдорӣ ҷаҳонӣ, таҷрибаи муфиди китобхонаҳои ватаниву хориҷӣ, мусоидат намояд. Дар ин робита аҳли эҷод, баҳусус олимону зарур аст, ки барои баланд бардоштани нуфузи маҷалла тавассути пешниҳоди мақолаҳои проблемавӣ ба ҳалли мушкилоти мавҷудаи соҳа саҳм гиранд.

Итминон дорем, ки аҳли эҷоди маҷалла дар татбиқи мақсадҳои наҷибонаи худ комёб гардида, ба ҳамин васила дар рушду нумӯи илми китобдорӣ тоҷик ва афзудани нуфузу эътибори Тоҷикистони соҳибистиклол дар раванди ҷаҳоншавии ҷомеаи иттилоотӣ мусоидат хоҳанд намуд.

Эмомалӣ НАСРИДДИНЗОДА,
ёрдамчи Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон оид ба масъалаҳои
рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа,
узви вобастаи АМИТ, доктори
илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор

СУХАНИ САРМУҲАРИР

Боиси хушнудист, ки бо ибтикори Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон имрӯз Муассисаи давлатии "Китобхонаи миллӣ"-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба маркази воқеии илму маърифат ва ниғаҳдорандаи нерӯи зехнии инсон табдил ёфтааст. Китобхонаи миллӣ дар татбиқи сиёсати китобдорӣи Ҳукумати ҷумҳурӣ саҳм гирифта, пайваста кӯшиш менамояд, ки дар фароҳамовариву нигоҳдорӣ ва дастраси гурӯҳҳои гуногуни хонандагон гардонидани захираи китобӣ ва ташкилу баргузориҳои силсилаи чорабиниҳои сатҳи ҷумҳуриявӣю байналмилалӣ мусоидат намояд. Яке аз чорабиниҳои муҳимми сатҳи ҷумҳуриявӣ, ки соли панҷум аст зери сарпарастии бевоситаи Пешвои муаззами миллат дар саросари кишвар баргузор мегардад, озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» мебошад. Натиҷагирӣ аз фаъолияти озмун исбот намуд, ки воқеан миллати китобдӯсту китобовари тоҷик метавонад дар заминаи омӯзиши мероси бузурги адабиву илмии аҷдодони худ анъанаҳои неки китобхониву китобдориро бо шеваву равишҳои нав равнақу ривож диҳад. Дар ҳошияи ин таҳаввулотҳои ба вуқӯъ пайваста месазад, ки масъалаҳои назариявӣ ва амалии соҳаи китобдорӣи тоҷик бо дарназардошти вижагиҳои рушди ҷомеаи иттилоотӣ аз ҷониби олимону муҳаққиқон ва мутахассисони ришта мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор гиранд. Дар ҳалли ин масоил маҷаллаи илмии навтаъсиси «Паёми Китобхонаи миллӣ» мадад расонида метавонад.

Маҷаллаи илмии «Паёми Китобхонаи миллӣ» фаъолияти худро дар асоси

талаботи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма», «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», «Дар бораи таъбу нашр», «Оинномаи Китобхонаи миллӣ» ва дигар асноди меъёрӣ-ҳуқуқии соҳаҳои илму маориф ва фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монда, барои ба ихтиёри хонанда вогузор намудани маводи ҷопии илмӣ, таърихӣ, фарҳангӣ ва махсусан маводи марбут ба китобшиносӣю китобдорӣ, интишоори мақолаҳои проблемавӣ роҷеъ ба масоили муҳимми илмҳои таърих, педагогика, психология, филология, сотсиология, китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографиносӣ, иттилоотшиносӣ, баландбардоштани сатҳи маънавию фарҳангии аҳли ҷомеа ва ҷалби ҳарчи бештари онҳо ба китобу китобхона кӯшиш ба харҷ медиҳад.

Ҳангоми таъсиси маҷаллаи мазкур мо тасмим гирифтём, дар заминаи ҳадафу вазифаҳои зерин ҷунин корҳоро ба анҷом расонем:

Аввалан, ғояи асосии таъсиси маҷалла дар саҳифаҳои он муттаҳид сохтани афқору андешаҳои олимону мутахассисон оид ба масъалаҳои мубрами илми китобдорӣи тоҷик, аз ҷумла таҳқиқи таърихи фаъолияти китобхонаҳои мамлакат дар даврони истиқлол, омӯзиши проблемаҳои педагогикаи китобдорӣ, психология ва сотсиологияи хониши гурӯҳҳои мухталифи хонандагонии китобхонаҳои навъҳои гуногун, нақшу мақоми китобхона дар баланд бардоштани ҳисси худшиносӣю ҳудогоҳии миллӣ, рушду нумӯи забони модарӣ, ташаккули фарҳанги иттилоотӣи хонандагон, густариши ҳамкориҳои судманд бо муассисаҳои

китобдорӣ ва марказҳои библиографии мамлакатҳои хориҷӣ дар самти мубодилаи байналмилалӣ китоб, тақвияти фаъолияти абонементи байни китобхонаҳо, инчунин ҳалли дигар масъалаҳо, ки то кунун мавриди омӯзиш қарор нагирифтаанд, махсус мешаванд. Бинобар ин, дар саҳифаҳои маҷалла мунтазам ва ҳаматарафа доираи масъалаҳои аҳамияти назариявӣ амалидоштаи марбут ба илмҳои таърих, педагогика, психология, филология, сотсиология, китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографияшиносӣ ва иттилоотшиносӣ баррасӣ карда мешаванд. Ба ин муносибат, маҷалла на танҳо натиҷаи корҳои илмӣ олимони соҳаи китобдорӣ, балки инчунин муаррихон, забоншиносон, равоншиносон, сотсиологҳо, бо ибораи дигар гӯем, намояндагони кулли соҳаҳои илмҳои гуманитариро ба таъб мерасонад. Итминони комил дорем, ки ин иқдом метавонад дастаҷамъона дар таҳқиқи бештари масоили то ҳол омӯхтанашудаи соҳаи китобдорӣ тоҷик мусоидат намояд.

Сониян, дар саҳифаҳои маҷалла масъалаҳои мубрам ва муҳимтарини марҳалаи ҳозираи фаъолияти китобхонаҳои мамлакат дар давраи нави таърихи давлатдорӣ миллӣ мавриди омӯзиш қарор мегиранд. Ҳамзамон, ҳангоми омӯзиши масъалаҳо мо ба суннатҳои қадимаи китобдорӣ ниёгонамон така намуда, дар асоси онҳо арзишҳои нави китобдориро ташаккул медиҳем, ки сатҳи дониши таҳассусии китобдорон ва фарҳанги донишандӯзии шаҳрвандонро боло мебардорад.

Сеюм, чи тавре ки қайд намудем, яке аз самтҳои асосии маҷалла ба омӯзиши масъалаҳои китобшиносӣ китобдорӣ нигаронида шудааст. Сабаби ин қабл аз

ҳама дар он аст, ки дар доираи барномаҳои таълимӣ муассисаҳои таҳсилоти олий ва миёнаи касбии китобдорӣ ба омӯзиши вижаҳои психология ва сотсиологияи хониш, майлу рағбати хонандагон ва таъмини саривақтии эҳтиёҷи онҳо бо асноди интишорёфта бо истифода аз технологияи муосир иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, роҳбарӣ ба хониши хонандагон дар китобхонаҳои электронӣ, таҳияи истифодаи дастгоҳи маълумотию библиографии электронӣ ва мувофиқ созгор намудани самтҳои афзалиятноки китобхонаҳои мамлакат ба шароити талаботи ҷомеаи иттилоотӣ камтаваҷҷуҳ зоҳир карда мешавад. Мо бо нашри ин маҷалла кӯшиш менамоем, ки ҳолигии мавҷударо пур намоем.

Чаҳорум, мехоҳам таъкид намоям, ки мо ин нашрияро ба ҳайси як минбари озод таъсис додем, то ки тавассути он ҳарчи бештар бештар афқору андешаҳои ҷолибу пешқадамро ба намоиш гузорем, тафсири нави мафҳумҳоеро, ки дар илми китобдорӣ ватанӣ ва хориҷӣ қайҳо собит ва устуворанд, пешниҳод намуда, бо дарназардошти талаботи замони муосир дастовардҳои нави инноватсионии ҷаҳониро дар фаъолияти китобхонаҳои мамлакат роҳандозӣ намоем.

Умедворем, ки маҷалла бо кумаку дастгирии аҳли илму адаб, олимону муҳаққиқон ва равшанфикрон тоҷик ҷиҳати ҳалли муаммоҳои ҷойдошта ва бо ҳамин васила барои баланд бардоштани нуфузи илми китобдорӣ тоҷик мусоидат хоҳад кард.

Ҷумахон Файзализода,
сармуҳаррири маҷаллаи илмӣ
«Паёми Китобхонаи миллӣ»,
доктори илмҳои педагогӣ, профессор

КИТОБХОНАШИНОСӢ

ТДУ 02(575.3)

ТКБ 76.11 (2точик)

СИЁСАТИ НАВИ КИТОБДОРИИ МИЛЛӢ

Холов Б. С.

МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Дар таърихи давлатсозӣ ва давлатдорӣ навини миллати тоҷик Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки моҳи ноябри соли 1992 баргузор гардида буд, мақоми вижа дорад. Маҳз дар ҳамин иҷлосияи таърихӣ сиёсатмодори ҷавону тавоно Эмомалӣ Раҳмон зимоми давлатдориро ба даст гирифт, ки дар муддати барои таърих камтарин начотбахш ва сарнавиштсози миллат гардида, фарзанди бузург ва абармарди халқи хеш буданахро собит намуд. Ба ибораи дигар, бо саъю талош ва заҳматҳои шабонарӯзии ин абармарди таърихӣ халқи тоҷик дубора худоғоҳу хештаншинос гардида, рӯҳану ҷисман аз гузаштаи дурахшони хеш ифтихор карда, миллату халқиятҳои ҷаҳонро ба он бовар кунонд, ки миллати соҳибтамаддун ва фарҳангофару сулҳпарвар мебошад.

Пешвои муаззами миллат аз рӯзҳои аввали ба сари қудрат омадан ба ҳамаи соҳаҳо, бахусус соҳаи китобдорӣ таваҷҷуҳи хоса зоҳир намуда, рушду такомули соҳаро дар меҳвари фаъолият қарор доданд. Президенти мамлакат ҷавҳари ҳастии миллатро дар пойдорӣ фарҳанги миллии он доништа, дар масири таърихи бостонии дар сарчашмаҳои инъикосгардидаи зиёда аз шашҳазорсола маҳз китобдорӣ баҳрабардорӣ аз китоб ва китобфарӣ халқи тоҷикро яке аз воситаҳои бозғитимоди начот ва бақои миллат маънидод кардаанд. Ба ифодаи дигар, маҳз соҳибкитоб будану забони фасеҳу ганӣ ва шоирона доштан тӯли асрҳои мадид соҳибфарҳангии халқи тоҷикро исбот карда, истилогарону аҷнабиёни бетарахҳуму ваҳшимичозро нисбатан нарму ором сохта, онҳоро тадриҷан ба китобу китобхонӣ моил карда, шефтаи забони хеш гардонид, забони расмӣ идораи давлатдорӣ онҳоро забони тоҷикӣ намудааст. Мисоли

равшани ин қазия тақдир қисмати минбаъдаи муғулҳои истилогар дар асрҳои миёна шуда метавонад. Таърих гувоҳ аст, ки яке аз омилҳои ба дини мубини ислом гаравидани истилогарони муғул, маҳз омилҳои забонӣ - забони ноби тоҷикӣ будааст, ки тавассути он муғулҳо, ки дар давраи забтқориҳошон дар аҳди ҷамъияти ибтидоӣ қарор доштанд, ба фарҳанги бою пурғановати тоҷикон шинос шуда, мафтуну дилбохтаи ин тамаддуни оламгир гардиданд, онро дӯст доштанд, бо мардуми бумӣ омезиш ёфта, минбаъд ҳатто худшиносӣ ва хувияти миллии худро аз даст доданд.

Аз ин ҷо метавон ба хулосаи мантиқан сарех ва бебаҳси Пешвои миллат мувофиқу ҳамовоз шуд, ки яке аз омилҳои начотбахш ва абадзиндаи ҳифзу нигоҳдорӣ миллат дар тӯли таърихи бетарахҳум маҳз забони ӯ будааст ва ба ин васила тамоми ҳодисаҳои мудҳишу фоҷеабор ва ҳамзамон иқболу саодатҳои он инъикоси худро ёфтааст. Дар ин росто Пешвои муаззами миллат таъкид кардаанд: «танҳо забон аст, ки дар ҳамаи давраҳои замони таърихи воқеӣ ва ростини миллатро дар ҳофизаи худ нигоҳ медорад» [4, с.1]. Аз ин лиҳоз, муҳтавои асари академикии Сарвари давлат «Забони миллат - ҳастии миллат» ба давраҳои рушди забони миллат дар тӯли таърих нигаронида шуда, дар он Пешвои миллат бо дарҷи далелу бӯҳрони қотей исбот кардаанд, ки забони тоҷикӣ - форсӣ дар таърихи мадиди инсоният яке аз забонҳои бузургу сарчашмаи гаронбаҳои ганигардонандаи забонҳои дигар қавму халқҳо будааст ва имрӯз низ дар ҳамин поя қарор дорад. Ҷамҷунин Сарвари давлати тоҷикон дар асарҳои «фарҳангро ҳастии миллат» маънидод карда, дар ин замина ба инъикоскунандаи он – нақшу мақоми китоб дар посдорӣ пойдорӣ ҳастии

миллати тоҷик баҳои баландро сазовор доништаанд.

Мавриди зикр аст, ки тӯли беш аз си соли истиқлолият роҳбарияти олии мамлакат дар баробари ҳаллу фасли ҳазорҳо масоили муҳимму мубрами сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, аз қабилӣ ба эътидол овардани авзои сиёсӣ, хотима бахшидан ба ҷанги таҳмили шаҳрвандӣ, аз нав ба кор андохтани садҳо корхонаҳои аз ғайриҷаҳонӣ бозмонда, ба Ватан бозгардонидани гурезаҳои иҷборӣ, пешгирии хавфи гурӯҳнагӣ, беморҳои сироятӣ ва амсоли инҳо, ба соҳаҳои маориф ва фарҳанг низ дар доираи имкониятҳои мавҷуда таваҷҷуҳи ҳамаҷониба зоҳир намуд.

Дар ин радиф соҳаи китобдорӣ ҷумҳурӣ низ истисно набуд. Аз ҷумла, ҳанӯз дар солҳои аввали соҳибистиклолӣ «...ба шарофати ғамхориҳои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон арҷ гузоштан ба китоб ва тарғибу ташвиқи он дар кишвар ба ҳукми анъана даромада, ба ҷузъи ҳаёти фарҳангии ҳар як шахс ва ҷомеаи навини Тоҷикистон табдил ёфтааст» [6].

Маҳз ҳамин таваҷҷуҳи Сарвари давлат ба фарҳанг, аз ҷумла китоб буд, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз соли 1992 «Консепсияи инкишофи маданияти Тоҷикистон»-ро таҳия ва қабул намуд, ки дар он дар баробари дигар бахшу самтҳои фарҳанг ба барқарорсозӣ ва таъмини рушди тадриҷии китобхонаҳои кишвар низ аҳамияти хоса дода шудааст.

Тавре таҳлилҳо нишон медиҳанд, аҳамият ва вижагии ин ҳуҷҷати меъёрии дар доираи сиёсати фарҳангии давлати тозаистиклол арзи ҳастӣ карда «барои таҳияи як силсила ҳуҷҷати қонунгузории миллӣ дар соҳаи фарҳанг, аз ҷумла соҳаи китобдорӣ мусоидат намуд» [9, с. 130]. Масалан, соли 1997 Парламенти кишвар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг»-ро қабул намуд, ки ин санади ҳуқуқӣ тамоми самтҳои соҳаи фарҳангро дар доираи аҳкоми қонунгузорӣ ба танзим дароварда, барои рушди тақомули минбаъдаи натавонҳои муассисаҳои фарҳангии давлатӣ, инчунин таъсиси муассиса ва корхонаҳои хусусӣ дар ин соҳа низ заминаҳои мусоид фароҳам овард. Ҳамзамон дар ҳамин замина бори нахуст дар пояи қонунгузорӣ шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ барои тарғибу ташвиқ ва

эҳёи арзишҳои фарҳангӣ, мероси фарҳангии таърихӣ, расму оин ва анъанаҳои бостонии миллат имкон пайдо карданд.

Таҳлили вазъи воқеии соҳаи китобдорӣ ва бахшҳои ба ин самт марбутатаи кишвар дар даҳсолаи охири асри XX ва даҳсолаи асри XXI возеҳу равшан нишон медиҳад, ки низои ихтилофоти назариявӣ ғоявӣ теъдоди муайяни сокинони кишвар, ки дар фарҷом бо таҳрику дасисаҳои душманони дохилию хориҷии миллат дар ибтидои солҳои 90-уми асри гузашта боиси сар задани ҷанги таҳмили шаҳрвандӣ гардид, на танҳо давлати соҳибистиклоли тоҷиконро ба вартаи ҳалокат наздик кард, инчунин иқтисодии мамлакатро тамомен харобу валангор сохта, ба соҳаҳои иҷтимоӣ фарҳанги кишвар низ зарбаҳои даҳшатноку ҳалокатовар зад. Бахусус, дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ соҳаи фарҳанг, аз ҷумла самти ғайриҷаҳонӣ китобдорӣ зарари бузурги моддию маънавӣ ва кадрӣ дида, падидаҳои ба бӯҳрони амиқ гирифта шудани соҳа бештар ба назар мерасид.

Хусусиятҳои хоси ба бӯҳрони амиқ гирифта шудани соҳаи китобдорӣ дар ин солҳо далелҳои зерин тақвият мебахшанд: аз ҷониби шахсони воқеӣ, ба вижа соҳибмансабону соҳибқорони ба тозагӣ сарватмандшуда, муштзӯрону зиммдорони замони даргириҳо бар хилофи муқаррароти қонунгузории амалкунанда шахсӣ кардани бинои китобхонаҳои давлатӣ ва ба ҳамин васила азҳуд кардани молу амволи онҳо, ба манзилҳои истиқоматӣ табдил додани китобхонаҳо ё бо дигар мақсадҳои ғайрисоҳавӣ истифода бурдани чунин муассисаҳои фарҳангӣ, нестӣ нобуд кардани фонди китобӣ; бо сабаби аз ҷониби муассисон ва дигар мақомоти давлатӣ суғурӯ гардидани назорат аз ғайриҷаҳонӣ доимӣ боз мондани китобхонаҳо ё дар аксар маврид баста гардидани дари онҳо (ин омил бештар дар китобхонаҳои деҳот ба назар мерасид), ворид нагардидани адабиёти тозанаشر бо забони давлатӣ ва ҷаҳонӣ омилҳои воқеӣ ғайривоқеии дигар, ки ғолибан дар аксарияти шахру ноҳияҳои мамлакат дида мешуд, аломатҳои бебаҳси ба бӯҳрони амиқ гирифта шудани соҳаи китобдорӣ ҷумҳурӣ дар даҳсолаи охири асри XX ва даҳсолаи аввали асри XXI маҳсуб меёбанд. Ҳамчунин, агар ба омилҳои зикршудаи манфӣ боз масъалаҳои дигари

муҳимму мубрами ҳалталаб, аз қабилӣ дар гузаштаи начандон дур ҳамчун марказҳои иттилоотӣ мавриди эътироф будани китобхонаҳои давлатӣ, ки бо иллати асосан қатъ гардидан ва ё тибқи муқаррароти пешбинишуда фаъолият накардани онҳо чунин мавқеъро аз даст дода, боиси сар задани гуруснагии (норасоии) иттилоотии аъзойшон гардиданд ё худ тарки вазифа кардани теъдоди зиёди китобдорони ихтисосманд (дар солҳои 90-уми асри гузашта теъдоди бештари китобдорони ихтисосмандро русҳо ташкил меоданд, ки дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ ҷумҳуриро тарк карданд) ва умуман нарасидани мутахассисони соҳибмаълумоти соҳаи китобдорӣ, ки ҳалли пурраи худро наёфтааст, тайи ин солҳо ба курсҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзӣ ҷалб нагардидани кормандони китобхонаҳоро илова намоем, ба бӯҳрони амиқ гирифтӣ шудани соҳаи китобдорӣ ҷумҳури бештар зоҳир мегардад. Ин манзурро метавон бо зикри мисолҳои омории зерин тақвият бахшид. Дар охири соли 1995 дар ҳудуди ҷумҳури, маҷмӯан 1560 китобхонаи давлатӣ амал мекард, ки аз ин шумора дар охири соли 1999 ва оғози соли 2000-ум 97 ададаш барҳам хӯрда, теъдоди онҳо то ба 1463 адад расид ё худ ба андозаи 6,2% кам гардид. Мутаносибан, воридшавии китобҳо ва маҷаллаҳои тозанаشر низ ба китобхонаҳои оммавии кишвар қариб, ки тамоман аз байн рафт ва ё бамаротиб коҳиш ёфт. Чунончи, фонди китобии китобхонаҳои ҷумҳури аз 14415 ҳазор нусхаи соли 1995 дар охири соли 1999 то ба теъдоди 13 849 ҳазор нусха ё худ ба андозаи 6,97% кам гардидааст. Зимнан, камшавии теъдоди китобхонаҳо ва фонди китобии онҳо аз ҳисоби басташавӣ ва барҳамдиҳии китобхонаҳо дар минтақаҳои деҳот ба амал омада буд, ки ин омили номатлуб дар даҳсолаи аввали соҳибхитиёрии кишвар ба тамоюли умумиҷумҳуриявӣ табдил ёфта буд.

Ҳамин тариқ, метавон бо итминони комил зикр сохт, ки соҳаи китобдорӣ кишвар дар ин даҳсола ҳақиқатан ба вазъи амиқи бӯҳронӣ гирифтӣ шуда, ҳарчанд тайи он солҳо бо назардошти вазъи нооромӣ ҷумҳури ва бӯҳрони шадиди иқтисодӣ мамлакат давлати ҷавони соҳибистиклол барои рафъи мушкилоти мавҷуда имкониятҳои камтаринро дар ихтиёр надошта бошад ҳам,

масъалаи беҳбуд бахшидан ва наҷот додани соҳаи китобдорӣ лаҳзае аз мадди назар дар канор нагузошта буд. Зеро роҳбарияти давлат, хусусан Пешвои миллат ояндаи давлати мустақилро бе кадрҳои ҷавони соҳибкасби дорӣ ҷаҳонбинии фароҳи илмию амалӣ, ҳудогоҳу худшинос, ҳештаншиносу дорӣ ҳувият ва ифтихори баланди миллидошта ҳатто тасаввур намекарданд. Чунин ҷавонро бошад, танҳо тавассути дар ниҳоди онҳо ҷой кардани меҳру дилбастагӣ ба китобу китобхонӣ метавон тарбия намуд, ки дар ин росто китобхонаҳо ва ҳамеша боз будани дари онҳо барои хонандагон нақши ниҳоят муҳим мебозад.

Аз ин рӯ, давлат ва Ҳукумати мамлакат бо дарназардошти ҳанӯз аз даврҳои қадим дар соҳаи китобдорӣ китобхонӣ дар сафи пеш қарор доштани халқи тоҷик ё ба ифодаи муаллифони китоби «Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият» «таърихи китобдорӣ кишвари мо аз таърихи китобхонаҳои дигар кишварҳо қадимтар аст, ки имрӯз аз назари китобдорӣ авҷу камол ёфтаанд» [5, с. 37] ва вобаста ба ҳамин, ҷиҳати аз даст надодани нақшу мақоми барои миллат исботшуда, инчунин ҷиҳати боз ҳам бештар ривочу раванҷ бахшидан ба ин соҳаи фарҳанг тавачҷуҳи махсус зоҳир карда, дар даврони соҳибхитиёрии кишвар силсилаи тадбирҳои барои таҷдид ва рушди он мусоидаткунандаро рӯи қор оварданд. Аз ҷумла, тайи ин солҳо, асосан пояи қонунгузорӣ соҳаи китобдорӣ ҷумҳури бунёд ва фароҳам оварда шуд, ки таҳия ва қабули чунин санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ – қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи иттилоот» (2002), «Дар бораи иттилоот» (2002), «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» (2003), инчунин «Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2005) ва «Барномаи рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавӣ барои солҳои 2006-2015», «Барномаи давлатии компютерикунони китобхонаҳои давлатии оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013», «Тайёр кардани мутахассисони соҳаи фарҳанг, санъат ва таъбу нашр барои солҳои 2018-2022», «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015», «Барномаи рушди Китобхонаи миллии Тоҷикистон барои солҳои

2015 - 2020», аз ҷумлаи тадбирҳои ҳуқуқию меъёрие буданд, ки барои тадриҷан аз бӯҳрони амиқ баровардан ва рӯй ба самти инкишоф ниҳодани соҳаи китобдорӣи кишвар нақши муҳим бозиданд.

Ҳамзамон тайи ин солҳо ҷаҳду талошҳо ҷиҳати эҳё кардани китобхонаҳои дар асари ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ харобшуда ва таъсиси китобхонаҳои нав дар минтақаҳои сераҳоли, инчунин дар доираи имкониятҳои мавҷуда тақвият додани пояҳои моддию техникаи китобхонаҳои давлатӣ рӯи қор омаданд. Ҳусусан дар нисбатан тақмил додани фонди китобии китобхонаҳои давлатӣ ва бо адабиёти тозанаشر таъмин кардани онҳо тибқи фармоиши вазири фарҳанги ҚШС Тоҷикистон дар соли 1985 ташкил кардани корхонаи давлатии тичорат ва таъминоти "Китоб" нақши муҳим бозид.

Ҳарчанд ин иқдоми нек тайи ин солҳо вазъиятро дар ин самт ба қуллӣ беҳтар карда натавониста бошад ҳам, барои рушди тадриҷии китобхонаҳои давлатии оммавӣ таъсири амиқи мусбат расонид. Дар баробари ин, анъанаи неки даврони Иттиҳоди Шӯравӣ, ки китобхонаҳои марказии ҷумҳуриҳоро бо китобҳои тозанаشر таъмин мекарданду баъди соҳибистиклол гардидани ҷумҳуриҳои собиқи шӯравӣ ин анъана аз байн рафта, табодули китобҳои низ сурат намегирифт, аз нав эҳё гардид.

Кӯшишҳои эҳё кардани ин анъанаи манфиатовар аз ҷониби сохтори таркибии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил – Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои аъзои ИДМ, ки парлумони Ҷумҳурии Тоҷикистон низ узви фаъоли он маҳсуб меёбад, сурат гирифтанд. Маҳз аз ҷониби ҳамин созмони байнипарлумонӣ дар соли 2000-ум қабул гардидани санади қонунгузорию намунавӣ "Дар бораи сиёсати ягона дар соҳаи нусхаи ҳатмии ҳуҷҷатҳо" ва аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардидани қарори маҳсус "Дар бораи беҳтар намудани фиристодани нусхаҳои ҳатмии бадеӣ ва даврӣ" ҷиҳати то андозаи муайян беҳтар шудани мубодилаи байналмилалӣи китоб ва дар ин замина бо китобҳои тозанаشر ғанӣ гардидани фонди китобии китобхонаҳо мусоидат намуд.

Ба андешаи мо, дар соли 2003 аз ҷониби вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷи-

кистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» [2], ки сиёсати давлатиро дар соҳаи китобдорӣ - ташкилу танзими фаъолияти китобхонаҳои ҷанбаҳои гуногундошта, вазифаҳо, уҳдадорихо, ҳуқуқу масъулиятҳо, ҳифзу тақвият додани манфиатҳои қормандони соҳаи китобдориро муайяну мушаххас намудааст, барои тадриҷан аз ҳолати қарахтӣ ва бӯҳрон раҳо кардани ин соҳа майдони фароҳи ҳуқуқиро фароҳам оварда, ҷиҳати тадриҷан барқароршавӣ ва тамоюли рушдро қасб кардани соҳаи маъкур нақши муҳим бозид.

Санади меъёрии ҳуқуқии дигаре, ки аз ҷониби Ҳукумати Тоҷикистон дар даҳсолаи аввали асри нав таҳия ва мавриди амал қарор дода шуд, «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» буд, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 июли соли 2005, таҳти рақами 238 тасдиқ гардид, барои қорилан аз байн бурдани бӯҳрони соҳаи китобдорӣ ва тадриҷан рӯ ба инкишоф ниҳодани ин самти фарҳанг мусоидат намуд. Зеро барнома вазифаҳоеро пайгирӣ мекард, ки фаъолияти китобдориро дар шароити нави рушди иҷтимоию иқтисодии Тоҷикистони соҳибистиклол муайян карда, нуқтаи ниҳонии ғоявии он, аз қабилӣ «кӯмак расонидан ба тарбияи ҳуқуқӣ, маънавий, ахлоқӣ, гуманистӣ, ватандӯстии шаҳрвандон, ташаккул додани ҷаҳонбинии илмии онҳо, баланд бардоштани сатҳи маърифатнокӣ, фарҳангӣ ва қасбии онҳо» [4] иборат буд. Дар маҷмӯъ ин барнома ҷиҳати ҳаллу фасли масоили муҳимму мубрами вазифаҳои иттилоотӣ, фарҳангӣ, маърифатӣ, таҷдид ва мучаҳазгардонии техникаӣ, ғанигардонии захираҳои китобию ахборотӣ, тақмили идорақунӣ, маркетинг, баланд бардоштани самаранокӣи қорҳои илмию методӣ, тақмили минбаъдаи ҳамчун маркази маърифатӣ ва иттилоотӣ эътироф шудани китобхона, тақвият додани симои иҷтимоии қормандони муассисаҳои соҳаи китобдорӣ ва иттилоотрасонӣ, мусоидат барои рушди пайвастаи китобхонаҳо, роҳандозии қафолати ҳуқуқии аз ҳолати бӯҳронӣ раҳонидани онҳо пешбинӣ шуда буд, ки нишондодҳои самтҳои асосии он татбиқи амалӣ пайдо карданд.

Бунёди бинои Қохи муҳташами китоб, ки эъмори он 4 сентябри соли 2007 оғоз гардид, таҳаввулотӣ бесобиқа ва

тимсоли таваҷҷуҳи роҳбарияти олии кишвар ба соҳаи китобдорӣ буд. Бинои мазкур аз лиҳози ҳашамат, санъати меъморӣ, ороиш ва фарогирии мазмуну муҳтавои касби китобдорӣ на танҳо дар ҷумҳурӣ, балки дар Осиёи Марказӣ беназир ва беамсол арзёбӣ шуда, барои дар он ҷойгир кардани китобхонаи миллии давлати соҳибхитӣер заминаи муносибу мувофиқро фароҳам овард. Бо ҳамин назардошт 20 март соли 2012 тибқи Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи Китобхонаи давлатии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ, ки аз соли 1933 амал мекард, Китобхонаи миллии Тоҷикистон таъсис дода шуд, ки айни замон фонди китобии он беш аз 6 миллион нусхара ташкил медиҳад.

Иқдоми дигаре, ки дар таблиғу ташвиқи китобу китобхонӣ ва китобдорӣ нақши муҳим дорад – ин бо ибтикори Пешвои миллат ба тақвими иду ҷашнҳои миллии ворид кардани санаи 4 сентябри ҳар сол ҳамчун «Рӯзи китоб» мебошад. Гузашти беш аз даҳ соли амали ин ҷашн мақому моҳияти ин тадбири зоҳиран фарҳангӣ, вале дар асл аҳамияти ниҳоят муҳими иҷтимоӣ - равшансозии ҷанбаи миллидоштаи онро таври возеҳу равшан собит намуд. Таҷлили ҳарсолаи ҷашни мазкур, ки дар тамоми қаламрави ҷумҳурӣ дар фазою муҳити идона бо баргузор кардани маҷмӯи чорабиниҳои фарҳангии иҷтимоӣ, ки самту паҳлуҳои манфиату аҳамияти китобу китобхониро дар тӯли ҳаёти ҳар як фарди ҷомеаи тоҷик бо шукӯҳу шаҳомати хосса инъикос менамоянд, инчунин бо баргузор кардани намоишгоҳҳои китоб дар шаҳру ноҳияҳо ва намоишгоҳи муҳташами байналмилалӣ китоб дар шаҳри Душанбе моҳияти сиёсӣ, яъне аз аҳди бостонӣ соҳибкитобу соҳибхирад ва соҳибтамаддун будани миллати тоҷикро дар арсаи ҷаҳон исбот менамояд.

Тайи панҷ соли охир бо ибтикор ва таҳти сарпарастии Пешвои миллат озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» ва «Тоҷикистон – Ватани азизи ман» ташкил ва баргузор карда мешаванд, ки ҳадафи ниҳонии онҳо аз гиромидошт ва арҷгузорӣ ба китоб иборат мебошад. Ин озмунҳо ҷанбаи умумимиллӣ дошта, дар онҳо новобаста аз касбу ҳунар, сатҳи донишу ҷаҳонбинӣ илмию оммавӣ аксарӣ кулли аҳолии кишвар ширкат варзида метавонанд. Аз ҷумла, дар Низомномаи

озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» оид ба ҳадафҳо ва номгӯи иштирокчиёни он зикр шудааст, ки: “Озмун бо мақсади баланд бардоштани завқи китобхонӣ, тақвияти неруи зеҳнӣ, дарёфти чехраҳои нави суҳанвару суҳандон, арҷ гузоштан ба арзишҳои миллию фарҳангӣ, инкишофи қобилияти эҷодӣ, таҳкими эҳсоси ҳудогоҳию худшиносӣ, тақмили захираи луғавӣ, тақвияти ҷаҳони маънавӣ миёни аҳолии кишвар, аз ҷумла тарбиятгирандагон ва хонандагони муассисаҳои томақтабӣ ва миёнаи умумӣ, донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ, баъд аз муассисаҳои таҳсилоти касбӣ (магистрҳо, аспирантҳо, докторантҳо), калонсолон ва намоёндагони касбу кори гуногун (омӯзгорони ҷамаи зинаҳои таҳсилот, кормандони фарҳангу санъат ва дигар табақаҳои аҳолии кишвар) доир мегардад” [3].

Ҷамъабастҳои озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст», нишон дод, ки озмун ба ҳадафи ниҳонии худ расида, теъдоди мутолиақунандагони доимии китобро дар ҳудуди кишвар бамаротиб афзун карда, исбот намуд, ки ҳақиқатан мардуми тоҷик мисли гузаштагони хеш китобдору китобхон мебошанд.

Аз ин рӯ, бо назардошти натиҷагирии муваффақонаи озмун ва манфиатҳои зиёди он дар боло бурдани сатҳи маърифатнокии аҳолии Пешвои миллат дар Паёми солонашон ба Маҷлиси Олии мақомоти салоҳиятдорро вазифадор карданд, ки минбаъд “ҳар сол озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» - ро баргузор намуда, ба он доираи ҳарчи васеътари ҷомеа ҷалб ва ҷиҳати ҳавасмандсозии ғолибон аз мактаб сар карда, то мақомоти маҳалливу марказии ҳокимияти давлатӣ чораҷӯӣ карда шавад” [4, с. 26].

Иқдоми дигаре, ки маҳз аз зехни созандаю офарандаи Пешвои миллат рӯи кор омада, дар Паёмашон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос гардидааст - ин даъват, вазифагузорӣ ва таъкиди мақомоти марбуатаи ҳокимияти давлатӣ, шахсони салоҳиятдору вазифадори давлатӣ ба иҷрои талаботи: “ба хоҳири баланд бардоштани сатҳи маънавиёти аҳолии ҷопи китобҳои бадеиро зиёд намуда, дар як сол хондани на камтар аз панҷ китоби бадеӣ ва ҳифзи асарҳои манзуму мансури адибони гузаштаву муосирро барои калонсолону хо-

нандагон ба роҳ монанд ва ичрои онро зери назорати қатъӣ қарор диҳанд” [4, с. 27] мебошад, ки дар тарғибу ташвиқи мутолиаи китоб ва ба ин амали нек бештар чалб кардани тамоми кишрҳои ҷомеаи тоҷик таъсири зиёди самарабахш расонида, ҳамовозию ҳамраъӣи оммаи васеи шаҳрвандони кишварро фароҳам овард.

Ҳамин тариқ, метавон бо итминони комил зикр намуд, ки ибтикороти пайваста вусъатёбандаи маърифатпарваронаи Пешвои миллат ба вазъи соҳаи китобдорӣю бедор кардани шавқу рағбати шаҳрвандони кишвар ба китобхонӣ таъсири назарраси мусбат расонида, зиёиён, толибилмон, падару модарон, омӯзгорон ва дигар табақаҳои аҳолиро ба харидорӣи китоб бештар моил карда, бозори фурӯши китобро, ки тайи даҳсолаҳо дар ҳоли нисбатан қарахтӣ қарор дошт, то андозаи муайян серхаридор гардонид. Дар баробари ин, “китобхонӣ дар муассисаҳои таълимӣ, миёни аҳоли ва байни хизматчиёни давлатӣ вусъати тоза пайдо кард. Дар бисёр муассисаҳои давлатӣ китобхонаҳо таъсис ёфтанд, ки ҳар як корманд баробари пайдо кардани вақт дар китобхонаҳо нишаста, ба мутолиаи китоб машғул мешавад”, ки аз лиҳози равонияти инсонӣ ин падидаи бесобиқа дар таърихи миллат маҳсуб меёбад.

Ба теъдоди ниҳоят зиёд нашр кардани шоҳасари Қаҳрамони Тоҷикистон, аллома Бобоҷон Ғафуров - «Тоҷикон» ва “тақдими он ба ҳар як оилаи кишвар”-ро [4, с. 28], ки баъди ироаи Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рӯи қор омадааст, ҳамчун раванди татбиқи мақсадҳои наҷиби Пешвои миллат ҷиҳати саросар бо таърихи бостонии миллати хеш бештар ошно кардани аҳоли ва дар ин замина дар замири ҳар як шаҳрванди кишвар талқини худшиносию парваридани меҳру муҳаббати самимӣ ба сарзамину давлати соҳибистиклол маънидод намуда, метавон ҳамчун таҷрибаи бесобиқаи ватанпарастӣю бо таърихи пурғановати миллати хеш ифтихори воқеӣ доштан арзёбӣ намуд.

Дар хонадони ҳар як тоҷики асил дар гузаштаи дур, асрҳои миёна ва замони муосир, новобаста ба сатҳи саводнокӣ, мавҷуд будани ҳадди ақал як китоби пурарзишро сарчашмаҳои қадимаи таъ-

рихӣ ва баррасии сатҳи маънавии ҷунин оилаҳо дар аҳди муосир тасдиқ менамояд, ки ин падида ҳамчун анъанаи пурарзиши миллии тоҷикон эътироф шудааст. Зеро қадру манзалати китоб дар хонадони тоҷик он қадар баланду муътабар аст, ки онро то ҳанӯз дар тоҷикон баландтарини хонаи барои хоб муқарраршуда ё зери сари тифли навзод ҳамчун рамзу тимсоли ҳидояткунандаю ҳифозаткунандаи амну амонӣ, хайру баракат ва соҳибдонишу соҳибмаърифат гардидани атфол мегузоштанду мегузоранд. Вобаста ба ҳамин метавон хулоса намуд, ки эҳтирому арҷгузорӣ ба китоб дар шароити ҳар як фарди тоҷик, ҳамвора бо хун аз ибтидои ҳаётӣ то фарҷоми ҳаёти ӯ ҳамчараён мебошад.

Имрӯз таърихи халқи тоҷикро бидуни шоҳасарҳои Пешвои миллат - “Тоҷикон дар оинаи таърих”, “Аз Ориён то Сомониён”, “Ҷеҳраҳои мондагон”, “Забони давлатӣ ва истиклолият”, “Забони миллат-ҳастии миллат” (дар ду ҷилд), ки фарогири ҷанбаи баланди худшиносӣ, ҳудогоҳӣ, ифтихор аз миллату сарзамини бостонӣ мебошанд, тасаввур кардан аз имкон берун мебошад. Зеро дар ин асарҳои Пешвои миллат забони рӯҳафзо ва шоирзои тоҷикиро дар тӯли таърихи пурфочиа ва пуртазоди миллат ҳамчун фишанги марказӣ ва асосии ҳастии миллат арзёбӣ карда, нақши муассири онро дар ташаккули худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллии аҳли ҷомеа ба қалам дода, воқеияти таърихро “ҳолисонаву одилона ва олимона баён карда, масъалаҳои бостонӣ будани халқи тоҷик, аз насли ориёӣҳо сарчашма гирифтани он ва дар Осиёи Марказӣ мардуми бумӣ будани ин халқро муфассал шарҳ додааст” [6].

Дар баробари ин, тайи беш аз ду даҳсолаи охир нақшу мақоми Пешвои миллат дар таъбу нашри адабиёти зиёди илмиву оммавӣ, баҳусус китобҳои дарсӣ барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, маводи таълимӣ, дастурҳои методӣ ва барномаҳои таълимӣ барои хонандагону донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ, монографияҳои илмӣ олимон, адибони классикӣ муосири тоҷик, тарҷумаи асарҳои пурқимати шахсиятҳои шинохтаи илму фарҳанги ҷаҳон ва дастраси хонандагони тоҷик гардонидани онҳо, роҳнамоӣ дар ташкилу таъсиси китобхонаҳои электронӣ, истифодаи самара-

бахши китобҳои аудиоӣ ва электронӣ ниҳоят бузургу беназир ва қобили ситоиши амиқ мебошад.

Ҳамчунон, бо ташаббуси Пешвои миллат роҳандозӣ гардидани интишор ва бознашри силсилаи осори адибони классики муосири тоҷик таҳти унвони “Ахтарони адаб” дар 50 ҷилд ба нақша гирифта шудааст, намунаи барҷастаи эҳтиромгузори Сарвари давлат ба мероси ҷаҳонӣ адабии ниёкон ва ҳамзамонони хеш мебошад. Тасдиқи ин манзурро метавон дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олӣ пайдо намуд, ки дар он аз ҷумла омадааст: “бо дастури мо аз соли 2007 то соли 2019 - ум 38 ҷилди китоби “Ахтарони адаб” ба теъдоди 190 ҳазор нусха чоп шудааст” [4, с.27].

Таҳлилҳои амиқи мантиқию оморӣ ва баррасии вазъи воридшавии китобҳои забони тоҷикӣ интишоршуда ба китобхонаҳои давлатии оммавӣ ва мағозаҳои фурӯши китоби ҷумҳурӣ нишон медиҳанд, ки давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон дар идомаи солҳои 2000 - 2020 аз ҳисоби номгӯи нашри китобҳои гуногунсоха – интишори китобҳои дарсӣ барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, китобҳои таълимӣ, дастурҳои методӣ, барномаҳои таълимӣ барои муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ, осори адабии муосиру клас-

сик, олимони тоҷик нисбат ба нишондодҳои ҳамин самти солҳои 1990-1992 пешгузашта, дар таъбу нашри китобҳо ба дастовардҳои қобили мулоҳиза ноил гардидааст.

Ҳамин тариқ, метавон натиҷагирӣ намуд, ки тайи солҳои соҳибистиклолии кишвар соҳаи китобдорӣ лаҳзае аз мадди назари Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дур намонда, дар ҳолати рушди пайваста қарор гирифтааст. Тайи ин солҳо Пешвои муаззами миллат дар баробари эъмори барқарорсозии шикастапораҳо ва костагиҳои сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангии аз замони шӯравӣ ба меросмонда ва дар солҳои ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ боз ҳам бештар абгоршуда, масъалаи ба китобу китобдорӣ ва ҷалби ҳарчи бештари аҳоли ба китобхонаҳои роҳи ягонаи аз ҷаҳолат раҳонидани шаҳрвандони кишварро дида, доир ба ҷанбаи ҳаётан зарур зимни суҳанронияшон дар воҳӯрӣ бо олимони кишвар чунин ибрози назар намудаанд: “мо як нуктаро ҳамеша бояд дар ёд дошта бошем, ки китобхонаҳои роҳи асосии баланд бардоштани сатҳи маърифат аст ва олим бе китобхона олим намешавад. Зеро бузургон гуфтаанд, ки ҳар гоҳ аз китобхона бозмондӣ, аз фикр қардан ҳам мемонӣ” [7, с. 4].

Адабиёт

1. Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 [Матн] // Китобдор. – 2007. – № 1 (2). – С. 6-17.

2. Дар бораи фаъолияти китобдорӣ [Матн]: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон // Китобдор. – 2007. – №1. – С.-20.

3. Низомномаи “Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст” [Матн] // Омӯзгор. – 2020. – 13 феврал.

4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ [Матн] / муҳаррирон: Раҳмон Озода Эмомалӣ, А. Асосода; масъули чоп Қ.Б. Файзуллозода. – Душанбе: Шарқи озод, 2019. – 47 С.

5. Раҳмон, Э. Забони миллат-ҳастии миллат [Матн]: Забон ва замон / Э.

Раҳмон. – Душанбе: Нашриёти муосир, 2020. – К.2. – С.1.

6. Раҳмонзода, А. Китоб - омили бунёди ташаккули тафаккури инсон ва тамаддун [Матн] / А. Раҳмонзода // Адабиёт ва санъат. – 2020. – 11 июн.

7. Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар воҳӯрӣ бо олимони кишвар [Матн] // Минбари халқ. – 2020. – 18 март.

8. Фаъолияти китобдорӣ дар замони соҳибистиклолӣ [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / таҳияи Қ. Бӯриев; муҳаррир С. Шо-саидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг. – 2012. – С. 37.

9. Холов, Б. Таҳқиқи илмӣ фаъолияти китобдорӣ дар шароити рушди фарҳанги маънавӣ [Матн] / Б.Холов //

Масъалаҳои омӯзиши фарҳанги маънавий дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: маҷмуаи ма-

қолаҳо. – Душанбе: Паёми ошно, 2018. – К. 2. – С. 130-138.

СИЁСАТИ НАВИ КИТОБДОРИИ МИЛЛӢ

Дар мақола вазъи воқеии соҳаи китобдорӣ ва вобаста ба он фаъолияти китобдорӣ, китобхонашиносӣ, ба бухрони амиқ дучор шудани ин самти муҳимми ҳаёти иҷтимоии кишвар дар солҳои аввали соҳибистиклолии ҷумҳурӣ, тадричан рӯ ба эҳёшавӣ ва инкишоф ниҳодани он мавриди арзёбӣ қарор дода шудааст.

Муаллиф дар заминаи маводи фаровони вобаста ба фаъолияти китобдорӣ нашргардида ва таҳлили амиқи дастовардҳои ин соҳа дар беш аз бист соли охир ба натиҷае расидааст, ки дар сарғаҳи ҳамагуна иқдоми муфид, ташаббусҳои наҷибонаи соҳаи китобдорӣ тоҷик Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дошта, маҳз ба туфайли дастгирӣ ва ғамхорӣ бевоситаи Сарвари давлат ин соҳа тадричан оқибатҳои ноғувори бух-

рони шадидро рафъ намуда, айни замон бо қадамҳои устувор дар ҳоли рушд қарор гирифтааст.

Ба андешаи муаллифи мақола, танҳо далели бунёди бинои боҳашамату дар Осиеи Марказӣ беназири Китобхонаи миллии Тоҷикистон ва дар муҳлати кӯтоҳ то ба сатҳи дучанду сечанд афзун қардани захираи китоби ин маъҳази илму маърифат кофист, ки Пешвои миллат ҳамчун таҳаввулгари соҳаи китобдорӣ мамлакат дар аҳди нави он муаррифӣ гардад.

Калидвожаҳо: китоб, китобхона, соҳаи китобдорӣ, фаъолияти китобдорӣ, бухрони соҳаи китобдорӣ, иттилоот, пояи моддию техникаӣ, барномаи рушди соҳаи китобдорӣ, озмуни ҷумҳуриявӣ, ахтарони адаб, маркетинг, инноватсия, таҳаввулгари соҳаи китобдорӣ.

НОВАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕЧНАЯ ПОЛИТИКА

В статье рассматривается реальное положение сферы библиотечного дела, и в этой связи библиотечной деятельности, библиотековедения, глубокий кризис в этой важной сфере общественной жизни страны в первые годы национальной независимости, ее постепенное возрождение и развитие. Автор, основываясь на большом количестве опубликованных материалов о библиотечной деятельности и глубоком анализе достижений в этой области за последние двадцать лет, пришел к выводу, что в авангарде всех полезных инициатив и эффективных начинаний библиотечного дела находился Основатель мира и национального единства – Лидер наций, Президент Республики Таджикистан уважаемый Эмомали Рахмон. Благодаря непосредственной поддержке и заботе Главы государства эта отрасль постепенно преодолела не-

гативные последствия кризиса и в настоящее время уверенно развивается.

По мнению автора статьи, возведение уникального и великолепного здания Национальной библиотеки, которое не имеет аналога в других странах Центральной Азии и за буквально короткий промежуток времени вдвое и втрое раза увеличение книжного фонда этого научно-образовательного учреждения, достаточно для того, чтобы представить и называть Лидера нации как Преобразователя библиотечного дела в новой независимой стране.

Ключевые слова: книга, библиотека, библиотечное дело, библиотечная деятельность, кризис библиотечного дела, информация, материально-техническая база, программа развития библиотек, национальный конкурс, звезды литературы, маркетинг, инновация, преобразование библиотечного дела.

NEW NATIONAL LIBRARY POLICY

The article examines the real situation in sphere of librarianship, and in this connection of library activities, librarianship, and a deep crisis in this important sphere of public life of the country in the first years of national independence, its constant objections and development. The author based on a large number of published materials on library activities and in depth analyses of achievements in this area over the past twenty years, came to the conclusion that the founder of peace and National Unity - the Leader of the Nation the President of the Republic of Tajikistan respected Emomali Rahmon. Thanks to the direct support and care of the Head of the State, this industry gradually overcame the negative consequences of the crisis and it currently developing steady.

Маълумот дар бораи муаллиф: Холов Бозорбой Сайфулоевич – номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, мудири кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишинии МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода», ш. Душанбе, кӯчаи Гипрозем, 30/4, кв.142, тел.: 988- 02 – 01- 45.

Сведения об авторе: Холов Бозорбой Сайфулоевич - кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой библиотекovedения и библиографovedения ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени

According to the author, the construction of a unique and magnificent building of the National Library, which has no analogues in other countries of Central Asia, and in literally a short period of time will double and triple the book fund of this scientific and educational institution, enough to present and name the Leader of the Nation as a librarianship Transformer in the Newly Independent Country.

Keywords: book, library, librarianship, library activities, librarianship crisis, information, material and technical base, library development program, national competition, literature stars, marketing, innovation, Leader of the Nation, evolution of librarianship.

Мирзо Турсунзаде», г. Душанбе, ул. Гипрозем, 30/4, кв.142, тел.: 988- 02 – 01- 45.

Information about the author: Kholov Bozorboy – candidate of pedagogical Sciences, docent, Head of the Department of Library Science and Bibliography, – head of the Department of library science and bibliography of the SEI «Tajik State Institute of culture and arts named after Mirzo Tursunzoda», Dushanbe, Str. Giprozem 30/4 r.142. Phone: + (992) 988- 02- 01- 45.

ТДУ 027.5
ТКБ 78.34 (2)

ҶОЙГОҶИ МЕНЕҶМЕНТИ СИФАТ ДАР РАВАНДИ ИДОРАНАМОИИ ФАЪОЛИЯТИ КИТОБХОНА

Шосаидзода С.

Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ»-и Дастгоҳи иҷроияи
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Яке аз масъалаҳои муҳими идоранамоӣ дар ҳама гуна низомҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла китобхона ин баланд бардоштани сифати меҳнат аст. Дар мамолики мутараққии олам ба ин масъала таваҷҷуҳи

хоса зоҳир менамоянд. Масалан, дар ИМА ба омӯзиши масъалаҳои сифати фаъолияти меҳнатӣ Маркази миллии сифати фаъолияти меҳнатӣ, Институти меҳнати Амрико, Маркази сифати фаъо-

лияти меҳнатии Огайо машғул буда, дар навбати худ ширкату муассисаҳои давлативу хусусиро ба омӯзиши масъалаи мавриди назар хавасманд мегардонанд.

Имрӯз ҷустуҷӯи омилҳои рушди ҷомеа тибқи самтҳои гуногун идома дорад: амсилаҳои пасоиндастриалӣ ва иттилоотӣ, консепсияи рушди устувор ва амсоли ин, аз ҷумлаи ҳамин гуна талошҳо маҳсуб меёбанд. Новобаста аз ин, танҳо ва беш аз ҳама, талоши ҳадафманди ҷаҳони мутаммаддин баҳри сифати ҳаёт аст, зеро башарият дар остонаи гузариш ба тамаддуни нав - «тамаддуни сифат» қарор дорад [2, с. 11]. Аз ин ҷост, ки фаъолияти инсон оид ба бунёди сарватҳои моддӣ ва маънавӣ нигаронида шуда, натиҷаи он ниёзҳои ӯ ва ҷомеаро қонеъ мегардонад. Ин дар ҳолест, ки фаъолияти меҳнатӣ иҷборӣ набошад, балки аз натиҷаи меҳнати хеш бояд на танҳо фарди ҷудоғона, балки аҳли ҷомеа қаноатманд бошанд. Бинобар ин, натиҷаи фаъолияти меҳнатӣ бояд тавассути меёру нишондиҳандаҳои сифат арзёбӣ гардад.

Ба андешаи муҳаққикон сифати баланди фаъолияти меҳнатӣ бояд ба тариқи зайл тавсиф шавад:

1. Кор бояд шавқовар бошад;
2. Кормандон бояд аз рӯи адолат подошу эътирофи меҳнати хешро гиранд;
3. Мухити корӣ бояд пок, дорои сатҳи пасти садо (ғавғо) ва равшании хуб бошад;
4. Назорати роҳбарият бояд то ҳадди аққал бошад, вале дар лаҳзаҳои зарурат бошад;
5. Кормандон бояд ҳангоми ҳаллу фасли қароре, ки ба фаъолияти онҳо вобаста аст, ширкат варзанд;
6. Бояд васоити хизматрасонии тиббӣ ва маишӣ муҳайё бошанд.

Яке аз самтҳои муҳими идоранамоӣ дар муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ин таъмини сифати ҳадамоту маҳсулот ба ҳисоб меравад. Назариятчиёну мутахассисони менеҷменти фарҳанг аллақай ба омӯзиши ин масъала пардохта, натиҷаи таҳқиқоти хешро дар амалия татбиқ мекунанд. Дар соҳаи фаъолияти китобдорӣ ба омӯзиши масъалаи менеҷменти сифат дар китобхона тавачҷуҳи хоса зоҳир карда мешавад.

Охири солҳои 80-90-уми асри гузашта марҳилаи нисбатан фаъоли коркарди меёрҳои арзёбии сифати ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти китобхонаҳо ва истифодаи унсурҳои маркетингӣ дар назария ва амалияи китобдорӣ шӯравӣ ба шумор меравад. Вале баҳсу мунозира ва талошҳои тӯлонӣ ҷиҳати бунёди низоми муҷтамеи идоракунӣ сифати хизматрасониҳои китобдорӣ бенатиҷа анҷомиданд, зеро дар раванди ин баҳсу мунозираҳои илмӣ нисбат ба муайянсозии асосҳои ибтидоии меёрӣ барои амалисозии онҳо ва ҳамгунсозии меёру индикаторҳои сифат миёни иштирокчиён муносибати ягона мавҷуд набуд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз омилҳои монеасоз дар самти ҷоринамоии меёру нишондиҳандаҳои арзёбии сифати хизматрасониҳои китобдорӣ-иттилоотӣ ин пеш аз ҳама мавҷуд набудани стандартсозии сифат, асосноксозии илмии хусусият ва тавсифи хизматрасонии китобдорӣ-иттилоотӣ мебошад. Чунин вазъияти ногувор бояд ҳарчи зудтар тағйир ёбад, вагарна сифати хизматрасониҳо дар китобхонаҳои кишвар рӯ ба беҳбудӣ намеорад.

Ҷанбаҳои ҳуқуқии проблемаи идоракунӣ сифати хизматрасониҳои китобдорӣ-иттилоотӣ дар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» (2003), «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» (2004), «Дар бораи стандартонӣ» (2010), «Дар бораи баҳодихии мутобиқат» (2011), «Дар бораи сертификатсияи маҳсулот ва хизматрасонӣ» (1996) ва ғайра шарҳу тавзеҳ ёфтаанд.

Кормандони китобхонаҳо баъзан чунин андеша доранд, ки гӯё ҷоринамоии технологияи муосир дар фаъолияти китобхонаҳо боиси беҳтаршавии фаврии фаъолият мегардад. Вале бояд зикр намуд, ки ҷорӣ намудани технологияи муосири иттилоотӣ фавран ба беҳтаршавии сифати фаъолияти китобхона мусоидат намекунад. Тавре ки муҳаққикон қайд намудаанд, «истифодаи технологияи нави иттилоотӣ дар раванди фаъолияти китобдорӣ боиси тағйироти кулӣ танҳо дар як зернизомии фаъолияти китобдорӣ, яъне зернизомии технологӣ мегардад, зернизомҳои дигари он ба таври ҷиддӣ тағйир

намеёбанд» [1]. Истифодаи технологияи муосири иттилоотӣ дар фаъолияти китобхонаҳо танҳо дар сурате мушкилоти мавҷудаи соҳаи китобдориро ҳал карда метавонад, ки агар рушди зернизоми технологӣ боиси рушди дигар зернизоми гардида, ба асосҳои методологӣ ва назариявии низоми китобдорӣ таъсир расонида тавонад. Аз ин ҷост, ки солҳои охир олимону мутахассисони соҳа ба масъалаҳои ташкилию иҷтимоӣ ва иқтисодии истифодабарии технологияҳои муосири иттилоотӣ тавачҷуҳи хоса зоҳир менамоянд.

Мутаассифона дар амалияи китобдорӣ, бахусус дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба натиҷаи фаъолияти китобхонаҳо дар заминаи маълумоти омӯрӣ баҳо медиҳанд, ки ин усулан хато мебошад. Барои арзёбии ҷиддии натиҷаи фаъолияти китобдорӣ ё китобхонаи мушаххас нишондиҳандаҳое заруранд, ки барои арзёбии натиҷаи фаъолият ҳам аз ҷиҳати шумораӣ ва ҳам аз нигоҳи сифат имкон фароҳам оварда, сатҳи муҳимияти китобхонаро ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ барои ҷомеа муайян карда тавонанд.

Масалан, имрӯз «назарияи идоракунии сифат маҷмӯи тарзу услубҳои идоракуниро доро аст, ки аз озмунҳои байналмилалӣ, миллӣ, минтақавӣ, соҳавӣ барои ноил шудан ба ҷоида дар соҳаи сифат, силсилаи 9000 стандартҳои байналмилалӣ ИСО, таҷрибаи аудити сифат, сертификатсияи низоми сифат ва методикаҳои гуногун иборат мебошад» [3, с. 43].

Ба андешаи муҳаққиқон ҳангоми идоракунии сифати фаъолият ва хизматрасониҳо дар китобхона бояд ба масъалаҳои зерин тавачҷуҳи хоса зоҳир намуд:

- муайян намудани самтҳои сиёсати сифат;
- муқаррар намудани ҳадафу вазифаҳои дарозмуддат ва кӯтоҳмуддат;
- ошкор намудани талаботи мавҷуда ва эҳтимолии истифодабарандагон;
- пешниҳоди ҳадамот (хизматгузориҳо) мутобиқ ба талаботи истифодабарандагон;
- пешниҳод ва хизматрасонӣ дар сатҳи ҳадди аксар баланд;
- андозагирии самаранокии кор ва муқоисаи он бо ҳадафҳо;

- фароҳам овардани фазои қобили тавачҷуҳ ба ниёзу дархости истифодабарандагон ва таъмини сифати хизматрасонии китобдорӣ-иттилоотӣ;

- фароҳам овардани тарзи хосаи (фирмавии) дохилӣ дар китобхона ва шароит барои фаъолияти боҳузуру ҳаловат ва самараноки ҳайати кормандон [4].

Яке аз созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ дар соҳаи фаъолияти китобдорӣ ва иттилоърасонӣ ИСО – Созмони байналмилалӣ оид ба стандартсозӣ ба шумор меравад. Солҳои охир фаъолияти ин созмон дар самти ҷоринамоии стандартҳои байналмилалӣ оид ба **Низоми Менечменти Сифат** хеле густарда гардидааст. Айни замон стандартҳои нисбатан маълуми ин созмон инҳо мебошанд:

- ISO 9000 - силсилаи стандартҳои байналмилалӣ оид ба ташкили НМС;

- ISO 9001 - 2000 (Гост Р ISO 9001 - 2001) «Низоми Менечменти Сифат. Талабот» - умумисоҳавӣ (универсалӣ) стандарти сифат.

Агар сертификати ISO 9000-ро муҳтасар тавсиф намоем, ин:

- роҳ ба бозори умумичаҳонии идтилоот;

- воситаи озмудашудаи имиджест, ки дар тамоми олам эътироф гардидааст;

- шарти муҳими афзоиши теъдоди истифодабарандагони эҳтимолии китобхона.

Агар китобхона соҳиби сертификати ISO 9000 гардад, пас имкон пайдо мекунад, ки фаъолияти худро дар заминаи менечменти сифат азнавсозӣ намояд.

НМС – ин воситаи маркетингест, ки ба китобхона имконият медиҳад, худро ба ҷомеа муаррифӣ кунад ва аҳли ҷомеа аз фаъолияти китобхона огоҳ гардад.

Моҳияти сифат барои китобхона дар чӣ зоҳир мешавад?

- Сифат ин сатҳи мувофиқати ҳадамоту маҳсулоти китобхона ба ҷашмдошти ҷомеа, ченаки мувофиқати он чизест, ки истифодабарандагон аз китобхона интизоранд.

Сифат барои китобхона маънои онро дорад, ки:

- истифодабарандагон аз китобхона ҳадамоти босифатро ҷашмдоранд;

- китобхона ниёзҳо ва умедвориҳои истифодабарандагонро ошкор менамояд;

- ҳамчун ормони хеш истифодабарандагон танҳо вақте аз китобхона қаноатманд шуда метавонанд, ки агар ҳар он чизе, ки зарур аст, гирифта тавонанд, онро дар ҷое, ки зарур аст ва тавре ки зарур аст, бигиранд.

Вале барои муайян намудани сатҳи сифати фаъолияти китобхона, пеш аз ҳама меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои (ё индикаторҳои) сифат лозиманд.

Меъёрҳои сифати хадамот ин:

- эҳсосшавандагӣ, аёният, қолибият;
- эътимоднокӣ (қолибияти покиза-корона ва дақиқ анҷом додани хадамот);
- таъсирбахшӣ (самара);
- дастрасии захираҳо ва манбаҳои иттилоотӣ;
- бароҳат будани муҳити китобхона.

Хадамоти китобхонаро чӣ гуна метавон тавсия намуд? Хадамоти китобхонаро метавон тавассути нишондиҳандаҳои зерин арзёбӣ кард:

- шуморавӣ (таҷҳизот, штат, мавод);
- вақти ҷашмдошти хадамот, пешниҳоди он, вақти сикли технологӣ;
- беҳатарӣ, эътимоднокӣ, дақиқӣ ва мукаммалии иҷроиши хадамот;
- хушмуомилагӣ, ғамхорӣ, салоҳиятнокӣ ва хоксории ҳайати кормандони китобхона;
- бароҳатӣ ва эстетикаи (зебогии) пешниҳоди хадамот.

Бояд зикр намуд, ки талабот нисбат ба низомии сифати хадамот тибқи стандарти ИСО 9004 (қисми 2) анҷом дода мешавад, яъне:

- сифатро истифодабарандагон муайян менамоянд;
- ҳайати кормандони китобхона – командаи ягона;
- алоқа бо таҳвилгарон ва истифодабарандагон (и хадамот);
- алоқаи баръакс бо истифодабарандагон;
- мотиватсия, тағйирот дар шуури ҳайати кормандони китобхона;
- ҳуҷҷаткунонӣ ва замонавигардонии асноди НМС.

Сифат барои китобхона ин маънои мувофиқат ба талаботи:

- ГОСТ-ҳо, асноди меъёрӣ,
- истифодабарандагон,
- умуман аҳли ҷомеа ро дорад.

Сифат бояд бардавом (босубот) бошад!

Сифат барои китобхона, яъне:

- дастёбии озод ва фаври ба захираҳои иттилоотӣ;
- мукаммалии иттилоот аз тамоми манбаҳои иттилоотӣ, аз ҷумла электронӣ,
- устувории фаъолияти тамоми маҷмуи хизматрасонии китобдорӣ-иттилоърасони ро дорад.

Барои чӣ ба китобхона менечменти сифат лозим нест? Чунки китобхона:

- маҳсулоти воқеӣ истехсол намекунад,
- нишондиҳандаҳои самаранокӣ ва сифатро андоза кардан душвор аст,
- фаъолияти бесамари китобхона натиҷаи фоҷианок надорад!

Хулоса: Гуё китобхона барои баландбардории сифати хадамот ва самаранокии фаъолияти худ сабабу ҳавасмандие надорад?!?! Андешаи хом ва ғалат. Дар мавриди китобхона бояд омилҳои зерин ба инобат гирифта шаванд:

Тағйирёбии муҳити беруна ва дохилӣ:

- Пурзӯр гардидани рақобат дар бозори хадамоти иттилоотӣ (интернет, бозори китоб ва ғайра);
- ҳамгироӣ дар фазои иттилооти ҷаҳон;
- ҷоришавии хадамоти нав, азнавсозии фаъолияти китобхона;
- робитаи мутақобилаи коорпаративии китобхонаҳо, технологияҳои корпоративӣ ва хизматгузориҳо.

Омилҳои фаъолияти самаранокӣ китобхона, дирӯз:

- автоматикунонии равандҳои анъанавӣ;
- ҷоринамоии технологияи нав;
- таври интенсификация таҷҳизонидани техникаи китобхона.

Имрӯз:

- муносибати бонизом дар идоранамоӣ;
- муносибгардонии равандҳои технологӣ;
- кор бо ҳайати кормандон.

Омили дигар ин талаботи замон аст, аз ин рӯ:

- китобхона бояд ҳамчун низомии хеле хуб идорашавандае, ки хадамоти босифати китобдорӣ-иттилоърасонӣ ва тако-

мули пайвастаи равандҳои фаъолияти хешро кафолат дода метавонад, кор кунад. Барои расидан ба ин мақсад он бояд дорои:

- низоми дақиқи идоранамоӣ,
- нақшаҳои стратегӣ буда, аз:
- стандартҳо ва форматҳои ягона,
- тарзу услубҳои нав, қарордодҳои инновационӣ истифода барад. Зиёда аз ин, китобхона бояд дорои низоми менеҷменти сифат бошад. Барои ин донишҷӯи марҳилаҳои зерин татбиқи НМС бағоят муҳиманд.

Марҳилаҳои татбиқи НМС:

Марҳилаи 1: Мотиватсия ва таълими ҳайати кормандон.

Марҳилаи 2: Таҳлили ибтидоии фаъолияти китобхона. Таҳияи рисолат, сиёсат ва мақсадҳо дар самти сифат.

Марҳилаи 3: Бозсозӣ (муносибат тибқи равандҳо), дар ин марҳила:

- равандҳо ошкор карда мешаванд;
- соҳиби раванд муайян карда мешаванд;
- раванд тасвир карда (сабт) мешаванд;
- мақсадҳо ва индикаторҳои (ченакҳои) самаранокии раванд муқаррар карда мешаванд;
- захираҳои пуррагардонӣ, низоми автоматикунонидашудаи китобдорӣ-иттилоърасонӣ ва ғайра муайян карда мешаванд;
- амсила ва сохтори раванд тасвир карда мешаванд.

Идоранамоии раванд ин беҳтарнамоиест, ки дар интиҳо бояд натиҷа бошад.

Барои он ки раванди такмили сифат самаранок бошад, бояд ҳуҷатҳои НМС ба низом дароварда шаванд.

Ҳуҷатҳои НМС.

Ҳуҷати зарурӣ - дар вақти зарурӣ - дар ҷои зарурӣ

1. Ҳуҷатҳои ҳидояткунанда:

- Сиёсат- рисолат-мақсадҳо
- Дастурамал оид ба сифат (сиёсати китобхона, тасвири равандҳо, амалиёт);
- Ҳуҷатнигорӣ равандҳо
- Дастурамалҳои корӣ.

2. Ҳуҷатҳои тасдиқкунанда:

- Қайдҳо оид ба сифат (формулярҳо, варақаи баҳисобгирӣ, бланкаҳо, рӯзномаҳо, ҳисобот, китоби арзу шикоятӣ истифодабарандагонӣ китобхона ва ғайра).

Дар шароити китобхона амалиёти ҳуҷатшиаванда (равандҳои технологӣ) инҳо мебошанд:

Дар блок – нақша равандҳои бузург ва бетаваққуф сабт мешаванд:

1. Пуррагардонии фонд;
2. Коркарди нашрияҳо ва ташаккули дастгоҳи маълумотдиҳанда;
3. Ташкил ва нигоҳдории фонд;
4. Пешниҳоди ҳадамоти иттилоотӣ.

Дар натиҷаи идоранамоии ҳадафманди сифати мавод ва хизматрасониҳои китобдорӣ-иттилоотӣ ба тағйирот умедвор шудан мумкин аст:

- замонавӣ гардидани асноди китобхона;
- тағйироти ташкилӣ;
- тағйироти технологӣ;
- тағйироти сохторӣ;
- ҷобачогузори (нави) кадрҳо;
- муносибгардонии раванд, баландбардории самаранокии кор.

Ҳамин тариқ, сифат ин ягонагии хосият ва тавсифоти маҳсулот ё ҳадамотест, ки ба имкониятҳои (қобилият) онҳо чихати қонеъгардонии ниёзҳои иброзгардида ё дарназардошташуда, асос ёфтааст.

Сифати кулл (ӣ) – ин калид барои муқаррарнамоии арзиш ва қонеъгардонии фармоишгар аст.

Сифати кулл (ӣ), ҳамчун маркетинг бояд боиси ташвиши ҳамагон бошад.

Татбиқи стратегияи маркетингии сифати кулл (ӣ)

Барои идоранамоии сифати кулл (ӣ) дар шароити китобхона риояи талаботи зерин зарур аст:

- сифатро бояд истифодабарандагон арзёбӣ намоянд;
- сифат бояд на танҳо дар маводи китобхона, балки бояд дар тамоми анвои фаъолияти он таҷассум ёбад;
- сифат дилгармии мукаммали кормандонро нисбат ба кор тақозо мекунад;
- сифат мавҷудияти ҳамкорони баландхитисосро тақозо мекунад;
- сифат идеалӣ вучуд надорад, зеро сифати идеалӣ имкони ҳамеша беҳтар шуданро дорад. Беҳтаршавии сифат чаҳишҳои миқдориро талаб мекунад;

- сифат харочоти калонро талаб намекунад;

- сифат зарур аст, вале он метавонад нокифоя бошад;

- саъй барои сифат маҳсулоти бадро начот намедихад.

Идоранамоии сифат дар китобхона аз 3 марҳилаи зерин иборат аст:

1. **Банақшагирии сифат** - мо чӣ кардан мехоҳем?

2. **Назорати сифат** - мо аллакай чӣ гуна корхоро анҷом додаем

3. **Баландбардории сифат** – кори (чизи) анҷом додамонро боз чӣ гуна беҳтар карда метавонем?

Андозагирии самаранокии кор ин чамъоварии маълумотҳои оморӣ, дигар маълумотест, ки фаъолияти китобхонаро инъикос менамоянд ва таҳлили маълумоти мазкур бо мақсади арзёбии самаранокии он мебошад. Бо ибораи дигар ин муқоисаи:

- кори иҷрошудаистода (самаранокии кор) бо:

- корест, ки бояд анҷом диҳад (рисолат) ва ниҳоят муқоиса:

- ба чӣ ноил шудан мехоҳад (мақсадҳо) мебошад.

Самаранокии кор ин сатҳи ноил гардидани китобхона ба мақсадҳояш бо назардошти ниёзи истифодабарандагон мебошад.

Индикатори (нишондиҳандаи) самаранокии кор ин нишондиҳандаи шумора-виест, ки барои арзёбӣ ва муқоисаи самаранокии кори китобхона дар самти иҷрои мақсадҳо истифода бурда мешавад.

Барои он ки сифати хизматгузриҳои иттилотии китобхона пайваста беҳтар шавад, ҳайати кормандони он бояд рисолати китобхонаро аз мадди назар дур намонанд.

Рисолат

- Рисолат – мо чӣ кор мекунем? (аз паси иҷрои ҳар як мақсади хеш);

- Таъйинот – барои чӣ мо ин корро анҷом медиҳем? (маҷмӯи мақсадҳои ҷо-нибҳои манфиатдор);

- Руъё (диди мо) – бо иҷрои ин кор ва ҳангоми ноил шудан ба мақсадҳоямон, дар ниҳояти кор мо ба чи ноил мегардем?

Рисолат ин изҳороти китобхона оид ба таъйинот, нақш ва масъулияти хеш дар назди фард, ҷомеа ва давлат мебошад.

Дар хизматрасонӣ муҳимтарин чиз сифат мебошад.

Ба андешаи В. Э. Деминг 14 принсипи зерини идоранамоӣ мавҷуд аст, ки барои ноил шудан ба сифати мутлақ мусоидат менамоянд:

1. Барои тақмили маҳсулот ва ҳадамот тағйирнопазирии мақсадҳо ба роҳ монда шавад. Дар китобхона тағйирнопазирии мақсадҳо дар вазоиф ва рисолати он таҷассум ёфтаанд.

2. Фалсафаи нав қабул карда шавад. Саъй ба сӯи сифати баланди кор бояд вазифаи аввалиндараҷаи ҳар як узви коллектив бошад.

3. Барои ноил шудан ба сифат во-бастагӣ аз тафтишотро кам намудан лозим аст. Тафтишот ин муносибат барои ноил шудан ба натиҷа аст, аз ин рӯ барои ноил гардидан ба сифат мусоидат намекунад.

4. Аз он тарзи корбарӣ, ки ба нархи паст асос ёфтааст, даст бояд кашид. Ба ивази он арзиши умумиро кам бояд кард.

5. Низоми истеҳсолот ва ҳадамотро мунтазам беҳтар намудан лозим.

6. Ҷорӣ намудани таълим барои кормандон.

7. Қабул ва ҷоринамоии дастурамал.

8. Тарсу ҳаросро баргараф намудан лозим.

9. Баргарафсозии монеаҳо аз байни иштирокчиён.

10. Бекор кардани шиору даъватҳо.

11. Бекор кардани меъёрҳои рақамӣ барои тобеон ва нишондиҳандаҳои рақамӣ барои роҳбарон.

12. Баргараф намудани монеаҳое, ки одамонро аз ифтихор намудан нисбат ба корашон маҳрум месозанд.

13. Ҳавасмандгардонӣ барои ҳудомӯзӣ ва худтакмилдиҳии ҳар як корманд.

14. Амал кардан [5].

Ба андешаи Деминг чанд барои сифат бояд аз боло ба поён оғоз ёбад. Маъмурони болоӣ бояд аз таҳти дил барои оғози дигаргуниҳо масъулиятро ба дӯш гиранд ва 14 принсипи мазкурро ҷорӣ намоянд. Ҳангоми мавҷуд будани майлу хошиш, туфайли мақсадгузорӣ чихати тағйири одатҳои кӯҳна китобхонаҳо кодиранд фарҳангери ташаккул диҳанд, ки тавассути он сифати ҳадамоту маҳсулот аз ҷавоб ба занги телефон то

чобачогузории китобҳо, аз таҳияи барнома то банақшагирии биноҳои нав пайваста бехтару хубтар хоҳанд шуд.

Вале муҳимтарин омил ин сатҳи салоҳиятнокии касбии кормандони китобхона аст. Ба андешаи муҳаққиқон «барои ниғаодшти сифати устувори (доимии)» фаъолияти китобхона, ҳайати онро бояд пайваста таълим дод, сатҳи касбияти онро баланд бардошт. Зеро таълим ин чузъи низоми мотиватсия аст. Ҳайати таълимгирифта ҳадафҳои худро бо ҳадафҳои ташкилот ягона месозад, баҳри бехтар гардидани имичи китобхона талош меварзад, аз фаъолияти хеш қаноатманд мегардад. Таълим бояд меъёри ҳаёти ҳайати китобхона гардад. Тибқи маълумоти гуногун, агар имрӯз китобхонаҳо барои такмили ихтисоси ҳайат 2-3 фоизи вақти кориро сарф намоянд, пас дар оянда ин рақам бояд ба 10 фоиз расонида шавад» [6].

Менечменти муосири сифат.

Менечменти муосири сифат ин услуби идоранамоии муассиса аст, ки ба ҳамкориҳои тамоми кормандони он асос ёфта, барои ноил шудан ба сифат равона карда шудааст. Он тавассути қонеъгардонии ниёзҳои истифодабарандагон, ноил гардидан ба мақсадҳо, қомебиҳои бардавоми соҳибқорӣ манфиати тамоми кормандон ва китобхонаро таъмин менамояд.

Сифат ин маҷмӯи тавсифоти объект аст, ки ба қобилияти (имконияти) он ҷиҳати қонеъгардонии ниёзҳои муқарраргардида ва пешбинишаванда мансуб мебошанд. (Стандарти ИСО 8402).

Фаъолияти китобхона бояд ба «аркони» зерин тақия намояд:

- Талаботи қонунгузории миллӣ оид ба дастрасӣ, дурустии иттилоот, амнияти иттилоотӣ;

- ниёзҳои мушаххаси иттилоотии истифодабарандагон;

- низоми дохиликитобхонавии сифат.

Дар низоми умумии идоранамоии сифат ҳар гуна раванд, ҳам берунӣ ва ҳам

дохилӣ, ҳамчун фаъолият барои қонеъгардонии истеъмолкунанда маънидод карда мешавад, яъне ҳамчун таъсири мутақобилаи таҳвилдиҳанда ва истеъмолкунанда. Одатан истеъмолкунандагонро ба ду намуд тақсим мекунанд: *берунӣ* (истифодабарандагон, таҳвилдиҳандагон, қомеа) ва *дохилӣ* (ҳайати кормандон).

Дар раванди идоранамоии сифати маводу хизматгузориҳои китобхона ба инобат гирифтани принципҳои зерини менечменти сифат муҳим мебошад.

Принципҳои асосии менечменти муосири сифат:

1. Аз қониби ҳамагон дарк намудани ин матлаб, ки сифат – вазифаи ҳама аст;

2. Дар заминаи таҳлили мукамал ва воқеъбинонаи иттилооте, ки тавассути услубҳои муосир қамъоварӣ ва қорқард шудааст (аз қумла, услубҳои оморӣ қамъоварӣ ва таҳлили маълумот), қабул намудани қарорҳои илман асоснок;

3. Дафт қашидан аз тарзҳои роҳбарии авторитарӣ ва гузариш ба сарварӣ;

4. То қадри имқон дар ҳамаи зинаҳо тақсим намудани вақолатҳо бо вогузории масъулиятҳо;

5. Таълими мунтазами ҳама, дар ҳама ҷо, ҳамеша;

6. Ба роҳ мондани фаъолияти муассиса тибқи принципи «мо ҳама якҷоя як қорро анҷом медиҳем»;

7. Эътирофи садқоизаи масъулияти роҳбарон барои қори ин низом.

Ҳамин тавр қорӣ намудани қонунӣ ва присипҳои менечменти сифат ба китобхона имқон медиҳанд, ки низоми мавҷудаи идорақуниро бехтар намоянд, самаранокӣ ва натиҷабахшии равандҳои китобдориро баланд бардошта, ба истифодабарандагон мавод ва хизматрасонии аълосифати китобдорӣ-иттилоотиро пешниҳод қунанд. Ин дар мавриде муяссар мегардад, ки сатҳи салоҳиятнокии касбии китобдорон ба талаботи замони муосир қавобғӯӣ ва онҳо масъулиятшинос бо шанд.

Адабиёт

1. Дрешер, Ю.Н. Проблема менеджмента качества в библиотеках. Респуб-

ликанский медицинский библиотечно-информационный центр, г. Казань. [Манбаи

электронӣ]: Низоми дастёбӣ: file:///C:/Users/hp/Desktop/52.pdf

2. Кожевникова, Л.А. Экономика библиотечной деятельности. – Новосибирск, 2001. – 128 с.

3. Коптяева, М.В. Моделирование систем менеджмента качества в современной библиотеке // Менеджмент качества и деятельность библиотек: материалы международной конф. Санкт-Петербург, 28-29 окт, 2009 г. – СПб., 2009. – С. 37-57.

4. Опыт внедрения системы менеджмента качества в НБ ДОННУЭТ: [Манбаи электронӣ]: Низоми дастёбӣ: <http://library.donnuec.edu.ru>

donnuec.edu.ru/opyt-vnedreniya-sistemy-menedzhmenta-kachestva-v-nb-donnuec]

5. Принципы управления качеством Э. Деминга: [Манбаи электронӣ]: Низоми дастёбӣ: <https://www.grandars.ru/college/biznes/principy-deminga.html>

6. Ткаченко, Т. П. Система управления персоналом как составная часть системы менеджмента качества библиотеки: [Манбаи электронӣ]: Низоми дастёбӣ: file:///C:/Users/hp/Desktop/tkachenko1.pdf.

ҶОЙГОҲИ МЕНЕҶМЕНТИ СИФАТ ДАР РАВАНДИ ИДОРАНАМОИИ ФАЪОЛИЯТИ КИТОБХОНА

Мақола ба яке аз мавзӯҳои муҳими илмии китобхонашиносии муосир – ҷойгоҳи менеҷменти сифат дар раванди идоранамоии фаъолияти китобхона бахшида шуда, муаллиф роҳу воситаҳои татбиқи фишангҳои муосири идоракуниро дар самти таҳия ва ҷопи маводи иттилоотии китобхона ва хизматгузориҳои иттилоотию библиографӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Ба андешаи муаллифи мақола охири солҳои 80-90-уми асри гузашта марҳилаи нисбатан фаъоли қорқарди меъёрҳои арзёбии сифати ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти китобхонаҳо ва истифодаи унсурҳои маркетингӣ дар назария ва амалияи китобдорӣ шӯравӣ ба шумор мераванд.

Тавре ки муаллиф зикр кардааст, ҷорӣ гардидани қонуният ва присипҳои менеҷменти сифат ба роҳбарияти китобхона имкон медиҳанд, ки низоми мавҷудаи идоракуниро беҳтар намояд, самаранокӣ ва натиҷабахшии равандҳои китобдориро баланд бардошта, ба истифодабарандагон маҳсулот ва хизматрасони

аълосифати китобдорӣ-иттилоотиро пешниҳод кунад.

Муаллиф яке аз омилҳои монеасозро дар самти ҷоринамоии меъёру нишондиҳандаҳои арзёбии сифати хизматрасониҳои китобдорӣ-иттилоотӣ мавҷуд набудани стандартсозии сифат, асосноксозии илмии хусусият ва тавсифи хизматрасониҳои китобдорӣ-иттилоотӣ арзёбӣ намудааст.

Ба ақидаи муаллиф, агар ҷунин вазъияти ногувор ҳарчи зудтар тағйир ёбад, он гоҳ сифати хизматрасониҳо дар китобхонаҳои кишвар боз ҳам беҳтар гардида, барои муаррифии дастовардҳои китобдорӣ миллӣ дар арсаи байналмилалӣ имкониятҳои васеъ фароҳам меояд.

Калидвожаҳо: менеҷмент, менеҷменти сифат, идоракунии китобхона, сифати хизматгузориҳои китобдорӣ, принципҳои менеҷменти сифат, стратегияи маркетинги сифат, меъёрҳои сифат, сертификатсияи сифат, банақшагирии сифат, назорати сифат, баландбардории сифат.

МЕСТО МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА В ПРОЦЕССЕ УПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ БИБЛИОТЕКИ

Статья посвящена одной из важных научных проблем современного библиотековедения - роли и месту менеджмента качества в процессе управления деятельностью библиотеки. Автор подвергает исследованию пути и средства применения

современных механизмов менеджмента при подготовке и издании информационных материалов для библиотеки и информационно-библиографического обслуживания.

По мнению авторов, конец 80-90 гг. прошлого века считается относительно ак-

тивной стадией разработки критериев оценки качества различных аспектов деятельности библиотеки и использования маркетинговых элементов в теории и практике советского библиотечного дела.

Автор отмечает, что применение закономерностей и принципов менеджмента качества позволяет руководству библиотеки улучшить существующую систему управления, повысить эффективность библиотечных процессов и предлагать пользователям высококачественные библиотечно-информационные продукты и услуги.

Отсутствие стандартизации качества и научного обоснования особенностей и характеристики информационно-библиотечного обслуживания оценивается автором как факторы препятствующие применению кри-

териев и показателей качества информационно-библиотечного обслуживания.

Автор отмечает, что энергичное исправление сложной ситуации может создавать широкие возможности для улучшения качества обслуживания в библиотеках страны и более достойного представления достижений национального библиотечного дела на международной арене.

Ключевые слова: менеджмент, менеджмент качества, управление библиотекой, качество библиотечного обслуживания, принципы управления качеством, стратегия маркетинга качества, критерии качества, сертификация качества, планирование качества, мониторинг качества, повышение качества.

THE PLACE OF QUALITY MANAGEMENT IN THE PROCESS OF MANAGING THE ACTIVITY OF THE LIBRARY

The article is devoted to one of the important scientific problems of modern library science – the role and place of quality management in the management of library activities. The author examines the ways and means of applying modern management mechanisms in the preparation and publication of information materials for the library and information and bibliographic services.

According to the authors, the end of the 80-90 years of the last century is considered a relatively active stage in the development of criteria for assessing the quality of various aspects of library activities and the use of marketing elements in the theory and practice of Soviet librarianship.

The author notes that the application of the laws and principles of quality management allows the library management to improve the existing management system increase the efficiency of library processes

and offer users high-quality library and information products and services.

The author assesses the lack of standardization of quality and scientific justification of the features and characteristics of information and library services as factors hindering the application of criteria and indicators of the quality of information and library services.

The author notes that a vigorous correction of a difficult situation can create wide opportunities for improving the quality of service in the country's libraries and a more worthy representation of the achievements of national librarianship in the international arena.

Key words: management, quality management, library management, library service quality, quality management principles, quality marketing strategy, quality criteria, quality certification, quality planning, quality monitoring, quality improvement.

Маълумот дар бораи муаллиф: Шосаидзода Сафар Ҳасан, номзади илмҳои педагогӣ, мушовири Муассисаи давлатии “Китобхонаи миллӣ”-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Суроға: 734032, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Борбад, 73, Тел.: (+992) 919 198 127, E-mail: shosaidov57@mail.ru

Сведения об авторе: Шосаидзода Сафар Ҳасан, кандидат педагогических наук, советник ГУ «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан. Адрес: 734032, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Борбад, 73, Тел.: (+992) 919 198 127, E-mail: shosaidov57@mail.ru

Information about the author: Shosaidzoda Safar Khasan, Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor, advisor State Institution “National Library” of the Executive Office of the President of the

Republic of Tajikistan. Address: 734032, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Borbad avenue, 73, Tel.: (+992) 919 198 127, E-mail: shosaidov57@mail.ru

ТДУ 001 027 (575.3)
ТКБ 78.3 (2точик)

НАҚШ ВА МАҚОМИ КИТОБХОНАИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН ДАР РУШДИ ИЛМИ КИТОБДОРӢ

Комилзода Ш.

Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ»-и Дастгоҳи иҷроияи
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар моддаи 18-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» таъкид шудааст, ки яке аз вазифаҳои асосии Китобхонаи миллии Тоҷикистон (минбаъд КМТ) – «анҷом додани корҳои илмию тадқиқотӣ дар соҳаи китобхонашиносӣ, библиографиносӣ, китобшиносӣ, фаъолияти иттилоотӣ ва дигар илмҳои вобаста ба он» [3], мебошад.

Воқеан КМТ аз ибтидои фаъолиятҳои дар радифи иҷрои рисолати таҳассусии хеш – ҷамъовариву бақайдгирӣ, коркарду танзим, таснифу гурӯҳбандӣ, ҳифзу нигоҳдорӣ ва тарғибу ташвиқи асноди дар ҳамаи намудҳои имконпазир интишорёфта боз муваззаф шуда буд, ки дар баррасии масоили назарии соҳа ва таҳқиқи роҳандозии афкори пешқадами илмӣ дар фаъолияти хеш саҳм гирад.

Ҳанӯз аз рӯзҳои аввали таъсисёбиаш ба пешбурди фаъолияти илмиву методӣ дар соҳаи китобдорӣ тавачҷуҳи ҷиддӣ зоҳир намуда, тӯли солҳои фаъолияти хеш дар ин ҷода силсилаи комёбиҳои назаррасро касб кардааст. Бахусус аз солҳои 30-юм то давраи оғози Ҷанги Бузурги Ватанӣ фаъолияти китобхона асосан дар самти бунёди фонди китобӣ, муҳайё сохтани толорҳои хониш, ташкили ҳадамоти китобдорӣ ва библиографӣ ба хонандагон, ташкил ва баргузории чорабиниҳои оммавӣ ва ҷалби аҳоли ба китобхона ва китобхонӣ равона шуда буд. Дар баробари иҷрои корҳои муқаррарии китобхона масъалаи мутобиксозии назария ба амалияи кори китобхона ба миён омад. Анакнун зарур буд, ки сатҳи дониши

кормандони китобхона ба вижагиҳои кори китобхона мувофиқ кунонида шаванд ва онҳо тарзу усулҳои кор бо хонандагон ва таҳияву истифодаи манбаҳои пажӯҳишӣ, аз қабилӣ феҳристу картотекаҳоро хуб донанд. Ба ин хотир барои кормандони китобхона курсҳои омӯзишӣ ташкил карда шуданд. Соли 1936 дар сохтори Китобхона кабинети методӣ ба фаъолият шурӯъ кард ва барои кормандони китобхона курсҳои омӯзишии «Тасвири библиографии асарҳои ҷопӣ» ва «Ташкили феҳристи алифбой» доир гардиданд.

Таъмин намудани китобхонаҳои ҷумҳурӣ бо маводи зарурии методиву дастуруламалҳои корӣ мутахассисони соҳаро вазифадор намуд, ки ба рушди соҳаи китобдорӣ тоҷик, бахусус назарияю услуби он тавачҷуҳи амиқ зоҳир намоянд. Аз ин рӯ, кормандони Китобхонаи миллӣ баҳри ҳалли муаммоҳои мавҷуда камари Ҳиммат бастанд ва дар танзиму таҳияи асарҳои методию библиографӣ фаълоне ширкат варзиданд. Онҳо бо ҳубӣ дарк карданд, ки вазъи онрӯзаи фаъолияти китобхонаҳои ҷумҳурӣ ба ҳалли мушкилоти мавҷуда мусоидат намекунад ва эҳтиёҷоти ба китоб доштаи ҷомеаро пурра қонеъ карда наметавонад. Бахусус масоили суст амал кардани ҳадамоти китобдорӣ дар байни омма, мавриди омӯзиш ва тарғиб қарор нагирифтани таҷрибаи пешқадам, бо таври бояду шояд доир нагардидани чорабиниҳои оммавӣ дар китобхонаҳо, номукаммалии дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ, бидуни нақша ва бе дарназардошти эҳтиёҷоти

хонандагон нашр шудани китобномаҳо, устувор набудани ҳампайвастагии назария ва амалияи китобхонашиносӣ ва библиографишиносии тоҷик аз ҷумлаи муаммоҳое буданд, ки тавачҷуҳи кормандони китобхонаро бештар ба худ ҷалб карданд.

Соли 1940 Китобхона барои китобхонаҳои мамлакат аввалин дастури худро таҳти унвони «Маҷмӯаи материалҳои дастуруламалӣ ва методӣ дар бораи кори китобхона» [9] ба забони тоҷикӣ бо теъдоди 2000 нусха нашр кард ва ба китобхонаҳои ҷумҳурӣ паҳн намуд. Солҳои минбаъда низ аз ҷониби бахшу шуъбаҳои Китобхона дастуруламалҳо ва маводи методӣ оид ба масоили ташкили китобхонаҳои колхозӣ ва фароҳамоварии фонди онҳо, созмондиҳии китобхонаҳои умумӣ (шаҳрӣ, ноҳиявӣ, қишлоқӣ, бачагона), баҳисобгирӣ, банақшагирӣ ва ҳисобдиҳӣ дар онҳо, батанзимдарории фонди китобхонаҳо, гурӯҳбандии адабиёт ва ҷобачогузори он тибқи таснифоти китобдорӣ, омӯзиши фонди китобӣ, ташкили дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ, созмондиҳӣ ва баргузори чорабиниҳои оммавии китобхона, хизматрасонӣ тавассути низоми абонементи байни китобхонаҳо, чорабиниҳо оид ба марказонидани китобхонаҳои шаҳрӣ ва ноҳиявӣ, кор бо нақшаҳои мавзӯиҳои нашриётҳо, ташкил ва баргузори семинарҳои китобдорон дар китобхонаҳои оммавӣ, шакли ғайримуқимии хизматрасонии китобдорӣ дар китобхонаҳои мамлакат, ташкили мубодилаи адабиёт байни китобхонаҳо, библиографияи тавсиявӣ ва нақши он дар роҳбарии хониш, ихтисорнамоии калима ва ибораҳои тоҷикӣ дар тасвири библиографии асарҳои матбуот ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ таҳия, тарҷума ва ҷоп шуданд. Ҳамзамон ба ёрии методистони китобхонаҳои вилоятӣ ва китобхонаҳои низоми марказонидашуда дастуруламал-мақтуби методӣ таҳия ва интишор шуд. Роҷеъ ба аҳамияти дастурҳои таҳияшуда тарҷумашудаи солҳои 60-ум яке аз собиқадорони соҳаи китобдорӣ, китобшиносӣ маъруфи тоҷик, шодравон Раҳимҷони Шарофзода чунин нигоштааст: «Барои омӯхтани ибтидои касби китобдорӣ нақши «Минимум» ва «Ҷадвалҳо» бузург буд. Ин ду тарҷума

дахҳо мафҳуми ба китобдорию китобшиносӣ марбутаро бори нахуст ба забони тоҷикӣ ба миён оварданду таблиғи касбро ба роҳи дуруст бароварданд. Он солҳо китобдори тоҷик аз аҳамияту чигунагии радабандӣ оғаҳӣ ёфт, ба фехристнигорӣ рӯ овард ва ба дунёи риштаҳои дониш дохил шуд. Ва боз муҳим ин ки ӯ маҷмӯаи китобхояшро ба низом даровард, дар бораи фароҳамоварию манбаъҳои китоб маълумот гирифт. Истифодаи ин дастурҳо ба китобдор илова бар тафриқи дониш ба фаҳмиши мафҳумҳои касбӣ роҳ кушоданд» [15, с.69].

Фаъолияти КМТ ҳамчун объекти таҳқиқ ҳанӯз аз солҳои аввали таъсисёбиаш мавриди омӯзиш қарор гирифт. Масалан, оид ба таърихи КМТ, давраҳои ташаккулёбӣ ва фаъолияти гуногунпаҳлуи он дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ мақолаву гузоришҳо ба таъъ расиданд. Нахустин мақолаҳо ва хабару гузоришҳо оид ба ташкили кор дар КМТ, тарзу усули хизматрасонӣ ба хонандагон, бунёди аввалин бахшу шуъбаҳои китобхона дар рӯзномаи «Коммунист Тоҷикистани» дарҷ гардида, сипас солҳои 40-50-ум дар саҳифаҳои рӯзномаҳои «Газетаи муаллимон», «Маориф ва маданият», «Комсомоли Тоҷикистон», «Сталинобод», «Тоҷикистони Сурх» ва маҷаллаҳои «Мақтаби советӣ», «Маданияти Тоҷикистон», «Занони Тоҷикистон», «Блокноти агитатор», «Литературный Таджикистан», мақолаву гузоришҳои кормандони китобхона И. Зокиров, Е. Беляков, И. Рутенштейн, М. Қосимова, О. Каримова, Т. Маисеенко, Ғ. Ёкубов, М. Николаева, А. Юнусов, С. Абдуллоева, И. Ҳидояттов оид ба тарзу усули ташкили кор дар китобхона, ифтиҳо ба фаъолият шуруъ намудани бахшу шуъбаҳои китобхона, ташаккулу тақмили фондҳои китобхона, ташкилу баргузори чорабиниҳои оммавӣ, расонидани ёрии амаливу методӣ ба китобхонаҳои мамлакат, соҳмони бинои нави китобхона ва ба истифода дода шудани он (с.1954), ҷамъоварӣ ва тақмили фонди шуъбаи дастхатҳои Шарқ ва китобҳои нодири китобхона, тарғибу ташвиқи таҷрибаи муфиди китобдорӣ ва дигар масоили марбут ба фаъолияти Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ, ба таъъ расиданд. Дар тӯли ин солҳо, инчунин мавод доир ба фаъолияти Китобхонаи

мазкур дар саҳифаҳои рӯзномаву маҷаллаҳои марказӣ, аз қабилӣ маҷаллаи «Библиотекарь», рӯзномаҳои «Правда», «Известия», «Литературная газета» ва «Советская культура» дарҷ ёфтанд.

Дар радифи мақолаву гузоришҳои дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ ва нашрияҳои тахассусӣ интишорёфта, маълумот оид ба фаъолияти Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ дар нашрҳои ҷудогона низ мавриди баррасиву таҳлил қарор гирифтаанд. Бештари чунин нашрҳо характери маълумоти дошта, тавассути очерк, ёддошт ба хонанда ва роҳнамоҳо дар шакли буклету ҷузъҳо ва китобҳои хурдҷам интишор ёфтаанд. Масалан, дар солҳои 50-ум роҷеъ ба таърихи таъсисёбӣ, сохтор ва вижагиҳои ташкили қор дар китобхона, ташаккул, нигоҳдорӣ ва ҳифзи фондҳои китобхона, ташкили абонементи байни китобхонаҳо ва истифодаи фондҳо бо ин шакли хизматрасонӣ, бунёди дастгоҳи маълумотиву библиографӣ, ҷамъоварӣ, қорқард, омӯзиш ва тарғиби нусхаҳои хаттӣ ва китобҳои нодир, асарҳои ҷудогона [12] ба таъб расиданд, ки тавассути онҳо хонанда ба фаъолияти гуногунпаҳлуи бахшу шӯбаҳо ва филиалҳои китобхона ошноӣ пайдо қард.

Аввалин очерке, ки оид ба таъриху давраҳои рушди Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ, фонду феҳристҳои он, ташкили қор бо хонандагон дар толорҳои хониш, абонементи байни китобхонаҳо, хизматрасонии маълумотдиҳию библиографӣ, роҳбарии методӣ ба китобхонаҳои мамлакат, баргузориҳои чорабиниҳои оммавӣ дар китобхона, хизмати содиқонаи қорқардони китобхона дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣву солҳои баъдичангӣ ва фаъолияти филиалҳои китобхона, маълумоти мухтасар медиҳад, аз ҷониби яке аз китобдорони шоистаи Тоҷикистон, ки таи солҳои 1944-1946 роҳбарии китобхонаро ба уҳда дошта, солҳои минбаъда ба ҳайси муовини директор, мудирӣ бахшу шӯбаҳои китобхона қору фаъолият қардааст – Рина Осиповна Тальман, таълиф шудааст.

Барои шиносии ҳарчи бештару бештари хонандагон ба дастгоҳи маълумотдиҳию библиографии китобхона ва ҳамзамон омӯзиши малакаи қор ба феҳристу қартотекаҳои китобхона ёддоштҳо (памятка) барои хонандагон таҳияву

интишор шуданд. Аввалин чунин ёддошт барои хонандагон ҷихати роҳнамоӣ ба феҳристҳои китобхона соли 1957 аз ҷониби қорқардони китобхона Т. А. Лившиц, Г. М. Сушко таҳия қарда шуд. Ёддошт аз қисмҳои феҳристҳои мурағтабӣ, алифбой, матбуоти даврӣ, изографӣ, нотаҳо, фондҳои ёрирасон, адабиёти хориҷӣ, алифбоии генералӣ, мурағтабии хизматӣ ва қартотекаҳо иборат буда, ба хонандагон оид ба тарзи истифодаи феҳристҳо ва қоидаҳои дастрас намудани китобҳо маълумот медиҳад. Худи ҳамон сол ёддошти дигар оид ба қорқарди фонди гуруҳӣ ва қоидаи истифодаи он аз ҷониби қорқардони дигари китобхона М. В. Николаева тарғиб дода шуд. Оид ба қоидаҳои истифодаи абонементи байни китобхонаҳо низ ёддошт ба хонанда ба таъб расид. Соли 1961 ба забонҳои тоҷикӣву русӣ роҳнамо таҳти унвони «Китобхонаи давлатии республикавии РСС Тоҷикистон ба номи Фирдавсӣ» интишор ёфт. Дар роҳнамо оид ба таърихи таъсисёбии китобхона, мазмуну мундариҷаи фондҳои он, манбаъҳои тақмили фонди китобӣ бо адабиёти нав, вижагиҳои ташкилу истифодаи феҳристу қартотекаҳо, хизматрасонӣ ба хонандагон, қорҳои маълумоти-ахборотӣ, илмӣ-методӣ ва библиографӣ маълумот дода шуда, дар поёни он рӯйхати адабиёти асосӣ дар бораи китобхона ва нашрҳои он пешниҳод шудааст.

Солҳои 60-ум таҳқиқи масоили марбут ба фаъолияти Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ нисбатан васеъ гардида, дар радифи мутахассисони соҳа тавачҷуҳи муҳаққиқону муаррихонро низ ба худ ҷалб намуд. Анақун фаъолияти Китобхона на танҳо ба воситаи нашрҳои маълумотдиҳанда, аз қабилӣ очерку ёддошт ва роҳнамоҳо муаррифӣ мегардид, балки тавассути нашрияҳои илмӣ – рисолаву маҷмуаҳои илмӣ мавриди баррасӣ қарор дода мешуд. Нашри китоби Б. Пшеничный «Ганҷинаи китобҳо» [10] ва рисолаҳои илмӣ З. М. Шевченко «Аз таърихи фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» [17], ба хонандагон ва мутахассисони соҳа имқон дод, ки бори нахуст ба бештари масоили назарӣ ва услубии фаъолияти китобдорӣи тоҷик ошноӣ пайдо намоянд.

ҚМТ дар радифи фароҳамовариву нигоҳдорӣ ва мавриди омӯзишу тарғиб

қарор додани осори чопиву қаламӣ, ҳамзамон ба ҳайси донишкадаи китобдорӣ чиҳати таълиму тарбияи кадрҳои ҷавони соҳаи китобдорӣ низ саҳми муносиб гузоштааст. Дар Китобхона омӯзиши масоили назарӣ ва амалии соҳаи китобдорӣ бештар тавассути ташкили курсҳои омӯзишӣ роҳандозӣ шуда буд. Дар ин хусус, Раҳимҷони Шарофзода чунин ишора кардааст: «Курсҳо аз ду гурӯҳ иборат буд. Гурӯҳи якум китобдорони дорои маълумоти ҳамагониро дар бар гирифта, ба онҳо оид ба унсурҳои шиносгори, истифодаи феҳристҳо, талаботи асосии хизматрасонӣ ва амсоли инҳо иттилоъ меод. Курс барои шунавандагонаш ҷои асосии омӯзиши усулу услуби китобдорӣ ба ҳисоб мерафт. Хатмкардагони он илова бар дониши касбӣ боз ҳаққи маҳз дар китобхона фаъолият намуданро пайдо мекарданд. Ана ҳамин ҳақ пайдо намудан завқи касбии китобдоронро боло бардошта ба онҳо умеди зина-зина боло баромаданро фароҳам овард. Воқеан ҳамин тавр ҳам шуд. Баъзе аз онҳо аз китобдори қаторӣ ба мансаби мудирӣ шубҳа расиданд ва даҳсолаҳо бо кӯшишу ғайрат фаъолият карданд. Гурӯҳи дигарро шунавандагони дорои маълумоти миёнаи касбӣ ва олии ғайри касбии китобдор созмон доданд. Барои онҳо илова бар дарсҳои амалӣ аз услубу назария ҳам таълим меоданд. Теъдоди шунандагони ин гурӯҳ камтар бошад ҳам дарсҳояшон бозавқ мегузашт. Масъалаҳои ҳуди Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ низ он ҷо баррасӣ мегардид. Яъне Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ дар солҳои шастум ба ҳайси донишкада амал намуда, талаботи дохилии ба кордонҳо зарур бударо худаш таъмин менамуд» [15, с.65-66].

Дар ташаккулёбӣ ва рушди яке аз шохаҳои илми китобдорӣ тоҷик – библиографияшиносӣ саҳми Китобхонаи миллии Тоҷикистон низ назаррас мебошад. То соли 1967, баъд аз таъсиси Шубҳаи китобхонашиносӣ ва библиография дар сохтори факултаи санъати Институти давлатии педагогии ш. Душанбе ба номи Т. Г. Шевченко (ҳоло Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни) ва аз соли 1978 ба ҳайси кафедраи мустақил фаъолият намудани кафедраи библиографияшиносӣ дар сох-

тори факултаи китобдорӣ Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М.Турсунзода масоили назарӣ, услубӣ ва амалии библиография асосан дар Китобхонаи миллии мавриди баррасӣ ва ҳаллу ҷавоб қарор мегирифтанд. Яъне Китобхонаи миллии дар ҳамоҳангсозии назария ва амалии библиографияи тоҷик ва рушду нумӯи он корҳои шоёнро назаррасро ба анҷом расонидааст.

Библиографияшиносӣ тоҷик ҳамчун соҳаи мустақили илм охири солҳои 60-ум арзи вучуд намуд ва дар шаклгирию рушдҳои он нақши аввалин конференсияи илмиву назарии ҷумҳуриявӣ «Масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии тоҷик» ва ҷои нахустин маҷмӯаи илмии Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ «Баъзе масъалаҳои китобшиносӣ тоҷик» назаррас мебошанд. «Ҳам дар конференсияи илмӣ-назарӣ ва ҳам дар маҷмӯаи китобшиносон ба масъалаҳои муҳталиф, вале хеле ҷиддӣ алҳол омӯхташудаи библиографияи умумӣ, ба проблемаҳои ҷудогонаи библиографияҳои соҳавӣ, инчунин ба масъалаҳои терминологияи библиография диққат зоҳир намуданд. Ин саъю кӯшиш на танҳо ба тараққиёти библиографияшиносӣ, балки ба тарғибу оммавиғардонии библиографияи миллии ва паҳн кардани донишҳои библиографӣ низ ёрӣ дод. Масалан, дар қор бо хонандагон истифода кардани нишондиҳандаҳои ҷопӣ афзуд. Ғайр аз ин дар китобхонаҳои оммавӣ тартибдиҳии «шаклҳои хурд»-и библиография бо суръати баландтар инкишоф ёфт, номгӯи «шаклҳои хурд» бою гуногунранг гашт. Дар бобати тараққи додани амалия, махсусан библиографияи тавсиявӣ Китобхонаи давлатии республикавӣ ба номи Фирдавсӣ дар сафи пеш аст. Бо саъю кӯшиш ин маркази библиографияи тавсиявӣ на танҳо теъдоди дастурҳо афзуд ва мавзӯоти онҳо гуногунро паҳнотар гардид, балки аз нуқтаи назари методӣ сифати ин дастурҳо баланд ҳам шуд. Яъне амалия мувофиқи тақозои замони вазифаи худро иҷро мекунад. Дастурҳои нав ба навро ба миён оварда, ба пешравии методика роҳ мекушоид. Маҳз бо ҳамин васила вай барои назария майдони тадқиқоту пешравии илми библиографияшиносиро омода месозад» [16, с.65-66]. Доир ба баргузори конференсияи нахустин 7 гузориш дар

саҳифаҳои рӯзномаҳои «Тоҷикистони советӣ» (1970. – 18 октябр), «Комсомоли Тоҷикистон» (18, 21 октябр), «Маориф ва маданият» (1970. – 20 октябр), «Вечерний Душанбе» (1970. – 15 октябр), «Комсомолец Таджикистана» (1970. – 16 октябр), «Коммунист Таджикистана» (1970. – 18 октябр) чоп шуданд.

Соли 1970 нахустин рисолаи илмӣ доир ба илми библиографияшиносии тоҷик таҳти унвони «Марҳалаҳои асосӣ ва қонуниятҳои инкишофи библиографияи адабии тоҷик» [14] ба таърифи расид ва муаллифи он Раҳимҷони Шарофзода аввалин шуда таърихи библиографияи адабии тоҷикро бо қонуниятҳояш таҳлил ва бо далелҳои муътамади илмиву мантиқӣ асоснок намуд. Ӯ ба ҳулосае омад, ки мавриди баррасӣ қарор додани давраҳои асосии рушди библиография бояд қонуниятҳои ташаккул ва инкишофи онро вобаста ба инкишофи мабҳас, илму фарҳанг ва фаъолияти марказҳои идтилоотии библиографӣ ба эътибор гирифт. Ба ақидаи ӯ, рушду такомули библиография чун ҷузъи муҳими инқилоби маданӣ дар инкишофи илму маориф, фарҳангу ҳунар ва соҳаҳои дигари ҳаёти ҷомеа мақоми хоса дорад. Ҳамзамон мақолаи проблемавии ӯ «Назаре ба библиографияшиносии тоҷик» маҳз ба таҳқиқи масоили муҳими библиографияи умумӣ ва соҳавии тоҷик бахшида шуд ва чун барномаи дурнамои инкишофи библиографияи миллии мавриди истифода қарор гирифт. Раҳимҷони Шарофзода фаъолияти библиографиии чехраҳои шинохтаи илму адаби тоҷик Абӯалӣ ибни Сино ва Садриддин Айниро низ мавриди таҳқиқи илмӣ қарор додааст, ки дар бобати инкишоф додани назарияи библиографияи ашхоси муътабар таҷрибаи аввалин буда, барои муайяну мушаххас намудани таърих, назария ва амалияи илми библиографияшиносии тоҷик шароит муҳайё сохтанд.

Таъсиси Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотӣ (соли 1969) дар сохтори Китобхона барои тарҳрезии нақшаҳои корӣ, таҳияву chopи маҷмуаҳои илмӣ, созмондиҳиву баргузори таҳқиқотҳои сотсиологӣ, ташкилу гузаронидани ҳамоишҳои илмӣ таҳасусӣ ва ба низомдарорию ҳамоҳангсозии фаъолияти илмиву таҳқиқотии бахшу шӯбаҳои китобхона мусоидат кард. Соли

1970 Шуъба «Нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ оид ба китобхонашиносӣ, библиография ва таърихи китоби Тоҷикистонро барои солҳои 1971-1975» мураттаб сохт ва тибқи он фаъолияти кориро дар самти таҳқиқи проблемаҳои таърихи кори китобхонаҳои Тоҷикистон, китоб ва хониш дар ҳаёти мардуми ҷумҳурӣ, омӯзиши фондҳои Китобхонаи давлатии ба номи Фирдавсӣ, хизматрасонии китобдорӣ-библиографӣ ба хонандагон, муаммоҳои ташаккулёбии ва рушди библиографияи адабии тоҷик, тарғиби адабиёт дар китобхонаҳоро ҷоннок намуд.

Наشري аввалин маҷмуаҳои илмӣ Китобхона таҳти унвонҳои «Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик» [1], «Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон» [5] ва маводи конфронси илмиву назарӣ ва амалии «Масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии тоҷик» [2], «Натиҷаҳо ва дурнамои рушди фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» [4] барои шаклгирию рушдҳои илми китобдорӣ тоҷик шароит муҳайё сохта, дар ҳаллу фасли муаммоҳои мавҷудаи соҳа мусоидат намуданд. Идома ёфтани наشري маҷмуаҳои илмӣ Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ: «Китобхонашиносӣ. Библиография. Таърихи китоби тоҷик», «Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ – 50 сола», «Фаъолияти муассисаҳои фарҳангу ҳунари ҶШС Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ», «Проблемаҳои ташкилнамоӣ ва баландгардонии самаранокии хизмати китобхонавию библиографӣ ба аҳолии Тоҷикистон», «Проблемаҳо ва пешомадҳои таъмини ахборотию библиографиии иқтисодиёт ва маданияти Тоҷикистон», «Китобхонаи миллии Тоҷикистон: Ҷашннома», «Китобхонаҳои Тоҷикистон дар арафаи асри XXI», «Ганҷинаи фарҳанг», «Қоршиносони эҷодкори Китобхонаи миллии Қисми 1», «Қоршиносони Китобхонаи миллии Қисми 2», «Фаъолияти абонементи байни китобхонаҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Истифодаи навгонҳои соҳаи китобдорӣ тавассути технологияи иттилоотии муосир», «Китобхонаи электронӣ ва дастбӣ ба он», «Китобхонаи миллии Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз», «Роҳҳои татбиқи инноватсия дар фаъолияти китобхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар ҳаллу фасли бештари масоили назарии соҳаи китоб-

дорӣ равшанӣ андохта, ҳамчун маводи таҳассусӣ барои ошно намудани мутахассисони соҳа ба комёбиҳои илми китобдорӣ тоҷик мавриди истифода қарор гирифтанд. Бахусус баррасӣ шудани масоили назарӣ ва амалии кори китобхонаҳо, библиографияи тоҷик, услуб ва созмондихӣ фаъолияти библиографӣ, тарбияи маданияти хониш, тарғиби донишҳои библиографӣ ва дигар масоили марбут ба илмҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ дар ин маҷмӯаҳо барои шаклгирию рушдҳои илми китобдорӣ тоҷик шароити мусоид фароҳам оварданд. Дар робита ба ин масоил мақолаи Л. Г. Козырева «Вазъ ва роҳҳои мукамалгардонии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соҳаи китобхонашиносӣ, библиографияшиносӣ ва китобшиносии Тоҷикистон» [8] ба таъъ расидааст, ки дар он муҳаққиқ дақиқ назарона корҳои дар ин самт оғозёфта, иҷрошуда ва анҷомёбандаро ба риштаи таҳрир даровардааст.

Соли 2006 бо ибтиқори КМТ ҷомеаи китобдорӣ Тоҷикистон соҳиби маҷаллаи таҳассусии хеш «Китобдор» гардид. Аз рӯзҳои аввали таъсисёбиаш маҷалла тасмим гирифт, ки роҷеъ ба масоили мубрами илми китобдорӣ, вазъи имрӯза ва дурнамои инкишофи китобхонаҳои Тоҷикистон, проблемаҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва иттилоотшиносии тоҷик, омӯзиш ва тарғиби таҷрибаи муфиди китобдорӣ ватанӣ ва хориҷӣ дар фаъолияти китобхонаҳои Тоҷикистон, мувофиқу мутобиқ намудани самтҳои афзалиятноки рушди фаъолияти китобхонаҳо ба шароити вазифаҳо ва вижагиҳои ҷомеаи иттилоотӣ, баланд бардоштани сатҳи дониши касбии китобдорон бо дарназардошти ҷаҳонишавии иттилоот ва рушди технологияи муосири иттилоотӣ, расонидани кӯмаки амаливу методӣ ба китобхонаҳои мамлакат дар самти қорӣ намудани шаклу усулҳои наву самарабахши ҳадамоти китобдорӣ маводи хонданибоб ба таъъ расонад. Дар даҳ шумораи маҷалла (солҳои 2006-2013) доир ба соҳаи китобдорӣ 120 мавод интишор ёфт. Аз ин ҳисоб доир ба масоили китобшиносӣ (таърихи китоб ва пайдоиши хат, нақш ва мақоми китоб дар ҳаёти ҷомеа, таъбу нашри китоб, фаъолияти муассисаҳои интишоротӣ, мавод ва сифати чоп, китобҳои электронӣ

ва вижагиҳои нашри онҳо, китобҳои савтӣ ва тафовути онҳо аз дигар навъи китобҳо) – 39; китобхонашиносӣ (таърихи китобхонаҳо, хизматрасонии китобдорӣ, омӯзиши майлу рағбати китобхонӣ, бунёди китобхонаҳои электронӣ, тадбиқи навгоҳи дар амалияи кори китобхонаҳо, маркетинг ва менечменти фаъолияти китобдорӣ, фаъолияти илмӣ-таҳқиқотии китобхонаҳо) – 68; библиографишиносӣ (ташкили дастгоҳи суннатӣ ва электронии маълумотдиҳӣ-библиографӣ, китобнома-нигорӣ, хизматрасонии библиографӣ, истифодаи манобеи ҷопӣ ва электронии библиографӣ дар роҳбарии хониш, омӯзиш ва тарғиби донишҳои библиографӣ) – 13.

КМТ барои пешбурди фаъолияти хеш ба дастовардҳои илмӣ ва таҷрибаи китобхонаҳои пешрафта таъя намуда, фаъолияти илмӣ-таҳқиқотиро бо дарназардошти тақозои ҳар як давраи рушди ҳаёти ҷомеа роҳандозӣ кардааст. Тӯли солҳои фаъолияташ КМТ вобаста ба тақозои давр ва вазифаҳои ба зимма доштааш пайваста таҳқиқоти сотсиологиро доир намудааст. Ташкил ва баргузори таҳқиқоти сотсиологӣ, аз як ҷониб, барои муайяну мушаххас намудани муаммоҳо ва омӯзиши вазъи воқеии фаъолияти китобхона маълумот диҳанд, аз ҷониби дигар ба таҳқиқотчиён имкон медиҳанд, ки роҳҳои ҳалли масоили мавҷуда ва дурнамои рушди фаъолияти минбаъдаи китобхонаро нишон дода, дар таҳқиқу баррасии масоили назарии соҳа саҳм гиранд.

КМТ дар ҳамкорӣ бо Китобхонаи ба номи Ленини собиқ ИҶШС солҳои 1973-1975 таҳқиқоти сотсиологиро доир ба мавзӯи «Маҷрои хониш ва бозпурс аз ин ҷараён дар деҳоти водии Ҳисор» доир намуд. Ҳадафи асосии таҳқиқот омӯзиш ва таҳқиқи мазмуну мундариҷаи хониши гурӯҳҳои мухталифи хонандагон дар деҳот, вазъи ташрифоварии онҳо ба китобхона, муайян намудани шавқу рағбати онҳо ба хониши адабиёти гуногунмазмун, дорой ва ноқисии захираи китобхонаҳо бо адабиёти ниёзи хониш буд. Таҳлили натиҷаи таҳқиқот дар китоби Л.Г. Козырева «Книга и чтение в жизни гиссарских сёл: итоги исследования» [7] мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст.

Солҳои 1972-1973 таҳқиқоти «Вазъ ва дурнамои рушди фондҳои КД ба номи Фирдавси» баргузор гардид, ки тавассути он таркиби фондҳои асосии китобхона, афкори андешаҳои гурӯҳҳои мухталифи хонандагон оид ба мазмуну мундариҷаи фондҳои китобхона ва сатҳу сифати хизматрасонӣ дар китобхона мавриди омӯзиш қарор гирифт.

Дар доираи чорабиниҳои банақшагирифтаи Вазорати маданияти Тоҷикистон дар бораи беҳтар намудани ҳадамоти китобдорӣ ба кормандони соҳаҳои истеҳсолот, сохтмон ва нақлиёти Тоҷикистон шӯбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхонаи миллии солҳои 1973-1975 таҳқиқоти дигари сотсиологиро таҳти унвони «Такмилгардонӣ ва истифодаи адабиёт доир ба саноати сабук дар китобхонаҳои техникӣ, иттифоқҳои касаба ва оммавии шаҳрҳои Душанбе, Хучанд, Қайроққум ва Конибодом» доир намуд, ки таҳлил ва натиҷагирӣ аз он дар мақолаи Л.Г. Козырева [6] мавриди баҳс қарор гирифтааст.

Охири соли 1977 ва ибтидои соли 1978 Китобхонаи миллии дар баргузори таҳқиқоти сотсиологӣ «Омӯзиши шавқу рағбати хонандагони соҳаи муҳандисӣ-техникӣ» саҳм гирифт.

Охири соли 1978 ва ибтидои соли 1979 шӯбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхона дар ҳамкорӣ бо дигар шӯбаҳо барои амиқомӯзии майлу рағбати хониши кормандони илм, аз қабилӣ, кормандони пажӯҳишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, омӯзгорони макотиби олий, аспирантҳо ва муайян намудани афзалияти манбаъҳои мухталифи пажӯҳишӣ дар интихоби адабиёт таҳқиқоти «Китоб дар ҳаёти олимон»-ро доир намуд. Дар ин таҳқиқот фикру мулоҳизот ва посухҳои 92 корманди илм, ки аз ин ҳисоб 11 нафар дорандаи дараҷаи илмӣ буданд, мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор дода шуд. Тавассути таҳқиқот муайян гардид, ки майлу рағбати олимони ҷиҳати хониши на танҳо китобу рисолаҳои илмӣ дар кадом ҷаҳат қарор дорад, балки аз ҷониби онҳо то кадом андоза васоити дигари иттилоотӣ, аз қабилӣ кино, телевизион, матбуоти даврӣ мавриди истифода ва омӯзиш қарор мегиранд. Роҷеъ ба саволҳои пешниҳодгардидаи пурсишнома таҳқиқотчиён ҷавобҳои мувофиқ гирифтанд. Аз ҷумла, ба саволи «Қадам манбаъҳои пажӯҳишӣ

дар интихоби адабиёти зарурӣ ба Шумо кӯмак мерасонанд?», олимони вобаста ба имконоти мавҷуда бо истифода аз ҳамаи манбаъҳо ҷунин посух доданд: 90,3% аз дастгоҳи маълумотдиҳӣ – библиографӣ; 51,1% аз намоишҳои китобӣ; 50,0% аз дастурҳои библиографӣ; 38,0% аз шиносҳои истифода менамоянд. Илова бар ин, таҳқиқот нишон дод, ки барои қонеъ намудани эҳтиёҷоти ба китоб доштаи олимони дар радиои дигар шаклҳои хизматрасонии китобдорӣ, хизматрасонӣ бо тариқи абонементи байни китобхонаҳо (АБК) низ мақоми хоса дорад. Аз ҷумла, 26 нафар ва ё 28,2% аз хизматрасонӣ тавассути АБК пурра истифода мекунанд. Ҳамзамон таҳқиқот имкон дод, ки 63% посухдиҳандагон ҷиҳати беҳдошти вазъи хизматрасонии Китобхонаи миллии иброи ақида намоянд. Масалан, ба ақидаи бештари онҳо бисёр хуб мешуд, ки: нусхаҳои хатмӣ ба абонемент дода нашаванд; барои кормандони илм толари васеи хониш ҷудо карда шавад; назорати доимӣ ба ҳифзи китобҳои ба толари хониш додашуда ҷорӣ карда шавад; ба пажӯҳишгарони ҷавон иҷозати ба хона гирифтани китобҳо дода шавад; баҳисобгирии воридоту содироти китобҳои АБК ба низом дароварда шавад; боадабӣ, фурутанӣ, ҷустуҷолокии кормандони китобхона таъмин карда шавад; фаъолияти муттасаддиён дар толари феҳристҳо беҳтар карда шавад. Таҳқиқоти доиршуда барои ошкор намудани камбудӣҳо ва нишон додани роҳҳои ҳалли онҳо ба кормандони Китобхонаи миллии имкон дод, ки фаъолияти минбаъдаи худро бо дарназардошти тақозои ҳамон айём ба роҳ монанд [13].

Таҳқиқотчиёни Китобхонаи миллии тавассути таҳқиқоти «Рағбати хонандагии сокинони ноҳияҳои кӯҳӣ ва баландкӯҳи Тоҷикистон» (солҳои 1981-1982) вазъи амалияи ҳадамоти китобдориро дар шароити ноҳияҳои баландкӯҳ мавриди таҳлил қарор дода, аз мушкилоту муаммоҳои он огоҳӣ ёфтанд. Ташкил ва баргузори ин таҳқиқот дар китобхонаҳои ВАБК ва ноҳияи Комсомолобод (ҳоло Сарбанд) имкон дод, ки шароитҳои асосии боло бурдани ҳадамоти китобдорӣ дар ин манотиқ асоснок карда шавад ва роҳу воситаҳои такмили фаъолияти амалии минбаъдаи китобхонаҳо муайяну мушаххас гарданд [11].

Мақсади асосии таҳқиқоти «Истифодабарии дастурҳои методии библиографӣ дар китобхонаҳои Тоҷикистон», ки соли 1986 доир гардид барои омӯзиши вазъи таъмини китобхонаҳои ҷумҳурӣ бо маводи ба таъъ расонидаи Китобхонаи миллий ва истифодаи мақсадноки онҳо дар фаъолияти кори китобхонаҳо бахшида шуд. Натиҷаи таҳқиқот нишон дод, ки дар радифи муваффақиятҳо боз камбудӣ ҳоҷе низ вучуд доранд, ки ислоҳи онҳо барои пешрафти фаъолияти кори китобхонаҳо муфид мебошанд. Аз ҷумла, на ҳамаи китобхонаҳои ҷумҳурӣ саривақт маводи ҷопкардаи Китобхонаи миллиро мегиранд ва на ҳама вақт адабиёти дар дастурҳои библиографӣ инъикосёфта аз захираи китобхонаҳои шахриву ноҳиявӣ дарёфт кардан имконпазир аст.

Бо мақсади муайян намудани шавку рағбати хонандагон ва дараҷаи қонеънамоии эҳтиёҷоти онҳо бо адабиёти ниёзи хониш ва бо ҳамин васила тақвият бахшидан ба ташаккули фонди китобхонаҳо ва беҳтар намудани вазъи ҳадамоти китобдорӣ таҳқиқоти сотсиологӣ «Мазмун ва мундариҷаи талабот ба адабиёти муосири соҳаҳои мухталифи дониш бо забони миллатҳои таҳҷой» (аввали солҳои 90-ум) доир гардид.

«Ҷобачогузорӣ ва истифодаи оқилонаи захираҳои китобхонаҳо дар мамлакат», «Захираҳои китобию библиографии иттилоотӣ илмӣ», «Наشري китобҳо дар наشريётҳои маҳаллӣ ва қонеъгардонии талаботи хонандагон дар китобхонаҳои Тоҷикистон», «Хонандаи ҷавони Китобхонаи давлатии ба номи Фирдавсӣ» (охир солҳои 80-ум); «Китобхона дар ҳаёти донишҷӯён» (солҳои 2003-2004) аз ҷумлаи таҳқиқоте низ мебошанд, ки дар ин самт ба амал бароварда шуданд. Натиҷаи таҳқиқоти охир нишон дод, ки дар радифи муваффақиятҳо дар фаъолияти кори Китобхонаи миллий боз як қатор камбудиву норасигӣҳо ҷой доранд. Аз ҷумла доир ба соҳаҳои ҳуқуқ, равоншиносӣ, тиб, иқтисодиёт, сиёсатшиносӣ адабиёти тозанашири таълимӣ кам мебошад ва донишҷӯён ҷиҳати ҳарҷи бештар дастрас намудани адабиёти тозанашир фикру андешаҳои худро баён намуданд. Инчунин нисбати саривақт қонеъ нашудани баъзе талабу дархост ва дар фасли зимистон сарду дар фасли

тобистон гарм будани толорҳои мутолиотӣ донишҷӯён низ ибрази ақида карданд. Фишурдаи натиҷаи таҳқиқот барои тарҳрезии барномаи рушди минбаъдаи фаъолияти китобхона мавриди истифода қарор гирифт.

Бо мақсади омӯзиш ва муайян намудани вазъи воқеии хизматрасонӣ ба хонандагон муқимии Китобхонаи миллии Тоҷикистон соли 2014 таҳқиқоти сотсиологӣ «Китобхонаи милли аз нигоҳи донишҷӯ» баргузор гардид. Тавассути пурсишнома, ки иборат аз 11 савол ва 30 посухҳои тахминӣ буд, фикру мулоҳизаҳои 158 донишҷӯёни макотиби олии мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода шуд. Таҳқиқот имкон дод, ки муносибати донишҷӯён ба манбаҳои пажӯҳишӣ, низоми қонеъгардонии талабот ба китоби дархостшуда, сарфаи вақт, сатҳу сифати хизматрасонӣ, муомилаи китобдор ба хонанда муайян карда шаванд. Ба саволи «Барои дарёфти адабиёти зарурӣ аз қадом сарчашмаҳои маълумотдиҳӣ-библиографӣ бештар истифода мекунед» донишҷӯён ҷунин посух доданд: аз феҳрист ва картотекаҳои анъанавӣ – 34,2%; аз феҳристи электронӣ – 30,4%; аз фонди нашрҳои маълумотдиҳанда ва библиографӣ (донишномаҳо, луғатҳо, дастурҳои библиографӣ) – 29,7%; аз дигар сарчашмаҳо – 3,8%. Мутаассифона, то кунун на ҳамаи донишҷӯён аз феҳристи электронӣ мустақилона истифода карда метавонанд. Масалан, аз ҳисоби умумии посухдиҳандагон 72 нафар ва ё 45,5%-и донишҷӯён аз феҳристи электронӣ мустақилона истифода карда наметавонанд ва 41,8%-и онҳо ба ёрии библиографнабватдор ниёз доранд. Илова бар ин, таҳлил нишон дод, ки на ҳамаи китобҳои дархостшуда сари вақт ба хонандагон дастрас карда мешаванд. Масалан, барои гирифтани китоби дархостшуда 54,4% - 10 дақиқа, 24,7% - 20 дақиқа ва 19,6% - 30 дақиқа интизор мешаванд. Ба саволи «Бо қадом сабабҳо ба китобҳои дархосткардаатон бештар радномаҳо мегиред» 45,6%-и донишҷӯён посух доданд, ки китобҳои дархостшуда дар дасти дигар хонандагон, 18,4% - дар дигар толори хониш қарор доранд. 10,1% бо сабаби «нест дар ҷояш» ва 20,9% бо сабабҳои гуногун китобҳои дархосткардашонро дастрас карда натавонистанд.

Бо сабабҳои зикршуда 21,5%-и донишҷӯён ҳафтад дар сад, 4,4% - шаст дар сад, 6,3% - панҷоҳ дар сад, 5,7% - чил дар сад, 13,9% - си дар сад, 7% - бист дар сад ва 12% - даҳ дар сади китобҳои дархосткардаашонро барои мутолиа гирифта натавонистанд. Ба саволи «Муомилаи китобдорон бо Шумо ҳамчун хонанда дар кадом поя қарор дорад» андешаҳои хонандагон чунин арзёбӣ шуд: 57% - «хуб»; 33,5% - «муқаррарӣ»; 1,9% - «бад». 3,8% дар ҷавоб додан ба ин савол танқисӣ кашиданд.

Ҳамзамон таҳқиқот имкон дод, ки афқору андешаҳои хонандагон чихати беҳтар намудани фаъолияти КМТ муайян карда шавад. Бахусус посухҳои донишҷӯён ба саволи «Ба ақидаи Шумо, барои беҳбуд бахшидан ба фаъолияти Китобхонаи миллӣ, қабл аз ҳама, бояд кодом қорҳоро ба анҷом расонд», метавонанд бо мақсади таҳияи тавсияномаҳои мушаххас барои беҳбуд бахшидан ба фаъолияти минбаъдаи КМТ мавриди истифода қарор гиранд. Ба ақидаи бештари донишҷӯён: китобҳои таърихиву бадеӣ барои мутолиа бештар пешниҳод шаванд ва китобдорон назорат кунанд, ки хонандагон варақаҳои онҳоро надаронанд; беҳтар мешуд, агар китобҳои камёфтро аз сари нав ҷоп намоянд; дар толорҳои хониш хомуширо риоя намоянд; шумораи китобҳои электронӣ бештар шавад; дар сомонаи КМТ бештар матни китобҳои электронӣ ҷой дода шавад; бисёр хуб мешуд, ки адабиёти зарурӣ ба хонандагон ба муҳлати аз 1 то 3 рӯз барои истифодаи муваққатӣ ба хона дода шаванд; хуб мешуд, ки речаи қори КМТ то соати 2200 дароз карда шавад; ба хизматрасонии кормандони китобхона диққати ҷиддӣ дода шавад то ин ки хоҳиши хонандагонро қонеъ гардонидани тавонанд; хуб мешуд, ки китобдорон китобҳои зарурии дархостшударо фавран дастрас намоянд; бояд ба китобхона мутахассисони ба соҳаи китобдорӣ ҷавобгӯӣ бештар ба қор қабул карда шаванд.

Соли 2013 кормандони бахши китобшиносии шуъбаи илмӣ-таҳқиқотӣ чихати омӯзиши вазъи воридшавии китобҳои тозанаشر ба ҳайси нусхаҳои ҳатмӣ ба фондҳои Китобхонаи миллии Тоҷикистон насарсанҷӣ доир намуданд. Санҷиш нишон дод, ки мутаассифона на ҳамаи маҳсулоти ҷопии дар қаламрави ҷумҳурӣ нашршуда тибқи муқаррароти қонун-

гузорӣ, яъне қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Номгӯи гирандагони нусхаҳои ҳатмӣ ройгони ҳуҷҷатҳо» (аз 31 августи соли 2012, №453), ба ҳайси нусхаҳои ҳатмӣ ба КМТ ворид мешаванд. Масалан, аз 28 муассисаҳои интишороти мамлакат ҳамагӣ 324 номгӯи китоб бо теъдоди 696 нусха ба китобхона ворид шуданд, дар сурате, ки ин нашриётҳо дар соли 2013 1483 номгӯи китобро ба таъб расониданд ва аз ин ҳисоб ҳамагӣ 21,8% китобҳои ҷопшуда ба ҳайси нусхаҳои ҳатмӣ ба китобхона фиристода шуданд. Боқимонда 78,2% - и китобҳои нашршуда ба сифати нусхаи ҳатмӣ ба КМТ ворид нашуданд. Илова бар ин, насарсанҷӣ нишон дод, ки на ҳамаи муассисаҳои таъбу нашр тибқи муқаррароти қонунгузорӣ амал карданд ва ҳатто баъзе аз онҳо чихати ҳалли масъалаи мазкур умуман тавачҷуҳ зоҳир накарданд. Мисол, агар соли 2013 нашриёти «Адиб» 54 номгӯи китобҳоро ба таъб расонида бошад, аз ин ҳисоб ҳамагӣ 3 номгӯи онҳоро ба ҳайси нусхаи ҳатмӣ ба Китобхонаи миллии интиқол додааст. Нашриётҳои «Ирфон» аз 14 номгӯӣ – 2 номгӯӣ, «Шарқи озод» аз 13 номгӯӣ – 1 номгӯӣ, «Бухоро» аз 50 номгӯӣ – 10 номгӯӣ, «Истеъдод» аз 15 номгӯӣ – 1 номгӯӣ ба КМТ фиристоданд. Нашриётҳои «Адабиёти бачагона» аз 157 номгӯӣ, «Маориф ва фарҳанг» аз 32 номгӯӣ ва «Матбуот» аз 4 номгӯӣ ягон номгӯӣ ҳам ба Китобхонаи миллии насупориданд. Яъне, дар маҷмӯъ аз ҳисоби 339 (100%) китобҳои ҷопкардаи нашриётҳои номрафта ҳамагӣ 17 номгӯӣ (5,1%) ба КМТ ворид шуданд, шумораи боқимондаи китобҳо – 322 номгӯӣ (94,9%) ворид нашуданд.

Соли 2015 аз ҷониби қоршиносони шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии КМТ таҳқиқоти сотсиологӣ дар байни донишҷӯёни ҷаҳор донишгоҳ; донишгоҳи миллӣ, аграрӣ, техникӣ ва тиббӣ баргузор гардид, ки дар он аз ҳар донишгоҳ 50-нафарӣ, ҷамъ 200 нафар иштирок намуд. Муҳаққикон оид ба натиҷаи таҳқиқот маълумоти муфассалро дар сомонаи КМТ (07.12.2015) пешниҳод намуданд, ки воқеан маводи ҷолиб оид ба муайяну мушаххас намудани сатҳи истифодаи дастгоҳи маълумотию библиографӣ ва ВАО дар интиҳоби маводи мутолиа, майлу рағбати дониш-

ҷӯён ба мутолиаи адабиёти таҳассусӣ ва бадеӣ, дастрасии онҳо ба китобҳои дарсӣ ба забони давлатӣ ва дигар масоили марбут ба мутолиаи китоб, маҳсуб меёбад.

Ҳамин тавр, Китобхонаи миллии Тоҷикистон ҳамчун маркази илмӣ-методӣ

ва илмӣ-таҳқиқоти китобхонаҳои мамлакат тавассути фаъолияти гуногунпаҳлуи худ дар рушду нумӯи илми китобдории тоҷик сахми муносиб гузоштааст.

Адабиёт

1. Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир-тартибдиҳанда Р. Шарофов. – Душанбе, 1973. – 143 с.

2. Вопросы развития таджикской национальной библиографии [Текст]: материалы респ. науч.-теорет. конф., окт. 1970 г. / ГРБ им. Фирдоуси. – Душанбе: Ирфон, 1973. – 96 с.

3. Дар бораи фаъолияти китобдорӣ [Матн]: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8. – С.10 – 16.

4. Итоги и перспективы развития библиотечного дела в Таджикистане [Текст]: материалы науч.-практ. конф. библ. работников Тадж. ССР, посв. 50-летию образования СССР, март 1973 г. – Душанбе, 1975. – 128 с.

5. Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир – тартибдиҳанда Р. Шарофов. – 1977. – 115 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ.

6. Козырева, Л.Г. Библиотеки Таджикистана легкой промышленности: К итогам исследования [Текст] // Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир-тартибдиҳанда Р. Шарофов. – Душанбе, 1977. – С.25-44.

7. Козырева, Л.Г. Книга и чтение в жизни гиссарских сёл [Текст]: итоги исследования. – Душанбе: Ирфон, 1978. – 64 с.

8. Козырева, Л. Г. Состояние и пути совершенствования научно-исследовательской работы в области библиотекосведения, библиографоведения и книговедения Таджикистана [Текст] // Проблемы и перспективы информационно-библиографического обеспечения экономики и культуры Таджикистана: Сб. статей / Сост. Л. Г. Козырева. – Душанбе, 1989. – С.92-115.

9. Маҷмӯаи материалҳои дастурул-амалӣ ва методӣ дар бораи кори китобхона [Матн]. – Сталинобод, 1940. – 56 с.

10. Пшеничный, Б. Сокровищница книг [Текст]: О Библиотеке им. Фирдоуси. – Душанбе: Ирфон, 1966. – 108 с.

11. Сулаймони, С. Читательские интересы населения горных и высокогорных районов Таджикистана [Текст]: метод. рекомендации; ГРБ им. Фирдоуси. – Душанбе, 1982. – 25 с.

12. Тальман, Р. О. Государственная публичная библиотека Таджикской ССР им. Фирдоуси [Текст]: краткий очерк / ред. А. Мороз. – Сталинабад, 1954. – 88 с.; Путеводитель по каталогам Республиканской библиотеки им. Фирдоуси [Текст]: памятка читателю / сост. Т. А. Лившиц, Г. М. Сушко. – Сталинабад, 1957. – 26 с.; Таджикская республиканская библиотека имени Фирдоуси. Фонд групповой обработки и правила пользования им [Текст]: памятка читателю / сост. М. В. Николаева; ред. Л. В. Люперсольская. – Сталинабад, 1957. – 11 с.; Междубиблиотечный абонемент: памятка / сост. С. Ишкулова; ред. Р. Кукушкина. – Сталинабад, 1959. – 14 с.; Китобхонаи давлатии республикавии РСС Тоҷикистон ба номи Фирдавсӣ [Матн]: роҳнамо / тарҷумаи Н. Кароматуллоева; муҳаррир К. Курбонов. – Сталинобод, 1961. – 59 с.; Государственная республиканская библиотека Таджикской ССР им. Фирдоуси [Текст]: путеводитель / ред. З. Пономарева. – Сталинабад, 1961. – 59 с.

13. Трофимов, С. А. Книга в жизни ученого: По материалам социологического исследования // Китобхона-шиносӣ. Библиография. Таърихи китоби тоҷик. – Душанбе: Ирфон, 1981. – С.119-130.

14. Шаропов, Р. Основные этапы и закономерности развития таджикской литературной библиографии [Текст] / под

ред. Ю. С. Зубова. – Душанбе: Ирфон, 1970. – 112 с.

15. Шарофзода, Р. Таъсири ниҳодҳои солҳои шаст [Матн]: роҷеъ ба фаъолияти Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ // Ганҷинаи фарҳанг: ҷашнома бахшида ба 70-солагии Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи А.Фирдавсӣ. – Душанбе: Эҷод, 2004. – С.63-72.

16. Шарофов, Р. Назаре ба библиографишиносии тоҷик [Матн] // Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир – тартибдиҳанда Р. Шарофов. – 1977. – С.64-74.

17. Шевченко, З. М. Из истории библиотечного дела в Таджикистане [Текст] / отв. ред. К. П. Марсаков. – Душанбе: Дониш, 1968. – 136 с.

НАҚШ ВА МАҚОМИ КИТОБХОНАИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН ДАР РУШДИ ИЛМИ КИТОБДОРӢ

Дар мақола нақш ва мақоми Китобхонаи миллии Тоҷикистон дар пайдоиш, ташаккул, таҳаввул ва рушди илми китобдорӣ тоҷик мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Қайд мегардад, ки Китобхонаи миллии Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали фаъолият дар радифи ҷамъовариву нигоҳдорӣ ва дастраси оммаи васеи хонандагон гардонидани захираи китобӣ пайваста кӯшиш ба харҷ додааст, ки дар ҳаллу фасли масоили назарӣ ва амалии илмҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва таърихи китоб саҳми муносиб гузорад. Аз ҷумла ишора шудааст, ки КМТ бори нахуст тавассути таҳияву интишори дастуруламалу маводи методӣ, очерку ёддошт ва роҳнамоҳо оид ба масоили ташкили китобхонаҳои навъҳои гуногун ва такмили фонди онҳо, банақшагириву ҳисобдиҳии фаъолияти китобхонаҳо, гурӯҳбандии адабиёт ва ҷобҷогузории он тибқи таснифоти китобдорӣ, ташкили дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ ва истифодаи он, созмондиҳӣ ва баргузории ҷорабиниҳои оммавии китобхона, хизматрасонӣ тавассути низоми абонементи байни китобхонаҳо, ҷорабиниҳо оид ба марказонидани китобхонаҳои шаҳрӣ ва ноҳиявӣ, кор бо нақшаҳои мавзӯӣи нашриётҳо, ташкил ва баргузории семинарҳои китобдорон дар китобхонаҳои оммавӣ, шакли ғайримуқимии хизматрасонии китобдорӣ

дар китобхонаҳои мамлакат, ташкили мубодилаи адабиёт байни китобхонаҳо, библиографияи тавсиявӣ ва нақши он дар роҳбарии хониш, ихтисорнамоии калима ва ибораҳои тоҷикӣ дар тасвири библиографияи асарҳои матбуот ва дигар масъалаҳо, ҷиҳати таъмин намудани кормандони китобхонаҳои ҷумҳурӣ бо донишҳои нави таҳассусӣ мусоидат кардааст.

Ҳамзамон дар мақола дар заминаи маводи ҷопӣ роҷеъ ба объекти таҳқиқ қарор гирифтани таърихи КМТ, давраҳои ташаккулёбӣ ва фаъолияти гуногунпахлуи он дар самти ташкили курсҳои омӯзишӣ, баргузории конференсияҳои назарӣ-амалӣ, созмондиҳии таҳқиқотҳои сотсиологӣ, таҳияву интишори рисолаҳои илмӣ, маҷмӯаи мақолаҳо, дастурҳои методӣ библиографӣ ва маҷаллаи таҳассусии «Китобдор», маълумотҳои ҷолиб пешниҳод шудааст. Баҳусус саҳми китобхона дар шаклгирию рушдҳои яке аз шохаҳои илми китобдорӣ тоҷик – библиографияшиносӣ махсус таъкид шудааст.

Калидвожаҳо: Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ, Китобхонаи миллии Тоҷикистон, китоб, хонанда, китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ, илми китобдорӣ, таҳқиқоти сотсиологӣ, кори илмӣ-таҳқиқотӣ.

РОЛЬ И МЕСТО НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ ТАДЖИКИСТАНА В РАЗВИТИИ БИБЛИОТЕЧНОЙ НАУКИ

В статье рассматривается роль и место Национальной библиотеки Таджикистана в

зарождении, становлении, эволюции и развитии таджикского библиотечного дела.

Отмечается, что с первых дней своего существования Национальная библиотека Таджикистана постоянно стремилась формировать и сохранять книги и делать их доступными для широкой публики, решать теоретические и практические вопросы книговедения, библиотековедения, библиографоведения и истории книги. В частности, было отмечено, что НБТ впервые посредством разработки и публикации руководящих и методических материалов, очерков, памяток и путеводителей по проблемам создания библиотек разного типа и улучшению их фондов, планированию и учету библиотечной деятельности, группировки расстановки литературы на основе библиотечной классификации, организации справочнобиблиографического аппарата библиотеки и ее использование, организация и проведение массовых мероприятий библиотек, обслуживание посредством межбиблиотечного абонемента, мероприятия по централизации городских и районных библиотек, работа с тематическими планами издательств, организация и проведение семинаров библиотекарей в массовых библиотеках, недифференцированные формы библиотечного обслуживания в библиотеках страны, организация обмена литературой между библиотеками, рекомендательная библио-

графия и ее роль в руководстве чтением, сокращение таджикских слов и фраз в библиографическом описании публикаций, и другие вопросы, способствовали обеспечению сотрудников библиотеки страны новыми специализированными знаниями.

Также в статье на основе опубликованных материалов представлена интересная информация по истории НБТ, этапам ее становления и многогранной деятельности в области организации и проведении учебных курсов, теоретических и практических конференций, организации социологических исследований, разработке и публикации научных монографий, сборников статей, методических и библиографических пособий, и профессионального журнала «Китобдор». В частности, специально отмечено вклад библиотеки в становление и развитие одной из ветвей таджикского библиотечного дела – библиографоведения.

Ключевые слова: Национальная библиотека Республики Таджикистан имени А. Фирдавси, Национальная библиотека Таджикистана, книга, читатель, книговедение, библиотековедения, библиографоведения, библиотечная наука, социологические исследования, научно-исследовательская работа.

THE ROLE AND PLACE OF THE NATIONAL LIBRARY OF TAJIKISTAN IN THE DEVELOPMENT OF LIBRARY SCIENCE

The article examines the role and place of the National Library of Tajikistan in the origin, formation, evolution and development of Tajik librarianship. It's noted that since the first days of its existence, the National Library of Tajikistan has constantly sought to form and preserve books and make them accessible to the public, to solve theoretical and practical issues of book studies, library science, and bibliography and book history. In particular, for the first time, it was noted that the NLT through the development and publication of guidance and methodological materials, essays, memos and guides on the problems of creating libraries of various types and improving their collections, planning and accounting of library activities, grouping and arrangement of

literature based on library classification, organization of reference and bibliographic apparatus of the library and its use, organization and holding of mass events of libraries, maintenance through interlibrary subscription, measures for the centralization of city and district libraries, working with the thematic plans of publishing houses, organizing and conducting seminars of librarians in mass libraries, non-undifferentiated forms of library services in the country's libraries, organizing the exchange of literature between libraries, recommendation bibliography and its role in guiding reading, shortening Tajik words and phrases in the bibliographic description of publications, and other issues contributed to

providing the country's library staff with new specialized knowledge.

Also, on the basis of published materials, the article provides interesting information on the history of the NLT, the stages of its formation and multifaceted activities in the field of organizing and conducting training courses, theoretical and practical conferences, organizing sociological research, developing and publishing scientific monographs, a collection of articles, methodological and

bibliographic manuals, and the professional journal "Kitobdor". In particular, specifically noted the contribution of the library to the formation and development of one of the branches of Tajik librarianship - bibliography.

Keywords: National Library of the Republic of Tajikistan named after A. Firdavsi, National Library of Tajikistan, book, reader, book studies, library studies, bibliography, library science, sociological research, research work.

Маълумот дар бораи муаллиф: Комилзода Шариф, сармутахассиси Муассисаи давлатии "Китобхонаи миллӣ"-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои педагогӣ, дотсент. Суроға: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, к. Техрон, 5. Тел.: (992) 900-67-18-06; E mail: komilzoda1958@mail.ru

Сведения об авторе: Комилзода Шариф, главный специалист ГУ «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан, кандидат педагогических наук,

доцент. Адрес: 734024, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Техрон, 5. Тел.: (992) 900-67-18-06; Электронная почта: komilzoda1958@mail.ru

Information about the author: Komilzoda Sharif, chief specialist of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan, Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor. Address: 734024, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Tekhron, 5. Tel.: (992) 900-67-18-06; Email: komilzoda1958@mail.ru

ТДУ 681.3:02(575.3)

ТКБ 78.3 (2 тоҷик)

ТАТБИҚИ ИННОВАТСИЯҲО ҲАМЧУН САМТИ АФЗАЛИЯТНОКИ ФАЪОЛИЯТИ МЕТОДИИ КИТОБХОНАҲОИ ТОҶИКИСТОН

Зафари Шариф

МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистони
ба номи Мирзо Турсунзода»

Фаъолияти инноватсионӣ самти муҳимтарин ва дар шароити имрӯза беш аз пеш афзалиятноки таъминоти методии китобхона ё шабакаи китобхонаҳо ба шумор меравад. Ҳадафи асосии он ҷустуҷӯ, арзёбӣ, таҳия ва истифодаи навгонӣ дар фаъолияти рӯзмарраи китобхонаҳо мебошад. Фаъолияти инноватсионӣ барои тамоми китобхонаҳо хос аст. Аз ин рӯ, китобхона марказҳои методӣ вазифадоранд, ки ин навгонихоро дар тамоми шабакаи китобхонаҳо паҳн намоянд.

Таҳқиқи мавзӯи водор менамояд, ки қабл аз ҳама моҳияти мафҳуми «инноватсия»-ро мушаххас намоем. Мафҳуми «инноватсия» дар «Консепсияи миллии

маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №200 аз 3.05.2002 тасдиқ шудааст, ҳамчун - «нав, мучаддад, навсозӣ, навгарой» маънидод шудааст. Дар асл «инноватсия» аз калимаи англисии innovation гирифта шуда, маънои навгонӣ ё навигарии ҷоришудаеро мегӯянд, ки бехтаршавии сифату самаранокии равандҳо ё маҳсулотро тибқи талаботи бозор таъмин менамояд. Он натиҷаи ниҳонии фаъолияти зехнии инсон, тахайюлотӣ ӯ, ҷараёни эҷодӣ, кашфиёт, ихтироот, такомул мебошад.

Агар онро аз забони латинӣ «Innovatio» тарҷумаи таҳтуллафзӣ намоем, маънои «ба самти тағйирот, дигаргунӣ»-

ро ифода мекунад. Вале агар моҳияти онро таҳлил намоем, на ҳама гуна навгонӣ, ё навсозӣ, балки ҳамон навгоние, ки ба таври кулӣ самаранокии низоми мавҷударо баланд бардошта метавонад, фаҳмида мешавад. Ҳамин тавр, чараёни инноватсия – таҳия – ҷоринамоӣ – ноил шудан ба сатҳу сифати навро меноманд.

Дар осори илмӣ ва публитсистӣ ба забони тоҷикӣ бахшида ба соҳаҳои техника, технология, илму фарҳанг, маориф, аз ҷумла фаъолияти китобдорӣ мафҳумҳои навгонӣ ва навгароӣ маъмултар мебошанд. Дар ҳар маврид мафҳуми инноватсия ба маънии муносибати нав, чараёни ташаккули равия ва падидаҳои нав, таъмини сатҳу сифати нав дар ягон навӣ фаъолият фаҳмида мешавад.

Дар адабиёти илмӣ соҳавӣ зерӣ мафҳуми «навғониҳо» шаклу услубҳои нав (номаълум, ҳанӯз ҳамачониба дастрас нагардида) ё маъмул, вале навшудааст, (модернизатсияшуда) ки барои такмили фаъолияти китобхона равона карда шудааст, маънидод гардидааст.

Яке аз олимони машҳури соҳаи китобдорӣ Ю. Н. Столяров хатто зуҳури ҳадамоти методиро дар амалияти китобдорӣ олам падидаи нав ҳисобида, қайд менамояд, ки «бунёд ва рушди ҳадамоти методӣ яке аз дастовардҳои фаъолияти китобдорӣ шӯравӣ ва инноватсияи ҳақиқӣ дар китобхонашиносии ҷаҳон ба ҳисоб меравад». Сарчашмаи навғониҳо дар китобхонаҳо амалияи пешқадами китобдорӣ, пешниҳодоти ратсионализатории китобдорон, тавсияҳои таҳқиқоти илмӣ, технологияи муосири иттилоотӣ ба шумор мераванд. Воқеан, воридоти босуръати технологияи нави иттилоотӣ ва телекоммуникатсионӣ ба фаъолияти китобдорӣ дар ин соҳа инқилоби ҳақиқӣ гардид.

Мусаллам аст, ки навғониҳо, ки аз дигар соҳаҳо ба фаъолияти китобдорӣ ворид карда мешаванд, бояд дар амалия санчида шаванд, мутобиқ гардонидани шаванд. Масалан, технологияи муосири иттилоотӣ, захираҳои электронии мултимедиаӣ, шабакаҳои компютери алоқа ва амсоли ин ҳатман санчида шуда, сипас мавриди истифода қарор дода мешаванд.

Яъне раванди воридсозии навғариҳоро дар амалияи китобдорӣ навгонӣ меноманд. Ҳамин тавр, фаъолияти инноватсионӣ дар китобхонаҳо ин аз раванди таҳияи навғарӣ ва истифодаи онҳо иборат аст. Ҳадафи ниҳии он табдилдиҳии навғарӣ ба навгонӣ, бо ибораи дигар таъмин намудани омӯзиш ва ҷоринамоии он дар китобхона мушаххас ё шабакаи китобхонаҳо мебошад.

Ба андешаи яке аз китобхонашиносон дар ҷунин шароит методистони системаҳои марказонидашудаи китобхонаҳо «одат мекунад, ки кормандони филиалро пайваста омӯзонанд, тарбия намоянд ва тафтиш намоянд». Вале ин суханон дар замони Шӯравӣ иброз шуда, барои ҳамон марҳилаи фаъолияти китобдорӣ хос ва дуруст буданд. Зеро дар он замон яке аз вазифаҳои асосии марказҳои методӣ маҳз аз тафтиши пайдарпайи китобхона ва китобдорон иборат буд. Вале дар ин андеша як нукта аҳамияти худро гумонакардааст – масъалаи пайваста омӯзонидан ва тарбия намудани китобдорон, зеро тавре ки Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии хеш (2016) ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон иброз намуд – «масъулони соҳаи маориф вазифадор карда мешаванд, ки ҷиҳати таҳия ва ба баррасии Ҳукумати кишвар пешниҳод намудани «Консепсияи таҳсилоти муттасил барои солҳои 2016-2022» чораҷӯӣ карда, барои роҳандозӣ намудани ҷунин шакли таҳсилот тадбирҳои иловагӣ андешанд».

Яъне зарурати таҳсилоти муттасил (пайдарпайи доимӣ) имрӯз тақозои замон аст. Сарфи назар намудани он дар ҳар як соҳаи фаъолият боиси боздоштани раванди таракқиёт мегардад. Дар соҳаи фаъолияти китобдорӣ, бахусус фаъолияти методии китобхонаҳо, ки яке аз вазифаҳои асосии он дарёфт, омӯзиш, тарғиб ва дар амал ҷорӣ намудани таҷрибаи пешқадам, хусусан навғониҳо мебошад, масъулонро водор месозад, ки пайваста атрофи ин масъала тадбирҳои мушаххас андешанд.

Бо назардошти ҳамин зарурат, ҳангоми тарҳрезии сохтор нави Китобхонаи

миллии Тоҷикистон Маркази такмили ихтисос ҳамчун ҷузъи ҷудонопазири ин маркази бузурги китобдории мамлакат таъсис ёфт. Зеро китобдори имрӯза дар қиёс бо дигар мутахассисони ватанӣ бояд бештар аз дигарон аз донишҳои нав огоҳ бошад, дигаронро бо иттилооти тоза имию техникӣ саривақт ва бо сифати баланд таъмин карда тавонад. Вай бояд ҳамадон бошад. Дар баробари ин китобдори имрӯза бояд дорои донишу малакаҳои нави касбӣ бошад. Зеро имрӯз на танҳо суръату сифати пахши иттилоот, балки воситаҳои муосири техникӣ дастрасгардонии он муттасил такмил меёбанд. Китобдоре, ки 5 сол муқаддам анвои гуногуни технологияи иттилоотиро азхуд намуда буд, имрӯз бо навҳои муосири он кор карда наметавонад. Чунин вазъият миёни китобдор ва истифодабарандаи китобхона дар самти мубодилаи иттилоот монеаи ҷиддӣ эҷод менамояд, ки дар натиҷа обрӯю эътибори на танҳо китобдори мушаххас, балки китобхона ва дар маҷмӯъ фаъолияти китобдорӣ паст мегардад.

Бинобар ин, дар шароити доимо-тағйирёбандаи ҷаҳони муосир яке аз вазифаҳои асосии Маркази такмили ихтисоси Китобхонаи миллии Тоҷикистон аз он иборат аст, ки бо дарназардошти таҳаввулот аз им дар соҳаи фаъолияти китобдории ҷаҳон ва Тоҷикистон пайваста мазмуни нақшаҳои таълимиро таҷдиди назар намояд. Зеро имрӯз китобдороне, ки соҳиби дипломи маълумоти олии касбӣ мегарданд, ба зудӣ дар бозори меҳнат мақоми сазовор пайдо карда наметавонанд. Онҳо ногузир дар муҳлати хеле кӯтоҳ ба такмили ихтисос ниёз пайдо мекунаанд. Бинобар ин, дар мавриди таҷдиди назар намудани нақшаҳои таълимии ин Марказ онҳо бояд бо назардошти самтҳои асосии фаъолияти методӣ ё мушаххасан фаъолияти инноватсионӣ-методи китобхонаҳо ҷавобгӯ бошанд.

Аслан, имрӯз фаъолияти инноватсионӣ аз якҷанд марҳилаҳои ба ҳам алоқаманд иборат аст.

Марҳилаи якуми он аз омӯзиши амалии китобдорӣ бо мақсади муайян намудани эҳтиёҷоти китобхонаҳо нисбат ба навгониҳо иборат мебошад. Таҳлили ама-

лиаи китобхонаҳо имкон медиҳад, ки камбудии ва зиддиятҳои муайян гардида, самтҳои истифодаи навгониҳо ҷиҳати ҳалли онҳо тарҳрезӣ гарданд.

Марҳилаи дуюм, ин ҷустуҷӯи навгониҳо мебошад, ки туфайли истифодаи онҳо ин ё он камбудӣ ва зиддиятҳо ҳаллу фасл мегарданд.

Сарчашмаи асосии ҷустуҷӯи навгониҳо иборатанд аз маводи ҷопгардида - китобу мақолаҳо, маводи методӣ ва иттилоотӣ, маводи конфронсҳо, ҷаласаҳо, семинарҳо ва ҳоказо, инчунин маводи ҷопнагардида – дастхатҳо, ҳисоботҳо доир ба корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, иттилоот аз интернет, илова бар ин шиносии мустақим ба амалии китобдорӣ (санҷиш, экскурсия) ва ғайра.

Марҳилаи сеюм – арзёбӣ ном дорад. Меъёрҳои арзёбӣ иборатанд, пеш аз ҳама:

- афзалияти навгонӣ дар қиёс бо амалии суннатии китобхона ё ягон бахши он;
- сатҳи дастрасии навгонӣ барои ин ё он нави китобхона;
- мутобиқати навгонӣ ба шароити мушаххаси фаъолияти китобхона ё соҳибори он.

Дар заминаи чунин арзёбӣ **марҳилаи навбатӣ ё ҷоруми фаъолияти инноватсионӣ**, яъне интихоби навгонӣ ҷиҳати истифода дар фаъолияти китобхона оғоз мегардад.

Ҷорӣ намудани навгониҳо дар амалии китобдорӣ бо оғози **марҳилаи панҷум, яъне озмоиши навгониҳо** шурӯъ мегардад. Ин марҳилаи бағоят пурмасъулия аст. Зеро қабл аз ҷорӣ намудани навгонӣ бояд мутобиқати он ба шароити мушаххаси китобхона санҷида шуда, тағйироти зарурӣ ворид карда шавад. Дар ҷараёни озмоиши навгонӣ (дар китобхонаи мушаххас ё ягон самти фаъолияти он ва ғайра) раванди ҷоринамоии он мустақилона мушоҳида (назорат) карда мешавад. Чунин мушоҳида барои ба даст овардани маводи фактографӣ ҷиҳати таҳлили фаъолияти китобхона дар шароити ҷоринамоии навгониҳо имкон фароҳам меорад. Ҳамзамон имконият пайдо мешавад, ки доир ба истифодаи дурусту мақсаднокӣ

навгониҳо ё натиҷаи истифодаи онҳо хулосаҳои илман асоснок ба даст оянд.

Марҳилаи хеле зарурии ҷараёни инноватсионӣ, яъне *марҳилаи шашум, ин марҳилаи бунёди (таҳияи, коркарди, тарҳрезии) навгониҳо* мебошад. Пайдоиши ҳама гуна навгонӣ, қабл аз ҳама ба фаъолияти эҷодӣ, ҷустуҷӯии мутахассисони соҳаи китобдорӣ, ки ба пажӯҳиши тарзу воситаҳои амалии баргараф намудани зиддиятҳо равона гардидааст, вобаста мебошад. Бунёди (таҳияи) навгониҳо дар заминаи корҳои озмоишӣ анҷом меёбад, ки дар раванди онҳо кадом андоза матлуб (мувофиқи мақсад будани) пешниҳодоти китобдорон ҷиҳати истифодаи навгонӣ дар фаъолияти китобхона санҷида мешаванд.

Агар раванди инноватсионӣ ҳамчун ҷузъи таркибии фаъолияти методии китобхона танҳо ба азхуднамоии навгониҳо дар фаъолияти хеш маҳдуд шуда бошад, пас ин раванд дар китобхонаи марказӣ-маркази методӣ ба паҳннамоии навгониҳо дар фаъолияти шабакаи китобхонаҳо равона карда мешавад. Дар китобхонаи марказӣ-маркази методӣ раванди мазкур аз омӯзиши таҷрибаи китобхона бо мақсади ошкор намудани навгониҳо, ба китобдорон дастрас намудани иттилоот оид ба навгониҳо ва расонидани кӯмак ба китобдорон ҷиҳати азхуднамоии навгониҳо иборат мебошад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маркази асосии омӯзиш, иттилоърасонӣ оид ба навгониҳо, кӯмакрасонӣ ба китобдорон дар самти азхуднамоии навгониҳои китобдорӣ дар сатҳи миллӣ барои тамоми шаклу намудҳои китобхонаҳо новобаста ба тобеияти идоравӣ ва шакли моликият – Китобхонаи миллии Тоҷикистон, дар сатҳи вилоятҳо – китобхонаҳои вилоятӣ, дар сатҳи шаҳрҳо – китобхонаҳои марказии шаҳрӣ, дар сатҳи ноҳия – китобхонаҳои марказии ноҳиявӣ ба шумор мераванд. Аммо дар амалия ҳолатҳои ба назар мерасанд, ки баъзан бо ташаббуси марказҳои алоҳидаи методии соҳавӣ ё китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ навгониҳо ошкор, омӯхта ва татбиқ карда мешаванд. Ин, аллбата, боиси дастгирӣ, вале набояд фаромӯш кард, ки марказҳои

бузурги методии сатҳи баланд дорон имконияту нерӯҳои пурқуввати илмӣ мебошанд. Ин имконият медиҳад, ки ҳар як навгонӣ ҳамаҷониба омӯхта шавад ва роҳҳои нисбатан самараноки татбиқи он муайян карда шавад.

Яке аз масъалаҳои муҳим дар самти паҳннамоии навгониҳо ин баргараф намудани ақидаи манфии баъзе китобдорон нисбати истифодаи навгониҳо ва муқобилияти психологӣ онҳо вобаста ба тағйиротҳо, дигаргунӣҳо мебошад. Яъне навгониҳоро китобдорон танҳо вақте қобили қабул меҳисобанд, ки агар зарурати онҳоро дарк намоянд. Ташаккули эътимоди китобдорон нисбати зарурияти ҷоринамоии навгониҳо ин пеш аз ҳама вазифаи методист мебошад. Дар менечменти китобдорӣ дар маҷмӯъ ин мафҳум ҳамчун «идоракунии навгониҳо» маъмул аст. Дар ин маврид китобдорон нақши ташаббускор, таҳиягар ва таблиғотчи навгониҳоро иҷро мекунанд, ки ин раванд аз марҳилаҳои зерин иборат мебошад:

- ❖ интиҳоби навгонӣ барои паҳнамоӣ;
- ❖ озмоиши навгонӣ;
- ❖ таҳия ва паҳннамоии тавсияҳо барои ҷоринамоии навгониҳо;
- ❖ таълими (омӯзонидани) китобдорон оид ба услубҳои истифодаи навгониҳо;
- ❖ кӯмаки методӣ ба китобдорон ҷиҳати азхуднамоии навгониҳо.

Бо назардошти он ки дар интиҳоби навгониҳо китобдорон ҳуқуқи мустақилият доранд, марказҳои методӣ кӯшиш менамоянд, ки китобдоронро бо иттилооти зарурӣ оид ба навгониҳо таъмин намоянд. Чунин иттилоот дар заминаи маводи фактологӣ, ки тавассути мониторинги методӣ ҷамъоварӣ гардидааст, ташаккул меёбад. Ин иттилоот оид ба тамоми навгониҳоест, ки ошкор гардида, ба таври мусбат арзёбӣ ва дастгирӣ ёфтаанд. Иттилоот ба таври шифохӣ (дар семинарҳо, машваратҳои гурӯҳӣ, курсҳои китобдорон ва ғайра), инчунин тавассути дастрас гардонидани бюллетенҳои иттилоотӣ оид ба навгониҳо паҳн карда мешавад.

Бо мақсади татбиқи фаълони на-
вониҳои нисбатан муҳиме, ки аз озмоиш
гузаштаанд, тавсияҳои методӣ таҳия
мегарданд. Ҳамзамон бо мақсади татбиқи
фаълони на-
вониҳо аз шаклу намудҳои дигар –
коромӯзӣ, практикумҳо, семинар,
семинар-тренингҳо ва ғайра низ истифода
бурда мешавад.

Имрӯз яке аз самтҳои асосии фаъо-
лияти марказҳои методии тамоми зинаҳо
бояд ташкили таҳсилоти муттасил бошад.
Ин маънои онро дорад, ки сатҳи таҳси-
лоти касбии китобдорони тамоми синну
сол (яъне на танҳо мутахассисони ҷавон,
балки китобдорони собиқадор ва ғайра)
бояд ба талаботи ҷомеаи иттилоотӣ
ҷавобгӯ бошад. Барои расидан ба ин ҳа-
даф марказҳои методӣ бояд китобхонаро
ба маркази таълиму тарбияи китобдорон
табдил диҳанд. Ин аз як тараф барои
худомӯзии китобдорон зарур аст, аз
ҷониби дигар китобхонаи оммавӣ бо
истифода аз донишҳои касбии китобдо-
рони худ метавонад барои ташкили
таҳсилоти муттасили истифодабарандаго-
ни китобхона шароитҳои мусоид фароҳам
орад.

Самти дигаре, ки бояд марказҳои
методӣ ба он тавачҷӯҳи хоса зоҳир намо-
янд, ин омӯзиши талаботи истифода-
барандагони китобхона мебошад ва ин
асосан ба фаъолияти маркетингии китоб-
хона вобастагии зиҷ дорад. Оид ба
фаъолияти маркетингии китобхонаҳо им-
рӯз дар адабиёти илмии соҳавӣ иттилооти
зиёдеро дарёфтани мумкин аст. Мафҳуми
«маркетинг» («market» бо забони англисӣ
маънои бозорро дорад). Дар мавриди мо,
сухан дар бораи функцияи маркетингии
китобхона меравад, ки марказҳои методӣ
ва маркетингии китобхонаҳо бояд ба
сомон расонанд. Яъне дар амал таҳти
мафҳуми маркетинг фаъолияти мушахха-
си бозаргонӣ фаҳмида мешавад. Дар киш-
варҳои мутараққии олам принципҳои
маркетинг фаълони татбиқ мегарданд ва
он кафолати рушди устувори китобхонаҳо
гардидааст. Зеро камчини маблағҳои
бучетӣ дар соҳаи китобдорӣ танҳо ҳоси
Ҷумҳурии Тоҷикистон нест. Мутаасси-
фона, раванди татбиқи принципҳои
маркетинг дар фаъолияти китобхонаҳои

Тоҷикистон ғайриқаноатбахш аст. Яке аз
сабабҳои асосии он ин мавқеи сусти
марказҳои методӣ дар самти ҷоринамоии
фаъолияти маркетингӣ мебошад. Ҳол он
ки барои китобхонаҳои кишварҳои дигар
олам фаъолияти маркетингӣ аллакай
навгонӣ нест. Муҳимтарин падида дар
фаъолияти маркетингии китобхонаҳо ин
иттилооти маркетингӣ ба шумор меравад.

Иттилооти маркетингӣ барои чи
зарур аст? Онро чи тавр пахш бояд кард?
Ба ин саволҳои китобдорон бояд марказ-
ҳои методӣ тавассути роҳу воситаҳои
гуногун ҷавоби саҳеҳ диҳанд. Агар аз
ҷониби марказҳои методӣ ба китобхонаҳо
дар ин самт кӯмакҳои мушаххас расонида
шаванд, дар он ҳолат китобхонаҳо:

- дар рақобати бозори иттилоотӣ
афзалият пайдо мекунад;
- муносибати истифодабаранда-
гонро ҳамчун истеъмолкунандагони ҳада-
моти китобдорӣ муайян карда метаво-
нанд;
- муҳити дохилӣ ва бурунаро муо-
ина карда метавонанд;
- стратегияи рушди худро ҳам-
ханг месозанд;
- фаъолияти хешро арзёбӣ меку-
нанд;
- самаранокии фаъолияти худро
баланд бардошта метавонанд.

Мавҷудияти ҷанбаи маркетингӣ дар
фаъолияти марказҳои методӣ боз аз он
нуқтаи назар зарур аст, ки китобхонаҳои
Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавии
фазои иттилоотӣ ва рақобати шади
бозори иттилоотӣ тобовар набудани худ-
ро собит намуданд. Танҳо татбиқи фаъо-
лони принципҳои маркетинг метавонад
вазъиятро ба манфиати онҳо тағйир ди-
ҳад. Ҷаро вазъият чунин аст? Ба андешаи
мо сабаби асосии чунин вазъият аз он
иборат аст, ки дар муассисаҳои таҳсилоти
китобдорӣ мамлакат мутахассис –
«китобдор-макетолог» тайёр карда наме-
шавад. Сатҳи донишҳои касбӣ ва мала-
каҳои китобдорони ҷумҳурӣ оид ба масъ-
алаҳои маркетинги китобдорӣ умуман ба
талабот ҷавобгӯ нест. Дар нақшаҳои
таълимии муассисаҳои таҳсилоти касбӣ
ҳиссаи фанҳо ва мавзӯҳои марбут ба
маркетинги китобдорӣ хеле ночиз аст.

Адабиёт

1. Канцлерис, А. Грани профессии // Библиотекарь. – 1987. – №1. – С. 50.

2. Комиссарчик, Н. М. Совершенствование некоторых форм методического руководства библиотеками [Текст] // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1988. – №2. – С. 6-9.

3. Раҳмон, Э. Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Минбари халқ. – 2016. – 20 янв..

4. Сулаймонов, С. Методический центр централизованных систем: из опыта работы библиотек [Текст]. – Душанбе, 1982. – 14 с.

5. Столяров, Ю. Н. Возродить профессионализм // Библиотека. – 1997. – №1. – С. 67.

6. Фенелонов, Е. А. Методическая работа в системе управления библиотечным делом [Текст] // Сов. Библиотековедение. – 1981. – № 6. – С. 3-13.

7. Фирсов, В. Р. Научно-методическая работа республиканской библиотеки: проблемная ситуация [Текст] // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1988. – №2. – С. 23-28.

8. Шерматов, Дж. Методические аспекты повышения эффективности работы библиотек по правовому воспитанию молодежи [Текст] // XXVII съезд КПСС о возрастании роли культуры в коммунистическом воспитании молодежи: Тезисы докл.- Душанбе, 1987. – С. 35-36.

ТАТБИКИ ИННОВАТСИЯҲО ҲАМЧУН САМТИ АФЗАЛИЯТНОКИ ФАЪОЛИЯТИ МЕТОДИИ КИТОБХОНАҲОИ ТОҶИКИСТОН

Дар мақола омилҳое, ки ба зарурати омӯзиши проблемаи илмии татбиқи инноватсияҳо ҳамчун самти афзалиятноки фаъолияти методии китобхонаҳои Тоҷикистон марбут аст, муайян карда шудаанд.

Ба андешаи муаллиф омӯзиши мавзӯи татбиқи инноватсияҳо ҳамчун самти афзалиятноки фаъолияти методии китобхонаҳои Тоҷикистон танҳо дар мавриде натиҷаи дилхоҳ медиҳад, ки агар фаъолияти инноватсионии китобдорӣ дар робита бо истилохоту мафҳумҳои илмӣ ва концепсияҳои мавҷуда, инчунин раванди ташаккули ва рушди низоми миллии инноватсияҳо мавриди таҳқиқ қарор дода шавад.

Дар мақола қайд гардидааст, ки назари муҳаққиқон нисбат ба мавзӯи мавриди таҳқиқ гуногун мебошад. Зеро моҳияти инноватсияҳои китобдорӣ дорои характери мураккаб ва баъзан амбивалентӣ мебошад.

Ба андешаи муаллифи мақола имрӯз проблемаи фаъолияти инноватсионӣ ҳамчун самти муосири фаъолияти методии

китобхонаҳои Тоҷикистон ба қадри кофӣ омӯхта нашудааст, маҳз аз ҳамин ҷиҳат танҳо ҳамоҳангсозии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар ин самт имконияти истифодаи самараноки нерӯҳои илмиро барои ҳаллу фасли проблемаи инноватсияҳои китобдорӣ фароҳам меорад. Дар ин роҳ нақши муҳимро мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи китобдорӣ – Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон бозида метавонад.

Зикр гардидааст, ки фаъолияти инноватсиониро дар тамоми самтҳои фаъолияти китобхона татбиқ намудан мумкин аст. Он бо истифода аз маҷмӯи тарзу усулҳои нави ташкили хизматрасонӣ имкон фароҳам меорад, ки яқбора ба шумораи хеле зиёди истифодабарандагон ё гурӯҳи мушаххаси онҳо дар сатҳу сифати нав хизмати китобдорӣ-иттилоотӣ расонида шавад.

Муаллиф қайд менамояд, ки инноватсияҳо дар соҳаи китобдорӣ ин пеш аз ҳама таҳия ва пешниҳоди намунаҳои усулан нав ва берун аз ҳудуди меъёрҳои муқаррарист, ки фаъолияти касбии китобдоронро ба сатҳи сифатан нав мебарорад.

Калидвожаҳо: фаъолияти инноватсионӣ, равандҳои инноватсионӣ, марҳилаҳои инноватсионӣ, рушди инноватсионӣ, фаъолияти китобдорӣ, фаъолияти

методӣ, муносибати маҷмӯӣ, муносибати концептуалӣ, марказҳои методӣ, амалияи китобдорӣ, сиёсати китобдорӣ, услубҳои муосир.

ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИЙ КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК ТАДЖИКИСТАНА

В статье определены факторы, связанные с необходимостью научного исследования внедрения нововведений как приоритетное направление методической деятельности библиотек Таджикистана.

По мнению автора, изучение темы инновационной деятельности как современного направления методической деятельности библиотек Таджикистана даст желаемые результаты только в том случае, если инновационная деятельность библиотеки подвергается исследованию применительно к существующим научным терминам и концепциям, а также к процессу формирования и развития национальной системы инноваций.

В статье отмечается, что у исследователей разные взгляды на эту тему. Потому что сущность библиотечных нововведений сложна, а иногда и неоднозначна.

По мнению автора статьи, на сегодняшний день проблема инновационной деятельности как современное направление методической деятельности библиотек Таджикистана изучена недостаточно, поэтому только координация исследований в этой области позволяет эффективно использовать научный потенциал для решения проблем, обеспечивает эффективное использование научного потенциала для решения проблемы

библиотечных нововведений. Важную роль в этом направлении может сыграть уполномоченный государственный орган в области библиотечного дела – Министерство культуры Республики Таджикистан.

Было отмечено, что инновационная деятельность может быть реализована во всех сферах деятельности библиотеки. Это возможно благодаря использованию набора новых методов организации услуг и предоставлению библиотечных и информационных услуг большому количеству пользователей или их определенной группе на новом уровне и качестве.

Автор подчеркивает, что инновации в области библиотечного дела - это, прежде всего, разработка и представление принципиально новых, выходящих за рамки привычных норм, примеров, выводящих профессиональную деятельность библиотекарей на качественно новый уровень.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационные процессы, инновационные этапы, инновационное развитие, библиотечная деятельность, методическая деятельность, комплексный подход, концептуальный подход, методологические центры, библиотечная практика, библиотечная политика, современные методы.

IMPLEMENTATION OF INNOVATIONS AS A PRIORITY DIRECTION OF METHODOLOGICAL ACTIVITIES OF LIBRARIES OF TAJIKISTAN

The article identifies the factors associated with the need to study scientific implementation of innovations is defined as a priority direction of the methodological activities of libraries in Tajikistan.

According to the author, the study of the topic of innovation activity as a modern direction of methodological of libraries in

Tajikistan will give the desired results only if activities Innovative librarianship should be studied in relation to existing scientific terms and concepts, as well as to the process of formation and development of a national system of innovation.

The article notes that researchers have different views on this topic. Because the

essence of library innovations is complex and sometimes ambiguous.

According to the author of the article, to date, the problem of innovative activity as a modern direction of the methodological activity of libraries in Tajikistan has been studied it is not enough, therefore, only the coordination of research in this area makes it possible to effectively use the scientific potential for solving problems, ensures the effective use of scientific potential to solve the problem of library innovations. An important role in This direction can be played by the authorized state body in the field of librarianship - the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan.

It was noted that innovative activities can be implemented in all areas of the library. This is possible through the use of a

Маълумот дар бораи муаллиф: Зафари Шариф – декани факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода. **Нишонӣ:** Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734055, шаҳри Душанбе, кӯчаи Борбад, 73^a, тел.: (992) 938060272.

Сведения об авторе: Зафари Шариф – декан библиотечно-информационного факультета Таджикского государственного институт культуры и искусства имени

set of new methods of organizing services Provides library and information services to a large number of users or a certain group of them at a new level and quality.

The author emphasizes that innovations in the field of librarianship are, first of all, the development and presentation of fundamentally new examples that go beyond the usual norms, which take the professional activity of librarians to a qualitatively new level.

Keywords: innovative activity, innovative processes, innovative stages, innovative development, library activity, methodological activity, integrated approach, conceptual approach, methodological centers, library practice, library policy, modern methods.

Мирзо Турсунзода. Адрес: Республика Таджикистан, 734055, город Душанбе, ул. Борбад, 73^a, тел.: (+992) 938060272.

Information about the author: Zafari Sharif – Dean of the Library and Information Faculty of the Tajik State Institute of Culture and Art named after Mirzo Tursunzoda. Address: Republic of Tajikistan, 734055, Dushanbe, Str. Borbad, 73 a, tel.: (+992) 938 060 272.

УДК 02+001 (575.3)
ББК 75+72 (2 точик)
Ф – 54

ВОПРОСЫ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА ТАДЖИКИСТАНА В 30-Х ГГ. XX ВЕКА

Раджабова С.С.
Национальная библиотека Таджикистана

В условиях, когда в республике развернулась культурная революция, особым элементом стала библиотеки и красные чайханы. Именно они стали, по сути, основным звеном, ликвидации неграмотности в молодой советской республике. Повсеместно нужны были книги, учебники и другой необходимой

литературы. В 30-х годах, именно по этому поводу была сделана колоссальная работа. В данной статье мы попытаемся рассмотреть историографический аспект проблемы организации библиотек, ибо она разъясняет степень изученности данной проблемы в нашей республике в 30-х гг. XX века. Книги, непосредственно

касающиеся проблемы в основном отсутствовали. Книг имеющее косное отношение к проблеме были привлечены к анализу. Однако, в таких случаях, в основном историографическому анализу подвергаются статьи из периодической печати. Так, как к историографическому исследованию предъявляется соблюдение ряд требований. В том числе, «подвергать критическому историографическому анализу труды и статьи различных авторов в строгой хронологической последовательности выхода их в свет. Только этим путём историографу удаётся объективно и достойно оценить труд каждого автора и наблюдать развитие исторической науки; при использовании материалов периодической печати, необходимо определить общественно-политическое направление газет, журналов, для чего следует обратить внимание на содержание других статей и заметок, не относящихся к исследуемому вопросу» [4,8-9].

Соблюдая вышеназванных требований, было просмотрено «де визу» периодической печати 30-х годов, преимущественно русскоязычная периодика. Статьи, заметки, очерки посвящены различным проблемам библиотечного строительства в молодом Таджикистане и естественно трудности и препятствие, имевшие в те трудные года. В статье «Положение книжного фона в Центральной библиотеке», [25] в том числе отмечается, что до последнего времени, Центральная библиотека города пользовалась книгами, принадлежащими союзу советских торговых служащих. Поэтому, Народный Комиссариат просвещения заключил договор с издательством Государственным издательством РСФСР на снабжение библиотеки литературой. Таким образом, фонд библиотеки пополнялось новейшей и нужной литературы из Москвы и Ленинграда. В следующей статье «Нужны библиотеки-читальни» [22], речь идёт о необходимости организации сети городских библиотек в городе Сталинабаде. Эту необходимость было мотивировано тем, что увеличилось число курсов ликвидации неграмотности, желающих читать книги в разных уголках

города, тем самым повышать уровень грамотности населения. Автор Григорий Чернышев в своей статье «Дорогу книге» [35] обращая внимание на важнейшие задачи как пропаганде книги в республике, он подчеркивает о необходимости расширения сети библиотек и красных чайхан, комплектование книжных фондов и доведение до читателя нужной литературы.

У автора Николая Войновича другой подход. Он в своей статье «В поход за науку и технику» [6] в числе других проблем библиотечного дела поднимает вопрос комплектования библиотек Таджикистана популярной технической литературой, которые направлены в помощь рабочему МТС (машинотракторной станции), колхознику, бедняку и середняку-дехканину. В их помощи должны прийти все культурные силы кишлака - агрономы и зоотехники. Учителя - путём практической помощи и массовой культурно-воспитательной работы - через школы, клубы, красные чайханы - должны помогать колхозникам и трудящимся дехканам одолевая науку социалистического сельскохозяйственного производства. Для широкого продвижения технических знаний в массы, необходимо использовать печать (стенгазеты, многотиражки и т.д.) литературу, кино, радио и т.д. Надо увеличить комплектование публичных школьных и клубных библиотек, а также библиотек-передвижек массовой популярной технической литературой, особенно на языки местной основной национальности. Поход на технику – это поход масс. Таким образом, автор говорит о необходимости комплектования библиотек технической литературой, организации библиотечного обслуживания в селе и т.д.

В начале 30-х годов, проблемы комплектования книжных фондов стала одной из важнейших для библиотечной отрасли. В 1931 году профессор Иван Иванович Умняков, член Оргбюро вновь созданного Таджикского научно – исследовательского института, в первую очередь, высказал о необходимости проведение отбора книг, относящийся к

Средней Азии. С этой целью Академией наук СССР, Академией истории и марксистской культуры, Государственной библиотекой имени Ленина и Книжной палаты страны даны распоряжения укомплектовать Государственную публичную библиотеку книгами научного характера по всем отраслям знаний. Таким образом, с 1931 года Государственная публичная библиотека Таджикской ССР должна была получать по экземпляру всех выходящих в СССР книг. Отбор книг предполагался закончиться к концу февраля 1931 года. Эти вопросы были отражены в статье «Таджикская Государственная публичная библиотека будет иметь все выходящие в СССР книги» [32]. Хотя Государственная публичная библиотека республики ещё не была официально открыта, в 1930 году в журнале «Советский Таджикистан» было опубликовано «Положение книжного фонда в Центральной библиотеке города Сталинабада» [25]. В нём были расписаны основные функции книжного фонда, путь книги, способы комплектования, обработки и обслуживание читателей. Конечно, это было предназначено для городской библиотеки, однако на наш взгляд, именно это стало точкой отсчёта получения обязательного экземпляра, в дальнейшем главной библиотеке республики.

Согласно архивным и опубликованным данным, именно в начале 30-х годов, шла интенсивная подготовка к официальному открытию Государственной публичной библиотеки в республике.

Отрадно, что ещё тогда в 30-х годах, партийная организация и правительство республики, обратили особое внимание на улучшение именно библиотечной работы, как аккумулирующей области, культурной революции. Например, в статье Михаила Липского «Библиотека - энергетическая база культурной революции» [18] отмечается, что ЦК КП (б) Таджикистана принято решение о состоянии и мерах улучшения библиотечной работы в республике. Это постановление, конкретно намечающее программу действий в области библиотечного строительства, Должно быть известно каждому

просвещенцу всем трудящимся Таджикистана. В первой пятилетке на библиотечном участке культурного фронта республики, ещё не создана развлекательная сеть массовых библиотек и обслуживание трудящегося населения актуальной политической и технической литературой не налажено. Имеющиеся (по статистике Народный Комиссариат просвещения 10 районных библиотек, с очень большой натяжкой могут быть названы библиотеками), - в них нет платных работников (а там где имеется - без необходимости квалификации). Книжный фонд их засорен застаревшей литературой, нет приспособленного помещения и т.д. Библиотека в районе ещё не стала базой всей проводимой в ней культурной работы, стоит в стороне от проводимых компаний. Государственная центральная библиотека, которая должна являться центром методической и справочной работы и образцом постановки массового продвижения книги, также не выполняет своих задач. Заведующий республиканской библиотекой за два года работы не смог привести в порядок библиотеку. Библиотека превратилась в мёртвый склад 30-тысячного фонда литературы. Профсоюзные библиотеки в Сталинабаде и рабочих центрах республики также не ведут массовой работы с книгой. Постановление Центрального Комитета, отметив неудовлетворительное состояние библиотечной работы, предлагает организациям, ведущую библиотечную работу, усилить внимание и отпуск средств для библиотечного строительства. Для снабжения библиотек идеологически выдержанной и технически обработанной книгой, признано необходимой организации системе Книжного центра - библиотечного коллектора. Не позднее, чем в сентябре этого года (1932г.). Задача коллектора должна состоять в том, чтобы обеспечить правильное комплектование районных и городских библиотек, устранить случайность и ошибки в недобора книг и облегчить работу библиотекаря. «В течение двух месяцев во всех районных центрах Таджикистана должны быть открыты районные библиотеки с сетью

передвижек по совхозам, машинотракторных станций, крупным колхозам, рабочим казармам». Этот пункт постановления книжной работы, закладку фундамента планомерно-организованной и правильно функционирующей библиотечной сети. «Нужно прекратить смешные ведомственные споры и создать единую библиотечную сеть, чтобы книги у нас не лежали на полках, а использовались для учёбы широкими трудящимися массами». Создание такой сети библиотек, доводящей книгу до самого отдаленного кишлака, - очередная и важнейшая задача Народного Комиссариата просвещения. Необходимо сейчас же заняться подготовкой необходимого кадра библиотечных работников, путём организации краткосрочных курсов, с тем, чтобы к началу 1938 года районные библиотеки были укомплектованы квалифицированными библиотекарями. В области усиления руководства библиотечной работой, тоже намечается целый ряд мероприятий: создается библиотечный аппарат в аппарате Народного Комиссариата просвещения. Выделяют штат республиканской библиотеки с тем, чтобы превратить ее руководящий центр по вопросам методики и техники, а также по консультационно-справочной работе. Если принять весь организованный книжный фонд республики равным 150 тыс. книг (по предварительным материалам культурной переписи 32 года), то получается одна книга на 15 человек населения. А мы хотим к концу второй пятилетки иметь 1 книгу на одного человека. Необходимость размаха и темпов издательской и библиотечной работы на единого этого сравнения видна очень чётко. Ленинский лозунг «книгу в массы» мы можем реализовать только при наличии правильно организованной и достаточно укомплектованной книжной сети библиотек [18]. Таким образом, вторая пятилетка, намечающая гигантский рост общей культуры, и грамотности населения, предъявил соответствующий спрос на книгу. К удовлетворению этого спроса нужно было готовиться и Таджикскому государственному издательству и библиотекам - подбирать кадры, готовить

оборудование и технику, изыскивать средства. Таким образом, в эти годы библиотекам призвана была сыграть очень большую роль в деле подготовки кадров.

В последующих статьях, не только писали о книжных фондах, обслуживание читателей разной категории, но авторы обратили внимание на недостатках в деле библиотечного строительства, открытие новых библиотек в городах и в сёлах.

В статье «Когда же, наконец, будет библиотека» [15] пишется, что вопросу организации городской библиотеки по-прежнему уделяется мало внимание. Сейчас, библиотека приступила к обработке книг. На эту работу требуется ещё около месяца. Помещение, выделенное для библиотеки тесная кибитка. Никто не принимает никаких мер, чтобы найти другое подходящее помещение. В помещении Республиканской библиотеке разместились научно-исследовательский институт Народного Комиссариата просвещения. Комнаты института полупустые. Без ущерба для института можно занять одну - две комнаты под городскую библиотеку. Горсовету необходимо теперь же приступить к строительству здания для городской библиотеки, материалы для этой стройки надо найти на месте, не дожидаясь завоза их извне. На содержание библиотеки на год отпущено 50 тыс. рублей. Этой суммы недостаточно, если принять во внимание, что уже на первых порах потребуется реальные расходы на приобретение литературы, на оборудование [15]. Вопрос городской библиотеки, тогда была вставлена перед горкомом партии.

О проблемах библиотек на местах рассказывается в статье «Посевная литература покрывается пылью» [26]. В нем в частности речь идёт о том, что в Ура-Тюбинской библиотеке, есть книги на таджикском, узбекском и русском языках. Имеются детская и специальная литература для весенней посевной. В библиотеке лежат без действий книги о ремонте тракторов, брошюры о повышении урожайности. Заведующий библиотекой Зинаида Поварова рассказала об имеющиеся недостатки в работе библиотеки, в том

числе о неосознанности читателей, хищении книг, главное о недостаточной помощи со стороны общественности и т.д. По этому, решение Отдела культурного просвещения Ура - Тюбинского райкома партии от 14 апреля 1933 года, об организации при данной библиотеке читальни, о расширении круга читателей, в первую очередь, из коренного населения, об организации библиотек-передвижек, привлечении в помощь библиотеке общественности, усилении руководства библиотечной работой со стороны Гороно и ряда других конкретных указаний, должны были выполнены.

Проблемы организации культурного строительства в Таджикистане до такой степени была важным, что в 30-х годах, вопрос рассматривался в постановлениях Среднеазиатского Бюро Центрального Комитета ВКП (б) и резолюциях съездов Коммунистической партии (б) Таджикистана. Тому свидетельство является доклад одной из руководителей Среднеазиатского Бюро ЦК на августовском пленуме. В части «Культурное строительство - в ногу с социалистическим строительством» доклада Убайдулла Ашурова «О национализации советского аппарата и вопросы культурного строительства в республиках Средней Азии» [1] рассматривался вопрос культурного строительства. От успешного разрешения этого вопроса зависело не только успешное разрешение национализации советского аппарата, но и разрешение всех хозяйственно-политических задач, которые стоят перед ними. Тогда, в условиях реконструктивного периода, вопрос о подъёме культуры становился наиболее острым. Для того, чтобы рабочий класс мог реализовать свою организованность, он должен расти культурно. Должны расти культурно и те широкие трудящиеся массы. Именно по этому партия на ряду с такими лозунгами, как индустриализация, коллективизация, выдвигала лозунг культурной революции, подъема культуры миллионов, без чего невозможно продвижении к социализму». По словам Убайдулла Ашурова они имеют несомненные успехи в деле культурного строительства в

республиках Средней Азии. Но все эти успехи в деле никак не могут, удовлетворит растущей потребности. Эти потребности охватывают очень многообразные стороны культурного строительства и подготовки кадров – школы, вузы, научи, печать, все виды искусств – театр, музыка, изобразительное искусство и т.д. Касаясь вопросам массово-политической литературы, он отмечает, что массово-политическая литература также имеет огромное значение в деле успешного разрешения предстоящих задач. Массово – политическая литература рассчитана на широкие слои трудящихся, поэтому она должна быть понятной и доступной, им как по содержанию, так и по техническому оформлению. Он приводит очень много конкретных примеров из республик Средней Азии, в том числе Таджикистана о недостатках в этой области [1]. По его словам, нужно посмотреть издательские и книгораспространяющие организации (Государственное издательства, Союзпечать и т.д.), так как в эти организации часто пробираются классово-враждебные элементы, устраиваясь в качестве переводчиков, рецензентов, технических редакторов ит.д. такие же элементы также нередко устраиваются в книжных магазинах, киосках, библиотеках, красных чайханах и музеях [1]. В постановляющий часть Пленума по основному докладу в том числе отмечалось, Пленум предупреждает партийные организации о недопустимости недооценки всех видов массово – политической и просветительной работы – радио, кино, клубы, красные чайханы и другие. Одной из центральных задач культурной работы являлся ликбез. Обращая внимание на необходимость систематической борьбы с неграмотности, Пленум считал, что создание серий популярных библиотек для оканчивающих ликбез, с расчётом их дальнейшего систематического повышения грамотности, является одной из наиболее проверенных форм борьбы в этой области. Поэтому поручает ЦК и обкомам провести это немедленно в жизнь [1].

Постановлением Среднеазиатского Бюро Центрального Комитета ВКП (б)

«О работе партийных организаций Таджикистана» [23] от 14 августа 1932 года, были поставлены конкретные задачи по немедленному устранению недостатков, в том числе в области культуры.

Ряд статей были посвящены именно сбору, изучению и хранению восточных рукописей, большинства которых находились на руках частных граждан.

Русские учёные исследовавшие древней истории, литературы и культуры таджиков, большое внимание уделяли именно сбору и изучению средневековых рукописей. Литературовед Евгений Эдуардович Бертельс в своей статье «Тщательно собирать рукописи и документов» [2] даёт советы по организации, выявления рукописных книг в республике и концентрации их в общественных библиотеках. Автор отмечает важность сбора рукописей у населения и организации коллекции в крупных библиотеках республики и исследовательских центрах. Данная тема отражена в другой статье под названием «Собирать, и хранит старинные рукописи» [30]. В данной статье газеты речь идёт об организации фонда восточных рукописей в Публичной библиотеке республики. В том числе пишется, что со дня открытия отдела Восточной рукописей ее коллекцией стали интересоваться специалисты, литературоведы и другие категории читателей. К сожалению, отдельное помещение, стеллажи и средство для закупки старинных рукописей остро не хватало. Только в 1934 году Восточный отдел получил маленькую отдельную комнату для хранения рукописей [30]. В Таджикистане общественность республике в 1934 году, отмечал 1000-летия великого поэта, классика таджикско-персидской литературы Абулкасыма Фирдоуси. К этому знаменательному юбилею, в Московском музее восточных культур была организована большая выставка. Для выставки были отобраны из Таджикистана 600 экземпляров книг, дающих представление о творчестве поэта и его эпохи. Была продемонстрирована рукопись «Шахнаме», ковры XVIII-XIX вв., керамико-стеклянные, лаковые изделия, коллекция монет, хорошо сохра-

нившейся парфянской ваза, двух тысячелетней давности [17].

Статья «Хранилище древних рукописей» [34] также посвящена деятельностью отдел рукописей Центральной публичной библиотеки им. Абулкасыма Фирдоуси. В нём насчитывается 1123 рукописей на языках и диалектах Средней Азии. Много ценных и дорогостоящих рукописей приобретено и собрано представителями библиотеки в Самарканде, Бухаре и по многим кишлакам и районам республик Средней Азии. Там целыми вечерами просиживал писатель Садриддин Айни над интереснейшими древними рукописями. В статье речь идёт о приобретённых редких рукописей Саади Ширази и других классиков таджикско-персидской литературы.

В этих годах также остро стоял вопрос о библиотечном обслуживании сельского крестьянства. Статья «Ни одного колхоза без библиотеки!» [13], посвящена именно этому вопросу. В деле борьбы за овладения техникой сельскохозяйственного производства, за повышение общественно-культурного и политического уровня колхозников, книга и газета играют исключительную роль. Среди рабочих и колхозников растёт спрос на литературу. В колхозах создается колхозные библиотеки. Колхозники требуют необходимую литературу для овладения техническими, культурными, политическими знаниями. Организация библиотечного дела поставлено крайне неудовлетворительно. Книготоргующие организации, правления колхозов, местные районные организации недооценивают важности этого дела. Только в начале второго квартала 1935 года, Книжный центр Таджикского Государственного издательства приступил вплотную к развертыванию договорной компании с колхозами. Договора заключены с 215 колхозами на сумму 36540 руб. В среднем сумма договора на каждый колхоз выражается 170 руб. В счёт этих договоров магазинами получено литературы на 3850 рублей. [13] Хорошо работает Ура-Тюбинский магазин Книжного центра. Активную помощь в проведении этой работы оказывают

местные районные организации, с помощью, которых был сделан выезд в колхозы с агитационным автомобилем и проведена работа по заключению договоров, беседы о книге и т.п. Развёртывается работа по ряду других районов - Ходжентскому, Аштскому, Исфаринскому, Кагановичабадскому и Кулябскому. Однако недостатков в проведении этой работы очень много.

В своем докладе «Отчёт Правительства пятому Съезду Общему Совету Таджикистана» [27] Председатель Совета Назиров Таджикской ССР Назиров Абдулло Рахимбаев в том числе, касался общим вопросам культуры. Он отмечал: «У нас развивается национальная литература и печати. С 1928 года, наша издательства выпустила 1130 наименований книг, общее количество которой составляет 6,9 миллионов экземпляров» [27]. Он также касался деятельностью Союза советских писателей, строительство школ, ликвидация неграмотности и т.д. По его словам «в числе серьёзных недостатков можно отнести, проблем ликвидация неграмотности населения, строительство школ, подготовки учителей, развитием музыкального, театрального и изобразительного искусства» [27].

Для большего привлечения читателей в библиотеках республики, лучшей организации обслуживания, использовали различные методы стимулирования работ библиотечных работников, среди них развернулись различные соревнования.

В статье «Каждому образцовую библиотеку» [14] речь идёт о ходе конкурса на лучшую постановку библиотечного дела. В Народном Комиссариате просвещения поступают первые сведения о ходе конкурса и о первых результатах. Первым на призыв откликнулся Кулябский район, приславший свои обязательства. Следующие включились в конкурс Ура-Тюбе, Шахристан, Нау. Всесоюзный библиотечный конкурс, в который включился Таджикистан, хотя и с большим опозданием, положил начало оживлению библиотечной работы. До последнего времени в Народный Комиссариат просвещения не было реальных сведений о

количестве библиотек, имеющих в республике. 13 районов включились в конкурс и взяли на себя обязательств, которые уже частично выполнены. За время конкурса открыто 8 библиотек, 20 передвижек в Шахристане, Кулябе, Кангурте и других районах. Открыть при публичной библиотеке методический кабинет, куда библиотекарь мог бы обращаться за разрешением всех возникающих у него вопросов. По плану 1936 года в каждом районе должна быть открыта библиотека и ряд передвижек в колхозах. Каждая библиотека будет иметь «полку» детской литературы и уголок для малограмотных. Вопрос о кадрах был частично разрешён организацией 4-месячных курсов библиотечных работников. Для работников городских библиотек организовали 15-дневный семинар, проводить, который был приглашенный Народным Комиссариатом просвещения из Ташкента.

В статье Анастасии Сенцовой «В декада книги» [29] речь идет о том, как прошла Декада книги в ГБ им. Фирдоуси. Среди всех мероприятий особое место занимала организованная выставка советской литературы изданной в 1936 году. После получения обязательного экземпляра, в ГПБ им. Абулкасыма Фирдоуси стала поступать литературы со всех концов Советского Союза. Также в этом году опубликована статья под названием «Первомайская выставка в библиотеке» [24]. Это была специальная выставка книг, посвященная 1-у Маю на стенах данной библиотеки. Содержание выставки состояло из четырех разделов: «История 1 Мая», «Международное положение», «Социалистическое строительство и стахановское движение». Кроме этого, была открыта выставка книг народов СССР, в которой имелась литература на 30 языках мира и докладчикам по этой теме была подобрана специальная литература [24].

В 1936 году в помощь читателям были организованы различные познавательные кружки. В том числе при библиотеке был открыт краткосрочный курс, где проводились консультации по математике, английскому и немецкому языкам.

Неудивительно, что только на консультации по математике записались 25 человек, а по иностранным языкам 41 человек. Основные посетители являлись учащиеся школ и техникумов, хотя большинство из них составляли рабочие, служащие и технических работников [19].

В статье «Найдены рукопись сочинений Саади Ширази» [20], речь идёт о приобретённой Государственной публичной библиотеке им. Абулкасыма Фирдоуси уникальной рукописи классика таджикско-персидской литературы Саади Ширази у одного коллекционера рукописей в Бухаре. Научные сотрудники Таджикской базы Академии наук закончили его научное описание. По оценкам специалистов она является одним из редких изданий, более древней из всех известных списков собрания сочинений Саади Ширази. Согласно проведённой экспертизы, рукопись относится к первой половине XIV века [20].

В 1937 году также вышла много статей посвящённой различным проблемам библиотечного дела в Таджикистане.

Статья «В заводской библиотеке» [5] посвящена 10-летию Сталинабадскому хлопкоочистительному заводу. В нём написано, что заводская библиотека имеет больше 3500 книг. Ежемесячно библиотека приобретает 100-150 книг художественной и другой литературы. В библиотеке больше 250 абонентов. Эти люди, на которых заполнены карточки, читают на один абонент все члены семьи.

Нужно отметить, что большое количество статей и информации в 1937 г. посвящены организацией различных выставок. В статье Николая Тур «Открылась пушкинская выставка» [33] и информации «Выставка в публичной библиотеки» [7] речь идёт об организации в Государственной Публичной библиотеке имени Абулкасыма большой книжной выставки, посвящённая 100-летию со дня смерти поэта. Статья «Выставка в публичной библиотеке» [9] посвящена годовщине Парижской Коммуны в Государственной Публичной библиотеке имени Абулкасыма Фирдоуси. Статья «Выставка в библиотеке» [8] информирует о выставке ГПБ

посвящённой рабочей движением в капиталистических саранах, о борьбе в Испании.

В статье «Библиотечный коллектор или книжная лавка», [36], речь идёт о проблемах, создавших в обеспечение книг библиотекам республики, посредством библиотечного коллектора. Библиотечный коллектор был признан своевременное и равномерное обеспечение библиотекам республики поступившей в этой организации литературы. Проблемы были в несвоевременное заключение договора с библиотеками о приобретение литературы, работа библиотечного коллектора с издательствами.

В статьях, равнее с вопросами, касающимися деятельности центральных библиотек, также касались проблемам библиотек городов и районов республики. Например, в статье автора Б.Горского «Городская библиотека» [11] речь идёт о деятельности Ленинабадской городской библиотеки. Она организовалось 10 лет назад, т.е в 1928 году. Достаточно сказать, что в 1936 году на приобретение литературы было отпущено всего только 2000 рублей. На приобретение литературы в 1938 году, расходовался 20 тыс. рублей. Открыты три филиала: на Табашерском руднике, в совхозах и других пунктах. В том же помещении расположена центральная детская библиотека, имеющая 5000 книг. Десятки школьников разных возрастов регулярно приходят за книгами, которые они с удовлетворением читают. Также в статье идёт речь и о комплектовании фондов и их проблемы. Из за отказа книготоргующих организаций, выполнить свои обязательства по снабжению библиотеки литературой. Таким образом, в 1937 году их не использовали и были списаны 12 тысяч рублей.

В статье «Библиотеки, клубы, красные чайханы» [3] говорится, что за 10 лет значительно выросло число массовых библиотек не только в города и районах, но даже в отдельных колхозах на фабриках и заводах. В 1939 году в республике насчитывалось 119 библиотек, в которых, было 106.970 томов, в 1939 году библиоте-

тек стало 425, книг в них -314,868 экземпляров.

Авторы неоднократно, как мы отметили выше, обращались к теме приобретение, изучение и хранение восточных рукописей. Статья «Рукописи древней восточной литературы» [28] посвящена этой теме. На этот раз, Государственной Публичной библиотеке имени Абулкасыма Фирдоуси приобрел 105 рукописей древней восточной литературы, представляющих собой огромную историческую ценность. Среди приобретённых рукописей - две на арабском языке по законоведению мусульман, написанную одна в 1626 году, другая в 1367 году поэмы «Саламан и Абсаль», «Нафахат» (история иранских суфистов) написаны великим поэтом Абдурахманом Джамии (1414-1492гг.) и т.д. Дальше идёт ряд рукописей по истории, художественной литературы, написанные красивыми почерками с одноцветными украшениями, обрамление и осыпанные золотом. Следующая статья также была посвящена данной теме.

Константин Колесников в своей статье «Рукописи древней восточной литературы» [16] пишет, что недавно (имел в виду 1939 год), Государственной Публичной библиотеке имени Абулкасыма Фирдоуси приобрёл 70 экземпляров древней восточной рукописи.

Эти вопросы нашли своего отражения и в следующем 1940 году. Авторы касались, в том числе теме обслуживание школьников, работы районных библиотек и т.д. В статье «Громкие читки для школьников» [12] речь идёт о пропаганде литературы в городской библиотеке им. Абулкасыма Лахути Сталинабада. Статья «Больше помощи районным библиотекам» [31] более подробно раскрывает вопросы деятельности районных библиотек по вопросам обеспечения книг, обслуживанием читателей и т. д. В том числе пишется, что, в 1914 году в Таджикистане не было ни одной массовой библиотеки. В 1940 году в республике насчитывался 68 районных библиотек, в том числе 1 детская библиотека, это не считая библиотек колхозов, машинотракторных станций, и при клубах. С каждым годом рос и книж-

ный фонд. Если в 1933 году в Шахринауской районной библиотеке имелось 1600 книг, зато сейчас 5000 экземпляров книг. В Файзабадской библиотеке насчитывается более 3000 книг. В Орджоникидзебадской 5000 книг и брошюр. Всего районные библиотеки республики имеют 356820 книг. Быстро растёт количество посещения библиотек. Орджоникидзебадская библиотека имеет 442 постоянных читателей. Ежедневно сюда приходят 50-60 человек в читальный зал, просмотреть журналы прочесть свежую газету. 272 постоянных читателей имеет Шахринауская библиотека. Значение районных библиотек в деле продвижения книги в народ огромно. В районах за последние годы выросли значительные кадры советской интеллигенции - учителя, агрономы, работники советских и партийных организаций. Выросла потребность в литературе. Неизмеримо повысились требования к районным библиотекам. В республике есть неплохие кадры библиотечных работников, любящих свое дело, узорно работающих над повышением своих знаний. Заведующая Орджоникидзебадской библиотекой Соловьёва окончила специальные курсы библиотечных работников. Но, к сожалению, большинство наших библиотечных работников не имеют специального образования, это люди с незначительной и образовательной подготовкой. Библиотека может стать подлинным культурным центром каждого района в том случае, если райком партии, исполком райсовета, райком комсомола и особенно районо будут серьёзно и постоянно ею заниматься. Это, к сожалению, в ряде районов нет. Многие районные библиотеки не имеют помещений, ютятся либо при парткабинетах, либо на заводских клубов. Плохо снабжает книгами библиотеки библиотечный коллектор республики. Основная масса книг оседает в Сталинабаде. Деньги, отпускаемые на покупку книг, библиотеками не могут быть использованы. Из 17 тыс. рублей ассигнованных на покупку книг, Файзабадская библиотека израсходовала только 500 рублей. Меньше половины своих

ассигнований израсходовала шахринауская библиотека.

В своей книге «Падение Бухарского эмирата к 20-летию Советской Революции в Бухаре (1920-1940 г.)» [10] Бабаджан Гафурович Гафуров и Николай Николаевич Прохоров касались также вопросы культурного строительства в Таджикистане. В книге пишут: «Особенно разительны успехи Таджикистана в борьбе за развитие национальной по форме социалистической по содержанию культуры. В эмирской Бухаре грамотных было полпроцента.... Дореволюционный Таджикистан не знал театра, не имел никакого представления о кино. Сейчас Таджикистан становится страной всеобщей грамотности. В 1939 г. в Таджикской ССР выходило 8 республиканских газет и тиражом 20.000 экз. [10,87] . В 1938 г. в Таджикской республике насчитывалось 4142 начальных школы с количеством учащихся в 178.000 человек. Таджикистан располагает в настоящее время 314 неполными средними школами, 48 средними школами. Растёт число вузов и техникумов, а также других учебных заведений. Готовящих кадры для всех отраслей народного хозяйства. В 1938 г. в пяти вузах Таджикистана обучалось около

2.000 студентов, а всего в школах и учебных заведениях училось 257.240 человек [10,88]. Надо напоминать, что тогда под понятием «культуры» поняли все учреждения связанные с образованием и книгопечатанием, литературой и искусства.

Таким образом, историографический анализ опубликованных материалов показал, что, в передовых статьях газет, публикациях авторов и различной другой информации, отражены важнейшие вопросы, связанные с библиотечным строительством в Таджикистане в исследуемый период. Авторы статей и книг, касались особенно проблемам организации и расширению сети публичных, школьных, клубных библиотек, библиотек-передвижек; библиотек в городах и в селах; комплектование фондов массовой, популярной и технической литературой; изучению и хранению восточных рукописей; недостатки в библиотечном строительстве, библиотечного обслуживания и деятельности библиотечного коллектора в обеспечении библиотек, необходимой литературой и т.д.

Литература

1. Ашуров, У. О национализации советского аппарата и вопросы культурного строительства в республиках Средней Азии. – Москва - Ташкент, 1933. – 82 с.

2. Бертельс, Е. Э. Тщательно собирать рукописи и документов // Коммунист Таджикистана. – 1933. – 10 октября.

3. Библиотеки, клубы, красные чайханы // Коммунист Таджикистана. – 1939. – 16 октября.

4. Бокиев, О. Б. Завоевание и присоединение Северного Таджикистана, Памира и Горного Бадахшана к России. – Душанбе, 1994.

5. В заводской библиотеке // Коммунист Таджикистана. – 1937. – 30 декабря.

6. Войнович, Н. В Поход за науку и технику // Коммунист Таджикистана. – 1931. – 31 марта.

7. Выставка в публичной библиотеке // Коммунист Таджикистана. – 1937. – 18 марта.

8. Выставка в библиотеке // Коммунист Таджикистана. – 1937. – 18 апреля.

9. Выставка в публичной библиотеке // Коммунист Таджикистан. – 1937. – 18 март.

10. Гафуров, Б. Г., Прохоров Н.Н. Падение Бухарского эмирата. К 20-летию Советской революции в Бухаре (1920-1940 гг.). – Сталинабад: Таджикгосиздат, 1940. – 96 с.

11. Горский, Д. Городская библиотека // Коммунист Таджикистана. – 1938. – 11 октября.

12. Громкие читки для школьников // Коммунист Таджикистана. – 1940. – 27 мая.
13. Иохальский, С. Ни одного колхоза без библиотеки // Коммунист Таджикистана. – 1935. – 2 сентября.
14. Каждому району образцовую библиотеку // Коммунист Таджикистана. – 1936. – 29 февраля.
15. Когда – же, наконец, будет библиотека // Коммунист Таджикистана. – 1933. – 14 марта.
16. Колесников К. Рукописи древней восточной литературы // Коммунист Таджикистана. – 1939. – 11 июля.
17. К тысячелетию со дня рождения Фирдоуси // Коммунист Таджикистана. – 1934. – 3 июня.
18. Липский, М. Библиотека – энергетическая база культурной революции // Коммунист Таджикистана. – 1932. – 6 сентября.
19. Массовая работа в Государственной Библиотеке // Коммунист Таджикистана. – 1936. – 15 октября.
20. Найдена рукопись сочинений Саади Ширази // Коммунист Таджикистана. – 1936. – 11 июня.
21. Никитин М., Сергеева Р. // Библиотека и читатель // Коммунист Таджикистана. – 1945. – 24 августа.
22. Нужны библиотеки – читальни // Советский Таджикистан. – 1930. – 16 апреля.
23. О работе партийных организаций Таджикистана. Постановление Среднеазиатского бюро ЦК ВКП (б) от 14 августа 1932 г. – Сталинабад – Ташкент: Таджикгосиздат, 1932. – 18 с. (на тадж. яз.).
24. Первомайская выставка в библиотеке // Коммунист Таджикистана. – 1936. – 30 апреля.
25. Положение книжного фона в Центральной библиотеке. ГПБ города Сталинабада // Советский Таджикистан. – 1930. – 5 февраля.
26. Посевная литература покрывается пылью // Коммунист Таджикистана. – 1933. – 27 апреля.
27. Рахимбаев, А.Р. Отчёт правительства пятому съезду общих Советов Таджикистана. – Сталинабад: Нашрдавточик, 1935. – 78 с. (на тадж. яз.)
28. Рукописи древней восточной литературы // Коммунист Таджикистана. – 1939. – 2 апреля.
29. Сенцова, А. В декаде книги // Коммунист Таджикистана. – 1936. – 5 мая.
30. Собирают, и хранят старинные рукописи // Коммунист Таджикистана. – 1934. – 27 июня.
31. Суханов, С. Большой помощи районным библиотекам // Коммунист Таджикистана. – 1940. – 4 декабря.
32. Таджикская Государственная публичная библиотека будет иметь все выходящиеся в СССР книги // Коммунист Таджикистана. – 1931. – 15 января.
33. Тур Н. Открылась пушкинская выставка // Коммунист Таджикистана. – 1937. – 9 января.
34. Хранилище древних рукописей // Коммунист Таджикистана. – 1935. – 5 декабря.
35. Чернышев, Г. Дорогу книге // Советский Таджикистан. – 1930. – 7 мая.
36. Юсупов, С. Библиотечный коллатор или книжная лавка // Коммунист Таджикистана. – 1937. – 17 декабря.

ВОПРОСЫ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА ТАДЖИКИСТАНА В 30-Х ГГ. XX ВЕКА

В данной статье автор проводит историографический анализ опубликованных материалов в 30-х годах XX века. В этих работах прослеживается история библиотечного дела в Таджикистане, в них рас-

сматриваются важнейшие вопросы, связанные с библиотечным строительством, проблемам организации и расширении сети библиотек, комплектование и хранение фондов, библиотечного обслуживания населе-

ния и недостатки в библиотечном строительстве.

По мнению автора в начале 30-х годов проблема комплектования книжных фондов стала одной из важнейших для библиотечной отрасли. В 1931 году профессор Иван Иванович Умняков, член Оргбюро вновь созданного Таджикского научно-исследовательского института, в первую очередь, высказал о необходимости проведения отбора книг, относящихся к Средней Азии. С этой целью Академией наук СССР, Академией истории и марксистской культуры, Государственной библиотекой имени Ленина и Книжной палаты страны даны распоряжения укомплектовать Государственную публичную библиотеку Таджикской ССР книгами научного характера по всем отраслям знаний. Благодаря прогрессивным начинаниям профессора Ивана Ивановича Умнякова Академией наук СССР, Акаде-

мией истории и марксистской культуры, Государственной библиотекой имени Ленина и Книжной палаты страны даны распоряжения Государственной публичной библиотеке Таджикской ССР получать по экземпляру всех издаваемых в СССР книг. Также автор в своей статье затрагивает одну из главных проблем, проблему кадровой политики, необходимость укомплектовать библиотеки страны квалифицированными специалистами путем организации краткосрочных курсов, обучающих библиотечному делу.

Ключевые слова: историография, библиотечное дело, комплектование фондов, хранение фондов, библиотечное обслуживание, читатель, библиотечная сеть, книга, периодическая печать, библиотечный коллектор, ликвидация неграмотности.

МАСЪАЛАҲОИ ОМУЌИШИ ТАЪРИХИ ФАЪОЛИЯТИ КИТОБДОРӢ ДАР ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ 30-ЮМИ АСРИ XX

Муаллиф дар ин мақола маводҳои дар солҳои 30-юми садаи бистум ҷопшударо таҳлили таърихнигорӣ кардааст. Дар ин асарҳо таърихи китобдорӣ дар Тоҷикистон арзёбӣ шуда, масъалаҳои муҳимтарини сохтмони китобхонаҳо, проблемаҳои ташкил ва васеъ намудани шабакаи китобхонаҳо, такмил ва нигоҳ доштани фондҳо, хизматрасонии китобдорӣ ба аҳоли ва камбудиҳои сохтмони китобхонаҳо мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Ба ақидаи муаллиф, дар ибтидои солҳои 30-юм масъалаи такмили фондҳои китоб яке аз масъалаҳои муҳимтарини соҳаи китобдорӣ гардид. Дар соли 1931 аз ҷониби бюрои ташкилии Институти навтаъсиси илмӣ-тадқиқотии Тоҷикистон профессор Иван Иванович Умняков пеш аз ҳама дар бораи зарурияти интиҳоби китобҳои марбут ба Осиеи Миёна сухан ронда буд.

Бо ин мақсад ба Академиям фанҳои ИҶШС, Академиям таърих ва маданияти марксистӣ, Китобхонаи давлатии ба номи

Ленин ва Палатаи китобҳои мамлакат супориш дода шуд, ки ҷиҳати бо китобҳои илмӣ доир ба ҳамаи соҳаҳои дониш таъмин намудани Китобхонаи давлатии ҶШС Тоҷикистон тадбирҳо андешанд.

Ба шарофати тадбирҳои тараққиҳононаи профессор Иван Иванович Умняков, Академиям фанҳои ИҶШС, Академиям таърих ва маданияти марксистӣ, Китобхонаи давлатии ба номи Ленин ва Палатаи китобҳои мамлакат Китобхонаи давлатии оммавии ҶШС Тоҷикистонро муваззаф гардид, ки нусхаи ҳамаи китобҳои дар ИҶШС нашршударо гирад.

Инчунин, муаллиф дар мақолаи худ ба яке аз масъалаҳои асосӣ, проблемаи сиёсати кадрҳо, зарурати бо мутахассисони соҳибхтисос бо роҳи ташкил намудани курсҳои кутоҳмуддати таълими китобдорӣ таъмин намудани китобхонаҳои ҷумҳурӣ дахл кардааст.

Калидвожаҳо: таърихнигорӣ, китобдорӣ, такмили фонд, нигоҳдори

фонд, хизматрасони китобдорӣ, хонанда, шабакаи китобхона, китоб, матбуоти

даврӣ, чойхонаҳои сурх, коллектори китобхонаҳо, маҳви бесаводӣ.

QUESTIONS OF STUDYING THE HISTORY OF LIBRARY SCIENCE IN TAJIKISTAN IN THE 30S OF THE TWENTIETH CENTURY

In this article, the author conducts a historiographical analysis of published materials in the 30s of the twentieth century. These works trace the history of bibliotech business in Tajikistan, they consider the most important issues related to library construction, the problems of organizing and expanding the library network, acquisition and storage of funds, library services for the population and shortcomings in library construction.

According to the author, in the early 30s, the problem of acquisition of book collections became one of the most important for the library industry. In 1931, Professor Ivan Ivanovich Umnyakov, a member of the Organizing Bureau of the newly created Tajik Research Institute, first of all, expressed the need for a selection of books related to Central Asia. To this end, the Academy of Sciences of the USSR, the Academy of History and Marxist Culture, the Lenin State Library and the Book Chamber of the country have issued orders to

equip the State Public Library of the Tajik SSR with books of a scientific nature in all branches of knowledge. Thanks to the progressive initiatives of Professor Ivan Ivanovich Umnyakov, the Academy of Sciences of the USSR, the Academy of History and Marxist Culture, the Lenin State Library and the Book Chamber of the country have given orders to the State Public Library of the Tajik SSR to receive copies of all books published in the USSR. Also, the author in his article touches on one of the main problems, the problem of personnel policy, the need to staff the libraries of the country with qualified specialists by organizing short-term courses teaching librarianship.

Key words: historiography, library-anship, acquisition of funds, storage of funds, library service, reader, library network, book, periodical press, library collector, illiteracy eradication.

Маълумот дар бораи муаллиф: Раҷабова Салима Советовна, муовини аввали директори МД «Китобхонаи миллӣ»-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Суроға: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, кӯчаи Техрон 5. Тел.: (+992) 985072929(м); E mail: r.salima1969@mail.ru

Сведения об авторе: Раджабова Салима Советовна, первый заместитель директора ГУ «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан. Адрес:

734024, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Техрон 5. Тел.: (+992) 985072929 (м); E mail: r.salima1969@mail.ru

Information about the author: Rajabova Salima Sovetovna, First Deputy Director of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan. Address: 734024, 5 - Tehran Street, Dushanbe, Tajikistan. Tel.: (+992) 985072929 (m), r.salima1969@mail.ru

БИБЛИОГРАФИЯШИНОСӢ

ТДУ 025.5 (575.3)
ТКБ 78.5 (2 тоҷик)

РУШДИ БИБЛИОГРАФИЯШИНОСӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

Нодирзода С.

Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб –
Хонаи китоби Тоҷикистон

Таҳқиқи масоили библиографияшиносии тоҷик дар заминаи осори илмии муҳаққиқони ватанӣ барои муайяну мушаххас намудани вазъи воқеии ҳалли масоили ҷойдошта шароит муҳайё месозад. Ба андешаи мо, то кунун барои ҳамаҷониба мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор додани таърихи пайдоиш, таҳаввул ва инкишофи афкори библиографияшиносии тоҷик ва ҳамбастагии илму амалияи он таҳқиқоти умдае ба анҷом нарасидааст. Танҳо доир ба зиндагинома ва фаъолияти илмию таҳқиқотии чанде аз библиографони тоҷик китобномаҳои шарҳиҳолӣ таҳия шудаанд, ки дар онҳо роҷеъ ба дастовардҳои илмии мутахассисони соҳа маълумотҳои мушаххас пешниҳод шудааст. Аз ин рӯ, метавон хулоса намуд, ки омӯзишу таҳлилҳои назарӣ ва илмии библиографияшиносии тоҷик имрӯз саҳифаҳои нокушодаи зиёде дорад.

Дар замони шӯравӣ аз ҷониби муҳаққиқони тоҷик масоили гуногуни библиографияи тоҷик, аз қабилӣ ташкили феҳристу картотекаҳо дар китобхонаҳои ҷумҳурӣ, библиографияномаии матбуоти ҷопии миллӣ, бахусус китобноманигории осори қаламӣ, роҳандозии ҳадамоти библиографӣ дар байни гурӯҳҳои гуногуни хонандагон, монеаҳои мавҷуда ва роҳҳои ҳалли ташкили дастгоҳи маълумотию библиографӣ дар китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳо ва деҳоти мамлакат, ҳамгирии назария ва амалияи библиография, тамоюл ва ҷараёнҳои рушди навъҳои гуногуни библиографияи миллӣ, истифодаи дастурҳои библиографӣ дар раванди хизматрасонӣ ва ташкили ҷорабиниҳои оммавӣ дар китобхона, таҳкими фаъолияти марказҳои библиографӣ, таъминоти муассисаҳои библиографӣ бо ҳуҷҷатҳои меъриву ҳуқуқӣ, концепсия, стандарт, низом-

нома ва дигар масоили марбут ба самтҳои афзалиятноки библиографияи тоҷик борҳо мавриди омӯзиш қарор гирифта буд.

Дар даврони соҳибистиклолии кишвар низ бо ибтиқори олимони тоҷик дар ин риштаи илм, ки аз таълимоти мактаби библиографияшиносии рус баҳра бурдааст, як қатор корҳои илми таҳқиқотӣ иҷро шуда, ба рушди соҳа таъсири мусбӣ расонидаанд. Аксари рисола ва осори муҳаққиқони тоҷик дар шакли ҷопӣ (китобу рисолаҳо, монографияҳо, мақолаҳои илмӣ, китобҳои дарсӣ, барномаҳои таълимӣ) манзури мутахассисони соҳа гардида, ҳамзамон дар семинару конференсияҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ баррасӣ гаштаанд. Ин осор имкон медиҳад, ки афқору андешаҳои муҳаққиқони тоҷик мавриди омӯзиш қарор гирад ва саҳми онҳо дар рушди библиографияшиносии тоҷик муайян карда шавад.

Мақсад аз омӯзиши мавзӯи мазкур муайян намудани самтҳои афзалиятноки рушди библиографияшиносии тоҷик тавассути таҳлилу натиҷагирӣ аз дастовардҳои илмию назарии олимони тоҷик, дар навбати худ, пешниҳодҳои илман асоснокшуда барои рушди минбаъдаи соҳа ва таҳқиқи алоқамандии ақидаю андешаҳои муҳаққиқони тоҷик дар инкишофи библиографияи тоҷик ҳамчун соҳаи илмию назарӣ ва амалӣ мебошад.

Сараввал ба таърифи мафҳуми «библиографияшиносӣ» тавачҷуҳ менамоем. Мафҳуми «библиографияшиносӣ» аз ҷониби олимони варзидаи соҳаи библиографияи тоҷик Р. Шарофзода ва Қ. Бӯриев (Абдурахимзода) дар ҷилди дуюми Донишномаи миллии тоҷик ҷунин шарҳ дода шудааст: «Илме, ки таърих ва назарияи библиография, ташкили фаъолият ва усули библиографияро меомӯзад, библио-

графишиносӣ ном дорад. Он усули мураттаб сохтан ва омӯхтани феҳрист, рӯйхат ва тавсифи асарҳои чопиро таҳия менамояд, мазмуни асарҳоро кушода ба онҳо баҳо медиҳад ва ғ.» [26]. Ба андешаи муаллифони китоби дарсии «Библиографишиносӣ» Г. Маҳмудов ва Қ. Фуломзода «библиографияшиносӣ илмест, ки ба омӯзиши сохтор ва хусусияти иттилооти библиографӣ, қонуниятҳои таҳия ва ба хонанда пешниҳод намудани иттилооти библиографӣ машғул аст» [15, с.63]. Дар стандарти байнидавлатии «Фаъолияти иттилоотӣ-китобдорӣ, библиография» чунин таърифи «библиографияшиносӣ» пешниҳод шудааст: «библиографияшиносӣ – фанни илмие, ки назария, таърих, услуб, технология, усул, созмондихии библиографияро меомӯзад» [9]. Чунон ки аз муҳтавои шарҳҳои мафҳуми мазкур бармеояд, библиографияшиносӣ ҳамчун илми мустақил дар таҳқиқу баррасии масоили марбут ба заминаҳои пайдоиш, давраҳои ташаккул ва қонуниятҳои инкишофи библиография, созмондихии дастгоҳи маълумотию библиографӣ, вижагиҳои услуби таҳияи навъу шакл ва жанрҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ, роҳандозии ҳадамоти маълумотӣ, иттилоотӣ, тавсиявии библиографӣ ва омӯзишу тарғиби донишҳои библиографӣ сахм мегирад. Илова бар ин, библиографияшиносӣ эҳтиёҷоти библиографии истеъмолкунандагони иттилооти библиографӣ, яъне хонандагонро дар робита бо мақсаду вазифаҳои дастурҳои библиографӣ муайян намуда, самарабахшии низоми ҳаракати «библиография (дастур) – истеъмолкунанда (хонанда)»-ро меомӯзад. Ҳамзамон барои рушди амалияи соҳа тавсияҳои илман асоснокшударо пешниҳод менамояд.

Чунонки таҳлилҳо нишон медиҳанд библиографияшиносии тоҷик имрӯз низ мувоҷеҳ ба мушкилот аст. Аз ҷумла набудани мафҳуми миллии стандарти ягонаи тасвир барои осори чопӣ, инчунин хузур надоштани маркази илмӣ – таҳқиқотии библиографӣ дар кишвар, маркази ягонаи бозомузӣ ва такмили донишҳои библиографӣ барои мутахассисони соҳа, низоми дастрасӣ ба осори библиографӣ ва ғайра. Таҳқиқи чунин масоил барои ҳалли мушкилоти мавҷуда ва рушди ояндабинии

соҳа заминаи хубе ба миён хоҳад овард. Масалан, бо омӯзиш ҳамаҷонибаи афкори библиографияшиносии тоҷик метавон ҳалли баъзе аз масъалаҳоро, ба монанди:

- муайян намудани арзиш ва таъсири афкори библиографӣ ба рушди соҳа;

- ошкор сохтани сахми олимони ҷудоғона дар рушди библиографияи тоҷик;

- муайян кардани мавқеи афкори библиографони тоҷик дар замони ҷаҳонишавӣ;

- пешниҳод кардани тавсияҳои илман асоснокшуда оид ба рушди соҳаи библиографияи тоҷик дар замони муосир ва ғайраро мушаххас намуд.

Ба андешаи мо, қабл аз ҳама, ба рушди библиографияшиносии тоҷик, чунин омилҳо мусоидат кардаанд:

- нашри пайвастаи навъу шакл ва жанрҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ аз ҷониби муассисаҳои китобдорӣ, библиографӣ ва таъбу нашр;

- ба фаъолият шурӯъ кардани бахшу шуъбаҳои мустақили илмӣ-таҳқиқотӣ, маълумотдихӣ-библиографӣ, библиографияшиносӣ дар сохтори китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ, институтҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва марказҳои библиографӣ;

- доир шудани конференсияҳои илмӣ-амалӣ ва семинарҳои омӯзишӣ доир ба масъалаҳои библиографияшиносӣ;

- таъсиси кафедраву шуъбаҳои таълимӣ доир ба омӯзиши масъалаҳои библиографияшиносӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олиӣ касбӣ ва миёнаи махсуси китобдорӣ;

- ташкил ва баргузор шудани таҳқиқотҳои сотсиологӣ ва экспедитсияҳои илмӣ оид ба омӯзиши фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ;

- интишори рисола, маҷмӯаҳои илмӣ ва мақолаҳои ҷудоғона оид ба масъалаҳои мубрами илми библиографияшиносии тоҷик;

- пайдо шудани шуъбаи «Танқид ва китобиёт» дар саҳифаҳои маҷаллаву рӯзномаҳо;

- таъсиси матбуоти даврии тахассусӣ доир ба соҳаи китобдорӣ-библиографӣ;

– шомил шудани муҳаққиқони ҷавон ба аспирантураву доктарантура ва дифои рисолаҳои илмӣ.

Яке аз омилҳои асосӣ барои пайдоиш, ташаккул, таҳаввул ва рушди афкори библиографияшиносии тоҷик, қабл аз ҳама, таҳияву интишори силсилаи дастурҳои библиографӣ маҳсуб меёбад. Яъне оид ба ин ё он мавзӯи мубрами давр тартиб дода шудани ин ё он намуди дастури библиографӣ барои мавриди арзёбӣ қарор додани мазмуну муҳтавои дастур шароит муҳайё сохта, ҷиҳати шаклгирию рушдҳои назарияи библиография роҳро ҳамвор менамояд.

Таҷрибаи таҳияи дастурҳои библиографӣ дар Тоҷикистон дар даврони шӯравӣ ҳанӯз аз солҳои 20-ум оғоз ёфта буд. Аввалин дастури библиографияе, ки марбут ба омӯзишу тарғиби адабиёти тоҷик ихтисос дошт, «Феҳристи маъхазҳои асосӣ буд, ки устод С. Айнӣ дар охири «Намунаи адабиёти тоҷик» овардааст» [26]. Роҷеъ ба мазмуну муҳтавои ин қисми асари безаволи устод Садриддин Айнӣ ва фаъолияти библиографияи ӯ маълумоти амиқу мушаххас дар китоби Р. Шарофзода «Садриддин Айнӣ аз дидгоҳи библиографияи адабӣ» пешниҳод шудааст, ки дар бобати инкишоф додани назарияи библиографияи ашхоси муътабар таҷрибаи нахустин дар илми библиографияшиносии тоҷик маҳсуб меёбад.

Солҳои минбаъда аз ҷониби муассисаҳои таъбу нашр, марказҳои библиографӣ, китобхонаҳои оммавӣ илмӣ ва соҳавӣ дастурҳои мухталифи библиографӣ пайи ҳам интишор ёфтанд. Масалан, соли 1931 аввалин Феҳристи китобҳои Нашриёти давлатии Тоҷикистон [11] (ҳоло нашриёти «Ирфон») ба забони русӣ, ки 425 номгӯии китобҳои тӯли солҳои 1926-1930 интишорёфтара фаро мегирад, ба таъб расид. Соли 1936 шумораи дуҷуми Феҳристи нашриёти мазкур ба забони тоҷикӣ (хуруфоти лотинӣ) таҳти унвони «Каталоги нашрҳои Нашриёти давлатии Тоҷикистон» [12] бо таъдоди 1000 нусха, ки 618 номгӯии адабиёти солҳои 1931-1935 нашршударо дар бар мегирад, аз ҷоп баромад. Соли 1939 аввалин дастури библиографияи Палатаи китобҳои Тоҷикистон (ҳоло Агентии миллии Созмони байналмилалӣ

рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон) ба забонҳои тоҷикӣ русӣ таҳти унвони «Летописи китобҳо. №1. Солҳои 1937-1938. – Душанбе, 1939. – 40 с.», нашр шуд. Соли 1941 бори нахуст ду дастури библиографияи тавсиявии Китобхонаи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ [5] интишор ёфт. Ҳамин тавр, дар солҳои 40-50-ум ва солҳои минбаъда аз ҷониби Палатаи китобҳои Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ (ҳоло Китобхонаи миллии Тоҷикистон), Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳоло Китобхонаи марказии илмӣ ба номи Индира Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон) ва китобхонаҳои соҳавӣ таъдоди зиёди дастурҳои библиографӣ ҷоп шуданд. Масалан, тибқи маълумоти нишондиҳандаҳои библиографияи «Нашри Китобхонаи ба номи Абулқосим Фирдавсӣ» [19] тӯли солҳои 1940-1990 аз ҷониби бахшу шуъбаҳои китобхонаи мазкур доир ба мавзӯҳои мубрами давр 605 номгӯи дастури гуногуншаклу гуногунҷанри библиографӣ таҳияву интишор ёфтаанд.

Албатта ҷопи дастурҳои библиографӣ барои пайдоиши ҳаргуна мулоҳизаву афкор ва таҳлилу баррасии муаммоҳои ҷойдошта шароит муҳайё сохт. Дар ин робита дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ ва осори ҷудоғона мулоҳизаҳои танқидӣ оид ба арзиши илмӣ методии дастурҳои интишорёфта ва тавсияҳои мушаххас ҷиҳати хостагириву тавсифнигории адабиёт ва беҳтар намудани услуби таҳияи онҳо дарҷ шуданд. Масалан, соли 1986 аз ҷониби муҳаққиқ Ш. Тошев (Комилзода) хулосаи дастурҳои библиографияи марбут ба зиндагинома ва фаъолияти эҷодии Шоири халқии Тоҷикистон, Қаҳрамони Тоҷикистон Мирзо Турсунзода таҳти унвони «Мирзо Турсунзода» ба забони русӣ [16] ба таъб расид. Дар ин ҷузъа 33 номгӯи дастурҳои библиографияи гуногунҷанру гуногуншакл, ки аз ҷониби Китобхонаи давлатии ба номи А. Фирдавсӣ, Китобхонаи марказии илмӣ ба номи И. Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявӣ ба номи М. Миршакар ва китобхонаҳои марказиву

дигар идораву муассисаҳо ба таъб расидаанд, мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор гирифтааст. Муҳаққиқ дар заминаи истифодаи дастурҳои нашри алоҳида [1] равандҳои асосии таҳияи нишондиҳандаҳои библиографӣ: хостагирии адабиёт, бағурӯҳдарории навиштаҷоти библиографӣ, тавсифнигорӣ ва дастгоҳи маълумотӣ-пажӯҳишии нашрҳоро ба риштаи таҳрир дароварда, ба чунин хулоса омадааст: осори адиб ва ҳамзамон адабиёт доир ба эҷодиёти ӯ бештар тавассути дастурҳои библиографияи тавсиявӣ ва илмӣ-ёрирасон мавриди тарғиб қарор гирифтаанд; ба ифтихори чашнвораҳои шоир дастурҳои библиографияи фардӣ чоп шудаанд; асарҳои Мирзо Турсунзода ва адабиёт доир ба зиндагинома ва эҷодиёти ӯ ҳамзамон дар дастурҳои библиографияи умумӣ, соҳавӣ, мавзӯӣ, кишваршиносӣ ва библиографияи дохиликитобию дохилимачаллави инъикос ёфтаанд. Дар баробари ин муҳаққиқ қайд менамояд, ки: новобаста аз он, ки шоир барои кӯдакону наврасон асарҳои хубу хондани бисёре офаридааст, дар ягон дастури таҳлилшуда қисми алоҳида ва ё бобу зербоб барои муаррифии асарҳои бачагонаи шоир чудо нашудааст; барои доираи васеи хонандагон ҳарчи бештар дастурҳои библиографияи тавсиявӣ бо дарназардошти таъйини аниқи хонандагӣ ва мақсаднокиашон таҳия карда шаванд; ба масъалаҳои сифат ва маҳаки хостагирии адабиёт, тавсифи библиографияи осори тавсияшаванда, ороиши бадеӣ ва теъдоди нашри дастурҳо таваҷҷуҳи хосса зоҳир карда шавад [16, с.10].

Барои баррасии масоили мубрами илми библиографишиносии тоҷик, бахусус омӯзиши масъалаҳои назариявии он баргузори чорабиниҳои илмӣ, аз қабili конференсияҳои илмӣ-назарӣ, семинарҳои омӯзишӣ ва нашри маҷмӯаҳои илмӣ мусоидат намуданд. 15 октябри соли 1970 аввалин конференсияи илмиву назарии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии тоҷик» баргузор гардид ва соли 1973 нахустин маҷмӯаи илмии Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Фирдавсӣ таҳти унвони «Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик» чоп шуд. Воқеан ба нақшу аҳаммияти ин ду рӯйдоди муҳимми соҳаи

китобдории мамлакат китобшиносии маъруфи тоҷик Раҳимҷони Шарофзода, ки ҳам дар баргузори конференсия ва ҳам дар таҳияи маҷмӯаи иштироки фаъол доштанд, баҳои баланд дода, аз ҷумла қайд намуданд, ки: «назарияи библиографияи мо – библиографишиносии тоҷик ҳоло ҷавон аст. Агар тақризу мулоҳизаҳо ва сарсухани худӣ дастурҳои библиографиро истисно намоем, он ҳамчун як соҳаи мустақили илм охири солҳои шастум ба вучуд омад. Дар ин муддати кӯтоҳ библиографишиносӣ як қатор масъалаҳои муҳимми ба библиографияи умумӣ ва соҳавӣ дахлдоштаро ҳамчун объекти таҳқиқот хоста гирифт ва аз уҳдаи ҳалли онҳо ҳам баромад. Гузаронида шудани конференсияи илмию назарӣ ва пешкаши хонандагон гардидани маҷмӯаи мақолаҳо аз ҳамин пешравӣ гувоҳӣ медиҳанд. Ҳам дар конференсияи илмӣ-назарӣ ва ҳам дар маҷмӯаи китобшиносон ба масъалаҳои муҳталиф, вале хеле ҷиддии алҳол омӯхтанашудаи библиографияи умумӣ, ба проблемаҳои ҷудогонаи библиографияҳои соҳавӣ, инчунин ба масъалаҳои терминологияи библиография диққат зоҳир намуданд. Ин саъю кӯшиш на танҳо ба тараққиёти библиографишиносӣ, балки ба тарғибу оммавигардонии библиографияи миллии ва паҳн кардани донишҳои библиографӣ низ ёрӣ дод» [29, с.64-65]. Дар конференсия баъд аз сухани ифтитоҳии муовини вазири маданияти вақт Б. А. Ҳамроева, оид ба мавзӯи «Масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии тоҷик» устод Р. Шарофзода маъруза карданд. Сипас дар конференсияи нахустини библиографони ҷумҳурии маърузаҳои Д. Лейви «Вазифаҳои китобхонаҳои академикӣ дар соҳаи библиографияи кишваршиносӣ», Р. Кукушкина «Ташаккули библиографияи давлатӣ дар Тоҷикистон», Н. Краснова «Дар бораи библиографияи тиб», Ф. Бектимиров «Сарчашмаҳои библиографӣ оид ба таърихи Тоҷикистони шӯравӣ» шунида шуд. Дар охир конференсия тавсиянома қабул кард, ки дар он барои бештар намудани кор дар соҳаи библиографияи миллии тоҷик ҳалли чунин масъалаҳо тавсия дода шуд:

1. Марказҳои библиографияи ҷумҳурии (Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии

ба номи Фирдавсӣ, Палатаи китобҳои ҚШС Тоҷикистон, Китобхонаи марказии илмии АИ ҚШС Тоҷикистон, Китобхонаи илмии ДДТ ба номи В. И. Ленин, китобхонаҳои марказии илмӣ-тиббӣ ва илмӣ-техникӣ):

а). коркарди масъалаҳои муҳимро дар соҳаи библиографияи миллии тоҷик фаъол намоянд;

б). дар ҳамоҳангсозии муназзами фаъолияти хеш дар ин соҳа муваффақ шаванд.

2. Вазорати маданият, китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ чихати тарғиби библиографияи миллии тавассути матбуот, радио, телевизион таваҷҷуҳи махсус зоҳир намоянд, то ки он ба ҳайси яке аз манбаъҳои асосӣ дар қори ҳамаҷониба истифодабарии боигарии китобӣ таъдил ёбад.

3. Вазорати маданияти ҚШС Тоҷикистон чихати тезонидани ҳалли масъалаи дар сохтори Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Фирдавсӣ ташкил намудани Шуъбаи библиографияи миллии тадбир андешад.

4. Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Фирдавсӣ қорҳои таҳқиқотиро дар соҳаи библиографияи миллии тоҷик ҳамаҷониба вусъат бахшад. Ба коркарди назариявии масъалаҳои мубрами библиографияи миллии, ҳамоҳангсозии қор дар ин соҳа таваҷҷуҳи махсус зоҳир намояд.

5. Бо мақсади гузаронидани стандартномаҳои истилоҳи китобдорӣ-библиографӣ ба забони тоҷикӣ Вазорати маданияти ҚШС Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Фирдавсӣ барои тартиб додани лоиҳаи стандарти истилоҳи китобдорӣ-библиографӣ ва ҳамзамон барои ба нашр омода намудани «Луғати истилоҳи китобдорӣ-библиографӣ» комиссия созмон диҳанд.

6. Кафедраи китобхонашиносӣ ва қорҳои маданӣ-равшанномаҳои факултети санъати Донишқадаи давлатии педагогии ба номи Т. Г. Шевченко дар тайёр кардани кадрҳои миллии аз рӯи ихтисоси китобхонашиносӣ ва библиография таваҷҷуҳи хоса зоҳир намояд.

7. Комитет оид ба матбуоти назди Шӯрои Вазирони ҚШС Тоҷикистон, нашриёти «Ирфон» дар мувофиқа бо Вазо-

рати маданият ва кафедраи китобхонашиносӣ ва қорҳои маданӣ-равшанномаҳои факултети санъати Донишқадаи давлатии педагогии ба номи Т. Г. Шевченко дар нақшаҳои худ тарҷума ва нашри китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимии асосиро оид ба китобхонашиносӣ ва библиография пешбинӣ намоянд [8].

Оид ба мубрамати маъруъзаву гузоришҳои дар конференсияи нахустини библиографон баррасишуда афқору андешаҳои ҷолиб дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ таҳти унвонҳои «Конференсияи библиографҳо» (Тоҷикистони советӣ; Комсомоли Тоҷикистон. – 1970. – 18 октябр), «Ҷамъомади китобдорон» (Комсомоли Тоҷикистон. – 1970. – 21 октябр), «Библиографияи миллии тоҷик» (Маориф ва маданият. – 1970. – 20 октябр), «Первый республиканский» (Вечерний Душанбе. – 1970. – 15 октябр), «Конференция библиографов» (Комсомолец Таджикистана. – 1970. – 16 октябр), «Совет библиографов» (Коммунист Таджикистана. – 1970. – 18 октябр) дарҷ шуданд.

Яке аз омилҳои калидии рушди илми библиографишиносӣ – таъсиси кафедраву шуъбаҳои таълимӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи махсуси китобдорӣ маҳсуб меёбад. Маҳз таъсиси чунин ниҳодҳо барои бунёду ташаккули мактаби китобдорӣ, тарбияи мутахассисони баландхатисос ва бо ҳамин васила рушди назария ва амалияи библиографияи тоҷик мусоидат намуданд. Масалан, барои бо кадрҳои баландхатисос таъмин намудани китобхонаҳои мамлакат ҳанӯз моҳи феввали соли 1945 Техникуми ҷумҳуриявии китобдорӣ бо шуъбаи ғоибона ба фаъолият шурӯъ карда буд [10]. Тавассути таълими силсилаи фанҳои библиографишиносӣ донишҷӯён бори нахуст бо мафҳумҳои «библиография», «аҳбори библиографӣ», «дастури библиографӣ», «хизматрасонии библиографӣ», «фехристу картотекаҳо», «библиографияшиносӣ» ва дигар мафҳумҳои марбут ба фаъолияти библиографӣ ошноӣ пайдо карданд. Минбаъд соли 1967 пас аз таъсиси Шуъбаи китобхонашиносӣ ва қорҳои маданӣ-равшаннамоӣ дар ҳайати факултети санъати Донишқадаи давлатии педагогии Душанбе ба номи Т. Г.

Шевченко (ҳоло Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни) таълими фанҳои библиографияшиносӣ нисбатан густариш ёфт. Моҳи сентябри соли 1973 дар заминаи Шуъбаи китобхонашиносӣ ва корҳои маданӣ-равшаннамоии факултети санъати Донишкадаи давлатии педагогии Душанбе ба номи Т. Г. Шевченко факултети мустақили китобдорӣ бо кафедраи китобхонашиносӣ ва библиография дар сохтори Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон (ҳоло Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода) таъсис дода мешавад ва ниҳоят кафедраи библиографияшиносӣ тибқи қарори Шӯрои илмии ДДСТ ба номи Мирзо Турсунзода аз 28 апрели соли 1978 аз кафедраи китобхонашиносӣ ҷудо гардида, ҳамчун кафедраи мустақил ба ҷаъолият шуруъ менамояд. Собик декани факултети китобдорӣ А. Ҳ. Раҳимов нақши факултети китобдориро дар тарбияи мутахассисони ҷавони соҳа бисёр муҳим арзёбӣ намуда, чунин ишора менамояд: «Шукри тақдир, ки факултаи китобдорӣ Донишкадаи давлатии санъати ба номи М. Турсунзодаи Тоҷикистон дар қатори таълиму тарбияи мутахассисони варзидаи китобдорӣ ва библиографӣ, дар рушду такомули илмҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографияшиносии тоҷик давраи навро оғоз намуд. Имрӯз бисёр дастпарварони он аз қабилӣ Ҷ. Шерматов, С. Сулаймонов, 3. Шораҳматов, Ш. Тошев, Б. Холов, С. Шосайдов ва дигарон бо рисолаю таълифоти дигари илмӣ худ мундариҷаи ин илмхоро бою рангин гардондаанд. Ҷаъолияти илмию эҷодӣ ва омӯзгории онҳо дар якҷоягӣ як мактаби махсуси илмиро ташкил мекунад. Поягузор ва пурнуркунандаи он мактаб профессор Раҳимҷон Шарофов мебошанд» [21]. Воқеан устод Раҳимҷон Шарофзода ҳамчун асосгузори назарияи библиографияи тоҷик дар пайдоиш, шаклгирӣ ва рушдҳои мактаби китобдорӣ библиографияи тоҷик саҳми бузург гузоштаанд. Устод аввалин шуда, соли 1971 оид ба мавзӯи «Баъзе масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии адабӣ дар ҷамоҳири Осиёи Марказӣ» [30] рисолаи номзадӣ дифоъ менамоянд. Солҳои 80-ум ва аввали солҳои 90-уми

асри ХХ шогирдони устод олимони ҷавон А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Комилзода (Тошев) ва С. Р. Муҳиддинов рисолаҳои номзадӣ худро дар шаҳрҳои Маскаву Ленинград (ҳоло Санкт-Петербург) бомуваффақият дифоъ намуданд.

Ҳамзамон зери роҳбарии Раҳимҷон Шарофзода устодон Г. А. Мушеев, Н. А. Сайфулина, А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Тошев (Комилзода), С. Р. Муҳиддинов, Қ. Бӯриев (Абдураҳимзода), Г. Б. Маҳмудов, Қ. Авғонов (Ғуломзода) ҷиҳати таъмини кафедраи мустақили библиографияшиносӣ бо барномаву дарсномаҳо ва маводи дигари таълимӣ кӯшиши зиёд ба харҷ доданд. Маҳз бо ташаббуси онҳо бори нахуст матни курси лексияҳо, нишондодҳои услубӣ барои иҷрои корҳои контролӣ, семинарӣ, амалӣ ба забонҳои тоҷикию русӣ барои донишҷӯёни шуъбаҳои рӯзонаву ғоибона оид ба фанҳои таълимии «Библиографияи умумӣ», «Библиографияшиносӣ», «Созмондихӣ ва услуби кори библиографӣ дар китобхонаҳо», «Библиографияи адабиёти бадеӣ ва адабиётшиносӣ», «Библиографияи адабиёти ҷамъиятию сиёсӣ», «Библиографияи адабиёти илмӣ-табиатшиносӣ, техникаӣ ва кишоварзӣ», «Библиографияи адабиёти иқтисодӣ», «Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон», «Библиографияи санъат», «Библиографияи кишваршиносӣ» ва як қатор курсҳои таҳассусӣ тайёр карда шуданд. Аз ҷумла, бо ташаббуси устод Раҳимҷон Шарофзода соли 1981 барнома ва соли 1988 китоби дарсии фанни нави «Библиографияи адабии тоҷик» ба таърифи расиданд [6]. Дар пешгуфтори китоби мазкур муаллифи он Раҳимҷон Шарофзода аз ҷумла қайд карданд, ки «барои равнақи амалия ҳузури илм лозим аст. Набудани назарияи библиографияи тоҷик ҳамеша дар тамоми давраҳои тараққиёти библиографияи мо эҳсос мешуд. Баҳусус ниёзмандии мо ба назария баъди кушодани Факултети китобхонавӣ бениҳоят афзуд. Маҳз аз ҳамон айём мо ба коркарди ҷаъолонаи масоили библиографияшиносӣ рӯ овардем. Дертар, аз соли 1972, баъди ҷамъоварии маводи муҳим таълими курси «Библиографияи адабии тоҷик» шуруъ шуд. Батадриҷ таъмини донишҳои асосӣ оид ба ришта, роҳҳои ҷамоҳангсозии он бо

илмҳои дигар, мушаххас намудани тарҳи инкишофи ояндаи он имконпазир гашт» [28].

Наشري китоби дарсӣ воқеан яке аз дастовардҳои нахустин дар илми библиографишиносии тоҷик ба забони модарӣ маҳсуб ёфта, имкон дод, ки кулли мутахассисони соҳа, ҳам донишҷӯёну омӯзгорон ва ҳам муҳаққиқону библиографони касбӣ маротибаи аввал ба масъалаҳои назариявӣ ва амалии библиографияи адабии тоҷик, аз қабиле таъйини ҷамъиятӣ, худвижагӣ, усулҳо ва маҳбасҳои асосии библиографияи адабии тоҷик, массив ва сели ҷопи асарҳои адабиётшиносӣ ва танқид, эҳтиёҷоти ғайрикасбӣ ва касбии адабии библиографӣ, каналҳои асосии тавлид ва паҳннамоеи ахбори библиографияи адабӣ, ташаккули ахбори адабии пешазинқилобии библиографияи тоҷик, самтҳои асосии ташаккули ахбори библиографӣ дар Тоҷикистон, махсусияти ташаккули системи дастурҳои библиографияи адабии тоҷик, услуби библиографияномаи тавсиявии асарҳои адабиёти бадеӣ, адабиётшиносӣ ва танқиди адабӣ, услуби танзими дастурҳои илмию ёрирасони адабии библиографӣ, ташкили дастгоҳи маълумотию библиографии китобхонаҳои вилоятӣ ва системи китобхонаҳои марказонидашудаи Тоҷикистон, пажӯҳиши (таҳқиқи) библиографияи адабиёти бадеӣ ва адабиётшиносӣ, имкониятҳои ахборию пажӯҳиши системи дастурҳои библиографияи тоҷик, роҳҳои минбаъдаи инкишофи библиографияшиносии адабии тоҷик ва дигар масоили марбут ба вижаҳои соҳавии библиографияи адабии тоҷик, тавлид ва истеъмоли ахбори библиографии адабиёти бадеӣ ва адабиётшиносӣ шинос шаванд. Ҳамзамон аввалин таҳқиқоти муҳиму ҷашмас оид ба таърихи библиографияи тоҷик монографияи «Ибни Сино ва библиографияи тоҷик» [27] маҳсуб меёбад, ки аз ҷониби Р. Шарофзода дар соли 1990 ба забони русӣ таълиф шудааст. Дар он андешаҳои олим перомунӣ фаъолияти китобхонаи даврони Сомониён «Сивон-ул-ҳикмат», фаъолияти библиографии Ибни Сино ва самтҳои асосии библиографияи тоҷик дар асрҳои IX-X арзёбӣ шудаанд.

Дар радифи Р. Шарофзода омӯзгори дигари кафедраи библиографишиносӣ Г. А. Мушеев, Н. А. Сайфулина, А. Ҳ. Раҳимов низ бо таҳқиқотҳои анҷомдодаи худ мазмуну мундариҷаи на танҳо фанҳои таълимиро бою рангин гардониданд, балки бо пешниҳоди мақолаҳои илмӣ дар омӯзишу баррасии бештари масоили таҳқиқнашудаи илми библиографишиносии тоҷик саҳми муносиб гузоштанд. Аз ҷумла дар мақолаҳои Г. А. Мушеев «Оид ба масъалаҳои бунёди репертуари матбуоти миллии тоҷик», (соли 1973, ба забони русӣ), «Аз таърихи библиографияи давлатӣ дар Тоҷикистон (солҳои 1929-1941)» (соли 1974, ба забони русӣ), «Библиографияи илмӣ-ёрирасонӣ кишваршиносии Тоҷикистон дар давраи панҷсолаҳои пеш аз ҷангӣ» (соли 1981, ба забони русӣ), «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ва баъзе масъалаҳои беҳтарнамоеи самаранокии он» (соли 1981), мақолаҳои Н. А. Сайфулина «Баъзе масъалаҳои инкишофи ахбори библиографии ҷорӣ оид ба илмҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон» (соли 1973, ба забони русӣ), «Пайдоиши библиография дар матбуоти даврии Тоҷикистон» (соли 1981, ба забони русӣ), мақолаҳои А. Ҳ. Раҳимов «Назаре ба фаъолияти шуъбаи ахбороти илмӣ Китобхонаи Академияи фанҳои Тоҷикистон» (соли 1977), «Тарғиби китобдорӣ-библиографии осори Абӯалӣ ибни Сино» (соли 1981, ба забони русӣ), «Оид ба масъалаи давранигорӣ таърихи ахбори библиографӣ дар Тоҷикистон» (соли 1983, ба забони русӣ), «Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ маркази ахбороти библиографӣ оид ба маданият ва санъати Тоҷикистон» (соли 1983) бори нахуст масъалаҳои давранигорӣ таърихи библиографияи тоҷик, бунёди репертуари матбуоти миллии тоҷик, таърихи ташаккули библиографияи давлатии тоҷик, рушди библиографияи илмӣ-ёрирасонӣ ҷомеашиносӣ, кишваршиносӣ ва фарҳангшиносии тоҷик мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Бахусус дар таҳқику асоснокнамоеи масоили назариявӣ методологии библиографияи миллии тоҷик саҳми профессор Абдураҳим Раҳимов хеле назаррас мебошад. Устод А. Раҳимов тавассути дифои рисолаи номзадӣ ва интишори осори арзишманди хеш тавонистанд, ки дар

шаклгириву рушдѐбии яке аз шохаҳои асосӣ ва хеле муҳимми библиографияи миллии тоҷик – библиографияи адабиѐти ҷомеашиносӣ дар Тоҷикистон саҳми арзанда гузоранд. Соли 1982 дар шаҳри Ленинград (ҳоло Санкт-Петербург) дар мавзӯи «Системаи ахбори библиографӣ ба ѐрии инкишофи илмҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон» [20] рисолаи номзадии худро дифоъ намуда, ба гирифтани дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ сазовор мегарданд. Натиҷаи таҳқиқотҳои анҷомдода барои мукаммалгардонии мазмуну муҳтавои фанҳои таълимӣ, аз ҷумла таълими фанни «Библиографияи адабиѐти ҷомеашиносӣ» дар факултети китобдорӣ ДДСТ ба номи М. Турсунзода (ҳоло ДДФСТ ба номи М. Турсунзода) шароит муҳайё сохт. Илова бар ин, таҳқиқотҳои дигари ба анҷомрасонидаи устод, аз қабил «Таҳкурсии ташаққули ахбори библиографӣ» (соли 1986), «Масъалаҳои библиографияномаи китобҳои қалами форсӣ-тоҷикӣ. Вазъ ва роҳҳои муносибгардонӣ» (1986, ба забони русӣ), «Китоби қаламӣ ҳамчун объекти фаъолияти библиографӣ» (1989), дар ҳалли бештари масоили таҳқиқнашудаи библиографияи миллии тоҷик мусоидат карданд. Бахусус натиҷаи таҳқиқи вижагиҳои библиографияномаи китобҳои қалами форсӣ-тоҷикӣ, ки дар заминаи омӯзиши осори илмӣ муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ ба анҷом расидааст, барои асоснок намудани масъалаҳои назариявии мавзӯ чун раҳнамои бунѐдӣ то имрӯз мавриди истифода қарор мегирад. Ин паҳлуи фаъолияти илмӣ олимро муҳаққиқ Ш. Комилзода мулоҳизакорона таҳлил намуда, чунин ибрози ақида намудааст: «Асоснокнамоӣ ва муайянсозии хусусиятҳои хоси китобҳои қаламӣ ҳамчун мабҳаси фаъолияти библиографияи тоҷик санги маҳаки фаъолияти илмӣ А. Раҳимов мебошанд. Барои ҳамаҷониба муайяну мушаххас кардани хусусиятҳои хоси миллии масъала ва фарқиятҳои он аз масоили шабеҳи дигар миллатҳо, олим хулосаҳои илмӣ олимони рус Н. В. Здобнов, Н. Ф. Бельчиков, Е. И. Шамурин, К. Н. Симон, Д. Ю. Тепловро мавриди баррасии амиқ қарор дода, бо далелҳои муътамади илмиву мантиқӣ ба исбот расонидааст, ки китоби қаламӣ дар радифи асарҳои ҷопӣ

ба маҷмӯи объектҳои фаъолияти библиографӣ дохил мешавад» [25].

Роҷеъ ба ҳаѐт ва фаъолияти илмӣ эҷодии шодравон А. Раҳимов маҷмӯаи мақолаҳо ва китобномаи шарҳиҳои таҳти унвони «Родмарде дар фарози фарҳанг» [22] таҳияву интишор шудааст, ки дар он андешаҳои ҷолиби муҳаққиқону коршиносон ва шогирдони устод перомунӣ хизматҳои эшон дар рушди соҳаи китобдорӣ, бахусус илми библиографияшиносии тоҷик возеҳу равшан баён ѐфтаанд.

Яке аз дастпарварони дигари мактаби китобдорӣ тоҷик Шариф Комилзода буда, саҳми босазое дар рушд ва тақомули библиографияи тоҷик гузоштааст. Фаъолияти илмӣ-омӯзгорӣ ӯ аз соли 1979 баъд аз хатми Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода, ба ҳайси омӯзгори кафедраи библиографияшиносӣ оғоз меѐбад. Ш. Комилзода дар баробари фаъолияти омӯзгорӣ, инчунин ба омӯзишу таҳқиқи масоили назариявӣ ва амалии библиографияи адабиѐти бачагонаи тоҷик талош варзидааст. Охири солҳои 70-ум ва ибтидои солҳои 80-уми асри XX аввалин натиҷаҳои корҳои ӯ дар саҳифаҳои матбуоти даврии ҷумҳурӣ нашр мешаванд. Мазмунӣ муҳтавои мақолаҳои устод Ш. Комилзодаро аввал масъалаҳои мубрами соҳаи китобдорӣ тоҷик, ба монанди: ҷалби хонанда ба китобхона, тарзу усулҳои самарабахши интихоби китоб, ҷоннок намудани фаъолияти библиографияи китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ, нақши библиография дар пажӯ-ҳиши китобҳои ниѐзи хониш, услуби танзими дастурҳои библиография ба кӯдакону наврасон таъйиншуда ташкил доданд. Соли 1984 роҷеъ ба вижагиҳои услуби китобноманигорӣ адабиѐт барои кӯдакон ва наврасон дастури таълимӣ-методи «Библиографикунонии адабиѐти бачагона»-ро [23] таҳия менамояд, ки дар он бо дарназардошти хусусиятҳои хоси синнусолии истеъмолкунандагони ахбори библиографӣ ва таъйини хонандагии дастурҳо – барои кӯдакону наврасон ва роҳбарони хониши онҳо: падару модарон, мураббияҳо, омӯзгорон ва китобдорон оид ба ҷаҳор давраи библиографияномаи адабиѐт: тайѐрӣ, аналитикӣ, синтетикӣ ва

хотимаӣ маълумот дода шудааст. Истифодаи дастур ҳам барои донишҷӯён ва ҳам барои библиографони касбӣ чиҳати омӯзиши вижагиҳои услуби таҳияи дастурҳои библиографӣ барои кӯдакону наврасон ва роҳбарони хониши онҳо мусоидат намуд. Ш. Комилзода соли 1989 дар мавзӯи «Библиографияи тавсиявии адабӣ-бадеӣ ҳамчун воситаи тарбияи интернатсионалӣ ва ватандӯстии бачагон ва наврасон» [24] рисолаи номзадро дифоъ менамояд. Дар рисола имкониятҳои айниву зеҳнии татбиқи маъмуриятҳои тарбиявии библиографияи тавсиявии адабӣ-бадеӣ ҳамчониба мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор гирифта, асоснок карда шудаанд. Аз дидгоҳи илмӣ баррасӣ шудани хусусиятҳои хоси библиографияи тавсиявии адабӣ-бадеӣ ва муайян намудани мавқеи он дар низоми воситаҳои тарбияи интернатсионалистӣ ва ватандӯстии насли наврас, такмили услуби танзими дастурҳои мухталифи библиографӣ барои кӯдакону наврасон ва роҳбарони хониши онҳо, беҳтар намудани самтҳои афзалиятноки фаъолияти библиографияи китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ – навигарҳои таҳқиқот маҳсуб ёфтанд. Хулоса ва тавсияҳои муҳаққиқ барои такмили услуби китобноманигории адабиёти бачагона, беҳтарсозии сифати нашр ва тарҷумаи китобҳои бачагона, таъмини захираи китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ бо китобҳои ниёзи хониш, ташаккули фонди нашрҳои маълумотию библиографияи ин китобхонаҳо ва баланд бардоштани савияи дониши тахассусии кормандони китобхонаҳо мавриди истифода қарор гирифтанд [2].

Соли 2011 аз ҷониби Ш. Комилзода барои таълими фанни «Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон» [13] маводи омӯзишӣ ба таъъ расид, ки дар он масъалаҳои наشري адабиёт барои кӯдакон ва наврасон, наشري асарҳои адабиётшиносӣ ва танқиди адабӣ, омилҳои пайдоиш ва рушди библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон, библиографияи дохилимаҷаллаӣ ва дохилирӯзномаӣ, библиографияи паҳлӯикитобӣ ва дохиликитобӣ оид ба адабиёти кӯдакону наврасон, библиографияи библиографияи адабиёт барои кӯдакону наврасон, созмондихии дастгоҳи маълумотӣ-библио-

графӣ дар китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ, услуби таҳияи китобномаҳо оид ба адабиёти кӯдакону наврасон, тавсифнигории адабиёти кӯдакону наврасон, фаъолияти библиографияи Китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи Мирсаид Миршакар, китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ дар шароити ҷаҳонишавии иттилооти электронӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Ш.Комилзода фаъолияти муассисаҳои ҷудоғонаи китобдорӣ ҷумҳуриро низ мавриди таҳқиқу омӯзиш қарор додааст, ки дар ин радиф фаъолияти Китобхонаи миллии Тоҷикистон (КМТ), Хонаи китоби Тоҷикистон ва Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии бачагонаи ба номи Мирсаид Миршакар мавқеи назаррас доранд. Аз ҷумла мақолаҳои илмӣ ӯ оид ба таърих, фаъолияти илмиву тадқиқотӣ, илмиву методӣ ва библиографияи КМТ, саҳми КМТ дар рушди библиографияи миллӣ, ҷойгоҳи КМТ дар таҳияи феҳристҳои нусхаи хаттӣ, Хонаи китоби Тоҷикистон – маркази библиографияи давлатӣ, фаъолияти нашрӣ ва библиографияи Китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи Мирсаид Миршакар ва ғайра бозгӯӣ саҳми беандозаи устод дар таҳқиқу натиҷагирӣ нисбати доираи васеи масоили китобдорӣ ва библиографияи тоҷик мебошанд. Ин осор ҳамчун дастур-амали илмию амалӣ ва таълимию методӣ ба муҳаққиқону унвонҷӯён, омӯзгорону донишҷӯён ва мутахассисони соҳа хизмат менамоянд [7].

Донишманди илми библиографияшиносии тоҷик, доктори илмҳои таърих, профессор Сайдалӣ Муҳиддинов дар тарбияи мутахассисони ҷавони соҳаи китобдорӣ ва ҳалли масоили мубрами илми библиографияшиносии тоҷик саҳми босазое гузоштааст. Фаъолияти илмӣ-амалии С. Муҳиддинов пас аз хатми Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода ба ҳайси мудири Китобхонаи илмӣ ҳамин донишқада оғоз шуда, баъдан аз соли 1979 то соли 1984 дар вазифаҳои саркитобдор, сармуҳаррир, мудири шуъбаҳои илмӣ-методӣ ва илмӣ-таҳқиқотӣ ва ниҳоят солҳои 1998-2002 директори Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ фаъолияти самар-

бахш нишон додааст. Ӯ соли 1993 дар мавзӯи «Библиографинамои минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ: ҷанбаҳои фарҳангӣ-таърихӣ ва назариявӣ-услубӣ» рисолаи номзадиро барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ бо муваффақият дифоъ менамояд. Аҳаммияти назариявӣ ва навгонии илмӣ рисола, қабл аз ҳама, дар он зоҳир гардид, ки муҳаққиқ чихати асоснокнамои илмӣ мафҳуми «тасвири библиографии минётур» ва принципҳои библиографинамои ин намуди адабиёт дар дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони санъатшиносӣ кӯшиш ба ҳарч додааст. Дар чараёни таҳқиқ мафҳуми «минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ» аз нигоҳи илми санъатшиносӣ аниқ карда шуда, хусусиятҳои асосии эҳтиёҷоти иттилоотии муҳаққиқони минётур муайян шудаанд. Таҷрибаи библиографинамои минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ дар феҳристи дастнависҳо ва осори илмӣ-тадқиқотӣ таҳқиқ ва ҷамъбаст гардидааст. Асосҳои назариявӣ-методи библиографиянамои минётурҳо тақмил дода шудаанд, ки бевосита барои ташкил ва батанзимдарории фаъолияти муассисаву ташкилотҳои ба омӯзишу библиографинамои маҳсулоти ин намуди санъат сарукордошта, мусоидат менамояд. Ҷамзамон масъалаҳои зикршуда бо таври возеҳу равшан инъикоси воқеии ҳудро дар рисолаи «Минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ ва принциби библиографинамои он» [17] пайдо намуданд, ки бешак барои библиографони касбӣ ва инчунин донишҷӯёну омӯзгорони донишкадаҳои китобдорӣ мамлакат ҳамчун сарчашмаи боэътимод чихати омӯзиши вижагиҳои таҳияи дастурҳои библиографӣ мавриди истифода қарор мегиранд. Аз ҷониби С. Муҳиддинов бори нахуст барои донишҷӯёни факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии ДДФСТ ба номи М. Турсунзода китоби дарсии «Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон» [18] таҳия ва ҷоп шуд, ки бо истифода аз он на танҳо донишҷӯёну омӯзгорон, балки мутахассисони соҳаи китобдорӣ ва марказҳои библиографии ҷумҳурӣ метавонанд маълумотҳои заруриро оид ба таърихи пайдоиш, давраҳои ташаккул, таҳаввул ва рушди библиографияи кишваршиносии тоҷик дар замони шӯравӣ, самтҳои асосии созмондиҳӣ ва услуби ин навъи библио-

графия дар Тоҷикистон, аҳаммияти библиографияи кишваршиносӣ дар ҳаёти ҷомеа, мақоми он дар омӯзиши таърих, иқтисодиёт, фарҳанг ва ҳаёти иҷтимоии халқи тоҷик, пайдо намоянд.

Соли 1998 китобчаи Қурбон Авғонов (Ғулумзода) таҳти унвони «Бобочон Ғафуров – библиограф» [3] ба таъб расид, ки дар он афкор ва андешаҳои Бобочон Ғафуров оид ба масоили китобнома-нигорӣ манбаъҳои таърихӣ арзёбӣ шуда, дар заминаи таҳлили дастгоҳи илмию маълумоти китобҳои «Таърихи мухта-сари халқи тоҷик» ва «Тоҷикон» фаъолияти библиографии Бобочон Ғафуров дар таҳия ва танзими нишондихандаҳои мустақими дохиликитобӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Бо ибтиқори муҳаққиқони соҳа Гадовбек Маҳмудов ва Қурбон Авғонов барои донишҷӯёни факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода китобҳои дарсии «Библиографишиносӣ» [15] ва «Фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо» [4] таълиф шуданд, ки дар онҳо бори нахуст масъалаҳои назариявии марбут ба библиографияи умумии тоҷик ба забони давлатӣ мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифтаанд. Метавон қайд намуд, ки ҳарду китоби дарсӣ барои шинос намудани ҳам донишҷӯёну омӯзгорон ва ҳам муҳаққиқону мутахассисони соҳаи китобдорӣ ба асосҳои назарияи иттилооти библиографӣ, библиография ҳамчун соҳаи фаъолият, равандҳои фаъолияти библиографӣ, таснифи намудҳои библиография, библиографияшиносӣ илм дар бораи библиография, библиография дар ҷаҳони муосир ва масоили умумии созмондиҳии фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо, бунёди дастгоҳи маълумотию библиографӣ, ташкил ва услуби библиографиянамоӣ ва хизматрасонии библиографӣ дар китобхонаҳо, тарғиби донишҳои библиографӣ ва идоранамоии фаъолияти библиографии китобхонаҳо ҳамчун манбаи нодири тахассусӣ хизмат мерасонанд.

Дар омӯзишу таҳқиқи масъалаҳои таърихи библиографияи тоҷик, баҳусус таърихи рушди библиографияи адабиёти кишоварзӣ саҳми олими варзидаи соҳаи библиография шодравон Қурбоналӣ Бӯ-

риев (Абдурахимзода) хеле назаррас аст. Дар тӯли умри кӯтоҳ, вале бобаракати хеш устод Қ. Абдурахимзода аз худ мероси гаронбаҳо боқӣ гузоштанд. Фаъолияти илмию омӯзгории ӯ соли 1988 пас аз хатми Донишкадаи давлатии фарҳанги Маскав дар кафедраи библиография-шиносии Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода оғоз меёбад. Аввалин мақолаи илмиаш соли 1993 таҳти унвони «Саҳми Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ дар китобшиносии адабиёти риштаи пахтакорӣ» чоп мешавад. Соли 1999 зери назари академик Н. Нёматов чузваро бо номи «Библиография дар аҳди Сомониён» ба таъб мерасонад. Соли 2000 рисолаи номзадиро дар мавзӯи «Библиографияи фарҳанги заминдорӣ халқи тоҷик» дифоъ менамояд. Худи ҳамон сол монографияи ӯ зери унвони «Пайдоиш ва рушди библиографияи кишоварзӣ» нашр шуд. Соли 2011 рисолаи «Таърихи библиографияи кишоварзӣ», соли 2014 рисолаи «Таърихи библиографияи тоҷик» (аз давраҳои қадим то охири солҳои 80-уми асри ХХ, ба забони русӣ) ва соли 2017 «Таърихи библиографияи тоҷик» (аз давраҳои қадим то ибтидои асри ХХІ, ба забони тоҷикӣ) интишор ёфтанд. Соли 2020 дар ду китоб бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ таҳти унвони «Фаъолияти китобдорӣ дар пажӯҳишҳои илмӣ» маҷмӯаи мақолаҳои Қ. Абдурахимзода ба таъб расиданд, ки тавассути онҳо мутахассисони соҳа, бахусус донишҷӯёну омӯзгорон ва муҳаққиқон ба масъалаҳои таърих ва назарияи библиографияи тоҷик ошно мешаванд. Илова бар ин, бо ибтикори Қ. Абдурахимзода то имрӯз 9 ҷилди силсилакитоби «Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» таҳия шуда, рӯйи чопро диданд. Дар ин силсилакитобҳо беш аз 300 мақола доир ба илмҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографияшиносӣ ворид шудаанд ва бори нахуст маълумоти наву саҳеҳро ба хонанда пешниҳод менамоянд.

Дар таҳқику баррасии масоили гуногуни библиографияи тоҷик саҳми библиографи русзабони тоҷик Людмила Григорьевна Козырова низ хеле калон аст. Ӯ ба ҳайси китобдор, сарбиблиограф, мудири Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи

Абулқосим Фирдавсӣ хидмат намуда, зери каламаш китобу дастурҳои библиографӣ, мақолаҳои проблемавӣ, аз қабилӣ «Китобхонаҳои Тоҷикистон», «Кори китобӣ дар Тоҷикистон», «Китоб ва хониш дар ҳаёти деҳоти Ҳисор: натиҷаи таҳқиқот», «Вазъ ва роҳҳои мукамалгардонии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соҳаи китобхонашиносӣ, библиографияшиносӣ ва китобшиносии Тоҷикистон» ва ғайраҳо таҳия ва нашр гардидаанд.

Барои рушди библиографияшиносии тоҷик ва муайяну мушаххас намудани роҳҳои минбаъдаи инкишофи библиографияи тоҷик дар радифи дигар сарчашмаҳо маводи аз натиҷаи таҳқиқотҳои сотсиологӣ бадастомада низ метавонанд мусоидат намоянд. Масалан, охири соли 1978 ва ибтидои соли 1979 муҳаққиқони Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхонаи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ дар ҳамкорӣ бо кормандони дигар шуъбаҳои китобхона барои амиқомӯзии майлу рағбати хониши кормандони илм, аз қабилӣ кормандони пажӯҳишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, омӯзгорони макотиби олий, аспирантҳо ва муайян намудани афзалияти манбаъҳои мухталифи пажӯҳишӣ дар интиҳоби адабиёт таҳқиқоти сотсиологиро таҳти унвони «Китоб дар ҳаёти олимон» доир намуданд. Таҳқиқотчиён оид ба саволҳои пешниҳодгардидаи пурсишнома ҷавобҳои мувофиқ гирифтанд. Аз ҷумла, ба саволи «Қадам манбаъҳои пажӯҳишӣ дар интиҳоби адабиёти зарурӣ ба Шумо кӯмак мерасонанд?», олимон чунин посух доданд: 90,3% – дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ; 51,1% – намоишҳои китобӣ; 50,0% – дастурҳои библиографӣ; 38,0% – тавсияи шиносҳо. Ҳамзамон таҳқиқот имкон дод, ки 63% посухдиҳандагон ҷиҳати беҳдошти вазъи хизматрасонии Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ ибрази ақида намоянд. Масалан, ба ақидаи бештари онҳо бисёр хуб мешуд, ки: ба пажӯҳишгарони ҷавон иҷозати ба хона гирифтани китобҳо дода шавад; баҳисобгирии воридоту содироти китобҳои АБК ба низом дароварда шавад; фаъолияти муттасаддиён дар толори феҳристҳо беҳтар карда шавад ва ғайраҳо [14, с.33-34].

Ҳамзамон Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ соли 1986 бо мақсади муайян

намудани самарабахшии истифодаи дастурҳои интишоркардаи худ дар фаъолияти китобхонаҳои мамлакат таҳқиқоти сотсиологиро дар мавзӯи «Истифодабарии дастурҳои методии библиографӣ дар китобхонаҳои Тоҷикистон» доир намуд. Натиҷагирӣ аз таҳқиқоти мазкур имкон дод, ки дар радифи муваффақиятҳо, камбудӣҳо низ ошкор карда шаванд. Аз ҷумла, муайян шуд, ки на ҳамаи китобхонаҳои ҷумҳурӣ саривақт маводи ҷопкардаи Китобхонаи ба номи А. Фирдавсро мегиранд ва мутаассифона на ҳамаи адабиёти дар дастурҳои библиографӣ воридшударо аз захираи китобхонаҳои шаҳриву ноҳиявӣ дарёфт кардан имконпазир аст [14, с.35]. Бинобар ин, бо истифода аз натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур библиографони хирфай вазифадор шуданд, ки минбаъд хангоми таҳияи дастурҳои библиографӣ сараввал теъдоди ҷопи адабиёти тавсифшаванда ва вазъи тақсими ин адабиётро ба китобхонаҳои ҷумҳурӣ муайян намуда, сипас номгӯии онҳоро ба дастурҳои тавсияшаванда ворид созанд. Ин иқдом самарабахшии истифодаи дастурҳои библиографиро дар фаъолияти китобхонаҳо таъмин намуда, арзиши пажӯҳишӣ ва методиву амалии дастурҳоро боло бурд ва сатҳу сифати хизматрасонии библиографиро беҳтар кард.

Ҳамин тавр, дар заминаи осори интишорёфта омӯзиши афкори библиографиносии тоҷик имкон дод, ки чунин хулоса намоем:

- дар ҳар як давраи таърихӣ дар заминаи навъҳои гуногуни дастурҳои библиографии интишоршуда, арзёбӣ шудани афкори муҳаққиқон барои пайдоиш, ташаккул ва рушдёбии илми библиографияносии шароит муҳайё сохт;

- дар таҳияву нашри дастурҳои мухталифи библиографӣ марказҳои библиографӣ: АМСБРСТ – ХКТ, КМТ, КМИ ба номи Индира Гандии АМИТ ва китобхонаҳои соҳавӣ бештар сахм гузоштанд;

- ба рушди афкори библиографиносии тоҷик як қатор омилҳо, аз қабили ба фаъолият шурӯъ кардани бахшу кафедраҳои таълими фанҳои силсилаи библиографиносии дар муассисаҳои таҳсилоти олии ва миёнаи касбӣ,

шӯъбаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, библиографияи миллӣ, маълумотӣ-библиографӣ дар китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ, ташкил ва баргузор шудани конференсияҳои илмӣ, таҳқиқотҳои сотсиологӣ доир ба масъалаҳои мубрами библиографияи тоҷик мусоидат карданд;

- бештари афкори муҳаққиқони тоҷик перомунӣ масъалаҳои библиографиносии тоҷик тавассути рисолаҳои илмӣ ва маҷмӯаи мақолаҳои нашрнамудаи Китобхонаи давлатии ба номи А. Фирдавсӣ, ДДСТ ба номи М. Турсунзода арзёбӣ шудаанд;

- бо кӯшиши олимони соҳа бештар чунин самтҳои библиографияи миллии тоҷик, аз ҷумла таърихи библиография (Р. Шарофзода, Г. А. Мушеев, А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Комилзода, С. Муҳидинов, Қ. Бӯриев (Абдурахимзода), библиографиносии (Р. Шарофзода, Г. Маҳмудов, Қ. Ғулумзода), библиографияи адабии тоҷик (Р. Шарофзода), библиографияи адабиёти ҷомеашиносии (А. Ҳ. Раҳимов, Н. А. Сайфулина), библиографияи дастхатҳои форсӣ-тоҷикӣ (А. Ҳ. Раҳимов, Қ. Бӯриев), библиографияи минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ (С. Муҳиддинов), библиографияи адабиётбарои кӯдакон ва наврасон (Ш. Комилзода), библиографияи адабиёти кишоварзӣ (Қ. Бӯриев), библиографияи адабиёти кишваршиносии (С. Муҳиддинов), фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо (Р. Шарофзода, Қ. Авғонов (Ғулумзода), Г. Маҳмудов), услуби библиографиномаӣ (Р. Шарофзода, А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Комилзода, С. Муҳидинов, Г. Маҳмудов), библиографияи ашхоси муътабар (Р. Шарофзода, А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Комилзода, Қ. Авғонов) мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Дар баробари дастовардҳо дар самти таҳқиқи муаммоҳои илми библиографиносии тоҷик то кунун масъалаҳои омӯхтанашуда хеле зиёданд. Ба истисноӣ як ду мақола оид ба библиографияи тиб дар Тоҷикистон ягон таҳқиқоти муҳимму ҷашмрас доир нашудааст. Гарчанде ки дар кафедраи китобхонашиносии ва библиографияносии факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода таълими фанни «Библиографияи адабиёти табиатшиносии

ва техникӣ» роҳандозӣ шуда, барномаи таълимии он ханӯз соли 2011 ба таъби расида бошад ҳам, аммо то имрӯз оид ба ин намуди библиография дар Тоҷикистон ягон рисолаи илмӣ, дастури таълимӣ ва ё маҷмӯаи мақолаҳо чоп нашудааст. Ҳамзамон то кунун масъалаҳои библиографияи адабиёти иқтисодӣ, фарҳангу ҳунар, ҳуқуқ бо таври бояду шояд мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор нагирифтаанд ва муҳаққиқони худро интизоранд.

Барои рушди минбаъдаи илми библиографишиносии тоҷик, ба андешаи мо, қабл аз ҳама, ба ҳалли чунин масъалаҳо бештар тавачҷуҳ зоҳир намуд:

1. Дар ҳошияи эълон гардидани «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» (солҳои 2020-2040) ташкил ва баргузор намудани таҳқиқотҳои ҷудогона дар самти омӯзиши масъалаҳои библиографияи адабиёти илмӣ-табиатшиносӣ, техникӣ ва риёзӣ, библиографияи адабиёти илмӣ-маърифатӣ барои кӯдакон ва наврасон;

2. Дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи махсус қорӣ намудани таълими фанҳои «Библиографияи адабиёти иқтисодӣ», «Библиографияи адабиёти тиб», «Библиографияи адабиёти ҳуқуқшиносӣ», «Библиографияи адабиёти фарҳангу ҳунар», «Библиографияи адабиёти илмӣ-маърифатӣ барои кӯдакон ва наврасон»;

3. Тадричан зиёд намудани миқдори доктарагон ба шуъбаҳои бучетии магистратура ва аспирантураи шӯроҳои илмӣ аз рӯи ихтисоси «Китобхонашиносӣ ва библиографияшиносӣ»;

4. Ҳавасманд гардонидани мутахассисони соҳа, баҳусус унвонҷӯёну олимони ҷавон тавассути зиёд кардани кӯмак-харҷӣ ва маоши вазифавӣ ва ё бо манзили истиқоматию замини наздиҳавлигӣ таъмин намудани онҳо;

5. Ба кафедраҳои тахассусии мактабҳои олии китобдорӣ ва марказҳои илмӣ-таҳқиқотии соҳа ҳарчи бештар ҷалб намудани омӯзгорони соҳибтаҷриба ва мутахассисони баландихтисоси касбӣ.

Адабиёт

1. Абрамов, П. Я., Қосимова, М. Мирзо Турсунзода [Матн]: нишондиҳандаи библиографӣ. – Сталинобод: Нашр-давтоҷик, 1953. – 63.; Тальман Р. О., Явич, М. М. Мирзо Турсунзаде [Текст]: библиогр.указ. – Сталинабад: Таджикгосиздат, 1953. – 67 с.; Турсунова, Л. В., Лейви, Д. С., Кононенко, Л. А. Мирзо Турсунзаде [Текст]: библиогр.указ.. – Душанбе: Дониш, 1972. – 309 с.; Балыева, Л. А., Лейви, Д. С., Турсунова Л. В. Мирзо Турсунзаде [Текст]: библио-гр.указ. – Душанбе: Дониш, 1981. – 324 с.; Сарояндаи қуллаҳои зарин [Матн]: нишондиҳандаи тавсифдори адабиёт. – Душанбе, 1981. – 24 с.

2. Авғонов, Қ. Китобшинос [Матн]: китобномаи шарҳиҳои Ш. Комилзода (Тошев). – Душанбе: Эҷод, 2008. – С.12.

3. Авғонов, Қ. Бобочон Ғафуров – библиограф [Матн] / зерин назари проф. А. Раҳимов. – Душанбе: Санадвора, 1998. – 19 с.

4. Авғонов Қ., Маҳмудов, Г. Фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо [Матн]: китоби дарсӣ. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 160 с. С.63.

5. Армияи сурх дар посбонии ватани сотсиалистӣ [Матн]: нишондиҳандаи мухтасари адабиёт / тарт.: Р. О. Тальман, Н. Ражева, С. Икромов; муҳаррири масъул Д. Овчинникова. – Сталинобод, 1941. – 22 с.; М. Ю. Лермонтов (1841-1941) [Матн]: нишондиҳандаи мухтасари адабиёт / тарт.: Р. О. Тальман, С. Икромов; муҳаррири масъул Д. Овчинникова, С. Иброҳимов. – Сталинобод, 1941. – 14 с.

6. Библиографияи адабии тоҷик [Матн]: программаи курс барои факултети китобхонавӣ / мураттиб Р. Шарофов; Институти давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М.Турсунзода. – Душанбе, 1981. – 17 с.; Шарофов, Р. Библиографияи адабии тоҷик [Матн]: Китоби дарси барои факултети китобхонавии Институти давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода / Р. Шарофов. – Душанбе, 1988. – 200 с.

7. Бӯриев, Қ., Шосаидзода, С. Олим ва библиографи варзида [Матн] // Шариф Комилзода: китобномаи шарҳиҳои / мураттибон: Қ. Бӯриев, С. Шосаидзода;

муҳаррир: Х. Сафарзода. – Душанбе: Бебок, 2018. – С.12.

8. Вопросы развития таджикской национальной библиографии [Текст]: материалы респ.науч.-теорет.конф., октя-брь 1970 г. – Душанбе: Ирфон, 1973. – С.91-92.

9. ГОСТ 7.0-99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография [Текст]: термины и определения. 3.1. 38. Библиографоведение. – С.3. [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: <https://ifap.ru/library/gost/7099.pdf> (санаи истифодабарӣ: 12.11.2021).

10. Из истории культурного строительства в Таджикистане. 1941-1960 гг. [Текст]: сб. док. и материалов. – Душанбе: Ирфон, 1972. – С.323.

11. Каталог государственного издательства Таджикистана. №1. [Текст]. – Сталинабад-Самарканд, 1931. – 30 с.

12. Каталоги нашрҳои Нашриёти давлатии Тоҷикистон. №2. [Текст]. – Сталинобад-Самарканд, 1936. – 48 с.

13. Комилзода Ш. Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон [Матн]: мавод барои омӯзиши фан / зери назари Қ.Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 128 с.

14. Комилзода, Ш. Китобхонаи миллии Тоҷикистон [Матн]: дирӯз ва имрӯз. – Душанбе: Ирфон, 2015. – С.33-34.

15. Маҳмудов, Г., Фуломзода, Қ. Библиографишиносӣ [Матн]: китоби дарсӣ. – Душанбе: Меҳрона, 2017. – 186 с. С.63.

16. Мирзо Турсунзаде [Текст]: обзор библиографических указателей / сост. Ш. Тошев; ред. С. Н. Гоибназаров; ГБТ адж ССР им. А. Фирдавси; ГРДБ ТаджССР. – Душанбе, 1986. – 17 с.

17. Мухиддинов, С. Персидско-таджикская миниатюра и принципы ее библиографирования [Текст] / отв.ред. Л. Додхудоева. – Душанбе, 1999. – 179 с.

18. Мухиддинов, С. Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон (замони шӯравӣ) [Матн]: китоби дарсӣ. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 160 с.

19. Нашри Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Фирдавсӣ [Матн]: нишондиҳандаи библиографӣ. Солҳои 1940-1972 / мураттибон И.С. Норкаллаев, Р.О.Тальман. – Душанбе, 1973. – 84 с.; Нашри Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ [Матн]:

нишондиҳандаи библиографӣ. Солҳои 1973-1982 / тарт.: И. С. Норкаллаев, А. И. Мурзинская. – Душанбе, 1982. – 101 с.; Нашриҳои Китобхонаи миллии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ [Матн]: нишондиҳандаи библиографӣ. Солҳои 1983-2003 / мураттибон: Ҷ. Р. Раҷабов, Г. С. Саъдиева, И. А. Рытикова; муҳаррири масъул Ш. К. Тошев. – Душанбе: Эҷод, 2004. – 116 с.

20. Рахимов А. Х. Система библиографической информации в помощь развитию общественных наук: история, состояние и перспективы развития [Текст]: дисс. канд. пед. наук. – Ленинград, 1982. – 255 с.

21. Раҳимзода, А. Ба ҷои охирсухан [Матн] // Истилоҳномаи китобдорӣ / таълифи Пурии Султонӣ ва Фарвадин Ростин; таҳияи Сафар Сулаймон. – Душанбе, 1993. – С.209.

22. Родмарде дар фарози фарҳанг [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо ва китобномаи шарҳиҳои роҷеъ ба ҳаёт ва фаъолияти шодравон А.Х. Раҳимов / мураттиб Қ.Ф. Авғонов, зери назари К. Олимов; муҳаррир Ш. Тошев. – Душанбе: Санадвора, 2001. – 96 с.

23. Тошев, Ш. Библиографикунонии адабиёти бачагона [Матн]: дастури таълимӣ-методӣ / Ш.Тошев. – Душанбе, 1984. – 15 с.

24. Тошев, Ш.К. Литературно-художественная рекомендательная библиография как средство интернационального и патриотического воспитания детей и подростков (На примере Тадж. ССР) [Текст]: дисс. канд. пед. наук. – М.: МГИК, 1989. – 231 с.

25. Тошев, Ш. Муҳаққиқи илми библиография [Матн] // Родмарде дар фарози фарҳанг: маҷмӯаи мақолаҳо ва китобномаи шарҳиҳои роҷеъ ба ҳаёт ва фаъолияти шодравон А.Х. Раҳимов / мураттиб Қ.Ф. Авғонов, зери назари К. Олимов; муҳаррир Ш. Тошев. – Душанбе: Санадвора, 2001. – С.39.

26. Шарофзода, Р., Бӯриев Қ. Библиография [Матн] // Энциклопедияи миллии тоҷик. – Душанбе: СИЭМТ, 2013. – Ҷ.2. – С.555.

27. Шароффов Р. Авиценна и таджикская библиография [Текст] / отв. ред. Док-

тор филол. наук А.Л.Хромов. – Душанбе: Дониш, 1990. – 35 с.

28. Шарофов, Р. Библиографияи адабии тоҷик [Матн]: Китоби дарси барои факултети китобхонавии Институти давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода / Р. Шарофов. – Душанбе, 1988. – С.3.

29. Шарофов, Р. Назаре ба библиографишиносии тоҷик [Матн] // Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон:

маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир – тартибдиҳанда Р. Шарофов. – 1977. – С.64-74.

30. Шарофов, Р. Некоторые проблемы развития национальной литературной библиографии в республиках Средней Азии (на материалах таджикской ССР) [Текст]: Автореф. дис. канд. пед. наук: 14.00.33. – М.: Мос. гос. ин-т культуры, 1970. – 22 с.

РУШДИ БИБЛИОГРАФИЯШИНОСӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

Дар мақола дар заминаи таҳлили маводи ҷопӣ вазъи омӯзиши масоили библиографишиносии тоҷик мавриди таҳқиқи баррасӣ қарор гирифтааст. Ба андешаи муҳаққиқ ҷӣ дар даврони шӯравӣ ва ҷӣ дар даврони соҳибистиклолии кишвар аз ҷониби олимони тоҷик масоили гуногуни библиографияи тоҷик, аз қабилӣ ташкили навъҳои мухталифи феҳристу картотекаҳо, китобноманигорӣ наشري даврӣ, ғайридаврӣ ва давомдор, ташкили дастгоҳи маълумотию библиографӣ, роҳандозии ҳадамоти библиографӣ, омӯзишу тарғиби донишҳои библиографӣ борҳо мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Ҳамзамон дар мақола мафҳуми «библиографишиносӣ» ва омилҳои асосии рушди он: интишори дастурҳои библиографӣ аз ҷониби муассисаҳои китобдорӣ, библиографӣ ва таъбу наشر; ба фаъолият шурӯъ кардани бахшу шӯбаҳои мустақили илмӣ-таҳқиқотӣ, маълумотдиҳӣ-библиографӣ, библиографияшиносӣ дар сохтори китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ, институтҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва марказҳои библиографӣ; доир шудани конференсияҳои илмӣ-амалӣ ва семинарҳои омӯзишӣ доир ба масъалаҳои библиография-

шиносӣ; таъсиси кафедраҳои таълимӣ доир ба омӯзиши масъалаҳои библиографияшиносӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи махсуси китобдорӣ; баргузори таҳқиқотҳои сотсиологӣ ва экспедитсияҳои илмӣ оид ба омӯзиши фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ; наشري рисола, маҷмӯаҳои илмӣ ва мақолаҳои ҷудогона оид ба масъалаҳои мубрами илми библиографияшиносии тоҷик; пайдо шудани шӯбаи «Танқид ва китобиёт» дар саҳифаҳои маҷаллаву рӯномаҳо; таъсиси матбуоти даврии таҳассусӣ доир ба соҳаи китобдорӣ-библиографӣ; шомил шудани муҳаққиқони ҷавон ба аспирантураву докторантура ва дифои рисолаҳои илмӣ, бо мисолҳои мушаххас шарҳу эзоҳ дода шудаанд.

Дар поёни мақола хулосаҳои асоснокшудаи муаллиф оид ба дастовардҳо, камбудӣҳо ва роҳҳои рушди минбаъдаи масъала баён ёфтаанд.

Калидвожаҳо: афкор, библиография, библиографияи миллӣ, таърихи библиография, назарияи библиография, библиографияшиносӣ, услуби библиографиянамоӣ, фаъолияти библиографӣ, дастури библиографӣ, дониши библиографӣ.

РАЗВИТИЕ БИБЛИОГРАФОВЕДЕНИЯ В ТАДЖИКИСТАНЕ

В статье на основе анализа печатной продукции исследуется состояние изучения проблемы таджикского библиографоведения. По мнению исследователя, как в советское время, так и во время независимости страны таджикские ученые неоднократно изучали различные вопросы таджикской библиографии, такие

как организация различных типов каталогов и картотек, библиографирование периодических, непериодических и продолжающихся изданий, создание справочно-библиографического аппарата, организация библиографического обслуживания, изучение и распространение библиографических знаний.

Вместе с тем, в статье определяется понятие «библиографоведение» и объясняются конкретными примерами основные факторы его развития: издание библиографических пособий библиотечными, библиографическими и издательскими учреждениями; функционирование независимых научноисследовательских, справочно-библиографических и библиографоведческих отделов в составе крупнейших библиотек страны, научноисследовательских институтов и библиографических центров; проведение научно-теоретических конференций и обучающих семинаров по проблемам библиографоведения; создание учебных кафедр по изучению вопросов библиографоведения в высших и средних специальных библиотечных учебных заведениях; проведение социологических исследований и научных экспедиций по изучению библиографической деятельности библиотек и библиографических центров; публикация моно-

графии, научных сборников и отдельных статей по актуальным вопросам таджикского библиографоведения; появление раздела «Критика и библиография» на страницах журналов и газет; создание специализированных периодических изданий в области библиотечного дела и библиографии; поступление молодых исследователей в аспирантуру, докторантуру и защита диссертаций.

В конце статьи приводятся обоснованные выводы автора о достижениях, недостатках и путях дальнейшего развития проблемы.

Ключевые слова: мысли, библиография, национальная библиография, история библиографии, теория библиографии, библиографоведения, методика библиографирования, библиографическая деятельность, библиографическое пособие, библиографические знания.

DEVELOPMENT OF BIBLIOGRAPHY IN TAJIKISTAN

Based on the analysis of printed materials, the article examines the state of the study of the problem of Tajik bibliography. According to the researcher, both in Soviet times and during the independence of the country, Tajik scientists have repeatedly studied various issues of Tajik bibliography, such as the organization of various types of catalogs and card files, periodic bibliography, non-periodic and continuing publications, the creation of reference and bibliographic apparatus, the organization of bibliographic services, the study and dissemination of bibliographic knowledge.

At the same time, the article defines the concept of "bibliography" and explains with concrete examples the main factors of its development: the publication of bibliographic manuals by library, bibliographic and publishing institutions; the functioning of independent research, reference, bibliographic and bibliographic departments within the largest libraries of the country, research institutes and bibliographic centers; conducting scientific and theoretical conferences and training seminars on the problems of bibliography; creation of

educational departments for the study of bibliography in higher and secondary specialized library educational institutions; conducting sociological research and scientific expeditions to study the bibliographic activities of libraries and bibliographic centers; publication of monographs, scientific collections and individual articles on topical issues of Tajik bibliography; the appearance of the section "Criticism and Bibliography" on the pages of magazines and newspapers; creation of specialized periodicals in the field of librarianship and bibliography; admission of young researchers to postgraduate studies, doctoral studies and dissertation defense.

At the end of the article, the author's reasoned conclusions about the achievements, shortcomings and ways of further development of the problem presented.

Keywords: thoughts, bibliography, national bibliography, history of bibliography, theory of bibliography, bibliography, bibliography methodology, bibliographic activity, bibliographic manual, bibliographic knowledge.

Маълумот дар бораи муаллиф: Нодирзода Саидзароб, директори генералии Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон. Суроға: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Н. Қарабаев, 17 (ошёнаи 3). Тел.: (992) 98-800-86-87; E mail: sayzarob_1991@mail.ru

Сведения об авторе: Нодирзода Саидзароб, генеральный директор Национального агентства международной организации стандартной нумерации книг – Дом книги Таджикистана. Адрес: 734018,

Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица Н. Карабаева, 17 (3 этаж). Тел. : (+992) 98-800-86-87; Электронная почта: sayzarob_1991@mail.ru

Information about the author: Nodirzoda Saidzarob, Director General of the National Agency for the International Organization for Standard Book Numbering - House of Books of Tajikistan. Address: 734018, Republic of Tajikistan, Dushanbe, N. Karabaeva street, 17 (3rd floor). Tel.: (992) 98-800-86-87; Email: sayzarob_1991@mail.ru

ТДУ 027.53:379.85(575.3)
ТКБ 26.891+78.3(2точик)

ФАЪОЛИЯТИ КИШВАРШИНОСИИ КИТОБХОНАҲОИ ДАВЛАТӢ-ОММАВИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ТАРҒИБИ САӢӢӢ

Маҳмудов Г. Б.

Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ»-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар 30-соли Истиклолияти давлатӣ Тоҷикистон дар соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷомеа, иқтисодиёт, кишоварзӣ, фарҳангу иҷтимоӣ ба дастовардҳои назаррас ноил гардида, барои инкишофи муносибатҳои ҳамҷониба бо дигар кишварҳои минтақа ва ҷаҳон шароити мусоид фароҳам сохт. Дар натиҷа аз як тараф кишвари мо ҳамкориҳои гуногунсоҳаву гуногунҷабҳаро бо мамлакатҳои дигар васеъ ба роҳ монд ва аз тарафи дигар барои рафту омади хориҷӣ ба мамлақати мо шароити хубе фароҳам омад, ки он ба рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ мусоидат намуда истодааст.

Вобаста ба ин омилҳо ва бо мақсади беҳтар намудани вазъи иҷтимоӣ иқтисодии минтақаҳои кишвар, бо шӯғли пурмаҳсул таъмин кардани аҳоли ва баланд бардоштани сатҳи фаъолнокии иқтисодии сокинони мамлакат бо ибтикори Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон соли 2018 “Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” ва солҳои 2019-2021 “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” эълон карда шуданд.

Ин ташаббусҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро вобаста ба эълон гардидани соли 2018 “Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ”, солҳои 2019-2021 «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» ва пешбинӣ намудани имтиёзҳо барои пешрафти соҳаи тадбирҳои саривақтӣ арзёбӣ намуданд.

Дар асоси ҳадафҳои Стратегияи миллии рушд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 мероси бойи таърихӣ фарҳангии Тоҷикистон, табиати нодирӣ он бо кӯлҳо, ҳайвоноту растаниҳои нодир, инчунин кӯҳҳои баланд шартӣ муҳим барои рушди соҳаи сайёҳӣ ва афзоиши ҳиссаи соҳаи мазкур дар кишвар маҳсуб меёбад.

Он барои фароҳам овардани шароити сайёҳӣ, баланд бардоштани нуфузи кишвар дар тафаккури сайёҳон ва дар маҷмӯъ мавқеи хоса пайдо кардани ҷумҳурӣ аз ҷиҳати бахши пешрафти сайёҳӣ дар миқёси олам ва муаррифии ҳунарҳои мардумӣ ба ҷаҳониён нақши муҳим хоҳад бозид.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавҷуд будани мероси бойи таърихӣ фарҳангӣ ва захираҳои нотақрори табиӣ фароғатӣ

барои эҳё ва рушди минбаъдаи сайёҳӣ ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки иқтисодӣ мамлакат шароити мусоид фароҳам меоварад.

Дар айни замон сайёҳиро ҳамчун яке аз соҳаҳои афзалиятноки иқтисодӣ мамлакат баррасӣ намуда, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор тадбирҳо андешида истодааст, ки ба рушди сайёҳӣ дар ҷумҳурӣ, ташкил намудани дастрасии бештари ҷумҳурӣ барои омаду рафти сайёҳони хориҷӣ, бехтар намудани ҳолати инфрасохтори мавҷудаи сайёҳӣ ва санаторию курортӣ, ҷалби сармоягузориҳо нигаронида шудаанд.

Мавқеи ҷуғрофии Тоҷикистон, ки дар маркази Шоҳроҳи Абрешим ҷойгир буда, чанд ғоизи онро баландтарин кӯҳҳои ба силсилакӯҳҳои Ҳиндукушу Ҳимолой дохилшаванда ишғол менамояд, мавҷуд будани мероси бои таърихию фарҳангӣ, захираҳои нотакрори табиӣ зарурати пеш гузоштани сайёҳиро ба сифати самтҳои афзалиятноки иқтисодӣ кишвар ба миён мегузоранд.

Дар ҳамин ҳошия, кишваршиносӣ соҳаи муҳими ҳаёти ҷомеа буда, асосан муҳити атроф, табиату ҷамъиятро бо самтҳои вижааш меомӯзад. Кишваршиносӣ дар даврони Шуравӣ ҳамчун фанни таълимӣ дар муассисаҳои таълимӣ тадрис мешуд. Дар факултаву шуъбаҳои китобдорӣ муассисаҳои фарҳангии мамлакат фанни библиографияи кишваршиносӣ таълим дода мешуд [8]. Кишваршиносӣ, воқеан, то имрӯз дар инкишофи дониш, табиатшиносӣ, маърифат, зебоишиносӣ ва ҳиссиёти маънавии ҷавонон таъсири мусбат мерасонад. Бояд хотирнишон сохт, ки яке аз усули асосии кори библиографияи кишваршиносӣ ҷамъ овардани иттилоот аст ва барои бой гардонидани донишу тасаввуроти одамон оид ба кишвар, рушди соҳаҳо кӯмак мерасонад. Ҳамин вазифаи ҷамъоварии иттилоотро дар қатори дигар ташкилотҳо оид ба омӯзиши кишвар китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ иҷро менамоянд. Зеро, бисёр маъхазҳои нодир, китобу маҷаллаҳо дар китобхонаҳо маҳфузанд. Библиография, ки барои дигар илмҳо дар сабту баҳисобгирии маҳсулоти ҷопӣ ба сифати феҳрист, рӯйхат, дастур ва воситаи дигар иттилоот ёрӣ меод, имрӯз ба як шоҳаи

муस्ताқили илм ҷудо шудааст. Аз ин рӯ, имрӯз омӯхтани библиографияи кишваршиносӣ – ҳамчун муҳимтарин манбаҳои иттилоот оид ба ҳаёти ҷамъиятиву сиёсии ҷумҳурӣ, вазифаи китобхонаҳо, ҳар як фарди ҷомеаи Тоҷикистон ба ҳисоб меравад [7].

Агар ба таърихи гузаштаи ҷумҳурӣ назар андозем, мебинем, ки ҳанӯз аз оғози солҳои 20-30-и асри гузашта олимону сайёҳони гуногун аз кишварҳои дигар ба ҳудуди Тоҷикистони имрӯза ташриф оварда, дар омӯзиши табиату таърих, мардуму фарҳанги волои тоҷик саҳми босазо гузоштаанд. Дар ҳаёти экспедитсияи таҳқиқотӣ, ки аз Олмону Фаронса, Маскаву Ленинград ба ин ҷо, баҳусус минтақаҳои баландкӯҳи ҷумҳурӣ меомаданд, албатта дар ҳаёти онҳо ба ғайр аз таҳқиқотчиён инчунин библиографҳо низ шомил буданд, ки таъмини адабиёти зарурӣ ба зиммаи онҳо буд. Боз як ҷанбаи муҳими кишваршиносӣ ин давра фаъолияти Китобхонаи давлати оммавии Тоҷикистон буд. Солҳои 30-юм ба хошири таъмини хонандагон ва меҳмонон бо адабиёти кишваршиносӣ дар китобхона бо роҳбарии яке аз поягузори библиография дар Тоҷикистон Р.О.Талман феҳристи кишваршиносӣ ташкил дода шуд. Феҳрист асосан баргаӣ буд ва садҳо адабиёти кишваршиносиро фаро мегирифт. Сайёҳони хориҷӣ ва таҳқиқотчиён аз онҳо фаровон истифода мебарданд [8].

Фаъолияти кишваршиносии китобхонаҳо нисбат ба дигар муассисаҳо ва ташкилотҳо, ки ба масъалаҳои кишваршиносӣ машғуланд, аз он ҷиҳат бартарӣ дорад, ки дорои фонди универсалии аснод мебошад ва ба онҳо ҳамаи гурӯҳҳои истифодабарандагон дастрасӣ доранд. Имрӯз дар ҷумҳурӣ низомии китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ тамоми минтақаҳоро фаро гирифтааст, ки айни замон дар дехот ягона маркази дастрасӣ пайдо намудан ба иттилооти кишваршиносӣ барои аҳоли мебошад [8].

Китобхонаҳо ҳамчун институтҳои иҷтимоии фароҳамоварӣ, ҳифзу нигоҳдорӣ ва омӯзишу тарғиби иттилооти кишваршиносӣ фаъолияти худро ба талаботи замони соҳибистиклолӣ мувофиқ созгор карда, ҷиҳати вусъат бахшидан ба фаъолияти библиографии худ саҳм

гирифтанд ва дар рушди сайёҳӣ нақши созгоре мегузорад.

Яке аз самтҳои муҳими фаъолияти китобхонаҳои вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ тарғиби таъриху фарҳанг, ҳунарҳои мардумӣ ва урфу одати мардуми минтақа барои сайёҳони дохилӣ ва хориҷӣ ба шумор рафта, дар ҷалби сайёҳон нақши бориз дорад [2].

Китобхона дар заминаи худ тамоми вазифаҳои муассисаҳои иҷтимоиро фарогир мебошад. Дар он барои ҳифзу нигоҳдории мероси бойи фарҳангӣ дар ҳомилиҳои анъанавӣ ва электронӣ ҳифз ва коркард карда шуда барои тарғиб намудани онҳо дар байни истифодабарандагон ва сайёҳон мавриди истифода қарор мегиранд. Китобхонаҳо дар оянда бояд бо ҳамин равию фаъолияти худро густариш диҳанд. Китобхонаҳо бо истифода аз фаъолияти библиографияшон имконияти васеи тарғиби сайёҳиро доранд. Хусусан библиографияи кишваршиносӣ дар баробари ташкили рӯнамоии сарчашмаҳои инъикоскунандаи табиати бою рангин, ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, ҳунарҳои мардумӣ ва ғайраҳо, ташкили намоишҳои китобӣ, аксияҳои тарғиботӣ оид ба минтақаҳо, таҳияи дастурҳои библиографӣ ва феҳристи адабиёти кишваршиносӣ метавонад миёни ҷомеа тарғиби онҳоро ба роҳ монад. Бояд зикр кард, ки сайёҳони хориҷӣ бештар ба арзишҳои миллии ҳар як миллат тавачҷуҳ дошта, вақте вориди Тоҷикистон мегарданд, бештар барои онҳо таърих, фарҳанги миллии, урфу одат, табиати зебои кишвар ва осоишгоҳҳо ҷолиб мебошад. Китобхонаҳо дар тарғиби минтақа бо таҳияи намудани буклету рӯнамоӣҳо ва ташкили намоишҳои китобӣ, дастовардҳои ҳунарҳои мардумӣ метавонанд, диққати сайёҳони дохиливу хориҷиро ба анъанаҳои миллии мо ҷалб намоянд ва ба ин васила таъриху фарҳанги миллии моро ба ҷаҳониён муаррифӣ намоянд.

Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахусус азму талошҳои пайгиронаи Пешвои миллат – Асосгузори сулҳу ваҳдати миллии, Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба китобу китобдорӣ тоҷик такони бузург бахшидаанд. Тӯли солҳои соҳибистиклолӣ ва ваҳдати миллии дар кишвар як қатор

қонуну барномаҳои давлатӣ қабул шудаанд, ки дар рушду нумӯи соҳаи китобдорӣ бахусус библиографияи кишваршиносӣ нақши бузург гузоштанд [7].

Дар марҳилаи нави таърихӣ китобдориву китобхонӣ мо бо суръати тоза ва мазмуну муҳтавои нав идома пайдо кард. Дар даврони соҳибистиклолии кишвар Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди анъанавӣ китобдориву китобхониро яке аз самтҳои умдаи сиёсати фарҳангии хеш қарор дода, дар ин росто хеле корхоро ба сомон расонид.

Вазифаи асосии фаъолияти библиографияи кишваршиносӣ китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ ин ҷамъоварии иттилоот, ашёи фарҳанги моддӣ, намунаи сарватҳои табиӣ ва маълумоти дигаре мебошанд, ки барои мукамал сохтани донишу тасаввуроти одамон, перомунӣ рушду такомули иқтисодиёту фарҳанги он мадад мерасонад. Инчунин дар инкишофи омӯзиши кишвар, созмондиҳии маҷмӯи низоми осорхонаҳои кишваршиносӣ марказиву маҳаллӣ низ мусоидат карда метавонад [6].

Кишваршиносон ба омӯхтан ва ҳифзи сарватҳои табиӣ, кашфи манбаъҳои нави ашёи хом ва захираҳои иловагии тараққӣ додани иқтисодиёти диёри Тоҷикистон машғул буда, ба ниёзмандони ин соҳа кӯмак мерасонанд ва таҷрибаи пешқадами соҳаҳои саноат, кишоварзӣ, нақлиёт ва сохтмонро миёни ниёзмандон тарғибу ташвиқ менамоянд. Ба тарғибу ташвиқи адабиёти кишваршиносӣ, инчунин нашриётҳои маҳаллӣ ва китобхонаҳо низ машғул мебошанд. Аммо дар ин боб китобхонаҳо мақоми хосса доранд. Онҳо маводи дар бораи кишвари худ интишорёфтаре ҷамъ меоваранд, феҳристу картотекаҳои кишваршиносӣ, дастурҳои гуногуни библиографӣ таҳия карда ба хонандагон маълумоту иттилооти зарурӣ медиҳанд. Аксари хонандагон барои гирифтани иттилооти зарурӣ доир ба мавзӯи кишваршиносӣ маҳз ба китобхонаҳо муроҷиат мекунанд. Китобхонаҳо рӯйхати адабиёт оид ба кишвар, инчунин картотекаи нашрияҳои даврӣ таҳия намуда, дархости ниёзмандонро зуд ба ҷо оварда, маълумоти мушаххаси пурмазмун дода метавонанд. Агар аз феҳристу картотекаҳо, ба дархости истифодабарандагон

чавоб пайдо нашавад, яъне оид ба мавзӯ маводи библиографӣ басанда набошад, он гоҳ китобдорон бевосита ба махзани кишваршиносӣ мурочиат карда, китобу маҷмӯаҳо, нашрияҳои даврии маҳаллӣ ва дигар маводро аз назар гузаронида, аз онҳо маълумоти зарурӣ ба даст оранд. Онҳо ҳамзамон ба хонандагон роҳу усулҳои истифодаи захираи маълумотӣ-библиографӣ, системаи феҳристу картотекаҳои шӯба ва захираи маълумотҳои иҷрошударо тавсия медиҳанд [3].

Кишваршиносӣ, воқеан, дар инкишофи дониш, табиатшиносӣ, сайёҳӣ, маърифат, зебоишиносӣ ва ҳиссиёти маънавии чавонон таъсири мусбат мерасонад. Дар ҳалли вазифаҳо дар қатори ташкилоту муассисаҳои истеҳсолӣ, муассисаҳои фарҳангӣ, баҳусус китобхонаҳо ва муассисаҳои библиографӣ мусоидат мекунад. Яке аз усули асосии кори кишваршиносӣ ҷамъоварии иттилоот аст ва барои бой гардонидани донишу тасаввуроти одамон оид ба кишвар, рушди хочагии халқ, аз ҷумла фарҳанги он кӯмак мерасонанд. Ҳамин вазифаи ҷамъоварии иттилоотро дар қатори дигар ташкилотҳо оид ба омӯзиши кишвар китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ дар минтақаҳо иҷро менамоянд. Зеро бисёр маъхазҳои нодир, китобу маҷаллаҳо дар ин китобхонаҳо маҳфузанд.

Сайёҳии минтақавӣ метавонад яке аз самтҳои афзалиятноки кори китобхонаҳои вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ дар ҷумҳурӣ гардад. Захираҳои ҷопӣ ва электронии дар махзанҳои китобхонаҳо мавҷудбуда метавонанд китобхонаҳоро ба яке аз муассисаҳои фаъоли соҳаи сайёҳӣ табдил диҳанд [2].

Дар махзанҳои китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ маводи зиёде оид ба таъриху фарҳанг, табиат ва дигар соҳаҳои хочагии халқи минтақа мавҷуд ҳаст, ки метавонанд ба марказҳои муҳими сайёҳӣ барои ташкили намоиши китобӣ оид ба мавзӯҳои таърихӣ фарҳангӣ ва табиат, таҳияи сайрхатҳои сайёҳии минтақа ва таҳияи маводи интишории таблиғотӣ табдил ёбанд. Яъне китобхонаро метавон ҳачун маркази иттилоотӣ дар инфрасохтори сайёҳӣ арзёбӣ кард.

Дар шароити имрӯз китобхонаҳо дар ташкили захираҳои электронии худ барои

иттилоърасонӣ ва рушди сайёҳӣ як қатор корҳоро анҷом додаанд. Дар ин захираҳои электронӣ мавод оид ба таъриху фарҳанг, ҳунарҳои мардумӣ, олами набототу ҳайвонот ва вазъи имрӯзаи кишвар иникос ёфтаанд, ки дар тарғиби рушди соҳаи сайёҳӣ дар ҷумҳурӣ муҳим аст [9].

Китобхонаи миллии Тоҷикистон яке аз марказҳои муҳими иттилоотӣ-фарҳангӣ дар ҷумҳурӣ ба ҳисоб рафта, дар тарғиби таърих, илму фарҳанг, ҳунарҳои мардумӣ ва расму оини миллати тоҷик ва бардоштани имичи кишвар дар арсаи ҷаҳон сахми босазо мегузорад. Шӯбаҳои гуногуни Китобхона дастурҳои гуногуни библиографӣ, ки мазмуни кишваршиносӣ доранд, аз ҷумла “Тақвими санаҳои ҷашнии Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “Адабиёт доир ба фарҳанг ва санъати Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “Кӯлоби бостонӣ”, “Тоҷикистон дар адабиёти хориҷӣ”, дастурҳои мавзӯӣ ва фардӣ таҳия мекунанд, ки дар муаррифӣ барои сайёҳон хеле муҳим аст. Дар ин самт фаъолияти шӯбаи библиографияи миллии Китобхона назаррас аст, ки вазифаи асосии он ҷамъоварӣ, коркард, нигоҳдорӣ ва дар асоси онҳо таҳия намудани феҳристу картотекаҳо ва дастурҳои библиографияи кишваршиносӣ, ки ба Тоҷикистон бахшида шудааст, ба ҳисоб меравад [6].

Нишондиҳандаҳои тарҷеии шарҳиҳолию библиографӣ “Эмомалӣ Раҳмон: Китобномаи шарҳиҳоли” (2013 ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ, ўзбекӣ, англисӣ), “Осорномаи профессор Худойназар Асоода: [Нишондиҳандаи шарҳиҳолию библиографӣ] (2014), “Осорномаи Соҳиб Табаров: [Нишондиҳандаи шарҳиҳолию библиографӣ]” (2014), “Кароматулло Олимов: Узви вобастаи АИ ҶТ, д-ри илми фалсафа, проф.: Китобномаи шарҳиҳоли (2014), “Гулназар Келдӣ.. Китобномаи шарҳиҳоли (2020)”, “Боқӣ Раҳимзода” (2020) ва ғайра таҳия ва мавриди истифода қарор гирифтаанд. Ҳангоми таҳияи қисми зиёди нишондиҳандаҳои замони соҳибистиклолӣ аз навгонҳои таҷҳизотиву технологияи замони муосир истифода шудааст. Аз ҷумла як қисми адабиёти нишондиҳандаҳои мазкур аз бойгонҳои электронӣ, саҳифаҳои фејсбук, сомона ва китобхонаҳои маҷозӣ дарёфт ва ҳамроҳ карда шудаанд. Ғайр аз ин матни электронии нишон-

диҳандаҳо дар сомонаи КМТ мавриди истифодаи муштариён манзур гардидааст, ки аз он на танҳо шаҳрвандони ҷумҳурӣ, балки хонандагони кишварҳои хориҷӣ низ истифода хоҳанд намуд. Дар нишондиҳандаҳои солҳои охир наwgониҳои зиёде таҷассум ёфтаанд. Аз ҷумла, дар онҳо сохтори мураккаби ба гурӯҳдарории мавод, истифодаи ҳадалимкон васеи таснифоти библиографӣ бо фаслҳои зерфаслҳои зиёд, риояи тасвири сарчашмаҳо тибқи стандартҳои давлатии библиографӣ, дастгоҳи мукаммали илмӣ-ёрирасон (пешгуфтор, кӯмак феҳристҳои мавзӯӣ ва ашхос) ва ғайра [4].

Ҳамзамон яке аз наwgониҳои замони Истиқлолият дар фаъолияти библиографии КМТ ин таҳия ва нашри рисолаи библиографӣ дар мавзӯи “Тоҷикистон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ” (Библиографическая монография “Таджикистан в годы Великой Отечественной Войны”) мебошад, ки дар он маълумоти мухтасар оид ба Қаҳрамонони Иттифоқи Советӣ ва адабиёт доир ба онҳо фароҳам оварда мешавад.

Барои сайёҳони дохилӣ ва хориҷӣ дар Китобхонаи миллии Тоҷикистон хатсайр омода карда шудааст, ки оид ба тарҳи бино, толорҳо, гӯшаҳои адабиёти кишварҳои гуногун, намоишгоҳи китобҳои қадима ва муосир ва сохтори он аз тарафи роҳбаладон маълумот дода мешаванд. Ҳамзамон дар сомонаи Китобхона www.kmt.tj маводи зиёде оид ба таърих, фарҳанг, табиати зебои кишвар, хонаҳои мардумӣ, расму оини мардуми тоҷик ба ҷоп мерасад, ки дар тарғиби соҳаи сайёҳӣ саҳми калон мегузорад.

Тарғиби соҳаи сайёҳӣ дар дигар китобхонаҳои ҷумҳурӣ низ ба роҳ монда шудааст, ки фаъолияти онҳо бештар дар ҷамъоварӣ, коркард ва нигоҳдорӣ ва хизматрасонӣ ба хонандагон равона бошад, ҳамзамон самти дигари фаъолиятҳои ин ташкили феҳристу картотекаи кишваршиносӣ ва таҳияи дастурҳои гуногуни библиографӣ оид ба минтақа мебошад.

Китобхонаи вилоятии ба номи А. Рӯдакии ш. Хоруғ, Китобхонаи вилоятии ба номи С. Айнии ш. Кӯлоб, Китобхонаи вилоятии ба номи Ш. Шоҳини ш. Бохтар ва Китобхонаи марказии шаҳрии ба номи

А. Лоҳӯтии ш. Душанбе қорҳои тарғиби соҳаи сайёҳӣ хуб ба роҳ монда шудааст, ки дар ин самти фаъолият дар китобхонаҳои мазкур феҳристу картотекаҳо, дас-турҳои гуногуни методӣ библиографӣ ва варақаҳои иттилоотӣ таблиғотӣ таҳия мекунанд. Иттилооти ҷорӣ библиографии адабиёт доир ба соҳаҳои мухталифи дониш бештар тавассути рӯйхатҳои адабиёт, нишондиҳандаҳои библиографӣ, варақаҳои иттилоотӣ ва дигар намудҳои маҳсулоти библиографӣ пешниҳод мегарданд. Аз ҷумла дар Китобхонаи оммавии вилоятии ба номи Тошхоҷаи Асирии ш. Хучанд, “Тақвими санаҳои ҳумоюнӣ”, “Раҳим Ҷалил дар саҳифаҳои матбуоти Ленинобод”, “Феҳристи осори Нависандаи халқии Тоҷикистон Муҳиддин Ҳочазод”, “Нури сухани офтобӣ” (феҳрасти осори Нуралӣ Нурзод), “Ёдгориҳои меъмурию хонаҳои мардумӣ – бозгӯии таърихи фарҳанги миллат” (дар минтақаи Кӯлоб)-и Китобхонаи вилоятии ба номи С. Айнии ш. Кӯлоб, “Душанбе – пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон”-и Китобхонаи марказии шаҳри Душанбе ба номи А. Лоҳӯтии таҳия ва нашр шудаанд.

Имрӯз китобхонаҳои оммавии дар маҳаллаҳо мавҷудбуда нисбат ба дигар муассисаҳои фарҳангӣ иттилоотӣ рушд ёфта мебошанд, зеро барои муаррифии минтақа ва қонеъ намудани эҳтиётҳои кишрҳои гуногуни аҳоли ва ҳамзамон сайёҳон маҳзани бойи иттилоотиро доро мебошанд.

Ҳамин тавр, кишваршиносӣ дар инкишофи дониш, табиатшиносӣ, сайёҳӣ, маърифат, зебоишиносӣ ва ҳиссиёти маънавии мардум таъсири мусбат расонида, дар амали намудани вазифаҳои зерин, дар қатори дигар ташкилоту муассисаҳо, китобхонаҳо ва муассисаҳои библиографӣ мададгори хуб мебошад. Он дар ҷамъоварии иттилоот ва бой гардонидани донишу тасаввуроти одамон оид ба кишвар кумак мерасонад.

Аз ин ҷост, ки барои боз ҳам хубтар ба роҳ мондани фаъолияти китобхонаҳо дар самти рушди сайёҳӣ зарурати чунин қорҳоро роҳандозӣ намудан ба миён омадааст:

- ворид намудани китобхонаҳои вилоятӣ ба хатсайри сайёҳатӣ дар минтақаҳо;

- дар назди китобхонаҳои вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ кушодани осорхонаҳо ва бойгонихо оид бар таърихи маҳал, зеро маводи зиёди ҷопӣ мавҷуд ҳаст;

- дар назди китобхонаҳои вилоятӣ таъсис додани бахши тарғиботӣ ва сайёҳӣ;
- омода ва интишори маводи иттилоотӣ ва таблиғотӣ дар бораи имкониятҳои бозори сайёҳӣ;

- таъмини саривақтии китобхонаҳои дар шафати шохроҳҳои сайёҳӣ воқеъбуда бо матбуоти даврии навин;

- омода намудани роҳбаладон барои китобхонаҳои минтақа;
- таъсиси маҳзани маълумот дар бораи ширкатҳои сайёҳӣ ва хатсайрҳо;
- таъсиси гӯшаи ҳунарҳои мардумӣ дар китобхонаҳои минтақа.

Адабиёт

1. Айнӣ, С. Кишваршиносӣ [Матн] // Айнӣ С. Куллийёт. Ҷ.9. – С. 223-225.

2. Библиотека и краеведческий туризм [Текст]: сборник материалов/составители И. Н. Скробот, А. Р. Сунякина. – Оренбург, 2017. – 66 с.

3. Библиотечное краеведение России: динамика последнего десятилетия [Текст]: материалы X Всероссийского семинара, Красноярск 11-14 ноября 2008 г. – Красноярск, 2009. – 214 с.

4. Бӯриев, Қ. Саҳми Китобхонаи миллии Тоҷикистон дар рушди библиографияи тоҷик: маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, Душанбе, 03 сентябри с. 2018 / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Г. Маҳмудов. – Душанбе, 2018. – С. 26-38.

5. Кишваршиносӣ [Матн] // Энциклопедияи советии тоҷик. – Душанбе, 1981. – Ҷ. 3. – С. 345.

6. Комилзода, Ш. Китобхонаи миллии Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз [Матн] дастури таълимӣ. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 196 с.

7. Маҳмудов, Г. Б. Фаъолияти библиографияи кишваршиносии китобхонаҳои оммавии Ҷумҳурии Тоҷикистон: вазъ ва тамоюли рушд [Матн] // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо. Китоби 1X / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Бӯризода. – Душанбе: Аржанг, 2020. – С. 281-292.

8. Муҳиддинов, Р. Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон (замони шуравӣ) [Матн]: китоби дарсӣ / муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Аржанг, 2015. – 160 с.

9. Опыт работы российских библиотек в сфере туризма [Текст]: дайджест / составитель М. Ю. Семин, редактор И. В. Валиулина. – Магнитогорск, 2019. – 26 с.

ФАЪОЛИЯТИ КИШВАРШИНОСИИ КИТОБХОНАҲОИ ДАВЛАТӢ-ОММАВИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ТАРҒИБИ САЙӢҲӢ

Дар мақолаи мазкур муаллиф оид ба фаъолияти кишваршиносии китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ дар тарғиби сайёҳиро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст.

Кишваршиносӣ соҳаи муҳими ҳаёти ҷомеа буда, асосан муҳити атроф, табиату ҷамъиятро бо самтҳои вижааш меомӯзад. Кишваршиносӣ, воқеан, то имрӯз дар инкишофи дониш, табиатшиносӣ, маърифат, зебоишиносӣ ва ҳиссиёти маънавии ҷавонон таъсири мусбат мерасонад. Бояд хотирнишон сохт, ки яке аз усули асосии кори библиографияи кишваршиносӣ ҷамъовардани иттилоот аст, ки барои бойгардонидани донишу тасаввуроти одамон оид ба кишвар, рушди соҳаҳо кӯмак мерасонад. Ҳамин вазифаи ҷамъоварии

иттилоотро дар қатори дигар ташкилотҳо оид ба омӯзиши кишвар китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ иҷро менамоянд. Зеро бисёр маъхазҳои нодир, китобу маҷаллаҳо дар китобхонаҳо маҳфузанд. Библиография, ки барои дигар илмҳо дар сабту баҳисобгирии маҳсулоти ҷопӣ ба сифати феҳрист, рӯйхат, дастур ва воситаи дигар иттилоот ёрӣ меод, имрӯз ба як шохҳои мустақили илм ҷудо шудааст. Аз ин рӯ, имрӯз омӯхтани библиографияи кишваршиносӣ ҳамчун муҳимтарин манбаъи иттилоот оид ба ҳаёти ҷамъиятиву сиёсии ҷумҳурӣ, вазифаи китобхонаҳо, ҳар як фарди ҷомеаи Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Муаллиф самтҳои асосии фаъолияти кишваршиносии китобхонаҳои давлатӣ-оммавии ҷумҳуриро дар тарғиби сайёҳӣ инъикос намуда, қайд намудааст, ки китобхонаҳои минтақа имрӯз нисбат ба дигар муассисаҳои фарҳангӣ ва иттилоотӣ дорой маводи зиёд оид ба таъриху фарҳанг, ҳунарҳои мардумӣ ва олами набототу ҳайвоноти минтақа мебошанд. Китобхонаҳои минтақа дар шиносои намудани сайёҳон ба воситаи феҳристу картотекаҳо, дастурҳои библиографӣ, таҳияи

ҳатсайрҳои минтақа имконоти бештар доранд.

Ҳамзамон муаллиф барои боз хубтар ба роҳ мондани фаъолияти кишваршиносии китобхонаҳои минтақа оид ба рушди сайёҳӣ ва тарғиби он таклифҳои ҷолиб пешниҳод намудааст.

Калидвожаҳо: китобхонаҳо, библиография, кишваршиносӣ, сайёҳӣ, минтақа, феҳристҳо, картотекаҳо, дастурҳои библиографӣ.

КРАЕВЕДЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И ПУБЛИЧНЫХ БИБЛИОТЕК В ПРОПАГАНДЕ ТУРИЗМА

В данной статье автор анализирует краеведческую деятельность государственных массовых библиотек в пропаганде и развитии туризма.

Краеведение является важной областью общественной жизни и в основном изучает окружающую среду, природу и общество в ее конкретных областях. Краеведение, по сути, попрежнему положительно влияет на развитие знаний, естествознания, просвещения, эстетики и духовности молодежи. Следует отметить, что одним из основных методов библиографии краеведения является сбор информации, помогающий обогатить знания людей и понимания края, развития отраслей. Библиотеки и библиографические центры, наряду с другими организациями, изучающими края, выполняют эту задачу по сбору информации. Потому что в библиотеках хранится много редких источников, книг и журналов. Библиография, которая помогала другим наукам в ведении учета печатных материалов, таких как каталоги, списки, руководства и другая информация, теперь разделена на независимую отрасль науки. Поэтому сегодня библиографическое изучение краеведения является одним из важней-

ших источников информации об общественно-политической жизни республики, задачах библиотек, каждого человека в обществе Таджикистана.

Автор отражает основные направления краеведческой деятельности государственных массовых библиотек страны по продвижению туризма, отмечая, что сегодня в библиотеках региона имеется больше материалов по истории, культуре, народным промыслам и природе, чем в других культурно-информационных учреждениях.

Роль региональных библиотек в информировании туристов с помощью каталогов и картотек, библиографических пособий, а также в развитии региональных маршрутов возрастает.

В то же время автор внес интересные предложения по улучшению организации краеведческой деятельности библиотек региона для развития и популяризации туризма.

Ключевые слова: библиотеки, библиография, краеведение, туризм, регион, каталоги, картотеки, библиографические пособия.

REGIONAL STUDIES ACTIVITIES OF STATE AND PUBLIC LIBRARIES IN TOURISM PROMOTION

In this article, the author analyzes the local history activities of state mass libraries in the promotion and development of tourism.

Local history is an important area of public life and mainly studies the environment,

nature and society in its specific areas. Local history, in fact, still has a positive impact on the development of knowledge, natural science, education, aesthetics and spirituality of young people. It'll be noted that one of the main

methods of bibliography of local history is the collection of information that helps to enrich people's knowledge and understanding of the region, the development of industries. Libraries and bibliographic centers, along with other organizations studying the region, perform this task of collecting information. Because there are many rare sources, books and magazines stored in libraries. Bibliography, which helped other sciences in keeping records of printed materials such as catalogs, lists, manuals and other information, is now divided into an independent branch of science. Therefore, today the bibliographic study of local history is one of the most important sources of information about the socio-political life of the republic, the tasks of libraries, and each person in the society of Tajikistan.

Маълумот дар бораи муаллиф: Махмудов Гадобег Буриевич, муовини директори Муассисаи давлатии “Китобхонаи миллӣ”-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тел.: 918-75-15-83; E-mail: makhmudov60@list.ru

Сведения об авторе: Махмудов Гадобег Буриевич, заместитель директора Государственного учреждения «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Республики Таджи-

The author reflects the main directions of the local history activities of the state mass libraries of the country to promote tourism, noting that today the libraries of the region have more materials on history, culture, folk crafts and nature than in other cultural and information institutions.

The role of regional libraries in informing tourists with the help of catalogs and card files, bibliographic manuals, as well as in the development of regional routes is increasing.

At the same time, the author made interesting proposals to improve the organization of local history activities of libraries in the region for the development and popularization of tourism.

Keywords: libraries, bibliography, local history, tourism, region, catalogs, card files, bibliographic manuals.

кистан. Тел.: 918-75-15-83. E-mail: makhmudov60@list.ru

Information about the author: Makhmudov Gadobeg Burievich, deputy Director of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan. Phone: 918-75-15-83. E-mail: makhmudov60@list.ru.

УДК 02 + 001 (575.3)

ББК 78 + 72 (2 тадж)

Н – 34

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДОМА КНИГИ ТАДЖИКИСТАНА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Титова О.

Государственное учреждения «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана»

В ходе проведенного исследования и анализа многоаспектных факторов, связанных со справочно-информационной и библиографической деятельностью НАМОСНК – ДКТ, а также изданием указателей текущей и ретроспективной библиографии периода Государственной независимости Республики Таджикистан,

выявлено, что данная тема была частично исследована учеными и специалистами, такими как Ш. Комилзода, К. Буризода [К. Буриев, К. Абдурахимзода], С. Х. Шосайдзода, С. Гуломшоевым, С. Икроми, О. Титовой и другими. В научных, научно-популярных и информационных статьях данных авторов содержится

информация об истории, роли и месте центра государственной библиографии, которые опубликованы на страницах отраслевых журналов и сборников в отечественной и зарубежной печати.

Для всестороннего и плодотворного ведения рабочего процесса при администрации НАМОСНК – ДКТ действовал Ученый совет, который был основан в 1978 году. Ученый совет проводил совещания по вопросам развития научно-исследовательской деятельности, разрабатывал и выпускал методические пособия по библиографии, осуществлял подготовку к печати указателей государственной библиографии, которые издавались только после их всестороннего рассмотрения и одобрения всеми специалистами, входящими в состав Ученого совета, который к 2005 году состоял из 18 лучших специалистов отрасли. Например, действительными членами Ученого совета являлись такие специалисты отрасли, как Саминзода О. – бывший заместитель министра культуры Таджикистана, профессор Рахимов А. – бывший министр культуры Таджикистана, Турсунова Л. В. – заведующая справочно-библиографическим отделом Научной библиотеки АН РТ, Шарифов Д. – директор издательства «Ирфон» и др. [4, с.56-57].

В 2005 году с целью соблюдения мировых стандартов в сфере печати по инициативе Министерства культуры Республики Таджикистан и при поддержке Правительства республики наша страна была принята в состав Международного Агентства ISBN. В связи с этим, 2-го июля 2005 года под №239 было принято Постановление Правительства Республики Таджикистан, и на основании данного документа 26-го октября 2005 года под №166 вышел соответствующий приказ Министерства культуры Республики Таджикистан, согласно которому Государственная Книжная палата Республики Таджикистан была переименована в государственное учреждение «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана» (далее НАМОСНК – ДКТ), став в нашей рес-

публике представителем Международного Агентства ISBN.

Сотрудники НАМОСНК – ДКТ, ответственные за присвоение индексов международной стандартной книжной нумерации отечественных изданий, стали оказывать методическую помощь издателям в простановке и использовании международного стандартного книжного номера (ISBN). Была создана регистрационная база данных об издателях Республики Таджикистан, которая передавалась в Международное Агентство ISBN. На издателей и издающие организации была возложена ответственность за использование ISBN на каждом своём издании, за использование только тех номеров, которые были выданы Национальным агентством ISBN Республики Таджикистан, за предоставление издателями сведений об изменении названия или приостановки издательской деятельности.

Европейской ассоциацией товарной нумерации Международному агентству ISBN для обозначения товара «Книжная продукция» был предоставлен префикс EAN.UCC – код 978, а книжная продукция Республики Таджикистан представлялась на мировом уровне под номерами регистрационной группы 99947 и 99975, которые служат для обозначения в системе ISBN нашей страны. Каждому издателю, каждой издающей организации, прошедших регистрацию в НАМОСНК – ДКТ, был выделен свой номер – идентификатор конкретного производителя книжной продукции.

Международный стандартный книжный номер (ISBN), присвоенный любой серии или отдельному экземпляру книги, приобрели статус обязательного элемента в ГОСТе 7.1–2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие сведения и правила составления». Библиографические сведения о международных стандартных книжных номерах, относящиеся к области серии, стали приводить в библиографических записях с принятой аббревиатурой, предписанными пробелами и дефисами.

Как было отмечено выше, Ученый совет играл решающую роль во всех разработках учреждения. Так, 20-го декабря 2005 года состоялось заседание Ученого совета, на котором было принято решение об издании книги, посвященной деятельности и историческому пути Дома книги Таджикистана. В 2006 г. ведущими библиографами С. Абдуллоевым и С. Гуломшоевым была подготовлена к печати и вышла в свет книга на таджикском языке под названием «Махзани маърифат» [Сокровищница мудрости], которая была посвящена 70-летней годовщине со дня основания Государственной Книжной палаты Таджикской ССР и знакомила читателей с историческими фактами и событиями, предшествующими истории создания, становления и бурного развития Книжной палаты, переименованной осенью 1991 г. в Государственную Книжную палату Республики Таджикистан. Особое внимание уделено биографии всех директоров Книжной палаты, периодам их руководства и их огромному вкладу в развитие библиографического учреждения. Стоит отметить, что она стала первой и на сегодняшний день единственной книгой, целиком и полностью отразившей на своих страницах исторические факты деятельности библиографического учреждения, став настольной всех библиографов Государственной Книжной палаты Республики Таджикистан.

В последующие годы специалистами и исследователями в целом исследованы и обобщены различные направления деятельности, в частности, исследователь С. Икромӣ отразил в своих научных статьях такие вопросы, как обеспечение издательств страны международными стандартными книжными номерами (ISBN) и проблемы создания регистрационной базы данных об издательствах Республики Таджикистан в качестве постоянных получателей ISBN. Он является автором статей «ISBN: Состав, сущность, новизна и правильность использования» (Сипар, 2006, 5 дек., с. 14), «Для кого эта летопись?» (Культура и ремесла, 2007, № 10, с. 38-45), «ISBN – сущность и правильное использование в книгоиздательстве» (Вестник культуры, Душанбе, 2008, №1, с.

30-31), Рассылка контрольных и обязательных экземпляров является обязательной (Бахори Ачам, 2008, 18 июля), «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана» (Таджикская национальная энциклопедия (А-Асос), Душанбе, СИЭМТ, 2011, Т. 1. – С. 153-154), «Дом книги Таджикистана – хранитель культуры народа» (Садои мардум, 2011, 10 марта).

Избрав инновационный путь, НАМОСНК – ДКТ постепенно стал перевоплощаться в одну из мощных и важнейших отраслей индустрии информации и в настоящее время по праву считается одним из ведущих библиографических центров республики. В настоящее время ориентация на использование новых информационных технологий расширила и усложнила функции и задачи учреждения.

Важнейший этап в инновационной деятельности сотрудников начался с процесса компьютеризации, когда появилась возможность создания первой электронной версии «Летописи печати Республики Таджикистан». В процессе компьютеризации были созданы необходимые материально-технические предпосылки для модернизации и оснащения рабочих мест сотрудников компьютерной техникой и программным обеспечением. Для обеспечения эффективной инновационной деятельности почти все персональные компьютеры были подключены к сети Интернет. Использование ресурсов глобальной сети позволила сотрудникам ознакомиться с передовым опытом Национальных книжных палат государств-участников СНГ, разносторонне изучать функции государственного библиографического учёта на новом уровне информационных технологий. За последние годы существенно расширились международные связи, способствующие развитию книгоиздания, книгораспространения и полиграфии между государствами-участниками СНГ, появилась возможность создания новых информационных продуктов и возможность выхода на новый уровень распространения библиографической информации.

Необходимо отметить, что создание электронного каталога является приоритетной целью информационного обслуживания НАМОСНК – ДКТ. В данное время ведется активная работа по созданию электронного ретроспективного каталога «Книги Советского Таджикистана». Электронная база данных государственной библиографии сможет обеспечить библиотеки республики в условиях компьютеризации и современных информационных технологий библиографической информацией, даст возможность быстрого и качественного доступа потребителей к информационным ресурсам архива печати при НАМОСНК – ДКТ. Создание электронной базы данных государственной библиографии, знакомящей широкий круг потребителей с информацией о книжных потоках страны и изданных книгах, поступивших на вечное хранение, предоставление открытого доступа к информации – важнейший этап в развитии системы информирования из единого источника и проявление инновационной деятельности учреждения.

На современном этапе практическая деятельность, прежде всего, направлена на обеспечение наибольшей полноты поступления обязательных экземпляров, оперативности и достоверности библиографических сведений национальной библиографии, контроль за своевременным и высококачественным выполнением всеми издателями требований Закона Республики Таджикистан «Об обязательном экземпляре». Согласно данному Закону: «Производители доставляют получателям документов три обязательных бесплатных экземпляра документов в течение 10 дней после выхода в свет первой партии тиража, а изданий – в день выхода каждого номера» [5]. Только плодотворное сотрудничество НАМОСНК – ДКТ с издателями и полиграфическими предприятиями обеспечивает систематическое пополнение фонда архива печати литературой универсального содержания, периодическими, продолжающимися изданиями и другими произведениями печати с целью комплектования фонда документов как части национального

культурного наследия, библиографической и статистической регистрации отечественных документов, использования обязательных экземпляров в информационно-библиографическом обслуживании потребителей информации.

Надо отметить, что после назначения К. Б. Буриева [К.Б. Буризова, К.Б. Абдурахимзода] директором НАМОСНК – ДКТ научно-исследовательская деятельность учреждения стала активно развиваться, чему также способствовал ряд факторов, которые оказали положительное влияние на его деятельность. Буриев К.Б. посвятил большое количество научных статей данной отрасли, отразив становление и развитие библиографии в Таджикистане, предлагая читателям материалы по историографии источников таджикской советской библиографии, а также материалы по историографии источников таджикской библиографии периода Государственной независимости, таких как «Национальная библиография в период независимости» (Вестник культуры, Душанбе, 2017, № 2 (38). – С. 38-49), «Состояние библиотечно-библиографической отрасли в Таджикистане (конец XX – XXI в.)» (Вестник культуры и искусств, Челябинск, 2017, № 4 (52). – С. 61-67), «Состояние библиотечно-библиографической отрасли в Таджикистане (конец XX – XXI в.)» (Вестник культуры, Душанбе, 2017, № 4 (40). – С. 73-80), «Развитие таджикской библиографии во времена независимости: анализ печатных материалов» (Библиотечное дело в Таджикистане. Книга VII, Душанбе, Аржанг, 2018. – С. 243-253), «Развитие таджикской библиографии во времена независимости: анализ печатных материалов» (Библиографоведение и книговедение в Таджикистане, Душанбе, Кайхон, 2018. – С. 3-11) и другие, которые опубликованы на страницах республиканских и зарубежных научных журналов, материалах республиканских и международных научных конференций и форумов.

Другим фактором, оказавшим положительное влияние на деятельность учреждения, является успешное прохождение НАМОСНК – ДКТ Государственной аккредитации научной организации и

получение свидетельства АК-1 № 0000150 от 28 ноября 2019 г. Постановлением Комиссии Республики Таджикистан по Государственной аккредитации научных организаций от 14 ноября 2019 г. под № 29, согласно которому учреждение получило право на научную деятельность в течении пяти последующих лет. В данный период времени ведется активная научно-исследовательская работа по изучению архива печати Дома книги Таджикистана в соответствии с научно-исследовательской темой под названием «Научное исследование архива «Книжной палаты Таджикистана», создание полного репертуара национальной книги, электронного каталога «Книги Республики Таджикистан» и «Летописи печати Республики Таджикистан» (2017 – 2021 гг.) зарегистрированная под номером ГР 0118ТJ00941 с привлечением семи научных работников из числа библиографов и ведущих учёных. Опираясь на теоретические и практические достижения ученых библиотечной и библиографической отрасли, в том числе исследователей НАМОСНК – ДКТ, созданы благоприятные условия для изучения исторических, теоретических и практических аспектов истории таджикской книги, национальной печати и библиографии. В ходе проводимых исследований, на основе инновационных подходов, особое внимание было уделено выявлению, разработке и использованию содержательных аспектов богатейшего архива печати НАМОСНК – ДКТ. Подготовлены электронные версии ретроспективных и текущих указателей, осуществляется оцифровка существующих изданий с последующим включением их в веб-сайт организации для потребителей информации в соответствии с современными требованиями.

Первый этап реализации проекта создал необходимые условия для доступа к информации в веб-сайты и базы данных учёных, исследователей и специалистов к богатствам архива печати НАМОСНК – ДКТ, предоставляя уникальную возможность создания фундаментальных информационных электронных баз данных, включающих архивные книги и перио-

дическую печать, приобретения новых знаний и ознакомления с материалами Архива печати виртуальным читателям всего мира, внося свой вклад в пропаганду достижений национальной науки и культуры не только на территории страны, но и во всем мире.

Полная реализация данной научно-исследовательской деятельности предоставляет возможность разработки и издания фундаментального труда – электронного репертуара книг Таджикистана, а также Летописи периодической печати Республики Таджикистан, а качественный и содержательный аспект подготовки данных указателей и ретроспективных каталогов отвечает требованиям основных стандартов для современного книгоиздательского дела, повышая качество научно-исследовательских работ учёных, библиографов и специалистов.

Результаты данного проекта создали оптимальные условия для изучения и исследования истории таджикской книги и периодической печати, особенно таких направлений, как архивоведение и библиографическо-информационная деятельность, стимулируя их дальнейшее развитие. Были закуплены новейшие сканеры по оцифровке традиционных книг, журналов и газет. Проект, прежде всего, направлен на снабжение учреждения инновационными технологиями путём использования мировых инновационных достижений, стимулируя развитие инновационных процессов в Республике Таджикистан в соответствии с современными задачами и требованиями нашего общества. Он также обеспечивает юридические, экономические и общественные права служащих и пользователей данных сфер деятельности, осуществление оцифровки существующих источников и предоставления их потребителям.

А также в последние годы активировалась научная деятельность сотрудников НАМОСНК – ДКТ, проводился анализ вопросов, связанных с библиографической и справочно-информационной деятельностью. В научных, научно-популярных и информационных статьях на таджикском и русском языках

отражалась информация об истории становления, роли, месте и современном состоянии центра государственной библиографии. Среди научных трудов, посвящённых деятельности НАМОСНК – ДКТ, можно отнести работы исследователей Ш. Комилзода, С. Шосайдзода, Б.С. Сафаралиева, К.Б. Буризова [Буриева], С. Абдуллоева и С. Гуломшоева, С. Икромии, О.В. Титовой, С. Пирова и некоторых других, которые отражают различные вопросы и перспективы развития НАМОСНК – ДКТ. Таджикские библиографы начали принимать активное участие в международных научных конференциях, семинарах и форумах, а их статьи периодически печатаются в различных отраслевых изданиях государственных участников СНГ.

На данный момент исследователями НАМОСНК – ДКТ подготовлены и выпущены три научных сборника «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане» [Книга I (2018, 208 с.) [1]; Книга II (2019, 320 с.) [2]; Книга III (2020, 316 с.) [3], где отражены основные научные результаты исследователей за четыре года реализации проекта. На сегодняшний день ведется активная работа по составлению четвертого научного сборника «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга IV». Например, на страницах первого сборника, изданного в конце 2018 г., отражены статьи, посвященные деятельности НАМОСНК – ДКТ, а также аналитические статьи, освещающие историю таджикской книги и отражающие актуальные проблемы книговедения, архивоведения и библиографии в целом. «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 1» начинается со вступительной статьи К.Б. Буриева «Вместо введения» [1, с. 3-11], где составитель сборника дает оценку основным достижениям таджикской библиографии в период независимости Республики Таджикистан, освещает весомый вклад учёных Р. Шарофзода, А.Х. Рахимова, С.Р. Мухиддинова, Ш. Тошева [Ш. Комилзода], К.Б. Буриева [К.Б. Буризова, К.Б. Абдурахимзода] и других исследователей в становление таджикской библиографии.

Научная статья К. Б. Буриева «Дом книги Таджикистана: история, современное состояние и проблемы» [1, с. 12-18] содержит информацию о предпосылках создания, об истории создания, становления и бурного развития Книжной палаты Таджикской ССР (НАМОСНК – ДКТ), её руководителях, основных текущих и ретроспективных изданиях, а также освещаются современные проблемы учреждения и пути их решения.

В следующей статье отражены результаты исследований директора ПИТФИ Министерства культуры Республики Таджикистан Ш. Комилзода «Дом книги Таджикистана – центр государственной библиографии» [1, с. 18-22], которая освещает библиографическую деятельность Дома книги Таджикистана, содержит анализ библиографических указателей, выпущенных в разные периоды деятельности учреждения, а также предлагаются пути устранения основных недостатков в деятельности Дома книги Таджикистана.

Научная статья Титовой О. «Книжная палата Таджикской ССР – центр государственного статистического учёта печатной продукции» [1, с. 23-39] содержит анализ государственного статистического учёта печатной продукции в историческом разрезе. Автор отражает в своей статье все 5 изданий статистического сборника «Печать Таджикской ССР», содержащих сведения о выпуске книг и брошюр по отдельным издательствам, по языкам, по тематическим разделам, по целевому назначению в пределах отдельных разделов содержания с выделением платных изданий и т.д., в которых отразилось состояние книгоиздательского дела и печати Таджикской ССР.

Статья Буриева К.Б. «Развитие таджикской государственной библиографии» [1, с. 39-52] отражает сведения об издательской деятельности НАМОСНК – ДКТ в период Государственной независимости с конца 1991 по 2017 гг.

Следующая статья О.В. Титовой «Методика составления государственного библиографического указателя «Летопись печати Республики Таджикистан» [1,

с. 53-72] информирует о систематическом порядке расположения материалов по схеме расположения библиографических записей в государственном библиографическом указателе, а также о применении предписанной пунктуации и областей библиографического описания.

Статья Титовой О.В. «Индексирование произведений печати государственного библиографического указателя «Летопись печати Республики Таджикистан» [1, с. 72-81] является одной из наиболее значимых исследований, посвящённых вопросам индексирования произведений печати в структуре «Летописи печати Республики Таджикистан».

В следующей статье сборника, принадлежащей специалисту в области применения ISBN Икромии С. «Применение ISBN в нашей стране» [1, с. 81-100] отражается деятельность НАМОСНК – ДКТ в составе Международного Агентства ISBN, отмечаются перспективы использования международного стандартного номера книг и эффективность его применения.

Следующая статья исследователя Буриева К.Б. «Книга, презентующая национальную историю и культуру» [1, с. 105-115] посвящена истории комплектования книжного фонда архива печати Книжной палаты Таджикской ССР и содержит информацию о её реорганизации в период независимости Республики Таджикистан в НАМОСНК – ДКТ.

Далее в сборнике отражены статьи профессора Муродова М.Б. «Айни и язык учебников» [1, с. 116-120], «Зехни и «Овози точик» [1, с. 120-128], «Овози точик» и формирование журналистской мысли» [1, с. 128-138], «Овози точик» и его положение в первые два года (общее описание)» [1, с. 138-155], «Продвижение книги на первом этапе «Овози точик» [1, с. 155-167], подготовленные на основе периодической печати, поступившей по линии обязательного экземпляра в архив печати Дома книги Таджикистана. Далее в сборнике размещены две статьи исследователя Пирова С., посвящённые аналитическому обзору книг архива печати Дома книги Таджикистана на тему «Из истории книг национального

архива (1922–1923)» [1, с. 167-178] и «Аналитические комментарии к книгам национального архива (1925–1926)» [1, с. 178-201].

Следующая статья сборника «Сокровищница науки и литературы» [1, с. 202-206], автором которой является Валиев Д., посвящена 80-летию со дня основания НАМОСНК – ДКТ.

Изучая содержание первого сборника статей НАМОСНК – ДКТ «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане» автор приходит к выводу о том, что данное издание стало первым научным сборником, отразившем на своих страницах результаты исследований сотрудников учреждения и исследователей, привлечённых к научной деятельности для полноценной реализации научной темы, в котором собраны материалы, посвящённые истории становления, роли, месте и современному состоянию НАМОСНК – ДКТ.

Второй сборник статей «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 2», изданный в конце 2019 г., был составлен и подготовлен к изданию директором НАМОСНК – ДКТ, кандидатом исторических наук, доцентом Буризодой К.Б. (Буриев К.Б.), который стал автором предисловия ко второй книге [2, с. 3-5]. Содержательный анализ второго сборника даёт возможность ознакомления с новыми данными о деятельности учреждения, ведь многие исследования были отражены в научных сборниках впервые. Во втором сборнике статей научные статьи сгруппированы по разделам «Библиографияведение», «Книговедение», «Периодическая печать» и «Юбилеи». В конце сборника отражены официальные данные об авторах научных статей, вошедших в данную книгу [2, с. 317].

Раздел «Библиографияведение» открывают научные статьи Буризоды К. «Освещение истории и деятельности «Национального агентства Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана» в печати» [2, с. 6-33], «Освещение деятельности Дома книги Таджикистана в зарубежной научной прессе» [2, с. 33-53].

Другая статья, посвящённая деятельности НАМОСНК – ДКТ, содержит научные исследования доцента С.Х. Шосаидзода под названием «Место Дома книги Таджикистана в защите национальной памяти» [2, с. 53-66]. Далее отражены статьи Титовой О.В. «Инновационная деятельность Национального агентства Международной организации стандартной нумерации книги – Дома книги Таджикистана» и «Организация и работы отдела приёма и хранения обязательных экземпляров Национального агентства Международной организации стандартной нумерации книги – Дома книги Таджикистана». Последующие статьи Буризода К.Б. «Таджикская советская библиография в 1960–1981 гг.» [2, с. 88-119], «История и современное состояние библиографической службы» [2, с. 139-146] содержат информацию о достижениях и проблемах таджикской библиографии, статья Комилзода Ш. «Библиография – путеводитель чтения» [2, с. 131-139] посвящена проблемам методики составления библиографических пособий для детей и подростков, особенно вопросы аннотирования библиографируемой литературы для данной категории читателей, статьи исследователя Пирова С. «Аналитические комментарии к книгам национального архива (1927)» [2, с. 221-250], «Взгляд на две работы Каптерева» (из архива Дома книги Таджикистана) [2, с. 250-267] и «Комментарий к некоторым народным промыслам в труде Ольги Александровны Сухаревой из архива Дома книги Таджикистана» [2, с. 268-276], содержащие аналитические справочные материалы и комментарии к книгам первых лет хранения в Архиве печати Дома книги Таджикистана и некоторые другие научные статьи.

В данный сборник также вошли статьи по книговедению, библиотековедению, библиографоведению, истории книги и вопросам периодической печати, такие, как статья Буризода К.Б. «Исследование тазкиры как первоисточника по источниковедению в истории таджикской библиографии» [2, с. 119-131], Шосаидзода С.Х. «Инновационная деятельность библиотеки: структура, процес-

сы и ресурсы» [2, с. 146-161], Саидзода Д. «Джами – поэт, владеющий знаниями и восхваляющий книги» [2, с. 162-178], Суфиев Ш. «Мудрости зари сиянье...» которое создаёт будущее» [2, с. 178-181], статьи Суфизода Ш. «Аниси кунчи танхои» [2, с. 181-194], Суфиев Ш. Место книги в системе исламской культуры: прошлое и настоящее» [2, с. 194-200], Суфизода Ш. Академическая библиотека: проблемы сохранения рукописной книги в Республике Таджикистан» [2, с. 201-210], Саидзода Д. «Отражение Навруза в книгах» [2, с. 211-220], Буризода К.Б. «Достижения таджикских издателей в XVI Международном конкурсе «Искусство книги» стран-членов Содружества Независимых Государств» [2, с. 277-283], Муродов М., Рахмонзода Ф. «Особенности некоторых специальных страниц газеты «Джумхурият» [2, с. 284-296], Муроди М. «Роль Айни в развитии таджикской прессы» [2, с. 296-303] и в заключении статья Буризода К. Б. «Центральная научная библиотека им. Индиры Ганди АН Республики Таджикистан: путь длиною в 85 лет» [2, с. 304-316].

Третий сборник статей «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 3», изданный в конце 2020 г., также, как и предыдущие сборники, был составлен и подготовлен к изданию директором НАМОСНК – ДКТ, кандидатом исторических наук, доцентом Буризода К.Б. (Буриев К.Б.), который стал автором предисловия к третьей книге [3, с. 3-5]. В первом разделе «В свете Послания Президента» отражена статья Буризода К.Б., написанная в соавторстве с Шосаидзода С.Х. под названием «Послание – путеводитель по вершинам стремлений нации» [3, с. 6-18].

Второй раздел «Библиографоведение» открывает научная статья Рахимова А.Х. «К вопросу о периодизации истории библиографической информации в Таджикистане» [3, с. 19-31]. Следующая статья сборника создана в соавторстве Буризода К.Б. и Титовой О. В. «Об истории создания полного репертуара таджикской книги», в которой нашли отражение количественные и качествен-

ные характеристики семи изданий ретроспективного указателя «Книги Республики Таджикистан. Каталог», охвативших книги эпохи советского периода и два издания ретроспективного указателя «Книги Республики Таджикистан. Библиографический каталог», охвативших книги, изданные в период Государственной независимости Республики Таджикистан [3, с. 32-74]. В последующей статье Буризода К.Б. «Сведения о доступных источниках» автор отражает источники к изучению таджикской литературы, датированные годами, уходящими вглубь веков. В статье автор раскрывает основные задачи и цели науки источниковедения, а также подробно отражает содержание великого множества книг по данной теме исследования [3, с. 75-129].

В третьем разделе «Книговедение» помещены такие статьи, как статья Саидзода Д., созданная в соавторстве с Саидовым Х.Д. «Бозор Собир – поэт, читатель и библиотекарь» [3, с. 130-149], научная статья Суфиева Ш. З. «Академик Ольденбург и формирование таджикской Академической библиотеки» [3, с. 149-163], а также три статьи исследователя Пирова С. «Аналитические комментарии к книгам национального архива (1928 год)» [3, с. 163-210], «Учебно-воспитательные учреждения (трудовые школы), их формы и методы в 20 – 30-х годах прошлого века в трудах «Школоведение» Иванова и «Педагогика» Жигалевского [3, с. 210-227].

В четвертом разделе «Периодическая печать» отражена статья Муродова М.Б. и Рахмонзода Ф. «Об основателях таджикской печати» [3, с. 243-253], следующая статья исследователя Муродова М.Б. представлена под названием «Путеводитель корреспондента» и формирование профессиональных качеств журналистов» [3, с. 254-261].

В пятый раздел «Юбилеи» включена статья Шосаидзода С. Х. под названием «Руководитель и просвещенный исследователь», посвященная жизни и научной деятельности директора Дома книги Таджикистана Буризода К. Б., в которой автор проанализировал более 150 источ-

ников, выпущенные юбилеями в свет в разные периоды своей трудовой и исследовательской деятельности. Другая статья принадлежит автору Абдусаматову А. под названием «Достойные достижения государственного учреждения «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана».

Таким образом, в трех сборниках «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане», выпущенных в период 2018 – 2020 гг., было отражено 56 статей, посвященных истории и современному состоянию таджикской библиографии и книговедения в целом, а также по истории, состоянию и деятельности Дома книги Таджикистана. Кроме того, библиографический перечень использованной литературы, помещенный после каждой статьи, является ценным источником для информирования читателей по данной теме.

Благодаря проведенным исследованиям сотрудники НАМОСНК – ДКТ приобрели новые знания, использование инновационных технологий значительно ускорило процесс доступа к новым отраслевым и нормативным материалам, запущен процесс разработки и внедрения результатов исследований по инновационным отраслевым достижениям, а также исследователями ежегодно на основе научных выводов предлагаются пути улучшения деятельности учреждения в будущем. В данное время ведется работа, направленная на снабжение учреждения инновационными технологиями, что является благоприятным фактором для развития инновационных процессов в соответствии с современными задачами и требованиями нашего общества.

Одним из наиболее важных этапов в инновационной деятельности НАМОСНК – ДКТ явилось создание принципиально новых образцов деятельности, выводящих профессионализм сотрудников на новый качественный уровень. В век технического прогресса и информационных технологий работа сотрудников отдела государственной библиографии стала существенно отличаться от прежней

деятельности, когда библиографы были посредниками между документом и пользователем. Современные методы работы требуют умения анализировать и выбирать эффективные стратегии поиска, свободно ориентироваться в информационном пространстве, реализовывать инновационные идеи в библиографической деятельности. Постоянно увеличивающийся информационный поток делает отбор и продвижение нужной и актуальной информации необходимыми и востребованными. Библиографы должны обладать как базовыми профессиональными знаниями и навыками, так и знанием многих отраслей, поскольку они профессионально занимаются составлением библиографического описания произведений печати, посвящённых всем отраслям знаний и сферам народнохозяйственной деятельности. Изучая инновации других сфер деятельности, библиографы постепенно становятся исследователями и аналитиками, но в конечном результате библиографической работы суть остается прежней – ежеквартальный выпуск государственного библиографического указателя «Летопись печати Республики Таджикистан». Учитывая огромные возможности библиографии, необходимо использовать библиографические средства для создания других видов библиографии, вести поиск их инновационных форм.

Внедрение в практику передовых знаний и достижений даёт возможность каждому библиографу ещё ярче проявить не только свои профессиональные и квалификационные навыки, но и интеллектуальные способности, применять инновационные нововведения, которые являются неотъемлемой частью успешной трудовой деятельности, способствуя повышению производительности и эффективности труда.

Все ведущие библиографы в условиях развития инноваций и информационных технологий не должны ограничиваться уже имеющимися знаниями в области методов организации труда, осуществления обработки, анализа и публикации библиографических указателей. Они должны обладать способ-

ностью выработки инновационных подходов в своей деятельности с целью дальнейшего развития, использования инноваций в процессе своего интеллектуального труда, активного продвижения собственных разработок. Для повышения профессионального мастерства необходимо пользоваться современными методиками, заниматься изучением основных стандартов для современного книгоиздательского дела и изучать новую систему терминов, обновлять технологические знания, изучать приёмы классификации поступающей печатной продукции, осваивать рекомендованные стандартами правила применения разделительных знаков. Чем более интеллектуально развиты работники, тем более широкомасштабной становится их инновационная деятельность, формируется новый взгляд на библиографическую работу, заметно растёт желание всё полнее использовать новые информационные технологии и передовой опыт других библиографических учреждений республики. Создание инновационной среды и активизация инновационной деятельности напрямую зависит от сотрудников, которые обладают глубокими знаниями и навыками решения задач в области инновационных методов работы. Таким образом, учитывая стимулирование активизации инновационной деятельности библиографов возникает необходимость разработки и внедрению в рабочие процессы стратегии совершенствования библиографической работы. Подведённые итоги исследуемой темы заключаются в выводах о том, что в последнее десятилетие заметно улучшилось развитие библиографической деятельности.

Необходимо отметить и тот факт, что при использовании передового опыта Российской Книжной палаты было внедрено множество новшеств в деятельность учреждения. В структуру текущего библиографического указателя «Летопись печати Республики Таджикистан» введена новая система классификации по УДК. Существенно улучшилась деятельность отдела государственной библиографии в связи с применением в практической деятельности полученных

инструкций, инструктивно-методических указаний и сборника, содержащего тексты стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу (М., 2008), подготовленных специалистами РКП.

2018 – 2019 гг. для НАМОСНК – ДКТ стали благоприятными годами по расширению научных связей и углублению взаимодействия со специальными учреждениями и другими организациями, программами и фондами системы ООН. Подчеркивая весомый вклад библиографов в плодотворное и взаимовыгодное сотрудничество полиграфистов, издателей, и представителей книжной торговли стран СНГ, необходимо отметить, что в сентябре 2018 г. в г.Москве был проведен совместный круглый стол «Информационно - коммуникационное взаимодействие в печатной индустрии России, стран СНГ и ЕАЭС», в г.Душанбе в здании Национальной библиотеки Таджикистана состоялась Международная конференции «Библиотечно-информационное сотрудничество стран СНГ: инновационные направления развития», в данных мероприятиях принимали участие наши библиографы. Директор Дома книги Таджикистана Буриев К.Б. в течение 2018 г. исполнял обязанности председателя Межгосударственного совета по сотрудничеству в области периодической печати, книгоиздания, книгораспространения и полиграфии стран членов СНГ, а также в 2019 году он был назначен сопредседателем данного Межгосударственного совета, под его руководством библиографы учреждения также получили уникальную возможность участия в данном мероприятии. Буриев К.Б. активно участвовал в проведении XV и XVI Международного конкурса «Искусство книги» государств – участников СНГ (город Душанбе, 2018 г.; город Баку 2019 г.), XXIII и XXIV заседания Межгосударственного совета по сотрудничеству в области периодической печати, книгоиздания, книгораспространения и полиграфии (город Душанбе, 28-29 ноября 2018 г.; город Баку, 20 ноября 2019 г.), выступал на полях «XXXI и XXXII Московской

международной книжной выставки-ярмарки (город Москва, 2018, 2019)», принимал участие в «IV Евразийской международной книжной выставки-ярмарки «Eurasian Book Fair – 2019», «VIII и IX Международной книжной выставки «Книги Душанбе» (город Душанбе, 2018, 2019), был участником Первого съезда «Читательской ассамблеи Содружества» (город Москва, 2019 г.).

В целях содействия усилиям Правительства страны в области устойчивого социально-экономического развития и успешной реализации Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 г., в 2020 году был подготовлен инвестиционный проект «Оснащение технологической базы и создание информационных ресурсов в Доме книги Таджикистана», предложенный для оказания Грантовой финансовой помощи агентству JICA, который в настоящее время находится на рассмотрении Японского агентства международного сотрудничества (JICA). В случае оказания технической и финансовой помощи НАМОСНК – ДКТ решит проблему обеспечения персонала новейшими компьютерами, будут созданы благоприятные условия, отвечающие международным стандартам для правильного хранения печатной продукции, находящейся в архиве печати, а также приобретения самого необходимого оборудования: противопожарной сигнализации, мониторов для наблюдения за архивом, дизельных генераторов, кондиционеров и другого оборудования.

На основе изученных материалов автором сделан вывод о том, что при поддержке и финансировании научных тем впервые в Доме книги Таджикистана появилась возможность начать подготовку и представление к публикациям материалов по итогам исследований. Сотрудниками учреждения и привлеченными к научной работе учеными систематически подготавливаются научные, практические, учебно-методические и тематические материалы по отдельным направлениям отрасли, а деятельность НАМОСНК – ДКТ постоянно находится в центре пристального внимания исследователей,

заняв почетное место среди информационно-библиографических организаций в Таджикистане.

Подводя итоги проведенного исследования темы мы пришли к выводу, что:

1. Государственная независимость Республики Таджикистан создала благоприятные условия для развития государственной библиографии;

2. По сравнению с периодом первых лет независимости заметно улучшилось развитие библиографической деятельности, благодаря дополнительным источникам финансирования НАМОСНК – ДКТ получил возможность своевременно составлять и ежеквартально издавать государственный библиографический указатель «Летопись печати Республики Таджикистан», который с 2016 г. издается в соответствии с методическим руководством на таджикском и русском языке «Расположение библиографических записей в государственных библиографических указателях на основе Универсальной десятичной классификации (УДК)»;

3. Впервые НАМОСНК – ДКТ получил статус научного учреждения после успешного прохождения Государственной аккредитации научной организации от 14 ноября 2019 года под № 29, когда учреждению было дано право на научную деятельность в течении пяти последующих лет;

4. При поддержке и финансировании научных тем впервые в НАМОСНК – ДКТ появилась возможность начать подготовку и представление к публикациям монографий, научных сборников, научных статей, учебно-методических пособий, программ, проектов по научному освещению её деятельности;

5. С 2019 г. осуществляется оцифровка произведений печати, используются новейшие ЭларСканеры для оцифровки фонда и создания электронной базы данных и включение их в веб-сайт организации для потребителей информации в соответствии с современными требованиями и использованием мировых инновационных достижений.

Наряду с успехами в работе НАМОСНК – ДКТ имеются следующие недостатки:

1. В структуре организации отсутствует научно-исследовательский отдел, что отрицательно влияет на координационную деятельность НАМОСНК – ДКТ;

2. Деятельность НАМОСНК – ДКТ пока не предоставляет оперативную и своевременную информацию о выпуске новых книг, статей из журналов и газет, авторефератов диссертаций посредством выпуска текущих и ретроспективных указателей, которые издаются с опозданием на несколько месяцев;

3. Отсутствует картотека, содержащая информацию на статьи из периодической печати, что неблагоприятно сказывается на справочно-библиографическом обслуживании;

4. Из-за неблагоприятных факторов, таких как недостаточное финансирование, нехватка квалифицированных специалистов с опытом работы и минимальное количество штатных единиц для выполнения поставленных задач, с опозданием издается «Летопись печати Республики Таджикистан»;

5. НАМОСНК – ДКТ нуждается в профессиональных библиографах, умеющих использовать Универсальную десятичную классификацию, в составлении библиографических пособий.

Для устранения недостатков необходимо решить следующие вопросы:

1. Организовать научно-исследовательский отдел, который будет координировать деятельность привлеченных научных работников и определять направление их научной и исследовательской деятельности;

2. Разработать национальные стандарты в области библиотечного и информационного дела, составить методические пособия и инструкции, отвечающие современным требованиям, организовать проведение курсов по повышению уровня знаний по отраслевой тематике и основным национальным отраслевым стандартам;

3. Создать оптимальные условия для повышения научных знаний сотрудников, оказывая всестороннюю поддержку

высококвалифицированных специалистов для их дальнейшего повышения квалификации;

4. Разработать государственную стратегию для динамичного развития государственной библиографии Таджикистана;

5. Организовать и проводить социологические исследования, которые помо-

гут определить дальнейшую стратегию научной работы учреждения и поможет устранить некоторые недостатки в научно-исследовательской деятельности НАМОСНК – ДКТ;

6. Повысить заработную плату работникам учреждения.

Литература

1. Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 1 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 1]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб Қ. Б. Бӯриев; муҳаррир М. Алиев. – Душанбе: Кайҳон, 2018. – 208 с.

2. Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 2 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 2]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб Қ. Б. Бӯризода; муҳаррир: М. Алиев, О. Титова. – Душанбе: Кайҳон, 2019. – 320 с.

3. Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 3 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 3]: маҷмуаи мақолаҳо /

мураттиб Қ. Б. Бӯризода; муҳаррир: М. Алиев, О. Титова. – Душанбе: Кайҳон, 2020. – 316 с.

4. Абдуллоев, С., Фуломшоев, С. Махзани маърифат [Сокровищница мудрости]. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 78 с.

5. Закон Республики Таджикистан «Об обязательном экземпляре» (ст. 856) // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. – 2011. – № 12.

6. Абдурахимзода, К. Б. Научные исследования библиотечной деятельности. Книга III: сборник статей / К. Б. Абдурахимзода; автор предисловия О. В. Титова; редактор Ш. Комилзода; М-во культуры РТ, НИИКИ. – Душанбе: Аржанг, 2020. – 480 с.

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДОМА КНИГИ ТАДЖИКИСТАНА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В статье освещена научно-исследовательская деятельность государственного учреждения «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана» (далее НАМОСНК – ДКТ) в контексте реализации научных проектов. Отмечается, что реализация проектов позволила не только улучшить в целом деятельность всех отделов НАМОСНК – ДКТ, но и дала возможность внедрить инновационные процессы в работу сотрудников.

По мнению автора, важнейший этап в инновационной деятельности сотрудников начался с процесса компьютеризации, в процессе которой были созданы необходимые материально-технические предпосылки для модернизации и оснащения рабочих мест сотрудников

компьютерной техникой и программным обеспечением.

Освещая практическую деятельность НАМОСНК – ДКТ на современном этапе, автор отмечает, что она направлена на обеспечение наибольшей полноты поступления обязательных экземпляров, оперативности и достоверности библиографических сведений национальной библиографии, контроль за своевременным и высококачественным выполнением всеми издателями требований Закона Республики Таджикистан «Об обязательном экземпляре».

По мнению автора, в последние годы активировалась научная деятельность сотрудников НАМОСНК – ДКТ, проводился анализ вопросов, связанных с библиографической и справочно-информационной деятельностью.

Автор также акцентирует внимание на принятом Постановлении Правительства Республики Таджикистан от 2-го июля 2005 года под №239, в соответствии с которым Государственная Книжная палата Республики Таджикистан была переименована в государственное учреждение «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана», став в нашей республике представителем Международного Агентства ISBN.

В заключение исследования автор подчёркивает перспективы расширения международных связей, способствующих развитию книгоиздания, книгораспространения и полиграфии между государствами-участниками СНГ.

Ключевые слова: Дом книги Таджикистана, Летопись печати Республики Таджикистан, библиографические указатели, библиографическая деятельность, научно-исследовательская деятельность, инновация, независимость.

ФАЪОЛИЯТИ ИЛМӢ-ТАДҚИКОТИИ ХОНАИ КИТОБИ ТОЧИКИСТОН ДАР МАРҲАЛАИ ҲОЗИРА

Дар мақола фаъолияти илмии Муассисаи давлатии «Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон» (минбаъд АМСБРСК – ХКТ) дар заминаи татбиқи лоиҳаҳои илмӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Қайд карда мешавад, ки татбиқи лоиҳаҳо на танҳо имкон дод, ки фаъолияти ҳамаи шубаҳои АМСБРСК – ХКТ беҳтар карда шавад, балки равандҳои навоарона дар қори қорамандон қорӣ карда шаванд.

Ба андешаи муаллиф марҳалаи муҳимтарини фаъолияти инноватсионии қорамандон аз раванди компютерикунонӣ оғоз гардида, дар қараёни он барои навосӣ ва муҷаҳҳаз гардонидани қойҳои қорӣ қорамандон бо технологияҳои компютерӣ ва нармафзор заминаҳои зарурии моддию техникӣ фароҳам оварда шуданд.

Муаллиф фаъолияти амалии АМСБРСК – ХКТ-ро дар марҳилаи ҳозира таҳлил намуда, қайд мекунад, ки он ба таъмини пуррагии бештари нусхаҳои ҳатмӣ, самаранокӣ ва эътимоднокии маълумоти библиографии библиографияи миллий, назорат аз болои ҳамаи нашриётҳо қихати саривақт ва босифат иҷро шудани талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нусхаҳои ҳатмӣ» равона карда шудааст.

Ба андешаи муаллиф солҳои охир фаъолияти илмии қорамандони АМСБРСК – ХКТ фаъол гардида, таҳлили масъалаҳои марбут ба фаъолияти библиографӣ ва маълумотӣ-иттилоотӣ ба роҳ монда шудааст.

Муаллиф инчунин ба Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 июли соли 2005 таҳти № 239 таваҷҷуҳ зоҳир кардааст, ки тибқи он Палатаи давлатии китоби Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Муассисаи давлатии «Агентии миллии байналмилалӣ Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб - Хонаи китоби Тоҷикистон» номгузорӣ шуда, дар ҷумҳурии мо ба ҳайси намояндаи Агентии байналмилалӣ ISBN пазируфта шудааст.

Муаллиф дар қамъбасти тадқиқот дурнамои густариши робитаҳои байналмилалӣ, ки дар рушди китобчопкунӣ, паҳнкунии китоб ва полиграфия байни кишварҳои узви ИДМ мусоидат менамояд, таъкид кардааст.

Қалидвожаҳо: Хонаи китоби Тоҷикистон, Солномаи матбуоти Ҷумҳурии Тоҷикистон, нишондихандаи библиографӣ, фаъолияти библиографӣ, фаъолияти илмӣ-тадқиқотӣ, навоарӣ, истиқлолият.

SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITIES OF THE HOUSE OF BOOK OF TAJIKISTAN AT A MODERN STAGE

The article highlights the research activities of the state institution "National Agency of the International Organization of Standard Book Numbering – the House of Books of Tajikistan" (hereinafter NAIOSBN – HBT) in the context of the implementation of scientific projects. It is noted that the implementation of the projects allowed not only to improve the overall activities of all NAIOSBN – HBT departments, but also made it possible to introduce innovative processes into the work of employees.

According to the author, the most important stage in the innovation activity of employees began with the process of computerization, during which the necessary material and technical prerequisites were created for the modernization and equipping of employees' workplaces with computer equipment and software.

Highlighting the practical activities of NAIOSBN – HBT at the present stage, the author notes that it is aimed at ensuring the greatest completeness of the receipt of mandatory copies, the efficiency and reliability of bibliographic information of the national bibliography, monitoring the timely and high-quality fulfillment by all publishers of the

requirements of the Law of the Republic of Tajikistan "On mandatory copies".

According to the author, in recent years, the scientific activity of NAMOSNK – DKT employees has been activated, the analysis of issues related to bibliographic and reference information activities has been carried out.

The author also focuses on the adopted Resolution of the Government of the Republic of Tajikistan dated July 2, 2005 under No. 239, according to which the State Book Chamber of the Republic of Tajikistan was renamed into the state institution "National Agency of the International Organization of Standard Book Numbering - the House of Books of Tajikistan", becoming a representative of the International ISBN Agency in our republic.

In conclusion, the author emphasizes the prospects for expanding international relations that contribute to the development of book publishing, book publishing and printing between the CIS member states.

Keywords: House of Books of Tajikistan, Chronicle of the Press of the Republic of Tajikistan, bibliographic indexes, bibliographic activity, research activity, innovation, independence

Маълумот дар бораи муаллиф: Титова Оксана, сардори шуъбаи Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон. Суроға: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Н. Қарабоев, 17 (ошёнаи 3). Тел.: (+992) 900-00-27-12.

Сведения об авторе: Титова Оксана, начальник отдела Национального агентства международной организации стандартной нумерации книг – Дом книги Таджикистана. Адрес: 734018, Республика

Таджикистан, г. Душанбе, улица Н. Карабаева, 17 (3 этаж). Тел. : (+992) 900-00-27-12.

Information about the author:

Oksana Titova, Head of the Department of the National Agency for the International Organization for Standard Book Numbering - House of Books of Tajikistan. Address: 734018, Republic of Tajikistan, Dushanbe, N. Karabaeva street, 17 (3rd floor). Tel.: (+992) 900-00-27-12.

СУХАНШИНОСӢ

ТДУ 809.155.0
ТКБ 81.2точ

ПАЗИРИШИ ВОЖАҲОИ ОМАДА ДАР ЗАБОНИ ТОЧИКӢ

Эшонқулов Э.

Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллии Тоҷикистон»

Яке аз масъалаҳои мубрами забони тоҷикӣ, ки бо вучуди гирифтани мақоми давлатӣ ва ба истиклол расидани он ҳануз ҳам мавриди бозбинӣ қарор нагирифтааст, масъалаи имлои калимаҳои иқтибосӣ ё худ тарзи иқтибос аз забонҳои русию урупой мебошад.

Истилоҳи «калимаҳои иқтибосӣ» дар матнҳои забоншиносӣ ба гунаи «калимаҳои дахил», «калимаҳои қарзӣ» ва «вомвожаҳо» низ омадааст. Аммо қарзӣ гуфтан чандон саҳеҳ наменамояд. Қарз ба муддате ё ба муҳлате гирифта мешавад ва бояд дар поёни муддат баргардонда шавад. «Дахил», яъне дохилшуда ҳам, агар чи матлабро дуруст ифода мекунад, аммо бофти он, яъне бо иштиқоқи арабӣ сохтани калима, барои муосирон аллакай фаромӯшшуда ва бегона аст, кам қасон мефаҳманд, ки «дахил» дохилшуда ё худ воридшуда аст. Истилоҳи «калимаҳои дахил» аз ҳамзабононамон омадааст ва солҳои охир дар онҳо низ бо бофти арабӣ сохтани калимаю ибора хеле кам гардида ва пайваста коҳиш меёбад. Зеро забони муосири форсӣ зери таъсири забонҳои урупой, ки имрӯзиён бо он забонҳо мехонанду меандешанд ва ҳамарӯза асарҳои илмию бадеӣ ва умуман иттиолоотро тарҷума мекунанд, рушд мекунад [3, с.78]. Ҳамчунин, табиати он забонҳо, ки бо тоҷикию форсӣ аз як таборанд, созгор буда, калимасозӣ бештар ба тарзи онҳо, яъне бо пасванду пешванд сурат мегирад ва кам-кам аз равиши арабӣ дур мешавад. Ин раванд дар забони тоҷикӣ таърихи беш аз садсола дорад. Зимнан, аз ҷиҳати морфологӣ наздик шудани забонҳо низ як навъ иқтибос гирифтани аст.

Истилоҳи «иқтибосӣ» ҳам, ки арабию тоҷикӣ, яъне бо пасванди «й» аз «иқтибос»-и арабӣ сохта шудааст, на ба

ҳамаи аҳли забон равшан аст. Бино бар ин, беҳтар аст ба ҷои онҳо истилоҳи «калимаҳои омада» ё «вожаҳои омада» ба қор гирифта шавад. Зеро ин калимаҳо бо шайъи худ ё бо мафҳуми худ, бе хосту дархости мо, омадаанд. Ва шояд барои ҳамеша ё, монанди ҳар гуна калмаи худӣ, то замони аз қор афтодан мемонанд. Ҳамчунин, калмаи «омада» ба маънии ғайрибӯмӣ қорбурд дорад ва ба ҳама фаҳмост. Дар ин мақола минбаъд ба ҷои «калимаҳои дахил», «калимаҳои иқтибосӣ» ва «калимаҳои қарзӣ» истилоҳи «калимаҳои омада» ё «вожаҳои омада» истифода хоҳад шуд.

Калимаҳои омада дар ҳамаи забонҳои дунё дар ҳар даври замон вучуд доштаанд. Забони тоҷикӣ ҳамчун забони бостонӣ таърихи мудҳишро дар бархурд бо вожаҳои омада паси сар қардааст. Дар густураи фароҳи худ басо омадахоро ҷо дода, ки аксаран таҳмиливу маҷбурӣ будааст. Калимаҳои арабӣ тӯли чандин сада, чунон ки калимаҳои русӣ ва, ба истилоҳ, интернатсионалӣ дар садаи бист, бо поймол қардани тамоми қонуну қоидаҳои фонетикӣю морфологӣ вориди забони тоҷикӣ шудаанд. Ҳар чанд ки дар забони навишторӣ ин гуна калимаҳо ба шакли аслии худ ворид шудаанд, аммо дар забони зинда, яъне гуфторӣ, дар доираи тавоноии забони тоҷикӣ талаффуз мешаванд, монанди муаллим – *ма:лим*, *шӯба* – *шӯба*, *маъсум* – *ма:сум*, *мосум*, *масъуд* – *ма:суд*, *одеяло* – *адиёл*, *газета* – *газит*, *мотоцикл* – *матасикил*, *адрес* – *адирис* ва ғайра. Ва воридоти овой ё худ фонетикӣ, монанди **айн**, **итқӣ**, **изғӣ**, **зод**, **зол**, **сод**, **со**, **х** (ҳалқӣ), **ш**, **ҷ**, **ы** аз рӯи қоғаз берун наомаданд, ба истиснои **қ**, ки ҳануз ҳам дар калимаҳои *тақдир*, *мақсад*, *вақт*,

тақсир ва монанди инҳо ба ғ ва ҳ табдил мешавад: *тағдир, маҳсад, ваҳт, таҳсир...*

Имрӯз омадани калимаҳои бегона ба ҳамаи забонҳои дунё бо воридоти колоҳои наву мафҳумҳои тоза ва умуман раванди ҷаҳонишавӣ ба маротиб афзудааст, монанди сели ахбор ва муҳочирати мардум. Ҳамаи забонҳои тавоноии дунё вожаҳои омадаро дар асоси қонунҳои дарунии худ мепазиранд, аз ҷиҳати фонетикӣ, морфологӣ ва семантикӣ тағйир медиҳанду худӣ мекунанд, чунон ки муҳочирон бо ҳамранги ҷамоат шудан, яъне қабул кардани забон, лаҳҷа, фарҳанг ва шишту хези бумиён таҳҷой мешаванд.

Дар забони мо пайваста ва бо суръати беш аз пеш омадани вожаҳои русию урупой таърихи тақрибан садупанҷоҳсола дошта, асосан пас аз тасаруфи Осиеӣ Марказӣ аз тарафи Россия ва дар натиҷа густариш ёфтани муносибатҳои сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ марбут буда, тарзи пазириши он вожаҳо низ дар марҳилаҳои гуногуни сиёсӣ муҳталиф будааст. Дар оғоз вожаҳои омадаи русию урупой мувофиқи қонуниятҳои забони тоҷикӣ пазируфта шудаанд. Мутаассифона, баъд аз табдили алифбо ин раванд тағйир меёбад ва калимаҳо чунон ки дар забони русӣ навишта мешаванд, айнан пазируфта мешаванд, ҳол он ки дар русӣ шакли талаффуз аз шакли навишт фарқ мекунад, масалан, *октябрь* - [*акт'áбр'*] [7].

Чунон ки маълум аст, аввалин кӯшишҳо барои истиқлолияти давлатӣ аз масъалаи забон шурӯъ шуд. То имрӯз ду маротиба қонун дар бораи забони давлатӣ қабул гардид, чандин бор қоидаҳои имло тағйир ёфт, коргузорӣ дар тамоми соҳаҳои муассасаҳо ба забони давлатӣ гузаронда шуд, забони илм ва соҳаҳои муҳталиф ташаккул ёфта истодааст, аммо ҳанӯз ҳам масъалаи тарзи пазириши вожаҳои омада мавриди пажӯҳишу ислоҳ қарор нагирифтааст.

Дар ин росто, омӯхтани таҷрибаи забони русӣ ҳамчун яке аз забонҳои пурнуфузи ҷаҳонӣ, ки амалан робитаҳои илмӣ олимони ҷумҳурии мо бо ҷаҳон аз тариқи он шакл гирифтааст ва он миёнҷии

забони илмӣ мову доираҳои илмӣ урупой ба ҳисоб меравад, судманд хоҳад буд. Аз ин рӯ, салоҳ аст, дар оғоз ин раванд дар забони русӣ иҷмолан мурур шавад.

Дар забони русӣ калимаҳои омада ҳангоми пазириш аз ҷои фонетикӣ, морфологӣ ва семантикӣ гузашта, мувофиқи гуворо мешаванд. Масалан, садонҳои дутоӣ ё дифтонгҳои **еи** ва **аи** бештар ба шакли **ав** ва **эв** ворид шудаанд: *эвкалипт* (юнонии *eukalyptos*), *автомобиль* (немисии *Automobil*) [3, с.35] ва монанди инҳо.

Тағйироти морфологӣ вожаҳои омада дар забони русӣ бештар дар поёнаҳо (окончание) ва пасвандҳо зоҳир мегардад. Масалан, *декорация* (аз фаронсавии *décoration*), *феерия* (аз фаронсавии *féerie*), *гармонический* (аз юнонии *harmonikos*), *генерация* (аз латинии *generatio*), *маршировать* (аз немисии *marschieren*) ва монанди инҳо [3, с.35].

Ҳамчунин аз пасвандҳои омада, ки аллақай ҳазм шудаанд, низ истифода мешавад.

Дар тағйироти семантикӣ калимаҳо аз маънии аслии худ дур мераванд, чунон ки ин руҳдод дар забони тоҷикӣ дар баъзе калимаҳои арабӣ мушоҳида мешавад.

Дар забони русӣ ҳамчунин баъзе калимаҳои омада, ки ба қонуниятҳои дарунии забон созгоранд, ба шакли аслии худ ворид шудаанд, монанди *генезис* (юнонии *genesis*), *дуэль* (фаронсавии *duel*), *дюны* (немисии *Düne*), *пальма* (латинии *palma*) ва монанди инҳо [7].

Дар забони адабӣ аз тарафи Нақибхон Туграл, Тошхӯча Асирӣ, Садриддин Айнӣ ва дигарон, инчунин дар забони гуфтугӯи калимаҳои урупой бар асоси талаффуз ва вазни ҳиҷоҳои онҳо иқтибос шудаанд [6, с.71-81]. Масалан, Туграл дар мисраи «*Губирнотир ба ман гуфто, ки лушинки харушинки*» [4, с.507] калимаҳои **губернатор** ва **хорошенький**ро ба шакли *губирнотир* ва *харушинки* даровардааст. Чунон ки мебинем, дар калимаи *губирнотир* садонҳои **е**-и ҳиҷоӣ дуввум ва **о**-и ҳиҷоӣ охир ба садонҳои кӯтоҳи **и** ва дар

калимаи харушинки **о**-и ҳиҷои аввал ба **а** табдил ёфтаанд, зеро дар талаффузи асли вожа ин садонокҳо кӯтоҳанд ва дар забони русӣ дарозию кӯтоҳии садонок вобаста аст ба зада ва ҳиҷоҳои пешу паси ҳиҷои заданок, яъне садонок дароз талаффуз мешавад, ки зада болои он афтад, ё ин ҳиҷои заданокро чӣ гуна ҳиҷоҳо ихота кардаанд. Зимнан, мо як садонок «е ё э» дорем, ки дароз аст ва «е»-и русию урупой хангоми ихфо, яъне кӯтоҳ будан, ба «и»-и кӯтоҳ баробар аст, дар овониғории имрӯзаи форсӣ ҳам он «и»-и кӯтохро ифода мекунад. Дар ҳиҷои сеюми калимаи аввали **губернатор** садонок кӯтоҳи **а** ба садонок дарози **о** табдил ёфтааст. Овониғории ин калима дар забони русӣ ба тариқи зайл омадааст: [губ'ирн'атар]. Ҳамчунин **й**-и калимаи **хорошенький** ба хотири ин ки пасванд ва илҳокист, ҳазф шудааст [6, с.71-81].

Ин тарзи иқтибос ё худ пазириш то табдили алифбо, яъне охири солҳои 20 ва аввали солҳои 30-юми садаи бист, ягона тарзи ворид шудани калимаҳои русию урупой будааст. Масалан: *транскрипсия* – *тиронсикрипс*, *пролетар* – *пурулитор*, *комитет* – *кумита*, *аппарат* – *опорот*, *Семёнов* – *Симиёнуф*, *Симиёнуф*, *Хошимов* – *Хошимуф*, *фонетика* – *фунитико*, *Европа* – *Овруро*, *Америка* – *Амрико*, *ноябрь* – *нуёбир*, *сентябрь* – *синтобир* [1, 4-7-8-9-14] ва монанди инҳо.

Ҳамин тарзи пазириш дар забони гуфторӣ низ роиҷ будааст. Масалан, калимаи *адиёл* ҳам, ки ба забони гуфтугӯӣ дохил шуда, пурра ҳазм шудааст, бо ҳамин равиш ворид гардидааст: шакли навиштории ин калимаи русӣ **одеяло** буда, талаффузаш [ад'ий'ала] аст, ки хангоми пазириш зада **а**-и ётбарсари **я**-ро дар забони тоҷикӣ ба **ё** табдил додааст. Ин қоида дар забони гуфтугӯӣ ҳамеша ҳоким буда, садҳо калимаҳои русиву урупой бо ҳамин қоида ба забони гуфтугӯӣ дохил гардида, тоҷикӣ шудаанд, аз ҷумла *телефон* – [т'ил'иф'он] – *тиелефон*, *дизел* – [д'из'ил'] – *дизил*, *бензин* – [б'ин'з'ин] – *бинзин*, *молоко* – [малак'о] *малако*, *шоколад* – [шокал'ат] *шакалот*, *чемодан* –

[чимадан] – *чамадон*, *Андреев* – [ан'др'эй'иф] – *Андрейиф* ё *Андрюиф*, *Сидоров* – [с'идораф] – *Сидоруф*, *Комаров* – [камар'оф] – *Камароф* ва монанди инҳо.

Дар баъзе калимаҳо, монанди **Барануф**, чун зада дар **а**-и ҳиҷои дуввум меафтад ва он ҳиҷои охири калима ба ҳисоб мераваду ҳиҷои сеюм **-уф** ба бандак дар забони тоҷикӣ баробар аст, яъне зада на ба бандак, балки ба ҳиҷои охири худи калима афтада, **а** кашида мешавад, ҳочат ба **о** талаффуз шудани **а** наменонад: *Бара:нуф*.

Дар пазириши бигӯем, мардумӣ тағйироти морфологӣ ҳам, ки дар мисоли забони русӣ зикр шуд, ба кор рафта аст. Пасвандҳо ва поёнаҳои вожаҳо ҳазф шуда, танҳо асоси вожа пазируфта шудааст. Масалан, аз ҳамон вожаи **одеяло** – [адий'ала] поёнаи **-а** ҳазф гардида, танҳо асоси калима гирифта шудааст – *адиёл*. Ҳамчунин калимаҳои *газета* – *газит*, *Ворошилов* – *Варашил* (номи макон), *Москва* – *Маскоб*, *Германия* – *Гирмон*, ва монанди инҳо. Дар калимаҳои *бригада* ва *бригадир* (сардори бригада) низ поёнаҳо ҳазф гардида, харду калима ба шакли *биргад* даромадаанд, мисол, «Мо дар *биргади* I кор мекунем... Хокироюф *биргади* мо интиҳоб шуд». Ин тарзи пазириш яке аз шартҳои муҳимми худӣ шудани калимаҳои омада мебошад. Зеро дар ин сурат калимаи омада, ки асоси вожа аст, бо морфемаҳои тоҷикӣ калимаҳои нав сохта, бо калимаҳои таркиби луғавӣ ҳамоҳанг ва зоё мегардад.

Дар пазириши мардумӣ рухдоди дигари забонӣ – табдили овозҳо, аз ҷумла табдил ёфтани ҳамсадоҳои **с** ба **з**, **ч** ба **ш**, **т** ба **д** ва монанди инҳо, низ ба мушоҳида мерасанд. Масалан, *колхоз* – *калхос*, *ручка* – *рушка*, *почта* – *пошта*. Ҳамчунин садонок **о**-и ҳиҷои аввал, ки заданок, яъне дароз аст, ба **ӯ** табдил ёфта, *почта* ба шакли *пӯшида* даромада ва аз он калимаи *пӯшидабардор* низ сохта шудааст. Зимнан, ин калима ба забони русӣ аз немисии *Postamt* – *почтамт*, аз **Post** – «почта» ва пасванди **Amt** – «хидматрасонӣ, идора» омада, ба қонуниятҳои забони русӣ мутобиқ шудааст. Дар Эрон аз фаронсавии *poste*

поёнаи а ҳазф гардида, ба шакли *пуст* ворид гардидааст.

Аммо баъд аз табдили алифбо дар забони навиштории меъёр калимаҳои омада бо пасвандҳову поёнаҳои русӣ пазируфта шудаанд. Масалан, *система*. Ин калимаро дар Эрон бе пасванд ба шакли *систим* пазируфтаанд. Ҳамчунин калимаи физика-ро низ аз фаронсавӣ, ки ба шакли *physique* навишта ва *fizig* талаффузмешавад, ба шакли *физик* қабул кардаанд. Ин гуна калимаҳо дар забони русӣ низ на ҳамеша бо поёнаи а меоянд. Аксаран дар бофти ибораву ҷумла поёна дар падежҳо тағйир ёфта, ба шакли *систем*, *системно*, *систему*, *физико*, *физику*, *физический* ва ғайра мебароянд. Ин тарзи пазириш, яъне қабул кардани танҳо реша имкон медиҳад, ки аз он калимаҳои нав сохта шаванд, яъне калимаи омада зоё гардад.

Дар пазириши баъзе калимаҳо хангоми мувофиқи қоидаҳои фонетикӣ талаффуз кардани вожаҳо таҳрифҳою галатҳо низ ба назар мерасанд. Масалан, калимаи **трактор**, ки овониғориаш дар забони русӣ [*трáктор*] аст, ба забони гуфторӣ ба шакли *тирактор* ва ба забони навишторӣ ва ҳатто адабӣ бе тағйир ба ҳамон шакли *трактор* ворид гардидааст, агар чи **а**-и ҳичои аввал, ки заданок аст, бояд **о**, яъне дароз талаффуз гардад ва **о**-и фишурдаи ҳичои охир **а** хонда шавад, то ҳичо вазни худро нигоҳ дошта, зерсохти вожаро ба тоҷикӣ дуруст мунтақил кунад. Ин калимаро ҳамзабонони мо дар Эрон Афғонистон ба аслаш наздиктар ва тибқи қоидаҳои дохилии забон, яъне дар ҳичои аввал паси ҳам намомадани ду ҳамсадо ва нигоҳ доштани вазни ҳичоҳои асл ба шакли *тироктур* пазируфтаанд. Мавриди таъкид аст, ки аломати дарозии ҳичо, агар дар баъзе забонҳо, масалан русӣ, заданокӣ бошад, дар забони мо мавҷудияти садонокҳои дароз, яъне **о**, **ӣ** ва **ӯ** дар ҳичо мебошад.

Баъзе вожаҳо хангоми пазириш ба қолаби вожасозии тоҷикӣ даромадаанд, аммо чун ҳичобандӣ аз нав сурат гирифта аст, зерсохти вожаҳо вайрон шудаанд, ҳол

он ки имкони наздиктар ба шакли асли пазируфтани мавҷуд будааст. Масалан, **адрес** – *адирис*. Ин вожаро дар Эрон ба шакли *одрис* пазируфтаанд, ки ҳам мақдори ҳичо ва ҳам вазни аслии ҳичоҳо хифз шудааст.

Дар вожаи **роман** низ ҳамин ҳолатро мушоҳида мекунанем. Зерсохти **роман** - [**рама́н**] дар азбони русӣ иборат аст аз ҳамсадо + садоноки беада + ҳамсадо + садоноки заданок, яъне садоноки дароз + ҳасадо: **р+о+м+а+н**. Бино бар чунин зерсохт, ин вожа бояд чун дар забони русӣ *раман*, ё чунон ки дар забони мо то табдили алифбо бино бар забони аслаш талаффуз мешуд, *румон* бошад. Аз ҳамин ҷост, ки дар Эрон ҳам онро ба шакли *румон* пазируфтаанд.

Имрӯз дар забони тоҷикии меъёр ҳеч гоҳ дар аввали ҳичо ду ҳамсадо пайиҳам намеояд. Бинобар ин, дар аввали ҳичоҳои калимаҳои русию урупой, ки ду ҳамсадо канори ҳам меоянд, хангоми пазириш як садоноки кӯтоҳ дар аввали ҳичо ё дар байни ҳамсадоҳои ҳампахлу гузошта мешавад, монанди *истакон*, *тироктур*, *Истолин* ва ғайра. Аммо дар поёни ҳичоҳои охири калима, монанди *корд* ва *даст* ҳамсадоҳои пайиҳам дорем ва дар пазириши вожаҳои омада низ метавонем аз он қолаб қор гирем, монанди *уктубр*, *филм*, *истондорд* ва ғайра.

Аксаран ҳичоҳои охири калимаҳои омада ё шакли қисман тарҷумашудаи онҳоро, монанди *география* ва *ҷуғрофия*, ки зада болои садонокиа (**я**) меафтад, бе зада ва ҳичои пеш аз онро заданок талаффуз мекунанд, ки бар хилофи қонунияти забони тоҷикӣ, зеро ин калима ҳамчун калимаи яклухт, бе пасванду бандак фарз шуда ва қабул гадидааст. Шояд барои пешгирӣ аз чунин галат бошад, дар Эрон садоноки **а** (**я**)-ро, ки дар натиҷаи зада дароз шудааст, ба **о** табдил додаанд, монанди *ҷуғрофиё*, *Испониё* ва монанди инҳо. Ин шеваи пазириш дар мо низ то табдили алифбо қорбурд дошта аст. Калимаҳои *фонетика*, *сентябрь*, *ноябр* ва монанди инҳо ба шакли *фунитико*, *нуёбир*, *синтобир* [5] дар

пазириши мардум ба шакли *синта:бир*, *синта:бр*, *нуя:бир* ва *ноя:бир* даромадаанд. Чун дар забони тоҷикӣ **а**-и дароз ё кашида вучуд надорад ва ин **а**-и кашида бештар дар калимаҳои омадаи арабӣ ва урупой ва ҳамчунин дар калимаҳои тоҷикӣ барои чуброни ҳамсадоҳои айн, ҳамза ва ҳ-и ҳазфшуда дида мешаванд, табдили он дар калимаҳои омада ба **о** ягона роҳи дуруст менамояд.

Ҳамин тавр, баъд аз табдили алифбо ва корбасти имлои нав калимаҳои, ба истилоҳ, русию интернатсионалӣ, чунон ки дар забони русӣ навишта мешаванд, ҳамон гуна ба тоҷикӣ нигошта шуда ва, албатта, ҳамон гуна хонда шудаанд, ки хилофи қонуният ё худ табиати забони тоҷикӣ аст. Ва ин сабаби дар муддати қариб сад сол ханӯз ҳам бегонаву ногуворо мондани онҳо мебошад.

Кумитаи истилоҳот, ки охири солҳои ҳаштодуми садаи гузашта ташкил ёфта буд, калимаи **бюджет**-ро ба шакли **бучет** пешниҳод кард, аммо роиҷ нагардид, зеро қоидаи мазкур риоя нашудааст, яъне ҳиҷоӣ аввал – **бюд**-ро (шакли фаронсавӣ ин калимаи нормаднии бостон **budget**), ки дароз аст, ба ҳиҷоӣ кӯтоҳи **бу** табдил додаанд ва ҳиҷоӣ охир – **жет** ба шакли **чет** омадааст. Бояд гуфт, ки дар забони фаронсавӣ **т**-и охир дар талаффуз ҳазф шуда, **буджа** ё **бюджа** хонда мешавад. Ин калима ханӯз дар авои садаи ХХ ба забони гуфторӣ ба шакли **буччат** дохил шуда буд, ки ҳам қонунияти вазни ҳиҷо риоя гардидааст ва ҳам якуним ҳиҷоӣ **чет** ба як ҳиҷо табдил ёфта, осонии талаффуз таъмин гардидааст. Ва дар Эрон ба шакли фаронсавиаш **будча** ворид гардидааст, ки ҳам шакли аслии калима таҳриф нашудааст ва ҳам тағйироти овой тибқи қонунияти дохилии забон сурат гирифтааст. Вақте ки ҳиҷоӣ охири калима кӯтоҳ аст, яъне аз ҳамсадо ва садоноки кӯтоҳ иборат аст, зада болои садоноки кӯтоҳ афтида, онро ба садоноки миёна ва ҳатто то андозае дароз, табдил медиҳад. Дар шакли **будча** ҳамин ҳолат рух дода, ҳам вазни аслии ҳиҷоро нигоҳ доштааст ва ҳам талаффузи онро осон гардондааст.

Ҳамин тавр, хангоми пазириш шакли садоӣ ё худ савтии калимаҳо ба назар гирифта мешавад, на навишторӣ. Ва забон аслан забони гуфторист, забони навишторӣ инъикоси он аст, ба мисли таҷаллии офтоб дар сатҳи об.

Хулоса, **шарти аввали** мутобиқати вожаҳои омада бояд вазни ҳиҷо, дарозию кӯтоҳии садонокҳо хангоми талаффуз, ташдид, яъне ҷойгоҳи овозҳо дар зерсохту рӯсохти вожа бошад, на шакли навиштории онҳо.

Дуввум, рухдодҳои фонетикӣ, монанди табдили овозҳо, ба хотири осонии талаффуз дар калимаҳои омада низ метавонанд ҷорӣ бошанд.

Сеюм, сохти морфологии вожаҳо. Пазириши вожаҳои омада бояд дар қолаби калимасозии забони тоҷикӣ сурат гирад ва асоси калимаҳо бе пасванду пешванд ва монанди инҳо пазируфта шаванд. Дар ин шакл калимаҳои омада метавонанд дар калимасозӣ корбаст гардида, худӣ шаванд.

Чорум, вожаҳои омада ба забони тоҷикӣ ҳоло ҳам аз роҳи забони русӣ ворид мешаванд. Ин тарзи ҳаракати вожаҳо дар забонҳои дунё маъмул аст, яъне пазириш ҳамеша бо ду роҳ, ҳам мустакиман аз забони асл ва ҳам аз тариқи забони миёнҷӣ сурат мегирад. Масалан, дар Эрон вожаҳои урупойро нахуст аз тариқи забони арабӣ, баъд аз тариқи фаронсавӣ мепазирuftанд ва акнун аз забони англисӣ. Аз тариқи забони русӣ гирифтани мо ҳам бадӣ надорад, махсусан аз ин ҷиҳат ки робитаҳои илмӣ мо бо забони русӣ пешинаи нисбатан тӯлонӣ дошта, ханӯз ҳам мустакиму мустаҳкам аст, ба шарте ки мутобиқи қонуниятҳои забон сурат гирад. Бо вучуди ин, баъзан вожаҳои дучор меоянд, ки дар забони асл бо қонуниятҳои фонетикӣ морфологии забони мо мувофиқтаранд, нисбат ба он ки аввал ба забони русӣ омада, ба он мутобиқ шуда бошанд. Масалан, калимаи Урупо дар англисӣ *Augore* аст. Чунон ки дар боло зикр шуд, фонемаи ҷуфти **au** дар забони русӣ ба шакли **ав** даромада – Аврупо шудааст, аммо дар Эрон онро ба

шакли у пазируфта, Урупо гуфтаанд, ки талаффузаш барои мо хеле сабуктар аст. Дар забони тоҷикӣ пеш аз табдили алифбо ба шакли Оврупо [1, с.11] мушоҳида мешавад, ки шояд кӯшидаанд шакли дифтонгиашро нигоҳ доранд. Ин руҳдод дар таърихи забони тоҷикӣ собиқа дорад. Масалан, дар калимаи хвоҳар дар натиҷаи таҳаввулоти забон дифтонг аз байн рафта, ба шакли хуар ё хухар ва хоҳар даромадааст.

Ҳамин тавр, дар баробари пазириш аз тариқи забони русӣ мурочаа ба забони асли калима ва ё истифода аз таҷрибаи забонҳои дигар ҳам дар гузинуши шакли мувофиқтар судманд хоҳад буд. Масалан, дар калимаи юнонии *аэропорт*, ки ба забони русӣ аз роҳи забони фаронсавӣ

аэропорт омадааст, ду садонок паҳлуи ҳам қарор гирифтаанд, ки дар талаффуз вазнинӣ мекунад. Ба замми ин, садоноки э дар ин ҷо фишурда, яъне кӯтоҳ аст. Ин калима дар забони англисӣ *airport* аст, ки тақрибан баробар аст бо *аэропорт* ё боз ҳам сабуктар, *аэропорт*. Зимнан, ба у-и кӯтоҳ сабуктар аз **а** менамояд, Шояд аз ҳамин ҷост, ки аксаран ҳангоми табдили овозҳои беадаи русию урпой у бештар истифода мешавад, нисбат ба **а**.

Албатта, вожаҳои омада метавонанд бе тағйир ворид гарданд, чунон ки баъзан дар забони русӣ ҳам мушоҳида мешавад, ба шарте ки сохти он вожаҳо ба қоидаву қонуниятҳои забони тоҷикӣ созгор оянд.

Адабиёт

1. Алифбои нави тоҷикӣ. – Самарқанд: Нашриёти кумитаи алифбои нави тоҷикӣ, 1928. – 25 с. (ба хатти арабиасос).

2. Анварӣ, Х. Фарҳанги рӯзи «Сухан». – Техрон: Интишороти «Сухан», 1389. – 1376 с. (ба хатти арабиасос).

3. Валгина, Н. С., Розенталь, Д. Э., Фомина, М. И. Современный русский язык: учебник / под редакцией Н. С. Валгиной. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Логос, 2002. – 528 с. – [Манобеи электронӣ]. – Речаи дасрасӣ: <https://www.studmed.ru> valgina-ns-rozentel-de-fomina-mi-sovremennyyu...

4. Ошӯрӣ, Д. Бозандешии забони форсӣ. – Техрон: Нашри марказ, 1394. – 175 с.

5. Туғрал, Н. Куллийёт. – Хучанд: Хуросон – Медиа, 2015. – 710 с.

6. Эшонкулов, Э. Вазни ҳичо – ҳастии забони тоҷикӣ // Суханшиносӣ. – 1919. – № 3. – С. 71-81.

7. Russian-phonetic-transcription-converter. [Манобеи электронӣ] – Речаи дасрасӣ: <https://easypronunciation.com>.

8. Транскрипция, произношение и перевод английских слов. [Манобеи электронӣ] – Речаи дасрасӣ: <https://myefe.ru/anglijskaya-transkriptsiya.html>.

9. Перевод-в-контексте [Манобеи электронӣ]. <https://en.kartaslov.ru/>.

ПАЗИРИШИ ВОЖАҲОИ ОМАДА ДАР ЗАБОНИ ТОҶИКӢ

Дар мақола масъалаи имлои калимаҳои иқтибосӣ, тарзи пазириши онҳо дар забони тоҷикӣ матраҳ гардидааст. Муаллиф раванди таърихии пазириши вожаҳои арабию русӣ ва урупой дар забони адабӣ ва гуфтугӯиро мавриди таҳлил қарор дода, онро дар асоси қоидаҳои фонетикӣю морфологӣю забони тоҷикӣ баррасӣ менамояд. Ҳамчунин дар мақола тарзҳои пазириш дар забони русӣ

ва тарҷибаи ҳамзабонии эронӣ дар ин маврид муқоиса гардидааст.

Муаллиф ворид гардидани вожаҳои омадаро яке аз роҳҳои ганӣ гардидани таркиби луғавӣю забон медонад, онро амри табиӣ ва хусусан дар замони ҷаҳонишавӣ, ки ҳамгироии иқтисодиву технологияҳои муосир ҳиҷоби фосилаҳоро аз миён бардоштааст, зарурӣ медонад ва барои тибқи қоидаҳои дарунии забони

точикӣ пазируфтани онҳо пешниҳодҳои мушаххас ироа мекорад.

Калидвожаҳо: вожаҳои омада, калимаҳои иқтибосӣ, пазириш, забони гуф-

торӣ, тағйири фонетикӣ, шакли навишторӣ, алифбо, ҳиҷо, зада, садонок, талаффуз.

ПРИНЯТИЕ ЗАИМСТВОВАННЫХ СЛОВ В ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматривается проблема правописания заимствованных слов и способ их заимствования. Автор основываясь на фонетических и морфологических правилах таджикского языка, анализирует исторический процесс заимствования арабских, русских и интернациональных слов в таджикском литературном и устном языке. Так же, в статье используются методы заимствования в русском языке и опыт работы персидских лингвистов.

Автор рассматривает заимствование новых слов как один из способов обогащения лексического фонда языка, считает

естественным и необходимым особенно в эпоху глобализации, когда экономическая интеграция и современные технологии устранили барьеры, и вносит конкретные предложения о заимствовании новых слов соответственно с правилами таджикского языка.

Ключевые слова: заимствованные слова, цитируемые слова, заимствование, разговорный язык, фонетическое изменение, письменная форма, алфавит, слог, ударение, гласные, произношение.

ADOPTION OF BORROWED WORDS IN TAJIK LANGUAGE

The article deals with the problem of spelling of borrowed words and the method of borrowing them. The author, based on the phonetic and morphological rules of the Tajik language, analyzes the historical process of borrowing Arabic, Russian and international words in the Tajik literary and oral language. Also, the article uses the methods of borrowing in Russian and the experience of Persian linguists.

The author considers the borrowing of new words as one of the ways to enrich the

lexical structure of the language, considers it natural and necessary, especially in the era of globalization, when economic integration and modern technologies have removed barriers, and makes specific proposals for borrowing new words in accordance with the rules of the Tajik language.

Keywords: came words, borrowed words, borrowing, spoken language, phonetic change, writing, alphabet, syllable, stress, vowels, pronunciation.

Маълумот дар бораи муаллиф: Эшонкулов Эшонкул – самутахассиси Китобхонаи миллии Тоҷикистон. Тел. (+992) 934 615 160; E-mail адрес: Askikho@mail.ru

Сведения об авторе: Эшонкулов Эшонкул – главный специалист Национальной библиотеки Таджикистана. Тел.

(+992) 934 615 160; E-mail адрес: Askikho@mail.ru

Information about the author: Eshonkulov Eshonkul - Chief Specialist of the National Library of Tajikistan. Tel. (+992) 934 615 160; E-mail address: Askikho@mail.ru.

ФАРҶАНГШИНОСӢ

УДК 37:32

ББК 72.00+66.3 (2точик)

**НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ НАУЧНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПОДГОТОВКИ
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ ДЛЯ ЭТОЙ ОБЛАСТИ
ДУХОВНОЙ ЖИЗНИ**

Латифзода Д. Н.

Национальная консерватория Таджикистана им. Т. Сатторова

В последние годы в Таджикистане уделяется огромное внимание такой новой области культуры как социально-культурная деятельность. В условиях приобретения государственной независимости эта сфера получила новый импульс для развития ей научных основ и практик организации информационной деятельности, стимулирования социально-культурного творчества, организации рационального свободного времени и досуга населения, в частности молодежи. Это связано с всепроникающим характером культуры, которая породила столь же широкую, многообразную и общественно значимую деятельность по её освоению, сохранению, распространению и дальнейшему развитию, которую интегрирует понятие «социально-культурная деятельность». Ключевым понятием в ней являются культурные ценности, которые являются источником и результатом этой деятельности. Это и постоянный объект для их изучения, сохранения, производства, освоения, использование, и как следствие, разработки и реализации множества адекватных образовательных, информационных, рекреативных, творчески развивающих, реабилитационных и других программ» [4, с.66].

В последние годы расширяются субъекты её деятельности, которыми являются государственные и общественные институты и организации, отдельные лица и социальные общности, объединения, негосударственные структуры, проявляющие активность в различных сферах духовной жизни.

По определению ведущих специалистов и ученых области теории и методики

социально-культурной деятельности первое направление этой активности связано с созданием ценностей культуры, осуществляемое как профессиональными специалистами (писателями, художниками, композиторами, актерами, музыкантами, архитекторами, дизайнерами и т.д), так и любителями художественного и прикладного творчества.

Второе направление – выразилось в деятельности музейных работников, реставраторов, специалистов библиотечного и архивного дела и иных форм сохранения ценностей материальной и духовной культуры.

Третье, – ориентировано на распространение ценностей культуры, - вызвало к жизни лекторов, представителей информационно-коммуникационной деятельности, экскурсоводов, работников средств массовой коммуникации и различных форм культурно-просветительной деятельности.

Четвертое, – объединило людей, посвятивших себя решению сложнейшей задачи руководства процессом основания подрастающими поколениями и других групп населения достижений мировой и отечественной культуры:

- педагогических работников, дошкольных, средних, специальных и высших учебных заведений;

- специальных педагогов, специалистов дополнительного образования, обеспечивающих приобщение личности к культуре в открытой социальной среде.

Пятое направление, представленное менеджерами социально-культурной сферы, приняло на себя организационно-посредни-

ческие и административно-управленческие функции стимулирования познавательно-образовательной, художественно-творческой, развлекательно-игровой, спортивно-оздоровительной и иных видов активности в области культуры.

В нынешних условиях эти направления расцарапаются за счет организации центров культуры и досуга, народных промыслов, организации народного творчества на дому различными видами и жанрами творческой деятельности, участием в различных международных и республиканских смотрах, конкурсах, развитием активности другими видами общественной деятельности. Создаются дома ремесел, народные семейные ансамбли, различные художественные коллективы при организациях, учреждениях, ведомствах, министерствах и комитетах по делам молодежи, женщин, спорта и другие типы и формы социально-культурной деятельности.

Перечисленные выше аспекты социально-культурной деятельности далеко не исчерпывают все ее многообразие и совершенно естественно, что эта форма духовной жизни вызывает интерес философии, социологии, психологии, экономики, теории управления и ряда других наук. Однако, интегральное решение проблемы роли и места социально-культурной деятельности в жизни человека и общества оказалось возможным осуществить лишь в настоящее время, в условиях приобретения суверенитета и свободного развития личности,

Благодаря завершению многовекового процесса становления единой науки о культуре – культурологии, которая призвана обеспечить комплексное осмысления закономерностей и происхождения, развития и функционирования современной культуры, раскрытия структуры и специфики духовного производства, разносторонний анализ национальных и общечеловеческих ценностей. Эта дисциплина как одно из базовых изучается в вузах, средних профессиональных учебных заведениях, которая помогает в будущем активное участие в социально-культурных мероприятиях региона, а главное, настоятельной потребностью конструктивно использовать созидательный

потенциал культуры для решения возникших на грани XXI века кардинальных социально-культурных проблем.

В рамках этой научной дисциплины сегодня развивается прикладная культурология, призванная раскрыть социальные технологии приобщения человека к достижениям мировой и отечественной культуры.

Прикладная культурология исходит из необходимости раскрытия механизма формирования в каждом человеке повседневной, практической культуры, которая обеспечивает регуляцию социального бытия, утверждает культуру труда, познания, быта, досуга, социально-культурного творчества, делового и неформального общения.

Нам представляется, что развитие прикладной культурологии и социально-культурной деятельности должна опираться на национально-этнические традиции, развития национальных форм просвещения, социально-культурного творчества, разнообразных видов и форм досугового времяпрепровождения, новых типов учреждений культуры и форм художественного обслуживания, учета специфики сельских условий, (где клубные учреждения являются, по сути единственными центрами культуры и досуга), создании на селе присущие им формы досуга, использования традиционных форм свободного времяпрепровождения и т.д.

Полиэтнический состав проживающих в республике населения требует учитывать этнические особенности, моно- и полиэтническую культуру населения, удовлетворения их духовных потребностей и интересов.

С конца XX века в этнологической науке, этнопедагогике и этнокультурологии возрастает интерес к процессу «этнизации», этнокультурным и этнопедагогическим. В связи с этим приходится констатировать, что активность таких сообществ как этнос и нация не только не снижается, но, наоборот, идет повышение их потенции и влияния. Кроме того, в современных обществах политика идентичности одерживает верх над практикуемой ранее солидарностью. Невозможно объяснение активизации этнических групп и национальных образований только с конструктивистских или инстру-

менталистских позиций и поэтому необходимо направить усилие ученых на исследование этих процессов, ибо противоречий в межэтнических отношениях, от решения конфликтов в этой сфере зависит стабильность и устойчивое развитие каждого общества.

Параллельно процессу этнизации со второй половины XX века начинаются взаимосвязанные процессы глобализации и модернизации, которые набирают силу к концу второго тысячелетия. Глобализация является многоплановым и внутренне противоречивым явлением современной эпохи, которое пронизывает все сферы человеческой деятельности. Эти процессы ведут к унификации культуры, образа жизни и менталитета народов планеты, особенно малых народов.

Следовательно, в ответ на эти процессы набирают мощь усилия народов на сохранение своей этнической идентичности и национальной уникальности. В связи с этим встает проблема сохранения и развития этнических культур, определение и удовлетворение этнических потребностей и национальных интересов. Создание условий для каждой социальной и этнической группы возможностей для удовлетворения в сохранении их языков, этнических традиций, праздников и обрядов. Немало важно в регионах, где проживают этнически меньшинства создание и функционирования кружков по изучению языка, народных художественных коллективов, сохранение традиций, праздников и обрядов, приобщении их к национальной культуре региона проживания и т.д.

По мнению ряда этнологов, исторически всего прочнее этническое окружение индивида. В этнической среде личность обретает чувство устойчивости, защищенности, а национализм возвращает человеку чувство своей значимости.

Другие тенденции связаны с этнизацией различных сфер жизни, миграционным процессами в современном мире, возвращением к народным истокам, национально-культурным традициям. Усилились процессы создания национально-своеобразных структур, национально-образовательных и культурных учреждений. Активизиро-

вали свою работу национально-культурные центры в различных регионах стран.

Тенденции в обществе связаны также и с возрождением религии, возрастанием её роли в общественной и культурной жизни. Особое внимание начало уделяться вопросам исторического самосознания народов.

Особенно следует выделить тенденцию, связанную с самобытностью уникальностью и неповторимостью каждого этноса, которая делает их всех равноценными. Вместе с тем, отдельные культуры не существуют изолированно друг от друга, они взаимодействуют между собой. Как показывают исследования этнологов, этнокультурная замкнутость и ограниченность ведут к оскудению культуры любого народа, ее застою и однообразию. Культура каждого народа впитывает культурные ценности других народов и творчески их перерабатывает. Поэтому, как справедливо отмечают ученые этнологи А.П.Садохин и Т.Г. Грушевицкая, «в культуре любого этноса имеют место две тенденции. Первая из них заключается в том, что она открыта для культур других народов, обогащается их ценностями, традициями и идеалами. Вторая тенденция состоит в том, что как бы ни были открыты культуры разных народов друг для друга и как бы они не проникали друг в друга, они при этом не растворяются, не утрачивают свою уникальность». [8, с.124].

В этой связи, усиливающая роль воспитания на этнопедагогических традициях позволила уделять внимание к истокам обучения, воспитания, культуры, национальных традиций и т.д.

Вместе с тем, начали изучаться роль поликультурности и многонациональности и моноэтничности в социально-культурной деятельности.

В культурологии и этнопедагогике активно исследуются вопросы этнокультурного образования, культурно-досуговой деятельности, традиционной культуры, социально-культурных институтов воспитания. Огромное внимание уделяется народному художественному творчеству, промыслам. Создаются Дома ремесел, семейные ансамбли. Создаются профессиональные коллективы на основе традиционной культуры. Распространяется народное певческое

творчество и игра на музыкальных инструментах. Все эти тенденции и процессы не могут не влиять на подготовку высококвалифицированных специалистов в Таджикистане, в частности для социально-культурной сферы.

Противоречие современного мира усилило вопросы гармонизации межэтнических отношений и формировании этнокультур. Ибо возникают национальные трения на почве недооценки языка, культур, традиций в многонациональных регионах. Большие возможности в минимизировании этих проблем имеет социально-культурная деятельность. Учитывая характерные особенности народа, призвана обеспечить широкие функции этнокультурного просвещения по возрождению менталитета нации, её консолидации, которая будет подкрепляться системой мероприятий по вовлечению в социально-культурное творчество, организацию межэтнического общения, традиционных и универсальных форм духовно насыщенного досуга, способствующих взаимопроникновению и взаимообогащению национальных и общечеловеческих ценностей. Так, например, важным моментом в межкультурном общении между представителями разных культур является способность понимать и говорить на языках партнёров. Выступая перед студентами страны, Лидер нации, Президент Таджикистана Эмомали Рахмон всегда отмечает необходимость овладения молодёжью овладения иностранными языками (русским как языка межнационального общения в стране и английским) и компьютерными технологиями, а также точными науками. В этом отношении наша молодёжь имеет ряд преимуществ, например, по сравнению с молодёжью Узбекистана и Казахстана где алфавит уже перевели с кириллицы на латинский шрифт. Следовательно, целесообразно предпринять меры по укреплению статуса таджикского языка как государственного, а русского языка как языка межнационального общения.

По справедливому высказыванию руководителя Центра исследования межнациональных отношений Института социологии Российской Академии наук «единая нация это не подавление народов и языков».

Специалист социально-культурной деятельности специфическими средствами и методами распространяет общенациональные и общечеловеческие ценности, направленные на духовнонравственное обогащение личности, приобретение определенной системы знаний, получение необходимой информации, способствует приобщению населения к ценностям отечественной и мировой культуры. СКД имеет возможность содействовать выравниванию уровня этнокультурной компетентности, развитию общенационального сознания путем дифференцированного подхода к каждой социальнотематической группе, обогащению национальных традиций новым содержанием на общечеловеческой основе, преодолевает региональнокастовые отношения и местничество в сознании и поведении, в особенности среди молодёжи.

Будущий работник социально-культурной сферы имеет специфические возможности для удовлетворения потребности в межрегиональном и межнациональном общении, общественной оценке и самоутверждении. Важную роль в этом отношении могут оказать объединения по интересам, клубы по интересам различной направленности, национально-культурные объединения, коллективы художественного творчества, объединения народных промыслов. Здесь же необходимо отметить массовые праздники различных народов, в которых возрождаются исконно народные игры, веселье, обрядность. Национальный праздник превращается в форму проявления национальной идентичности народа, средством передачи традиций от поколения к поколению.

Этническая особенность социально-культурной деятельности проявляется также в том, что сеть образовательных и культурно-досуговых центров (клубов, библиотек, парков, музеев и др.) формируется с учетом этнического состава населения региона, специфического типа групп в границах территории. Так, в Таджикистане наряду с универсальными учреждениями культуры и досуга созданы национальные типы культурно-досуговых учреждений. Распространены парки культуры и отдых, олейи, библиотеки, созданы Дворцы и дома

культуры, музеи, мечети как социально-культурные учреждения. Особенно следует отметить тенденцию возрастания парков культуры и отдыха не только в столице республики, но и других городах и районах страны. Они являются общедоступными не зависимости от пола, возраста, национальной и этнической принадлежности. Парки культуры и отдыха представляют молодёжи и взрослому населению возможность отдохнуть, удовлетворить потребность в общении, развлечении, приобщении к ценностям культуры, вовлечь своих детей в игровые виды деятельности. и т. д.

Функционирующие национальные культурные центры (НКЦ) являются своеобразными учреждениями и организациями, формирующими национальное самоопределение, которое сопровождается неизбежной дифференциацией социально-культурных процессов, тщательным учетом этнических особенностей. В НКЦ в содержании этнокультурной деятельности происходит актуализация национальных форм традиционной культуры и общечеловеческих ценностей.

Для представителей национальных меньшинств, при национально-культурных объединениях открываются школы, где по желанию детей, взрослых изучаются родной язык и родная литература, история народа, его культура. Для молодёжи, мигрирующей в Россию, организованы курсы по изучению русского языка. Русский центр культуры информации в г. Душанбе предоставляет огромные возможности для изучения вопросов права, русского языка, литературы, искусства россиян, что позволяет обучающимися лучше изучить историю, культуру, российскую культурную среду и т. д.

В отличие от институтов образования (школ, лицеев, гимназий, колледжей, вузов и др.), где ценности этнической культуры формируются в соответствии с четко предписанными нормами, правилами, а также поддаются регламентации – вплоть до конкретного типа и ритма движения, социально-культурная и досуговая деятельность носит нерегламентированный, игровой или полу игровой характер. Эта деятельность обеспечивает более полное удовлетворение разнообразных индивидуальных

досуговых интересов, запросов и предпочтений людей различных возрастов и профессий, что позволяет стимулировать процессы гармонизации межэтнических отношений.

Особенности социально-культурной деятельности связаны как с содержанием, так и с формами организации культурно-просветительного воздействия на различные этносы, формирование общенациональных и общечеловеческих ценностей.

Специфический характер социально-культурной деятельности и ее предназначение для формирования этнокультуры и общенациональных ценностей в отличие от выполнения учебно-трудовых и гражданских обязанностей проявляется в том, что она строится на добровольных началах. Полная добровольность социально-культурной деятельности позволяет ей выступать наиболее действенным способом урегулирования собственного сознания, чувства и поведения, действий и поступков. Формирование общенациональных чувств и убеждений, построенных на строгом соблюдении добровольности, даёт возможность молодёжи самореализоваться, раскрыть творческие потенциалы, сочетающие национальные и общечеловеческие основы, не проявившиеся в сфере учебно-трудовой и общественно-политической деятельности. Значение этой черты, т.е. добровольности, проявляется не только добровольным участием в защите национальных и общечеловеческих интересов, но и выражает все возрастающую тенденцию к самопрограммированию молодёжью содержание своей социально-культурной деятельности, основанной на приоритете общечеловеческих ценностей.

Основой формирования межэтнических отношений средствами социально-культурной деятельности осуществляемого в условиях свободного времени, является характер деятельности и сама структура социально-культурной деятельности, в которой воплощено единство общенациональных и общечеловеческих интересов. Задача социально-культурной деятельности – проникновение в сферу духовных интересов и путём активного влияния арсеналов средств и методов деятельности углубление и обогащение этих интересов в гибком

сочетании их этнокультурного содержания и многообразия национальных форм.

Доказательством этого является то, что культура таджикского народа явилась источником духовного развития многих других наций и народностей. Государственная независимость, обеспечение мира и национального согласия создали широкие возможности для взаимного обогащения культур регионов страны и мировой культуры. Этот тезис опровергает предположение о том, что культурное наследие одной нации может принадлежать только самой нации.

Государственная независимость и гармонизация межэтнических отношений расширила использования воспитательных возможностей учреждений культуры другими государственными учреждениями, общественностью, молодёжными структурами и организациями, комитетами молодёжи и женщин, и вообще гражданским обществом.

Достижение мира и национального согласия, которые были в первую очередь, заслугой самого таджикского народа и Лидера нации, Президента РТ способствовали укреплению таджикской нации, развитию народного творчества масс, её культуры. Особенно в 2018 году, который был объявлен Лидером нации, Президентом страны Э. Рахмоном Годом развития туризма и народного творчества, в корне изменилось содержание работы учреждений культуры. Они начали более широко развивать художественное народное творчество, в особенности народные промыслы, организовывать выставки, фестивали, смотры. Широко начала пропагандироваться национальная одежда, проводятся Дни ремесел всех регионов страны. Проводятся «Дни арбуза», фестиваль «Лучший плов вар», фестивали смотры цветов, путём организации выставок народных умельцев и художественного творчества предоставляется ценности таджикской культуры среди гостей из зарубежных стран. Создаются дополнительные, новые места работы,

Лучшие образцы народного творчества и народных ремёсел посредством республиканского конкурса «Таджикистан – моя дорогая Родина» проводимый под патронажем Президента РТ Э. Рахмона

позволили обеспечить массовое вовлечение молодёжи в социально-культурное творчество, развитие их активности в области искусства.

Таким образом, каждый здравый член нашего общества должен высоко ценить достижения независимости, мир, национальное единство, оберегать их как святыни, и никогда не забывать, что устои нашего государства, государственная политика, а также теория, методика и организация социально-культурной деятельности видит свои главные задачи в познании повседневного функционирования культуры как компонента общей социальной, регуляции наряду с политикой, экономикой и социальным управлением.

Прикладная культурология как область культурологии решает задачи реализации культурной политики, посредством использования механизмов приобщения населения к ценностям национальной и общечеловеческой культуры, развития социально-культурного творчества и рациональной организации досуга и весь арсенал, и социально-культурные институты для всестороннего развития личности. Она призвана раскрывать механизм реализации нравственно-эстетического потенциала культуры, вовлекать людей в различные формы социально-культурного творчества. Следовательно, эта область должна обладать профессиональными специалистами высокого уровня, которые должны, готовится в средних профессиональных и высших учебных заведениях республики и в передовых зарубежных странах.

На наш взгляд ученые и практики забыли о другом важном направлении научного обеспечения практики социально-культурной деятельности, которая связана с исследованием и использованием достижений клубоведения, парковедения, музееведения и библиотекведения в деятельности культурно-досуговых учреждений. Более 80-лет функционирования этих теорий прикладных наук показывает результаты их исследований дали мощный толчок для развития теории и практики социально-культурной деятельности. Например, мы можем опираться на достижения клубоведения и теории советс-

кого клуба. Ибо в условиях приобретения независимости клубное строительство в республике развевается на новом качественном уроне.

В городах и районах возводятся новые дома и дворцы культуры, скверы, амфитеатры, аллеи, спортивные площадки с современным оборудованием, местом для занятий художественной самодеятельностью, концертных выступлений, организации творческих коллективов на национальных традициях и т.д. При открытии некоторых дворцов культуры принимает участие лично Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон.

По определению Н. К. Крупской, одной из теоретиков клуба они превращаются в «коллектор (собирающий) рабочей самодеятельности», удовлетворяют потребности «в общественном домашнем очаге» [6, с. 8-12].

Определяя педагогические задачи клуба, Сухомлинский В. А. отмечает, «особенность клуба заключается в его воспитывающем характере, «самодеятельность только тогда обретает воспитывающую силу, когда одухотворена мудростью педагогического замысла».

Уместно вспомнить высказывание видного ученого В.Е.Триодина о том, что «можно построить прекрасное здание, выделить штатные единицы, а клуба не будет», потому, что клуб это люди».

Клуб удовлетворяет культурные нужды населения, развивает самодеятельности и управлению ею.

«Клубные учреждения для того и создаются, чтобы на его базе действовали клубные объединения» (В.Е.Триодин). Следовательно, клубное учреждение и клубные объединения не должны быть изолированы друг от друга.

В 2021 году нами была разработана и представлена на обсуждение Образовательная программа по направлению «Менеджмент социальной и культурной сферы», по которой в настоящее время организован учебный процесс по подготовки кадров сферы социально-культурной деятельности.

Актуальность и особенность образовательной программы «Менеджмент социальной и культурной сферы» обусловлена,

возрастанием роли культуры в духовном развитии общества; острой потребностью в осмыслении проблем, связанных с сохранением и развитием культурной деятельности, увеличением количества построенных домов и дворцов культуры в стране, объединяющие комплекс культурных услуг; растущим спросом мировой общественности к многовековой национальной культуре таджиков, к её непреходящим ценностям и потребности в высококвалифицированных специалистах – менеджеров социально-культурной деятельности. Интенсивный рост строительства учреждений культуры в республике, в том, числе, центров, домов и дворцов культуры нового типа по всей стране – от городских до сельских поселений, ориентированных на успех в условиях рыночных отношений; динамично развивающаяся инфраструктуры культуры, возрождение и всяческая поддержка народного творчества и промыслов ставят задачу подготовки кадров сферы управления и организации социально-культурной сферой, которая позволяет проецировать контуры будущего на основе исследуемых тенденций развития социально-культурной деятельности в Таджикистане, изменений в целевых приоритетах культурно-досуговой деятельности в стране, организационно-педагогических механизмов её обеспечения и. т. д.

Переход к новой образовательной программе даёт возможность преодолеть противоречие, связанное с тем, что достаточно широкое направление подготовки специалистов опирается на принятой общественным сознанием фундаментальными научными дисциплины, совокупный опыт республики и стран СНГ, зарубежных стран. Преимущество качественно новой системы культурологического образования проявляется в том, что в основе его – теория и история культуры, философия, социология, правовые основы культуры, культурология личности, семьи, труда, общественной жизни, быта, педагогики, досуга и многих других компонентов фундаментальной и прикладной культурологии. Опора на них помогает глубже осмыслить сущность и специфику духовной жизни, природу и функции культуры; раскрыть своеобразие и общечеловеческие основы нацио-

нальной культуры; сохранить и обогатить достижения народного творчества, внести эстетические начала в повседневную жизнедеятельность.

Эти и другие необходимые актуальные задачи в современной социально-культурной ситуации, их практическая реализация, послужили основанием для разработки образовательной программы «Менеджмент социальной и культурной сферы».

Подготовка специалистов в выше указанных направлениях могут быть востребованы не только в республике, но и иметь региональное значение для всех республик Центральной Азии. Следует также отметить подготовку специалистов для республики в области социально-культурного проектирования, являющейся общей для будущих специалистов в области, архивного, музейного, клубного, паркового, туризма, библиотечного и вообще культурно-досуговой деятельности, потребность в которых для стран дружества имеет принципиальное значение, и специалисты которых могут, обогатит прикладную культурологию и её практическую

сферу как в республиканском, региональном, так и в международном масштабе. Наряду с этими специальностями в ВУЗах культуры и колледжах, в силу сложившейся в них базы, в первую очередь, целесообразно обеспечить подготовку технологов социально-культурной деятельности, работников учреждений клубного типа, организаторов социально-культурной деятельности с детьми и подростками, педагогики любительского прикладного творчества других видов традиционного творчества и т. д.

Как специалисты широкого профиля выше указанные организаторы СКД призваны выявлять, удовлетворять и развивать социально-культурные интересы разных групп населения, разрабатывать целевые культурные программы и социальные технологии их осуществления, стимулировать инновационные движения в сфере культуры, управлять экономическими механизмами организации СКД, внедрять эффективные педагогические методики развития культурно-эстетического творчества.

Литература

1. Ариарский, М.А. Прикладная культурология. – СПб, 2001. – 288 с.
2. Концепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, №501 тасдиқ шудааст // Концепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: дастовардҳо ва масъалаҳои ҳалталаби татбиқи он. – Душанбе: Эҷод, 2007. – С. 4–37.
3. Дар бораи фарҳанг [Матн]: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон, 13 декабри соли 1997, №519 // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1997. – №23–24. – С.120–134.
4. Киселева, Т. Г., Красильников, Ю.Д. Социально-культурная деятельность: учебник. – М.: МГУКИ, 2004. – 539 с.
5. Образовательный стандарт по специальности 1-21-04-010201 «Менеджмент социальной и культурной сферы», квалификация – «Культуролог-менеджер» / составитель: доктор педагогических наук, профессор Латифзода Д.Н. – Душанбе, 2021. – 35 с.
6. Крупская, Н. К. Педагогические сочинения. – М., 1960. – Т. 8. – С.8-12.
7. Проблемы национального и интернационального в развитии культуры Советского востока: материалы всесоюзной конференции. – Душанбе: ТГИИ им. М.Турсунзаде, 1990. – 197 с.
8. Садохин, А. П., Грушевицкая, Т. Г. Этнология. – М., 2002. – 244 с.
9. Социально-культурная деятельность: типовая учебная программа по истории и теории СКД. – Душанбе, 2022. – 70 с. (на тадж. яз.).
10. Шукухи ваҳдат. – Душанбе: Ирфон, 2017. – 112 с.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ НАУЧНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПОДГОТОВКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ ДЛЯ ЭТОЙ ОБЛАСТИ ДУХОВНОЙ ЖИЗНИ

В статье раскрываются проблемы теории и методологии социально-культурной деятельности в условиях приобретения государственной независимости; применены различные виды трактовки социально-культурного анализа; используются различные теории прикладной культурологии, её составных частей (в особенности клубоведения) с целью изменения поля социально-культурного поиска в сторону новых проблем; анализируются приоритетные направления подготовки кадров на основе разработанной новой образовательной программы в условиях возрастания культурологического анализа социально-культурной деятельности; выявлены ключевые проблемы организации информационно-просветительской деятельности, культурно-творческого развития и организации досуга молодежи; обозначен контент реализации свобод-

ного времени личности на основе принципа единства национальных и общечеловеческих ценностей; в статье развиваются идеи относительно новых концепции этнокультуры, влияющих на вовлечение молодежи в культурно-досуговую сферу на основе национально-этнических традиций. Представлены основы концепции новой образовательной программы по менеджменту социальной и культурной сферы для Таджикистана и эффективные пути её реализации.

Ключевые слова: социально-культурная деятельность, социально-культурная сфера, научный дискурс прикладной культурологии; клуб как социально-культурный феномен; образовательная программа; прогноз и основные направления подготовки кадров в колледжах и в ВУЗ-ах культуры и искусств республики.

БАЪЗЕ МАСЪАЛАҶОИ ТАЪМИНИ ИЛМИИ ФАЪОЛИЯТИ ИҶТИМОӢ- ФАРҶАНГӢ ВА ОМОДАГИИ КАСБИИ МУТАХАССИСОН ДАР ИН СОҶАИ ҲАЁТИ МАЪНАВӢ

Дар мақолаи илмӣ мушкilotи назайвӣ ва методологии фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар шароити соҳибистиклолӣ инъикоси худро ёфтаанд; намудҳои мухталифи таҳлили иҷтимоӣ-фарҳангӣ мавриди истифода қарор дода шудаанд; инчунин, назарияҳои гуногуни фарҳангшиносии татбиқӣ, аз ҷумла ҷузъҳои таркибии он (бахусус клубшиносӣ) бо мақсади дигаргун сохтани ҷустуҷӯи самтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар баҳши мушкilotи нав истифода гардиданд; самтҳои афзалиятноки омодагии мутахассисон дар заминаи коркарди барномаи нави таҳсилотӣ дар шароити афзудани таҳлили фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ аз нигоҳи фарҳангшиносӣ баррасӣ шудаанд; мушкilotи калидии ташкили фаъолияти иттилоотӣ-маърифатӣ, рушди фарҳангӣ-эҷодӣ ва фароғати ҷавонон ошкор гардидаанд; муносибат ба мазмуни фаъолияти иҷтимоӣ-

фарҳангӣ ҷиҳати татбиқи вақти холии шахсият дар заминаи принсипи ягонагии арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ муайян шудааст; дар мақола ғояи асосӣ ҷиҳати инкишофи концепсияи нави фарҳанги этникӣ бобати ҷалби ҷавонон ба фаъолияти фарҳангии фароғатӣ дар заминаи анъанаҳои миллӣ-этникӣ тавсеа ёфтаанд; асосҳои концепсияи нави барномаи таҳсилотӣ оид ба менеджменти соҳаи иҷтимоӣ ва фарҳангӣ барои Тоҷикситон ва роҳҳои самараноки татбиқи он пешниҳод гардиданд.

Калидвожаҳо: фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ; муҳокимаи гуногунпаҳлӯи фарҳангшиносии татбиқӣ; клуб – ҷун хориқаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ; барномаи таҳсилотӣ; дурнамо ва самтҳои асосии омодагии мутахассисон дар коллеҷ ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбии фарҳанг ва санъати ҷумҳурӣ.

SOME ISSUES OF SCIENTIFIC SUPPORT OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES AND TRAINING OF PROFESSIONAL SPECIALISTS FOR THIS AREA OF SPIRITUAL LIFE

The article reveals the problems of the theory and methodology of socio-cultural activities in the conditions of acquiring state independence; applied various types of interpretation of socio-cultural analysis; various theories of applied cultural studies, its components (especially club studies) are used in order to change the field of socio-cultural search towards new problems; the priority directions of personnel training are analyzed on the basis of the developed new educational program in the conditions of increasing culturological analysis of socio-cultural activities; the key problems of organizing information and educational activities, cultural and creative development and organization of youth leisure were identified; the content of the realization of the free time of the individual is

indicated on the basis of the principle of unity of national and universal values; the article develops ideas regarding new concepts of ethnic culture that affect the involvement of young people in the cultural and leisure sphere based on national and ethnic traditions. The basics of the concept of a new educational program on the management of the social and cultural sphere for Tajikistan and effective ways of its implementation are presented.

Keywords: social and cultural activity, social and cultural sphere, scientific discourse of applied cultural studies; the club as a socio-cultural institution; educational program; forecast and main directions of personnel training in colleges and universities of culture and arts of the republic.

Маълумот дар бораи муаллиф: Латифзода Д. Н., доктори илмҳои педагогӣ, профессор, муовини ректори Консерваторияи миллии Тоҷикистон. Суроға: 734025. Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Хусейнзода 55. E mail: dilovar@mail.ru

Сведения об авторе: Латифзода Д. Н., доктор педагогических наук, профессор, заместитель ректора по научной работе

Национального консерватория Таджикистана. Адрес: 734025. Таджикистан, г. Душанбе, улица Хусейнзода 55. E mail: dilovar@mail.ru

Information about the author: Latifzoda D.N., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Rector for Scientific Work of the National Conservatory of Tajikistan. Address: 734025. Tajikistan, Dushanbe, Huseynzoda Str. 55. E-mail: dilovar@mail.ru

УДК 329.78:008
ББК 66.3+71

ВКЛАД ТВОРЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ТАДЖИКИСТАНА В РАЗВИТИИ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Набиев В.М.

Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова

В условиях государственной независимости Таджикистана особое внимание уделяется творческой молодежи. Основатель мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон во время выступления на встрече с одаренной молодежью республики 16 мая 1998 г. отметил: «В лице каждого из вас я вижу

сегодня будущих ученых и писателей, мастеров ремесел и искусств, политиков и обществоведов, коммерсантов и предпринимателей, министров и руководителей государства. Ведь каждый из нас в недалеком будущем, заняв свое место в обществе, возложит на свои плечи ответственность за судьбу нации, государства и

нашей государственности, придя на смену отцам и старшим братьям.

В действительности история человечества, ее развитие идут именно таким путем: каждое нынешнее поколение оставляет будущему поколению в наследство свои опыт и знания, а новые поколения, в свою очередь, принимая это наследие, развивают и совершенствуют его, обеспечивая тем самым прогресс различных сфер общества.

Если молодежь – это будущее нации, то талантливую и одаренную молодежь можно назвать гарантом ее чести и достоинства. Именно грамотная, талантливая молодежь, сохраняющая науку и культуру своей нации, может служить необходимым связующим звеном в цепочке знаний, передаваемых от поколения к поколению.

Талант, на мой взгляд, подобен родничку – если мы не откроем ему дорогу, он рано или поздно пересохнет. Точно также, подобно роднику, который утоляет жажду людей, всякий талант необходимо воспитывать, беречь и сохранять, создавать благоприятные условия для его дальнейшего развития» [15, с.290-291].

Жизнь подтвердила правоту и напутствие Главы государства таджиков. Возрастающая роль нравственности, духовного возрождения, взаимопроникновения культур и цивилизаций являются одним из главных задач культурной политики суверенного Таджикистана.

В связи с этим Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон подчеркнул: «Приятно сознавать, что и в нынешних условиях процесс взаимообогащения культур, имеющий вековую традицию, находит своё продолжение» [16, с.323].

Активным участником и носителем процесса взаимообогащения культур является творческая молодежь республики.

Творческие поездки театральных коллективов Таджикистана в страны дальнего и ближнего зарубежья, их участие в международных конференциях способствовали укреплению дружбы народов, повышению профессионального мастерства артистической молодежи. Достижения таджикских театров на

конкурсах в Центральной Азии, Исламской Республики Иран, Германии и многих других странах свидетельствуют о том, что национальный театр возрождается и развивается.

Спектакль молодого режиссёра Барзу Абдураззакова «Шабпарак хоб дид!» («Летучей мыши приснился сон»), поставленный на сцене театра имени Камола Худжанди, с большим успехом был принят зрителями. В 2000 году спектакль завоевал «Гран-При» на Международном конкурсе Центральной Азии в Бишкеке. Он также был показан на сценах театров Германии, где получил высокую оценку [11, с.284].

В рассматриваемый период больших успехов добился Государственный экспериментальный театр юного зрителя «Ахорун». Поставленный на сцене этого театра спектакль «Юсуфи гумгашта бозояд ба Канъон» («Иосиф потерянный вновь вернётся в Ханаан») был удостоен «Гран-При» первого Фестиваля ТЮЗов Средней Азии и Казахстане и «Гран-При» Регионального фестиваля – «Навруз-90» [12].

13-20 апреля 2001 г. в городе Санкт-Петербурге Международным Центром Балтики организован третий Фестиваль русских театров Содружества Независимых Государств «Встреча в России». В нем Русский драматический театр им. Вл. Маяковского представил спектакль «Закат» (по произведению И.Бабея, постановка Султана Усмонова). Молодые актёры Д.Мурзинов, М.Ярмолик, Ш.Рахматуллоев, Ф.Сабзалиев, Р.Бутаев успешно прошли серьёзный экзамен своих коллег.

В июле 1999 г. коллектив Республиканского театра кукол находился с гастролями в Италии, где принял участие в Международном фестивале кукольных театров с новой программой А.Аминова и З.Джаводова «Размышления о войне и мире».

В мае 2018 г. в городе Сочи Российской Федерации состоялся девятый Международный фестиваль независимых театров – «Молодежное небо». Таджикский государственный молодежный театр им. М.Вахидова на конкурс представил

спектакль «Актриса» казахского драматурга Карины Шадимовой. Актриса Зарина Бадалова была удостоена премии «Лучший исполнитель женской роли». Кроме того спектакль завоевал призы по номинациям «Лучшие оформления сцены», «Лучшие пластические решения сценических произведений» [19].

Театральных зрителей порадовала молодая труппа Канибадамского государственного театра им. Тухфы Фозиловой. Они на шестом международном фестивале «Северные встречи» в городе Нижневартовск Ханты-Мансийского автономного округа «на суть зрителей вынесли спектакль «Кори ишкамба» по мотивам повести С.Айни «Судьба ростовщика». Судейская группа из числа видных театроведов России и Германии по достоинству оценили выступления канибадамских молодых актеров и удостоили премией «За лучшее отражение традиции» кандидат искусствоведения Татьяна Тихонец с воодушевлением писала, что даже Центральная телевидения России обратила внимание на этот спектакль. Это трое актеров со своей народной комедией исполнивший на хорошем русском языке убедили всех [4].

С гордостью можно отметить, что в годы независимости успешно выступали молодые артисты оперы и балета. Так, выпускник Ленинградского хореографического училища, заслуженный артист Таджикистана Фаррух Рузиматов, являясь одним из ярчайших звезд мирового балета, работает в Мариинском театре Санкт-Петербурга. Он согласно договору в 1991 г. блестяще выступал на сцене Нью-Йоркского театра «Метрополитен Гарден». Выступлением звезды мирового балета Фарруха Рузиматова восхищались американцы, и он покорило своим искусством сердца поклонников балета. Тогдашний Президент США Джордж Буш и его супруга Барбара Буш в честь Фарруха организовали банкетное застолье в Белом Доме [11, с.285].

Талантливый оперный певец Рустам Дулоев оттачивал своё оперное искусство в знаменитом театре Ла-Скала Италии.

Целесообразно отметить, что по указанию и при поддержке Лидера нации Эмомали Рахмона молодые талантливые исполнители Шохрух Юнусов «Худжаста Мирзовали» проходили обучение в оперных учреждениях Италии.

Ученик Адхама Халикова Шохрух Юнусов на международном фестивале оперных певцов (город Сан-Рамео, 21-25 апреля 2014 г.) завоевал Диплом 1 степени. После шестимесячной стажировки в крупных оперных центрах Италии Худжастаи Мирзовали вернулась в Таджикистан.

Представители творческой молодежи Таджикистана успешно работали в музыкальных учреждениях ближнего и дальнего зарубежья. Воспитанник Таджикского государственного института искусств им. М.Турсунзаде и Академии музыки им. Гнесиных Шухрат Ашуров работал преподавателем в Московском государственном институте культуры и музыкального колледжа им. Альфреда Шнитке г. Москвы. Уместно отметить, что он является членом Союза композиторов Российской Федерации. Он сочинил музыкальные произведения для Орchestra русских народных инструментов (руководитель Борис Ворон), Орchestra народных инструментов им. Тер-Осипова, Симфонического орchestra (руководитель Вероника Дударова). Шухрат Ашуров возглавлял Союз композиторов Таджикистана.

Молодой композитор Алишер Латифзода работал в Узбекистане и в Казахской национальной консерватории им. Курмангазы. Является членом Национальной Ассоциации композиторов США, членом Союза композиторов России и Узбекистана.

В марте 2017 г. Фарангис Нуруллоходжаева известный в Таджикистане и Канаде композитор, внучка известного в Таджикистане композитора Зиёдулло Шахиди завоевала Золотую премию «Мировая музыка (Global music)» по результатам цикла концертов Международного симфонического орchestra. Её произведение «Вечность мгновения» известно в России,

Швеции, Швейцарии, США и других странах мира.

Артистическая молодежь республики в составе художественных коллективов «Зебо», «Чаманоро», «Лола», «Ганджина» и других творческих групп показали свое исполнительское мастерство на Днях культуры города Душанбе в Москве (март 1997 г.), Днях культуры Таджикистана в Узбекистане (апрель 1998 г.), Днях культуры Таджикистана в России (октябре 2005 г.), Дня Таджикистана в ЮНЕСКО (ноябрь 2005 г.).

Одарённая молодежь, продолжая опыт прошлых фестивалей песни и музыки, обогащали их более содержательными и богатыми произведениями. Еще в конце 80-х годов на музыкальном небоскрёбе появился Международный конкурс – Фестиваль эстрадных песен «Азия даусы» («Голос Азии»). И сегодня этот конкурс стал традиционным. В разные годы талантливые таджикские певцы Кароматулло Курбонов, Далер Назаров, Кимиё Джураева, Наргис Бандишоева и др., участвуя в этом фестивале, внесли достойный вклад в пропаганде национальной песни и музыки.

В 1999 г. на Фестивале эстрадных песен «Азия даусы» показали свое исполнительское мастерство представители 20 стран мира – США, Индонезии, Италии, Югославии, Китая, Ирландии др.

Представительный состав жюри, организаторы конкурса и многочисленные зрители были восхищены профессиональному мастерству, артистизму и блестящему выступлению таджикской певицы Дилором Курбоновой. По решению жюри молодая певица Дилором Курбонова была удостоена приза зрительской симпатии, специального приза оргкомитета «Азия даусы», призами мэра г. Алма-Аты и компанией радио и телевидения «МС» [13].

Взаимные связи творческой молодежи способствовали укреплению дружбы народов и взаимообогащению искусств различных наций. Разные продюсерские организации учредили концерты талантливых таджикских певцов в соседних республиках. Свидетельством этого яв-

ляется концерт дуэта Лайло и Дилором Курбоновой в г. Ташкенте.

В годы независимости расширились научные и творческие связи Таджикского государственного института культуры и искусства им. М.Турсунзаде с Московским государственным университетом культуры и искусства, Санкт-Петербургским университетом культуры и искусства, Хабаровским институтом искусства и культуры, Челябинской государственной академией культуры и искусства.

В марте 2003 г. согласно договоренности между руководством Таджикского государственного института искусств им. М.Турсунзаде и профессором кафедры языков Центральной Азии Берлинского университета Лутсом Ржехаком группа студентов Берлинского университета, проходя практику в Таджикском государственном институте искусств им. М.Турсунзаде, организовали ансамбль «Чилтан». Они, обогатив свой репертуар фольклорными песнями таджиков, успешно выступили на заключительном концерте, который демонстрировался на Таджикском телевидении [3, с.48].

Студенты института в мае 2003 г. совместно выступали с ансамблем «Шелковый путь» под руководством Йо-Йо-Ма.

На этот период активизировалось участие студентов и преподавателей Таджикской национальной консерватории в международных конкурсах. Они по различным проектам с концертами выступили во Франции, США, Афганистане, Швейцарии, Иране, Южной Корее, Китае, Катаре и других странах.

Студентка Ситора Давлатова выступила с научным докладом по проблеме суфийской музыки и заняла первое место. Ректор Новосибирской государственной консерватории им. Глинки, доктор искусствоведения Константин Михайлович Куреня дали высокую оценку исследованию Ситоры Давлатовой.

Хасанова Марджона во Львове участвовала в работе IV Международной академии музыки молодых под руководством Народного артиста СССР Юрия Башмета, студентка Фарзона Савдар-

шоева участвовала в международном мастер-классе профессоров мира. Они стали обладателями Сертификата Международной музыкальной академии Башмета [1].

По рекомендации Ученого совета Таджикской национальной консерватории передовые студенты для продолжения учебы были направлены в Уральскую и Новосибирскую консерватории, Челябинскую государственную академию культуры и искусства, музыкальную академию Лодза (Польша). В 2013 г. ожидалось возвращение выпускников Уральской государственной консерватории Сангинмурода Бобиева (флейта), Саломат Собировой (вокал) и Тегеранского университета Сатторова (уд).

По инициативе и поддержке Правительства Республики Таджикистан большая группа одаренной молодежи обучалась в Пермском хореографическом колледже. В мае 2011 г. учащиеся Пермского хореографического колледжа и Таджикского хореографического колледжа им. Малики Собировой успешно выступили на концерте, посвященном 20-летию первого Международного конкурса имени Народной артистки Советского Союза Малики Собировой. Уместно отметить, что почетным гостем концерта была первая обладательница Гран-При Международного конкурса имени Малики Собировой Народная артистка России, директор Пермского хореографического колледжа Л.Д.Шевченко [9].

Исторический опыт показывает, что подрастающее творческое поколение успешно продолжает эстафету старшего поколения. Особое место в их репертуаре занимают песни о дружбе народов, о Родине. Молодая певица Парвина Шукруллоева в Международном телевизионном конкурсе «Утренняя звезда» удостоилась звания «Принцесса Востока». В мае 2001 г. Парвина Шукруллоева вместе с Народным артистом Таджикистана Курбонали Рахмоновым, заслуженным артистом Таджикистана Акбаром Мирраджабовым, заслуженным деятелем искусств республики Наби Джалолвым участвовала в XIX Международном фестивале «Апрельская весна», который проходил в

столице Корейской Народно-Демократической Республики – г. Пхеньяне. Показывая высокое певческое мастерство, она стала обладателем Серебряного Кубка [7, с.98].

Получило широкое признание выступление молодых исполнителей танцевального искусства Таджикистана. Так, в 2000 г. душанбинка Наташа Иванова стала обладателем четырех призов III Международного фестиваля-конкурса «Надежда Европы-2000» в Сочи, в том числе главного приза «Будущее Европы-2000», а Э.Сатторова стала дипломантом VII Международного молодежного фестиваля танца Tanzolimp.

Талантливая и одаренная молодая танцовщица, учащаяся пятого класса лицея искусства им. Ахмада Бобокулова (отделение классическая хореография) Мижгона Хакимова выступила с танцевальными номерами на Декаде литературы и искусства Таджикистана в Узбекистане (1998 г.), в День независимости Туркменистана в Ашхабаде (1998 г.), в телекомпании «ТВ-6» (Москва), в Симпозиуме, посвященном 1100-летию Государства Саманидов в Санкт-Петербурге (апрель 1999 г.).

В январе 2001 г. в г. Сочи для участия в IV Международном фестивале-конкурсе творчества детей и подростков «Надежда Европы» собрались 1500 одаренных детей со всех концов Содружества Независимых Государств, а также США, Франции и других стран. Среди них была и сияющая звездочка таджикской сцены Мижгона Хакимова. Кстати, «Надежда Европы» - это крупный континентальный конкурс, организатором которого являлся «Король танца» Махмуд Эсамбаев.

Таджикские танцы «Ороста» и «Доира» в исполнении Мижгоны понравились членам жюри, зрителям и поклонникам искусства. Она блестяще исполнила эти танцы. Поэтому Мижгона наряду со званием Лауреата и Диплома I степени получила специальный приз – «Сохранение национальной традиции в хореографии» [14].

Одной из ярких страниц периода независимости является участие молодежи Таджикистана в Дельфийских играх.

Согласно преданиям греческого народа Дельфийские игры связаны с подвигом Аполлона, который получил имя Пифиетса после уничтожения дракона Пифона. В переводе слово «дельфи» означает «тайна». Аполлон является исторической личностью греков, который после победы над драконом Пифон обеспечил благоприятный расцвет Греции. В целях ознаменования этой победы он организовал музыкальный конкурс. С того дня Дельфийские игры как древнейшая традиция знаменита в мировой среде.

Организация и проведение Дельфийских игр начинается с 582 г. до н.э., и ее родиной считается Греция.

Дельфийские игры возродились в 2000 г. Эти мероприятия проводились в Москве среди представителей 27 государств мира. В настоящее время эти игры приобрели международный характер.

В 2004 г. Мижгона Хакимова участвовала в Дельфийских играх молодежи стран Содружества Независимых Государств, которые проходили в столице Молдавии в г. Кишинёв. На гала-концерте фестиваля присутствовал Президент Молдавии. Мижгона Хакимова выступала с танцевальными номерами «Ороста» и «Джавони». Она была удостоена Диплома первой степени и золотой медали.

С 20 по 26 октября 2008 г. в г. Минске Республики Беларусь проходил V Фестиваль Дельфийских игр среди 12 стран Содружества Независимых Государств. Учащийся Республиканской средней специальной музыкальной школы-интерната им. Миратулло Атоева Исмоил Саидов в номинации народных песен занял третье место и бронзовую медаль Дельфийских игр молодежи СНГ. Также ученик этой школы Сорбони Саиджалол и ученица гимназии «Душанбе», солистка детской группы ансамбля «Падида» Райхона Абдуллоева стали Дипломантами фестиваля [21].

С 18 по 23 апреля 2017 года в Свердловской области (г.Екатеринбург),

Российской Федерации проходили Шестнадцатые молодежные Дельфийские игры государств – участников Содружества Независимых Государств.

Шестнадцатые молодежные Дельфийские игры СНГ проводились в целях дальнейшего практического развития Дельфийского движения, как высшего форума искусства, содействия сохранению и развитию национальных культур, поощрения межкультурного диалога, укрепления связей между странами, развития сотрудничества молодежи, творческой интеллигенции и учебных заведений стран СНГ в гуманитарной сфере, совершенствования форм эстетического воспитания и художественного образования, содействия профессиональному росту молодых деятелей культуры, популяризации средствами искусства института семьи, содействия повышению роли семьи в жизни общества и сохранению семейных ценностей.

По данным Минкультуры РТ, Таджикистан на этом культурном форуме представляли 16 участников. В том числе, в номинациях фортепиано- Зарнисор Набиева и Рафоат Шоазимова, скрипка – Юнова Мирзоева, Олеся Мамадгаиева и Рафика Сангинова, изобразительное искусство – Барно Афзалшо и Томирис Кишварзода, академическое пение- Алиджон Гафоров, народное пение- Чоршанбе Аловатов, народные инструменты- Идибек Тошев, Анушервон Сангинов, Виктория Латипова и Азиза Мансурова.

С гордостью можно сказать, что талантливая таджикская молодежь своим блестящим мастерством представляют нашу солнечную республику на различных международных конкурсах. Так 31 августа 2008 г. при подведении итогов телевизионного конкурса «Пять звезд Интервидения», который проходил в г. Сочи Российской Федерации, молодая таджикская певица, 19-летняя Тахмина Ниёзова завоевала Гран-При конкурса. На конкурсе она исполнила три песни и набрала 216 голосов. Подведение итогов конкурса осуществлялось путем голосования через SMS. Согласно условиям

конкурса возраст участников был установлен от 16 до 30 лет. В нем имели право участвовать представители стран СНГ и Прибалтики. В конкурсе участвовали 11 певцов. Тахмина Ниёзова также стала обладателем приза «Дебют Интервидения» [20].

В Международном фестивале «Небо Содружества», организатором которого являлся Международный фонд культуры СНГ, молодежь из 12 стран исполняла знаменитые песни прошлых лет. Республику Таджикистан представляла молодая певица Мехрнигори Рустам. В качестве почетного гостя присутствовал Народный артист Советского Союза Джурабек Муродов. Свои впечатления о приятных моментах фестиваля таджикский драматург и журналист Джума Куддус описывает следующим образом: «Когда в репетиционном зале звучала фонограмма музыки популярной песни времени «Надежда», случайно в зал вошла автор музыки Народная артистка Советского Союза Александра Пахмутова. Её сердце обрадовалось, и она заинтересовалась исполнительницей песни. Ей сказали, что это представитель Таджикистана и показали Мехрнигори Рустам. Выдающийся композитор советского времени Александра Пахмутова, прослушав песню, была в восторге от сильного и прекрасного голоса таджикской певицы и проявила к ней ласку и любовь. Александре Пахмутовой понравились прекрасный голос, национальное платье и даже косички Мехрнигор. Поскольку качество фонограммы было недостаточно хорошим, Александра Пахмутова сама села за рояль и стала аккомпанировать. Организаторы фестиваля заявили, что Мехрнигор родилась под счастливой звездой. И конференсье объявила: «Песня «Надежда». Аккомпанирует автор музыки – Народная артистка Советского Союза Александра Пахмутова. Исполнитель песни – молодая певица из Таджикистана Мехрнигори Рустам».

Для молодой таджикской певицы, солистки ансамбля «Рухшона», постоянного участника культурных мероприятий республики Мехрнигори Рустам это

важнейшее событие стало еще одним серьёзным экзаменом в ее твердом шаге на пути музыки мирового уровня [9].

Молодые музыканты развивают международные связи. В январе 2002 г. в Австрии, Германии и Нидерландах был издан первый аудио-альбом группы «Авеста». Запись альбома производилась на известной немецкой студии звукозаписи «Double Moon Records». В 2009 г. группа «Шамс» совместно с английской группой «Magoon Town» выступила на престижных площадках Лондона, а известным таджикским эстрадным исполнителям Шабнами Сурайё, Бахром Гафури и Джонибеку Муродову в Манхеттен-Центре Нью-Йорка впервые были вручены премии Big Apple Music Awards. В 2011 Шабнами Сурайё и Джонибек Муродов второй раз стали обладателями этого престижного приза [6, с.591-592].

На состоявшемся в Москве 12 июня 2016 г. праздничном концерте Молодежного симфонического оркестра Содружества Независимых Государств, посвященном 25-летию Содружества Независимых Государств и Дню России выступили студенты Национальной консерватории Таджикистана – Сухроб Фозилов, Фуркат Остонаев и Сино Махмудов.

В программу праздничного концерта были включены произведения классической музыки в исполнении солистов московского театра «Новая опера», ведущих музыкантов России и стран СНГ и лауреатов Четвертого музыкального фестиваля молодежи из стран СНГ «Таланты Содружества» имени и памяти Фуата Мансурова, а также произведения композиторов России и стран СНГ.

Молодая таджикская певица Мехрона Гайбуллоева успешно выступила на телевизионном музыкальном конкурсе «Ты супер!» Российского телевидения НТВ.

В рамках Дней культуры Таджикистана в Японии молодые таджикские исполнители Мадина Акназарова, Фирдавс Хошимов, Сироджиддин Джураев с концертными номерами выступали в городах Токио и Скуба.

В декабре 2019 г. 21 летний студент Таджикского государственного института культуры и искусства им. Мирзо Турсунзаде Чоршанбе Аловатов в Казахстане стал обладателем Гран-При Международного конкурса Central Asias got talent.

В взаимообогащении культур особое место принадлежит совместному выступлению юных талантов. Так, в феврале 2020 года на престижном телевизионном конкурсе Российской Федерации «Голос. Дети» юная Манижа Аминова вместе со своей сверстником Валерий Базыкиной исполнили песню «Трава у дома». Уместно отметить, что эту песню исполняла музыкальная группа «Земляне». В 2009 году по инициативе Роскосмоса этой песни придан статус «Космическая песня России», которая исполняется в предполетных минутах в летнем поле [24].

Стало доброй традицией воспитание детей и подростков в духе дружбы народов путем проведения фестивалей песни и музыки. В 2008 г. благодаря поддержке Исполнительного органа государственной власти Согдийской области и Фонда Содействия Института «Открытого общества» в Таджикистане, Мобильных линий Таджикистана, телевидения Согдийской области, Научно-исследовательского института искусствоведения был проведен Международный детский телевизионный фестиваль «Донак». На этом фестивале наряду с молодыми исполнителями Согдийской области приняли участие дети и юноши из Душанбе, Республики Казахстан и Республики Кыргызстан. Среди участников фестиваля были Рустам Абдулда – лауреат Гран-При Международного конкурса детского творчества «Бозторгай», лауреат конкурса эстрадных песен в г. Каунасе Республики Литвы и г. Тутраканы Болгарии, Чингиз Джаликасин – лауреат Международного фестиваля молодых исполнителей в Испании, Айда-на Абдукадырова – лауреат Гран-При Международного конкурса «Речни Ноты» г. Тутраканы Болгарии и лауреат Международного фестиваля г. Пунта-Кана Республики Доминикан, Санифамох Вализода – лауреат I Международного фестиваля юных исполнителей «Шаттык»

г. Астаны Республики Казахстан, Шохрух Юнусов – лауреат конкурса «Нури умед» в г. Душанбе и др.

Молодые согдийские исполнители Санифамох Вализода и Шохрух Юнусов получили путёвку на всемирный Фестиваль «Славянский базар» [23].

К сожалению после триумфального начала работы конкурс «Донак» в связи с финансовыми затруднениями проводился последний раз 2011 году. В 2019 году по инициативе Согдийского областного телевидения при поддержке Исполнительного органа государственной власти Согдийской области, Министерства культуры Республики Таджикистан возрожден конкурс «Донак». Генеральным спонсором конкурса выступил Исполнительный комитет Народной Демократической Партии Таджикистана по Согдийской области.

В памяти зрителей навсегда останутся голоса и исполнительное мастерство Хайринисо Акбаровой из Узбекистана, которая потрясла зрителей своим талантом, девочек из Казахстана – Адины Даняловой и Маржан Бахытджановой, Дилнозы Бабаджановой из Канибадама и Ян Багировой из г. Бустон Согдийской области, Озоды Икромовой из Узбекистана, танец маленькой Нозанин Джамшедзода и исполнение классической песни «Тановор» Манучехром Каримовым из г. Худ-жанда и всех ребят, чье мастерство и талант привели их на сцену «Касри джавонон им. Лоика Шерали» г. Худ-жанда на Международный телевизионный детский конкурс «Донак» [8].

Особое место в укреплении дружбы народов, взаимообогащения культур сыграло киноискусство. Молодые таджикские кинематографисты, участвуя в различных кинофестивалях, добились значительных успехов. В 1999 г. на кинофестивале стран Содружества Независимых Государств и Балтики «Киношок» в Анапе Джамшед Усмонов признан лучшим режиссёром.

Фильм Орзу Шарипова «Сладкая Родина» на телефоруме Москвы завоевал «Гран-При» [18, с.29]

В начале 90-х годов начал снимать свои первые фильмы молодой талантливый

вый режиссёр Бахтиёр Худойназаров. Первый его фильм «Братан» в 1991 г. в Мангейме был удостоен «Гран-При», другой его фильм «Кош бо кош» в Венеции завоевал приз «Серебряный лев».

В 1999 г. Бахтиёр Худойназаров снял фильм «Лунный папа». С уверенностью можно констатировать, что этот фильм является интернациональным: автор сценарии – грузин, продюсеры – француз, австриец и швейцарец, исполнитель проекта – русская компания «НТВ-профит».

Роль Мамлакат исполнила Чулпан Хаматова, Насриддина – немецкий актёр Морис Блейбтрай, Алика – Мероб Нинидзе.

Фильм «Лунный папа» участвовал в ряде международных кинофестивалей, в том числе в Венеции, Брюсселе и Токио. На 12-м Международном фестивале в Токио получил приз «За художественное решение», а в 2000 г. на 11-м российском кинофестивале «Кинотавр» – специальный приз «Золотая роза».

Решением Федерации кинематографистов России фильм «Лунный папа» признан лучшим фильмом, а его режиссёр лучшим режиссёром России [11].

В 2005 г. на экраны вышел первый игровой фильм молодого таджикского режиссёра Д. Рахматова «Овора» («Блуждающий»), который сразу завоевал сердца кинолюбителей. И это не случайно. Только в год выхода фильм «Овора» был удостоен многочисленных международных премий – диплома кинофестиваля «Святая Анна» (Москва), приза Президента Республики Татарстан «За гуманизм в киноискусстве», I Международного фестиваля мусульманского кино «Золотой минбар» (Казань), Гран-При II кинофестиваля стран Центральной Азии «Творческий полет» и др.

В рассматриваемый период творческая молодежь всегда занималась поиском новых форм и методов развития таджикского кино. В 2015 году по инициативе группы творческой молодежи: Мухиддина Музаффара Дилошуба Орифзаде, Фархода Гафурпура, Осима Орифпура и при поддержке Исполнительного органа госу-

дарственной власти Согдийской области был создан Государственное учреждение «Сугдсинамо» им. Комила Ёрматова. До этого киностудия «Согдсинамо» представил зрителям фильмы «Паймон» (Уговор), «Коса» (Чаша), «Духтари Сайхун» (Дочь Сайхуна), «12 соли интизорӣ» («12 лет ожидания»), «Тангно» («Теснина»).

В сентябре 2016 году короткометражный фильм «Коса» участвуя на XII Международном фестивале мусульманских фильмов в городе Казань Российской Федерации завоевал три путевки для участия в международных фестивалях, в частности на Международный фестиваль Оса ЯФ (Open Central Asia) [5].

В целях подготовки молодых кинематографистов в августе 2016 г. при киностудии «Таджикфильм» начал свою деятельность Школа молодых кинематографистов – «Дебют», которую возглавляет молодой кинорежиссер и киновед Шарофат Арабова.

Программа обучения киношколы представляет собой синтез учебного опыта, полученного в Институте кино и телевидения Индии (ИТЯ), в Азиатской Киноакадемии (АФА) при Пусанском международном кинофестивале в Корее, Берлинской школе «Таланты Берлинале» в Германии и Летней киноакадемии Никиты Михалкова в России [22].

22 мая 2018 г. в городе Батуми (Грузии) состоялась третья Международная киношкола молодых кинематографистов Содружества Независимых Государств – «Содружество». Дипломный фильм «Писарак» молодых кинематографистов Государственного учреждения «Таджик-фильм» Пайрава Шарифова, Тахмины Муминовой и Далера Эмомали представлял Таджикистан в конкурсной программе короткометражных дебютных фильмов фестиваля.

«Писарак» уже принимал участие в XIV Международном фестивале – практике киношкол «Кинопроба» в Екатеринбурге, VII Международном кинофестивале короткометражных фильмов стран СНГ, Балтии и Грузии, «Кыргызстан-страна короткометражных фильмов» в

Бишкеке и во II Международном кинофестивале короткого метра «Навсоз» в Душанбе [2].

Очередного успеха в 2018 году на Международном форуме «Золотой витяз» в Севастополе завоевал молодой таджикский кинорежиссер Руми Шоазимов. Его фильм «Сон обезьяны» в номинации «Дебютные и студенческие фильмы» был отмечен Дипломом «За лучшую режиссерскую работу».

Новую страницу в укреплении дружбы и сотрудничества Творческой молодежи, взаимообогащении национальных культур открыло Соглашение о гуманитарном сотрудничестве государств-участников Содружества Независимых Государств, подписанное в городе Казань 26 августа 2005 г. Свидетельством этого является активное участие творческой молодежи в проведении Дней культуры Республики Таджикистан в России и Дней Таджикистана в ЮНЕСКО.

Об итогах и значимости этих мероприятий Основоположник мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон говорил: «Дни культуры Таджикистана в Российской Федерации и Дни культуры Таджикистана на праздновании 60-летия ЮНЕСКО в Париже стали важными историческими событиями прошлого года, которые ещё раз показали народам России и Франции, а также представителям более чем 190 стран мира, статус и место искусства и культуры таджиков. Я считаю, что эти события

являются предметом гордости для каждого таджикского интеллигента. Эти события будут вписаны в историю как политическое и культурное достижение нашего независимого государства» [17, с.534].

С гордостью можно отметить, что за активное участие в развитии музыкального искусства, пропаганды таджикского профессионального искусства, укреплении культурных связей наряду с мастерами искусств, Указом Президента Республики Таджикистан большая группа молодых артистов: Малохат Абдушукурова, Нигина Азизова, Озодахон Ашурова, Азалия Галиахметова, Бахтиёр Иброхимов, Парвина Шукруллоева, Манзура Хабибова, Сироджиддин Фозилов, Парвина Юсуфи были удостоены почетных званий «Заслуженный артист Таджикистана», Нодира Абдуллоева, Ирина Алкова, Майрам Гоибова, Насиба Омонбоева, Зулфия Рахмонова, Зумрад Самеджонова, Джамшед Эргашев – награждены медалью «Хизмати шоиста», Джамиля Абдуллоева, Мехрубон Азизи, Лилия Вильданова, Алла Горбачева, Анна Мицкевич, Шахноза Хомидова, Нигина Якубова – удостоены Почетной грамоты Республики Таджикистан.

Таким образом, исторические факты свидетельствуют о том, что творческая молодежь суверенного Таджикистана, продолжая славную эстафету старшего поколения, старается найти новые формы взаимообогащения национальной и мировой культуры.

Литература

1. Амиров, Р. Мы сохраним всех своих педагогов // Азия – плюс. – 2013. – 14 марта.
2. Арабова, Ш. «Писарак» в Батуме // Народная газета. – 2018. – 23 мая.
3. Афзалов, Х. Эъморгари фарханг. – Душанбе:Адиб, 2005. – 64 с.
4. Ашурмухаммад, М. Театри мо рашки дунё мешавад // Самак. – 2019. – 18 декабр.
5. Исмоилӣ, С. «Суғдсинамо»: Чавонон бо назари нав // Чавонони Тоҷикистон. – 2016. – 29 сентябр.
6. История таджикского народа. Т. VI (Новейшая история). – Душанбе: Империял-Групп, 2011. – 688 с.
7. Кудрявцева, Е., Шерстенников, Л. Искусство требует жертв // Огонек. – 2001. – Спецвыпуск. – С.98.
8. Кутузова, Н. «Донак» растет и шагает по планете // Согдийская правда. – 2019. – 9 сентября.

9. Куддус, Ч. Ситораи Меҳрнигор дар Кремл дурахшид // Минбари халқ. – 2012. – 15 март.

10. Мирзозода, М. Забони Варорӯд // Паём. – 2000. – №3.

11. Набиев, В. Созандагони Тоҷикистони соҳибистиклол. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 340 с.

12. «Парасту»-и дигар // Чумхурият. – 2001. – 19 апрел.

13. Пешехонова, Е. Овации в честь Дилором // Ленинадская правда. – 1999. – 3-4 ноября.

14. Расулзода, Б. Ситорачаи тобоне дар сахна // Чавонони Тоҷикистон. – 2001. – 10 май.

15. Рахмон, Э. Выступления на встрече с одаренной молодежью республики 16 мая 1998 г. // Рахмон, Э. Независимость Таджикистана и возрождения нации. – Душанбе: Ирфон, 2006. – Т.2. – С.290-315.

16. Рахмон, Э. Духовность – основа прогресса человечества: Выступление на церемонии начала Дней культуры Таджикистана в России. Москва, 6 октября 2005 г. // Рахмон Э. Независимость Таджикистана и возрождения нации. – Душанбе: Ирфон, 2006. – Т.6. – С.321-323.

17. Рахмон, Э. Интеллигенция – знаменосец науки и просвещения: Вы-

ступление на встрече с представителями интеллигенции страны. Душанбе, 18 марта 2006г. // Рахмон Э. Независимость Таджикистана и возрождения нации. – Душанбе: Ирфон, 2006.

18. Собиров, Т. Таджикская кинематография на современном этапе // Истиклолият, иттиходи миллӣ ва бунёди ҷомеаи демократӣ-неъматӣ бебаҳо. – Душанбе: Шарқи озод, 2001. – С.27-30.

19. Табарӣ, М. «Актриса»- и театри ҷавонон ҷоизадори ҷашнвораи байналмилалӣ // Чумхурият. – 2018. – 23 май.

20. Таҳмина Ниёзова соҳиби “Гран – при шуд // Чавонони Тоҷикистон. – 2008. – 4 сентябр.

21. Умарзода, О. Бозиҳои делфӣ барои ҷавонони Тоҷикистон хотирмон буд // Чавонони Тоҷикистон. – 2008. – 6 ноябр.

22. Фазлиддин, Н. Молодые кинематографисты «Таджикфильма» // Народная газета. – 2017. – 5 июля.

23. Чило, С. «Донак»- и пурмағзу ширин // Ҳақиқати Суғд. – 2008. – 24 декабр.

24. Шафъ, Б. Дурахши боз як ситораи кӯчак дар осмони хунар // Самак. – 2020. – 26 феврал.

ВКЛАД ТВОРЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ТАДЖИКИСТАНА В РАЗВИТИИ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье автор рассматривает вклад творческой молодежи Таджикистана во взаимообогащение национальной и мировой культуры в годы государственной независимости.

Возрастающая роль нравственности, духовного возрождения и взаимопроникновения культур и цивилизаций являются одним из главных задач культурной политики суверенного Таджикистана.

В статье отмечается, что активным участником и носителем процесса взаимообогащения культур является творческая молодежь Таджикистана.

Пристальное внимание уделяется творческим поездкам театральных коллективов Таджикистана в странах дальнего и ближнего зарубежья, их участие в международных конференциях способствовали

укреплению дружбы народов, повышению профессионального мастерства артистической молодежи.

На основе достоверных материалов показывается, что представители творческой молодежи Таджикистана успешно работали и работают в музыкальных учреждениях ближнего и дальнего зарубежья. Особое место в статье занимают научные и культурные связи творческих вузов Таджикистана с родственными высшими учебными заведениями стран Содружества Независимых Государств, успехи молодых таджикских кинематографистов в различных международных кинофестивалях.

В статье отмечается забота Основателя мира и национального единства, Лидера нации, Президента Республики

Таджикистана Эмомали Рахмона о поддержке творческой молодежи республики.

Ключевые слова: государственная независимость, творческая молодежь, вза-

имообогащение межнациональной культуры, фестивали, конкурсы, подготовка кадров, молодые кинематографисты.

САҲМИ ЧАВОНОНИ ЭҶОДКОРИ ТОҶИКИСТОН ДАР РУШДИ ФАРҲАНГИ БАЙНИ МИЛЛАТҶО

Муаллиф дар мақола саҳми чавонони эҷодкори Тоҷикистонро дар ганигардонии байниҳамдигарии фарҳанги миллӣ ва ҷаҳонӣ дар давраи соҳибистиклолӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Афзоиши нақши одоб, эҳёи маънавӣ ва омезиши байниҳамдигарӣ дар фарҳанг ва тамаддун яке аз ҳадафҳои асосии сиёсати фарҳангии Тоҷикистони соҳибистиклол мебошад. Дар мақола қайд гардидааст, ки чавонони эҷодкори Тоҷикистон иштирокчӣ ва намояндаи фаъоли раванди ганигардонии байниҳамдигарии фарҳанг ба ҳисоб мераванд.

Таваҷҷуҳи хосса ба сафарҳои эҷодии коллективҳои театрии Тоҷикистон ба мамлакатҳои хориҷи дур ва наздик, иштироки онҳо дар конференсияҳои байналхалқӣ ва мусоидат ба таҳкими дӯстии халқҳо ва баланд бардоштани маҳорати касбии санъаткорони ҷавон дода шудааст.

Дар асоси маводи муътамад нишон дода шудааст, ки намояндагони чавонони

эҷодкори Тоҷикистон дар муассисаҳои мусиқавии хориҷи дур ва наздик бомуваффақият кор кардаанд ва кор карда истодаанд. Мақоми муҳимро дар мақола робитаҳои илмӣ ва фарҳангии мактабҳои олии эҷодии Тоҷикистон бо муассисаҳои олии эҷодии мамлакатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, комёбиҳои кинематографистони ҷавон дар кинофестивалҳои гуногуни байналмилалӣ ишғол менамояд.

Ҳамзамон дар мақола ғамхорӣ ва дастгирии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон нисбати чавонони эҷодкори ҷумҳурӣ нишон дода шудааст.

Калидвожаҳо: истиклолияти давлатӣ, чавонони эҷодкор, ганигардонии байниҳамдигарии фарҳангии миллатҳо, фестивалҳо, озмунҳо, тайёр кардани кадрҳо, кинематографистони ҷавон.

CONTRIBUTION OF CREATIVE YOUTH OF TAJIKISTAN TO THE DEVELOPMENT OF INTERETHNIC CULTURE

In the article, the author examines the contribution of creative youth of Tajikistan in the mutual enrichment of national and world culture during the years of state independence.

The increasing role of morality, spiritual revival and the interpenetration of cultures and civilizations are the main tasks of the cultural policy of sovereign Tajikistan.

The article notes that the creative youth of Tajikistan is an active participant and carrier of the process of mutual enrichment of cultures.

Close attention paid to the creative trips of theater groups of Tajikistan in the countries of the far and near abroad, their participation in international conferences contributed to strengthening the friendship of peoples, improving the professional skills of artistic youth.

Based on reliable materials, shown that representatives of the creative youth of Tajikistan have successfully worked and are working in musical institutions of the near and far abroad. A special place in the article occupied by scientific and cultural ties of creative universities of Tajikistan with related higher educational institutions of the Commonwealth of Independent States, the success of young Tajik cinematographers in various international film festivals.

At the same time, the article notes the concern of the Founder of Peace and National Unity, Leader of the Nation, President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon about the support of the creative youth of the republic.

Keywords: state independence, creative youth, mutual enrichment of interethnic culture,

festivals, competitions, personnel training, young cinematographers.

Маълумот дар бораи муаллиф: Набиев Ваҳоб Машрафович, доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи таърихи ватан ва археологияи Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи Бобоҷон Гафуров. Тел: (992) 92-903-00-01, (992) 93-503-52-73; E mail: v.m.nabiev@mail.ru

академика Бободжона Гафурова. Тел: (992) 92-903-00-01, (992) 93- 503-52-73; E mail: v.m.nabiev@mail.ru

Сведения об авторе: Набиев Ваҳоб Машрафович, доктор исторических наук, профессор кафедры Отечественной истории и археологии Худжандского государственного университета имени

Information about the author: Nabiev Vakhob Mashrafovich, Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of Patriotic History and Archeology of the Khujand State University named after academician Bobodjon Gafurov. Tel: (992) 92-903-00-01, (992) 93- 503-52-73; E mail: v.m.nabiev@mail.ru.

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ

УДК 159.9:37
ББК 88+74.00

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВДУМЧИВОГО ЧТЕНИЯ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ

Файзализода Дж. Х.

Государственное учреждение «Национальная библиотека Таджикистана»

Современное общество переживает период нестабильности и катаклизмов, пытаясь найти выход из множества глобальных и локальных проблем. Для человека книга и чтение всегда оставались как наиболее важные ориентиры в окружающем его мире, в мире знания и мироощущения, посредством которых он постигает нравственные и эстетические ценности общества. Отсутствие подобного ориентира во многом сокращает возможности личности социализироваться.

Цифровая эпоха кардинальным образом изменила культуру чтения, на смену глубокому, творческому, вдумчивому чтению пришла новая культура, так называемая «культура интернет-серфинга», то есть простого просмотра текста, отдельного его фрагмента, скоростного и поверхностного считывания слов с экрана мобильного или монитора компьютера, через просмотр видео со спикерами на Ютуб (YouTube) и других каналов передачи информации.

По мнению футурологов, завершается Эра Гуттенберга – Эра печатной, книжной культуры. Итак, человечество постепенно, но уверенно и без оглядки входит в цифровую эпоху, в недалеком будущем человек будет читать не только глазами, но и всеми своими чувствами. Современные информационные технологии значительно изменили манеру чтения, более того, информация стала гораздо доступней для пользователей. Сегодня вместо вдумчивого, глубокого чтения, пользователи библиотек предпочитают беглого просмотра текста. Подобная манера лишает пользователя/читателя привычки задерживаться на прочитанном, навыка вдумываться в аргументациях

автора. Перескакивание с одной фразы на другую, с одного абзаца на другой, скачки по ссылкам, фрагментам, сайтам не позволяют пользователю извлекать смысл прочитанного.

Возрастающий темп процесса кризиса чтения, который наблюдается в цифровую эпоху в зависимости от конкретной социокультурной ситуации, в каждом обществе проистекает поразному.

Именно поэтому приобщение граждан к чтению, формирование вдумчивого читателя - эти проблемы сегодня актуальны не только для педагогики, но и для общества в целом.

Более того, в современном мире - в мире новой технологии существенно изменились и подходы к образованию, сегодня все большую заинтересованность ученых педагогов, психологов вызывают инновационные образовательные технологии. Практики отмечают, что их применение делает процесс чтения и обучения более активным, творческим и интересным, а теоретические и философские приемы и методы, на которых они базируются, в полном объеме отвечают требованиям предъявляемым к современному образованию.

В этом контексте, сегодня особой популярностью в педагогическом сообществе Республики Таджикистан пользуется технология «Формирования и развития критического мышления через чтение и письмо». Данная технология в Республике Таджикистан реализуется уже более 20 лет. Впервые таджикские ученые и педагоги-практики познакомились с ней на семинарах-тренингах.

Следует отметить, данная технология, авторами которой являются Д. Стил,

Ч. Темпл, С Уолтер, К. Мередит и другие [2], аккумулирует все самое ценное, весь арсенал стратегий и приемов мирового педагогического опыта, в том числе научно-педагогическое наследие самых известных и признанных теоретиков педагогической мысли как Д. Дьюит, Ж. Пиаже, Л. Выготского и других. Таким образом, «Формирование и развитие критического мышления через чтение и письмо» как генерация мирового педагогического опыта, с его оптимальной инструментальной базой оказалось очень близкой и эффективной технологией для большинства педагогов-исследователей и педагогов-практиков нашей страны по формированию культуры вдумчивого чтения различных слоев населения, особенно подрастающего поколения.

Одним из основных направлений развития критического мышления является процесс чтения и составления текста (на уровне Вызова – чтение проблемного, концептуального, вызывающего мозговой штурм вопроса, абзаца, текста; на уровне Осмысления – чтение нового материала; на уровне Размышления – чтение составленного самым текстом) как основная коммуникативная единица. Исходя из вышеупомянутых вопросов, мы попытались рассмотреть некоторые аспекты данной проблемы. Чтение текста и работа с ним как основной познавательный процесс имеет два противоположного, но и тесно взаимосвязанного полюса – чтение текста и составление текста как комплексный вид познавательной деятельности посредством восприятия и воздействия.

Для того чтобы читатели (обучаемые-читатели) приобрели навыки вдумчивого чтения и составления текстов, нам необходимо регулярно им предоставить тексты различной структуры и различного содержания, дать им возможности анализа и сравнительной оценки этих текстов, разработать свои варианты по содержанию и структуре текста, правильно оформлять свои письменные работы.

Работа с текстами в русле программы критического мышления требует серьезного подхода и особой подготовки. Выбор текста для чтения или же умение

правильной постановки вопроса по написанию письменных работ для конкретной категории читателей, умение предвидеть то, как читатель будет составлять свои тексты по теме, эффективная организация работы, как на индивидуальном, так и на совместном уровнях, выбор текстов в соответствии со стратегиями критического мышления являются важными задачами библиотекаря в библиотечно-информационной среде критического мышления.

Программа «Развития критического мышления через чтение и письмо» предоставляет достаточно многих методов и приемов эффективной работы с текстами (как чтения, так и составления текста – навыки письма). К ним можно отнести следующие: «Схема предсказания», «Направляемое чтение», «ЗХУ (Знаю – хочу узнать – узнал)», «Инсерт», «Чтение – суммирование в парах», «Вопросы к автору», «Продвинутая лекция», «Зигзаг», «Управляемое воображение», «Литературные кружки», «Перепутанные логические цепи», «Оставьте за мной последнее слово», «Двучастный дневник», «Аргументирующее эссе», «Аналитическое обобщение», «Мастерская письма» и др.

Каждая стратегия, каждый метод и прием требует особого подхода в подборе текстов, способствует развитию навыков письма, навыков составления текстов различных типов и различной конструкции. Например, для стратегий «Схема предсказания», «Направляемое чтение» применяются тексты художественного характера с эмотивной особенностью и с описанием определенного образа, а также тексты с возможной вариативности содержания. Во время деления текста на части очень важно обратить внимание на «коммуникативные установки», которые побуждают интерес к дальнейшему чтению, а также предсказанию. Таким образом, в данном случае основным критерием является способ организации предложений, составляющих минимальную единицу текста. Структура этих текстов могут быть следующей: предложения и по смыслу и структурно как бы цепляются одно за другое: то, что в первом предложении

сообщается как новое, в последующем предложении становится известным, т. е. в содержательном плане: рема первого предложения становится темой второго предложения, рема второго предложения становится темой третьего предложения и т. д. Непрерывное движение - развитие мысли от одного предложения или части текста к другому осуществляется обычно в повторе акцентуемого в предыдущем предложении или тексте слова и развертывании его в последующем при соединении любых законченных предложений, при последовательном движении мысли без повтора. Для стратегий «Чтение – суммирование в парах», «Вопросы к автору», «Продвинутая лекция», «Зигзаг» применяются тексты информативного характера с концептуальными и фактологическими данными. Для эффективной реализации стратегии «Управляемое воображение» очень важно применять в тексте слова и фразы с эмотивным значением, то есть употреблять средства воздействия на чувства и эмоции слушателя, которые впоследствии способствуют формированию собственного текста самими учениками, с учетом того, что они почувствовали. Например, описание чувства холода, боли, радости, чувства зрительных образов, усталости, покоя и т.д. в текстах дает положительный результат.

Подбор текста и выбор предложений из текста с целью реализации стратегии «Перепутанные логические цепы» требует от библиотекаря особого подхода. Очень важно выбрать таких предложений, которые представляют правильную логическую особенность. При реализации данной стратегии читателя больше всего обратят внимание на хронологическую последовательность предложений, а также стараются находить содержательную зависимость одного предложения от другого и этим способом представляют свои варианты логических цепей. Интересно то, что они стараются объяснить правильность своих вариантов и иногда дело доходит до того, что некоторые из них спорят с автором. Библиотекаря очень важно обратить внимание на вышеуказанные

моменты и делать так, чтобы все они способствовали развитию мыслительных навыков читателей. Как они воспринимают, так и они воздействуют, как они выражают свое мнение, так и они определяют свое отношение. С какими текстами они работают, такие тексты и они составляют.

Таким образом, стратегии критического мышления положительно способствуют развитию навыков чтения и письма, и они являются наиболее важными средствами, ориентирующие процесс чтения на читателя, на развитие его личностных качеств, на его самообразование и самоутверждение.

Исходя из этого, можно сделать вывод, что библиотекарь не только должен видеть всю ситуацию, но он еще должен уметь предвидеть будущее, так как видеть легко, а предвидеть очень сложно. По нашему мнению, этим требованиям способствуют стратегии критического мышления. Именно поэтому сегодня необходимо расширить полевую ориентацию программы критического мышления.

Сегодня мир становится все более сложным, и поскольку все больше и больше стран выбирают демократию, становится очевидно, что подрастающее поколение более чем когда-либо должно уметь решать сложные проблемы, критически анализировать обстоятельства, взвешивать альтернативные мнения и принимать продуманные решения на основе анализа соответствующей информации. Очевидно также, что способность мыслить критически должна формироваться в соответствующей библиотечно-информационной среде.

Реализуемая программа «Развитие критического мышления через чтение и письмо» способствует поиску ответов на ключевые вопросы современного образования. Например:

- Каковы цели сегодняшнего образования?
- Какой материал включить в учебный процесс и как организовать работу с информацией, учитывая эти цели?
- Как создать необходимую атмосферу, позволяющую достичь поставленных целей?

В основе развития критического мышления лежит образовательная модель «вызов - осмысление содержания – размышление» (ВОР). Она базируется на том, что прежде, чем давать новую информацию пользователю, необходимо его «разбудить», заинтересовать темой или проблемой путем выявления, активизации и актуализации прежних знаний и предположений по данным вопросам. Построенный подобным образом начальный этап занятия с пользователями информации называется *вызовом*, которому следует этап *осмысления* содержания новой темы. На этом этапе деятельность пользователей информации во многом отличается от традиционной проработки информации. Если говорить о традиционном методе, то пользователь читает текст от «корки до корки», пытаясь подготовить себя к развернутому воспроизведению прочитанного. Этап, связанный с работой над новым материалом, отличается тем, что пользователи информации осуществляют мотивируемую ими деятельность по определенной схеме. Иными словами, библиотекарь не только предлагает что прочитать, но и говорит, как это можно сделать успешнее для достижения той цели, которую пользователь поставил себе самостоятельно. При работе над информацией пользователи отслеживают свой опыт, и сравнивают его с тем, который представлен в новом, они осуществляют анализ текста, выявляют непонятные для себя вопросы, задают вопросы, сомневаются.

На последнем этапе базовой модели методики развития критического мышления самому пользователю важно высказаться достаточно развернуто по поводу новой информации, а значит активно и творчески воспринять и развить ее. Этот заключительный этап именуется *рефлексией*. Именно на этом этапе новые знания становятся для пользователя собственными. Вся предшествующая работа способствует тому, чтобы пользователи вышли на продуктивную мыслительную деятельность.

Такая модель способствует тому, что обучение пользователей становится продуктивным, перестает быть репродуктивным. Пользователь информации создает собственный продукт-результат обучения, в

основе которого лежит предшествующий опыт, плюс вновь приобретенный опыт.

Эффективная работа с информацией требует от пользователя/читателя практических мыслительных навыков. Это дает возможность сортировать информацию на основе идей. Отобранная информация приведет к коррекции идеи и может быть трансформирована в практические формы поведения. Нам хочется привести мнение разработчиков программы «Развитие критического мышления через чтение и письмо»: «Хорошие учащиеся, хорошие читатели отслеживают своё понимание, встречаясь с новой информацией. Хорошие читатели перечитывают кусок текста в том случае, если они перестают его понимать».

Хорошие слушатели, воспринимая сообщение, обычно задают вопросы или записывают, что они не поняли для прояснения этого в будущем. Пассивные же учащиеся обычно просто игнорируют эти пробелы в понимании. Они не отдают себе отчет в возникшей путанице, в недоразумениях или даже в пропусках информации.

Кроме того, когда пользователи информации отслеживают собственное понимание, они соотносят новую информацию со своими установившимися представлениями. Они сознательно увязывают новое с уже известным. Они как бы строят мосты между старыми и новыми знаниями, для того чтобы создать новое понимание.

Каким должен быть текст на библиотечных занятиях в русле критического мышления?

Информация, с которой организуется работа в читательской аудитории, чаще всего представлена в текстах. Она должна быть актуальной. Это способствует, во-первых, возникновению наибольшей заинтересованности и энтузиазма в работе, а значит, и активности пользователя при восприятии информации. Во-вторых, актуальная информация поможет избежать оторванности обучения в библиотеке от предстоящей профессиональной деятельности, от жизни. Следует учесть, что актуальная информация должна включать **эмоционально-познавательный**

элемент. Эмоциональность текста создается за счет приведения яркого примера, проецирующего проблемы современности. Другим критерием библиотечного учебного материала является его **проблемный характер**. Проблематичность позволяет избежать однозначной трактовки какого-либо явления, события или действия, поможет включить в учебный материал несколько, даже противоречивых, мнений. Именно спорный материал позволяет пользователю информации научиться вырабатывать собственную позицию и отстаивать свою точку зрения. Следующий критерий - **открытость проблемы** - является не менее важным в библиотечном учебном материале. Самое ценное в текстах с «открытым концом» - это превращение процесса мышления в перманентное для обучаемого состояние.

Что касается роли вопросов в познавательном процессе, то следует заметить, что вопросы, звучащие в читательской аудитории, - мощный инструмент в развитии критического мышления. Вопросы помогают читателям понять, что знания не являются чем-то застывшим, что идеи могут видоизменяться.

Сегодня важнее, чтобы читатели умели размышлять о новой информации и интегрировать её с предшествующими знаниями и представлениями, могли участвовать в содержательных беседах, излагать свои идеи собственными словами и осваивать новую терминологию, расширять свой словарный запас. Этому способствуют **концептуальные** вопросы, которые побуждают к размышлению, реконструированию, активизации воображения, к творчеству, тщательному взвешиванию: **Почему? Зачем? Как?**

Таким образом, психологический анализ названных стратегий показывает, что дискуссию в любом случае следует завершать написанием эссе, в котором каждый читатель договорить и доспорить, так как, в любом случае, нет возможности выслушать всех до конца. Есть и те, кто стесняется выражать свои идеи, и те, кому трудно быстро формулировать свои мысли в устной беседе. Кроме того, в процессе письменной формулировки ответа на обсуждаемый

вопрос возникает возможность более тщательного обдумывания и выстраивания идей, возможность генерировать и рождать новые идеи. Эссе позволяет не только формально придать дискуссии завершённый вид, но и, что самое главное, дать возможность каждому читателю почувствовать эту законченность.

Чтение как очень сложный психический и сугубо интимный процесс является важнейшей и необходимой культурной традицией человечества. Вопросы, которые непременно встают перед человеком в процессе чтения любого текста или просмотра его электронного формата, являются чисто индивидуальными. В процессе чтения индивид всегда задает себе массу вопросов - ради чего он читает, что нового он открывает в процессе чтения для себя, меняется ли его настроение и самочувствие после чтения, были ли интересными сюжет или тема прочитанного, насколько глубоко он познавал сущность текста или смысл конкретного эпизода. Эти внутренние вопросы помогут ему найти линию своего чтения, раскрыть смысл прочитанного и посредством индивидуального восприятия и глубоко личных ассоциаций, перейти к действительному осмыслению содержания текста, эпизода, фрагмента.

Посредством индивидуального восприятия и личных ассоциаций читателя текст или эпизод обновляется, формируется новое видение смысла прочитанного, появляется его подтекст, а проникновение в сущность удвоит свежесть эстетического восприятия, углубляя тем самым чувственно-эмоциональное освоение и понимание прочитанного в единстве содержания и формы.

Именно поэтому, очень важно и необходимо вдумчивое чтение. Это особенно важно при чтении художественной литературы и сценических произведений. По мнению исследователей «Процесс постижения подтекста и внутренней роли состоит из нескольких этапов. Прежде всего, необходимо читать и перечитать текст, чтобы «вжиться» в него, освоиться в нем, проникнуться происходящим. Далее потребуются глубокое изучение

явлений жизни, которые отражены в пьесе. Обдумывание каждого слова, углубление в психологический подтекст речи персонажа ведет к более верному пониманию авторской оценки и, следовательно, к более верному прочтению» [3, с.10].

Результаты нашего исследования показали, что интерес к книге и чтению является показателем высокого уровня нравственного и эстетического развития личности, и благодаря вдумчивому чтению он приобретает действенный характер. Иными словами, для формирования вдумчивого чтения необходимо не только чтение ради чтения, но критическое осмысление прочитанного, квалифицированный анализ и правильное восприятие текста.

Таким образом, руководить и формировать вдумчивое чтение посредством книг различных жанров и тематики – это своего рода содействие процессу духовного становления и развития личности

индивида, целенаправленному формированию его интересов и способностей.

На наш взгляд, для формирования вдумчивого чтения необходимо:

- акцентировать внимание на идеях, сюжетах, которые кажутся наиболее интересными, заманчивыми и оригинальными, и порой, не всегда понятными;

- читать и перечитать текст, пока у вас не появятся собственные идеи по тематике книги или прочитанного текста или отдельного эпизода. Читать по несколько раз по абзацам, по ролям или слушать, как читает ваш друг, наставник, ведущий библиотечного мероприятия, учитель.

- рассуждать вслух в кругу семьи, друзей, одноклассников, оппонентов (не единомышленников), обсуждать содержание, или отдельные, наиболее интересные, а может быть и спорные моменты, идеи и сюжеты книги.

- усовершенствовать навыки чтения, установить, что мешает вам читать вдумчиво, глубоко и критически.

Литература

1. Буйских, Т. М., Задорожная, Н. П. Путь к мастерству. – Душанбе, 2003.
2. Джесси Стил, Керт Мередис, Чарльз Темпл. Основы развития критического мышления. Пособие 1. – Бишкек, 1998.

3. Кочергина, И. А. Выразительное чтение как средство постижения художественного произведения студентами – филологами: Автореф. дисс.... канд.пед наук. – М., 2005. – 33 с.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВДУМЧИВОГО ЧТЕНИЯ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ

Статья посвящается важной и все еще новой для отечественного библиотековедения научной проблеме – формированию вдумчивого чтения в цифровую эпоху.

По мнению автора, нынешний этап развития человеческого общества, часто представляемый исследователями как «цифровая эпоха», изменил отношение членов общества к чтению и тем самым серьезно повлиял на процесс формирования культуры чтения и сузил круг вдумчивого чтения.

В настоящее время процессу формирования вдумчивого чтения препятствуют различные факторы – это поступление современных информационно-коммуникаци-

онных технологий, развитие мобильной связи, широкое распространение информации в различных социальных сетях, недостаток времени у пользователей информации и т.п.

Автор, подчеркивая роль вдумчивого чтения в формировании всесторонне развитой личности, особо указывает на важность и значимость места библиотеки и библиотекаря в этом процессе.

По мнению автора, чтение лишь тогда приносит ожидаемые плоды обществу и членам общества, если оно не является поверхностным, если в процессе чтения проявляется большее внимание идее, основ-

ным, уникальным и впечатляющим сюжетам произведения, и если при неясности отдельных фрагментов текста, подвергаются они повторному и многократному чтению до тех пор, пока не создается полное и ясное представление.

Озвученное чтение и многократное чтение вызывающих недоразумения абзацев, сюжетов и идей книги, совместное (с друзь-

ями, одноклассниками, членами семьи и т.д.) чтение и развитие критического мышления рассматриваются автором как необходимые условия формирования вдумчивого чтения.

Ключевые слова: чтение, вдумчивое чтение, поверхностное чтение, формирование культуры чтения, цифровая эпоха, критическое мышление, библиотека, библиотекар, анализ текста, навыки чтения.

МАСОИЛИ ТАШАККУЛИ ХОНИШИ БОМУЛОҲИЗА ДАР АСРИ РАҚАМИГАРДОНӢ

Мақола ба яке аз масъалаҳои муҳим ва барои китобхонашиносии ватанӣ ҳанӯз нави илмӣ – ташаккули хониши бомулоҳиза дар асри рақамигардонӣ бахшида шудааст.

Ба андешаи муаллиф марҳилаи имрӯзаи рушди ҷомеаи башарӣ, ки муҳаққикон онро аксаран бо унвони «асри рақамигардонӣ» муаррифӣ мекунанд, муносибати афроди ҷомеаро нисбат ба мутолиа дигаргун сохта, ба раванди ташаккули фарҳанги хониш таъсири амиқ расонид ва доираи хониши бомулоҳизаро маҳдуд сохт.

Имрӯз раванди ташаккули хониши бомулоҳизаро омилҳои гуногун – вориҳои технологияҳои муосири иттилоотӣ-коммуникативӣ, рушди алоқаи мобилӣ, вусъати бемайлонии иттилоот дар шабакаҳои гуногуни иҷтимоӣ, нокифоягии вақти истифодабарандагони иттилоот ва амсоли инҳо ҳалалдор месозанд.

Муаллиф нақши хониши бомулоҳизаро барои ташаккули шахсияти ҷамъониба инкишофёфта таъкид намуда,

ҷойгоҳи китобхона ва китобдорро дар ин раванд муҳим арзёбӣ намудааст.

Ба ақидаи муаллиф хониш барои ҷомеа ва афроди он танҳо дар мавриде самараи дилхоҳ медиҳад, ки агар он сатҳӣ набошад, дар раванди мутолаи ба ғоя, сюжетҳои асилу нотакрор ва шавқовари асар тавачҷуҳи бештар зоҳир гардад, дар мавриди нофаҳмо будани матнҳои ҷудогона онҳо то пайдо шудани тасаввуроти комил гаштаву баргашта бо мулоҳиза мутолиа шаванд.

Барои ташаккули хониши бомулоҳиза муаллиф баландхонии асар, хониши чандқаратаи сархатҳои китоб ва сужети ғояҳои баҳсталаб, хониши муштарак (бо дӯстон, ҳамсабақон, аҳли хонавода ва амсоли ин), рушди тафаккури интиқодиро зарур арзёбӣ мекунад.

Калидвожаҳо: хониш, хониши бомулоҳиза, хониши сатҳӣ, ташаккули фарҳанги хониш, асри рақамигардонӣ, тафаккури интиқодӣ, китобхона, китобдор, таҳлили матн, малакаҳои хониш.

PROBLEMS OF FORMATION OF THOUGHTFUL READING IN THE DIGITAL AGE

The article is devoted to an important and still new scientific problem for Russian library science – the formation of thoughtful reading in the digital age.

According to the author, the current stage of human society development, often presented by researchers as the "digital age", has changed the attitude of society members to reading and thereby seriously affected the process of

forming a reading culture and narrowed the circle of thoughtful reading.

Currently, the process of forming thoughtful reading hampered by a variety of factors is the arrival of modern information and communication technologies, the development of mobile communication, the dissemination of information to various social networks, lack of time, the user information, etc.

The author, emphasizing the role of thoughtful reading in the formation of a comprehensively developed personality, underscores the importance and significance of the place of the library and the librarian in the process.

According to the author, reading brings the expected benefits to society and members of society, if it is not superficial. If in the process of reading is paid attention mostly to the idea, the main, unique and impressive plots of the work, and if, with the ambiguity of individual fragments of the text, they are subjected to

Маълумот дар бораи муаллиф: Файзализода Ҷумахон Хол – доктори илмҳои педагогӣ, директори Муассисаи давлатии “Китобхонаи миллӣ”-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Суроға: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, к. Техрон, 5, тел.: (+992) 2218956; 918 506 324, E-mail: f.jumakhon@mail.ru

Сведения об авторе: Файзализода Джумахон Хол – доктор педагогических наук, директор Государственное учреждение «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Рес-

peated and repeated reading until a complete and clear representation is created.

Voiced reading and repeated reading of confusing paragraphs, plots and ideas of the book, joint (with friends, classmates, family members, etc.) reading and the development of critical thinking are considered by the author as necessary conditions for the formation of thoughtful reading.

Keywords: reading, thoughtful reading, superficial reading, formation of reading culture, digital age, critical thinking, library, librarian, text analysis, reading skills.

публики Таджикистан. Адрес: 734024, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Техрон, 5, тел.: (+992)221 89 56; 918 506 324, E-mail: f.jumakhon@mail.ru

Information about the author: Faizalizoda Jumakhon Khol - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, director of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan. Address: 734024, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Tekhron, 5, tel : (+992) 2218956; 918 506 324, E-mail: f.jumakhon@mail.ru

ТАЪРИХ

ТДУ 016 (091) (575.3)
ББК 95 (2точик)

АЗ ТАЪРИХИ НАШРИ МАЧАЛЛАҲО ДАР ТОЧИКИСТОН (солҳои 1920-1930)

Муродӣ М. Б., Муродова Р.М.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Пеш аз он ки ба таърихи таъсис ва ташаккули маҷаллаҳо дар қаламрави тоҷикон ва Тоҷикистон назари иҷмоӣ намоем, зикри ин нуқтаро зарур меҳисобем, ки ин масъала дар илми журналистикаи тоҷик нав нест ва омӯзиши он аз ҷониби муҳаққиқон дар контексти мавзӯҳои гуногун мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтааст. Аз ҷумла, дар пажӯҳишҳои С. Айнӣ [4, 5], Р. Ҳошим [17], И. Усмонов, Д. Давронов [16], А. Набавӣ [12], С. Солеҳов [15], А. Дун [8], А. Азимов [1, 2, 3], М. Муродӣ [11], М. Рустам [14], Б. Исомиддинов [14], Г. Додобоева [7] ва дигарон роҷеъ ба маҷаллаҳои солҳои 1920-1930-и тоҷик маълумоти нисбатан кофиро ба даст оварда метавонем. Ҳамчунин дар қомуси донишномаҳо дар ин ҳусус маълумот пайдо кардан мумкин аст. Бо вуҷуди ин масъалаи таъсиси маҷаллаҳои тоҷикӣ ва ташаккули ин намуди таъбу нашр дар низоми матбуоти даврии тоҷик ба таври маҷмӯъ мавриди баррасӣ қарор нагирифтааст.

Маълум аст, ки пайдоиши нашрияҳои даврӣ, аз ҷумла маҷаллаҳо ба кӯшишу талошҳои равшанфикрони давр ва намоёндагони фарҳанги миллати тоҷик алоқаманд аст. Таъсисдиҳандагони аввалин маҷаллаву рӯзномаҳо на рӯзноманигорони касбӣ (ба фаҳмиши томи имрӯзаи ин таҳассус), балки маорифпарварон, адибон ва фарҳангиён будаанд. Умуман, агар гӯем, ки дар сарғаҳи матбуоти даврии тоҷик то солҳои 50-уми асри гузашта маорифпарварону адибон меистоданд, хато нахоҳад шуд.

Таърихи таъсиси маҷаллаҳо дар Осиёи Миёна, аз ҷумла Тоҷикистон ба ду давра алоқаманд аст. Давраи аввал то Инқилоби октябр ва тақсимоли ҳудуди миллии ва давраи дуюм пас аз ташкили

Ҷумҳурии Мухтори Шӯроии Сотсиалистӣ ва Ҷумҳурии Шӯроии Сотсиалистии Тоҷикистон. Дар давраи аввал ҳамагӣ ду нашрия таъсис ёфта, ба таъбу расидааст, ки яке «Красное солнышко» (1909) ва дигари «Ойина» (1913) аст. Ин маҷаллаҳо ҳусусӣ буда, аз ҷониби шахсони фарҳангӣ ва маорифпарвар рӯйи ҷоп омадаанд.

«Красное солнышко» аз аввалин маҷаллаест, ки дар ҳудуди имрӯзаи Тоҷикистон ба таъбу расидааст. Он маҷаллаи адабиву сиёсӣ буда, соли 1909 дар шаҳри Самарқанд ҷоп ва дар Хучанд паҳш карда шудааст.

Мухаррири расмӣ ин маҷалла Вера Григоревна Рык-Багданик - зани намоёндаи суди вилояти Самарқанд дар Хучанд Георгий Маркеньевич Рык-Богданик будааст. Георгий Маркеньевич аз иштирокчиёни фаъоли ташкили Ҳокимияти Шӯравӣ дар Хучанд (1917-1918) маҳсуб меёфтааст. Иҷозати нашри маҷаллаи «Красное солнышко» ба зани ӯ аз тарафи губернатори ҳарбии вилояти Самарқанд аз 26 августи соли 1908 дода шудааст. Дар он аз ҷумла зикр шудааст: «...Ман аз ҳамин рӯз ба зани мансабдор Вера Григоревна Рык-Богданик иҷозат додам, ки дар шаҳри Хучанди вилояти Самарқанд бо унвони «Красное солнышко» маҷалла нашр кунад, шакли пурраи маҷалла таҳти таҳрири ӯ бо барномаи зерин ҷоп мешавад: 1. Адабиёти бадеӣ ва илмӣ. 2. Публицистика. 3. Ҳаёти ҷамиятӣ. 4. Маҳал ва матбуот. 5. Шарҳи матбуот. 6. Савдо ва саноат. 7. Мактубҳо ва посухҳо. 8. Расмҳо. 9. Эълонҳо. Дар матбааи Демурови шаҳри Самарқанд, хармоҳа» [8, с. 108].

Маҷаллаи «Красное солнышко» ҳамагӣ як шумора, дар ҳаҷми 36 саҳифа, ба истиснои саҳифаҳои эълонҳо, ба таъбу

расидааст. Нархи обуна барои як сол 2 рубл ва барои деҳқонон ва муаллимони деҳот 1 рубл муайян карда шудааст.

Маводи онро сармақола, як ҳикоя бо номи «Найранги Шлемкин», таронаи «Ангиштканҳо», мақолаҳои «Аввалин моликияти хусусӣ», «Заминдорӣ хусусӣ» ва фелетони манзуми «Ачина ва дворянин Лука», очерки «Ҳочагидорӣ деҳқонӣ» ташкил медиҳад. Матолиби маҷалла дар пайравӣ ба ақидаҳои революционӣ навишта шуда, рӯҳия озодихоҳӣ доранд. Масалан, агар ҳикояи «Найрангҳои Шлемкин» аз ягонагии қувваҳои инсонӣ ҳикоят кунад, дар фелетони «Ачина ва дворянин Лука» симои манфури ҳокимони замон дар симои намояндаи он Лука Карлович мазаммат ва танқид карда шудааст.

Ин рӯҳия ба ҳокимони давр писанд набуд. Ин буд, ки 14 январи соли 1909 Ҷаноб Богданов аз котиби суди ҳавзаи Самарқанд ба ин маънӣ огоҳнома гирифтааст:

«Шумо ё зани шумо маҷаллаи «Красное солнышко»-ро нашр намудаед ва дар он мақолаҳои таъб ёфтаанд, ки сензура ошкоро манъ намудааст. Чаноби раиси суд нашри маҷалларо бо ному насаби Шумо номуносиб дарёфта, ба ман супориш доданд ба Шумо нависам, ки агар нашри маҷалларо хоҳ бо имзои худ ва хоҳ бо имзои занатон давом доданӣ бошед, истеъфо пурсед ва дар сурати иҷро накардани ин талаб чаноби суд арз намуданд илтимос нақунед ҳам, маҷбур мешаванд, ки Шуморо аз кор ҳолӣ намоянд» [8, с. 108].

Ба таъбири И. Усмонов «ноширон аз ин таъкид нахаросида, ба нашри шумораи дуюм тайёри диданд. Моҳи феврал Вера Григоревна маводҳои тайёри шумораи навбатии «Красное солнышко»-ро гирифта ба Самарқанд меравад. Аммо аз сабаби мусодира гардидани дастнависҳои нашри маҷалла қатъ мегардад» [16, с. 42].

«Красное солнышко» аввалин маҷаллаест, ки бо забони русӣ дар матбааи Демурови Самарқанд ба таъб расида, дар шаҳри Хучанд паҳн гардидааст. Мақсади асосиаш тарғиби андешаҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ ва афкори озодахоҳонаи инқилобӣ будааст.

Дувумин маҷаллаест, ки барои мар-

думи Осиёи Миёна, аз ҷумла тоҷикон таъсис ёфта буд, «Ойина» аст. «Ойина» аввалин маҷаллаест, ки бо забонҳои маҳаллӣ – тоҷикӣ ва ўзбекӣ нашр гардидааст. Аз ин рӯ, онро «сарчашмаи матбуоти маҷаллагии Осиёи Миёна» [7] меҳисобанд.

«Ойина» маҷаллаи хусусии Маҳмудхоҷа Бехбудӣ буда, аз 20 августи соли 1913 то 15 июни соли 1915 дар шаҳри Самарқанд бо забонҳои тоҷикиву ўзбекӣ ва эълонҳои русӣ чоп шудааст. Аз оғози нашр то 25 октябри соли 1914 ҳафтае як маротиба ва аз 6 ноябри соли 1914 то 15 июни соли 1915 моҳе 2 маротиба дар формати А 4, 16 саҳифа, бо теъдоди 600 нусха, дар соли аввал 52 шумора, дар соли дуюм 16 шумора ва дар маҷмӯъ 68 шумора интишор шудааст.

Маҷаллаи «Ойина» равиши маорифпарварона дошта, ислоҳи мактабу мадорисро аз мақсадҳои асосии худ медонист. Ин мақсад дар сармақолаи Маҳмудхоҷа Бехбудӣ бо номи «Мулоҳиза», ки дар шумораи аввали ин маҷалла интишор шудааст, ба таври равшан дарк мешавад. Аз ҷумла ӯ навиштааст:

«Дар ин замон баъзе ашхосе, ки аз инояти ҳақ филҷума чашм кушода ва ба аҳволи олам ва авзои умум ба сабаби шавқии табиат ва ё бо хондани илму таърих ва татаббуи мозӣ воқиф гаштаанд, албатта толиби ислоҳ мешаванд.

Вирди забони ин гуна касон ислоҳ ва ислоҳ аст.

Агар аз онҳо пурсида шавад, ки ислоҳ аз кучо сар мезанад? Ҷавоб хоҳанд гуфт, ки аз мактаб ва мадраса, чунки ҳаёти миллат вобаста ба мактаб ва мадраса аст. Мактаб ва мадрасаи кадом миллат, ки обод аст, он миллат худро мудофия мекунад, ҳам соҳиб ва ҳам ҳокими дигар миллат мегардад. Мактаб ва мадрасаи кадом миллат, ки хароб аст ва ё ба таназзул аст, он миллат маҳкуми таданӣ ва забунист. Ривочи дину миллат аз тараққиҳои улуму диёнат, пешрафти фазлу ҳунар, ислоҳи ахлоқ ва одоб, ҳубии маишат ва зиндагонии ҳар тоифаро сабаб мактаб ва мадраса аст.

Оре, ба мо туркистониён иморати мактаб ва мадраса кам нест, вале кайфияти таълими он хуб нест ва илме, ки

замонан ба мо лозим аст, дар мактаб ва мадрасаҳои мо нест ва он илмҳои, ки то кунун ба мадрасаҳои мо ҳаст, дар таълими он низ безътиноӣ рӯй додааст» (Оина, 2013. –№1).

Ба ин мазмун аз умдатарин масъалаҳои дар «Ойна» инъикосгардида мубориза барои илмомӯзӣ, мактаби нав ва манфиати таҳсил дар он буд. Маҷалла дар ин мавзӯ мақолаву шеърҳои зиёдеро интишор намуда, ба ин шева даъватҳо ба амал овардааст. Дар баробари ин ислоҳи вазъи дин дар аморати Бухоро низ аз мавзӯҳои муҳими ин нашрия махсуб меёфт. Доир ба ин мавзӯ чанд мақолаи Маҳмудхоча Бехбудӣ ва ҳамфикрроне ӯ рӯйи чоп омадааст.

Дар «Ойна» мақолаҳо бо забони тоҷикӣ нисбатан камтар аст. Ба мушоҳидаи Раҳим Ҳошим «Шумораҳои мақолаҳои тоҷикӣ дар ҳар шумора аз ду-се зиёд намешуд» [17, с. 22].

Маҳмудхоча Бехбудӣ, Саидризо Ализода, Абдурауфи Фитрат, Садриддин Айнӣ, Мирзо Сирочи Ҳаким, Асъади Бухорӣ, Зухуриддини Фахридин аз муаллифони доимии ин маҷалла буданд.

«Ойна», чунончӣ И. Усмонов навиштааст, «Маҷаллае будааст, ки барномаи тарбияи маърифатро дар назди худ доштааст, нияту талош намудааст, ки афкори иҷтимоӣ-сиёсӣ ва миллии табақаи тоҷирро ва соири буржуазияи Туркистонро бедор кунад»

Баъд аз қатъи чопи маҷаллаи «Ойна то соли 1925 ба забони тоҷикӣ ва ё барои тоҷикон маҷаллае нашр нагардидааст. Албатта, дар бораи «Шуълаи инқилоб» ақидаҳо мухталиф аст. Гарчанде аксарияти муаррихон ва адабиётшиносон онро маҷалла номидаанд, муҳаққиқ Р. Ҳошим ҳануз соли 1932 ин нашрияи даврро ба сифати газета муаррифӣ намудааст: «Баъд аз инқилоби Октябр аввалин газетаи тоҷикӣ дар Самарқанд «Шуълаи инқилоб» чоп гардид» [17, с. 22]. Баъдтар муҳаққиқони соҳаи журналистика И. Усмонов, Д. Давронов ва Қ. Шарифзода ҳафтанома будани «Шуълаи инқилоб»-ро собит карданд. Аз ҷумла, И. Усмонов ва Д. Давронов менависанд, ки «Ҳам худи «Шуълаи инқилоб» ва ҳам муаллифони ҷудоғонаи он аксар вақт

«Шуълаи инқилоб»-ро маҷалла ёдоварӣ кардаанд. Аммо ороиши «Шуълаи инқилоб» ва муҳтавояш далел бар он буд, ки вай чаридаи ҳафтавор будааст, аз ҷумла «Шуълаи инқилоб» нашрияи бемуқова ва ҳамчунон чаридае буд, ки асосан матолиби хабарӣ чоп мекард» [16, с. 80-81].

Ба ин манзур, аввалин маҷаллае, ки дар замони шӯравӣ ҳамчун замима таъсис ёфт, «Мушфиқӣ» аст. «Мушфиқӣ» маҷаллаи ҳаҷвӣ буда, шумораи аввалини он моҳи октябри 1925 бо номи «Ширинкор» ба сифати иловаи рӯзномаи «Овози тоҷик» бо забони тоҷикӣ дар шаҳри Самарқанд ба таъъ расидааст. Ин маҷалла аз шумораи дуюм (27 сентябри соли 1926, душанбе, 19 рабеъулаввали 1345, №1) ба «Мулло Мушфиқӣ» табдили ном карда, то моҳи апрели соли 1929 ба сифати маҷаллаи ҳаҷвӣ, адабӣ ва иҷтимоӣ бо ҳамин ном дарҷ шуд. Фаъолияти худро минбаъд бо номҳои «Мушфиқӣ» (майи соли 1929-1930 ва 1937) ва «Бигиз» (1931-1936) идома додааст. Тули солҳои 1926-1937 он мунтазам дар Самарқанд, баъдтар дар Тошканд ва дар ду соли охир боз дар Самарқанд дар ҳаҷми 8-10-12 саҳифа нашр шудааст.

Маҷалла мақсад ва вазифаҳои худро мубориза ба муқобили боқимондаҳои бою феодали, танқиди хурофоти диниву ҳомиёни он, озодӣ ва соҳибхитияри занон, қорӣ намудани маданияти нави сотсиалистӣ маънидод намуда, барои амалӣ намудани он шумораҳои худро бо фелетону мақолаҳои танқидӣ, шеърҳои ҳикояҳои ҳаҷвӣ ва расмҳои карикатурии одиву ранга ороиш додааст. Дар таҳияи чунин мавод аслан ходимони рӯзномаи «Овози тоҷик», ба хусус фелетоннависон Қурбон Баҳлулзода ва Суҳайлӣ Чавҳаризода, рӯзноманигорон Набӣ Фаҳрӣ, Одилзода, Пиримқулов, Бурҳонӣ, Раҷабзода иштирок мекарданд. Нигоштаҳои ин муаллифон, ҳамчунин дигарон бо имзоҳои мустаор аз қабилҳои Баҳлул, Ғунда, Тарсонҷак, Ханҷар, Дамдуз, Шаккок, Тортанак, Мирзоҳикмат, Ҷугуртак, Мулло Ҷунбул ва ғайраҳо чоп шудааст. Маҷалларо дар аввал Баҳриддин Азизӣ таҳрир менамудааст, баъдан Ш. Садрӯлин ва Қ. Мирзоев вазифаи муҳаррири маъули маҷалларо ба дӯш доштаанд.

Маҷалла аз ҳаҷви адабиёти классики тоҷик, аз ҷумла осори Убайди Зоконӣ, Саъдии Шерозӣ ва Абдурраҳмони Мушфиқӣ моҳирона истифода намуда, онро бо маъно ва мазмуни нав, корбурди унсурҳои забони мардумӣ, калимаҳои русиву байналмилалӣ ба ҳаёти рӯз мувофиқ кунонидааст. Он бо истифода аз чунин усул бештар ба масъалаҳои муборизаи синфӣ, камбуду норасоӣҳои соҳаи маориф, фарҳанг ва матбуот, озодии занон, танқиди камбудҳои ҳаёти колхозӣ, маишиву маданӣ ва амсоли ин тавачҷуҳ, намудааст. Танқид ва мазаммати чунин камбудиву норасоӣҳои иҷтимоӣ, ҳамчунин танзу зарофати аҳли қалам дар қолаби жанрии шеър ҳикоя, фелетону памфлет, эпиграммаву породиҷа ва шарҳҳои рафиқона шакл гирифтааст. Маҷалла барои ифодаи фикр, гоҷа, мазмун аз рубрикаву усулҳои гуногуни маънавий амсоли «Сухбатҳои кӯчагӣ», «Эълонномаҳо», «Чистон», «Ариза ва мактубҳо», «Номаи аъмол», «Саъҳатномаи Мушфиқӣ» «Анкетаҳои «Бигиз», «Пластинкаи «Бигиз», «Тилигрофи «Бигиз» ва амсоли ин истифода намудааст.

Ин рубрикаҳо тобишҳои маъноии гуногунро ифода кардаанд. Масалан, зери рубрикаи «Саъҳатномаҳо» камбудӣ ва нуқсонҳои чанд паҳлуи ҳаёти як ноҳия ва ё маҳал мавриди танқиди мазаммат қарор гирифтааст. «Чистонҳо» мӯҷазу ихчам буда, дар ағлаби онҳо симои манфури ашхоси бадният ва унсурҳои ба ҷомеаи шӯроӣ бегона мазаммат карда шудааст. «Эълонҳо» низ хурдҳаҷм буда, дар онҳо нуқсонҳои ба тозагӣ мушоҳидашуда аз номи шахси тамасхуршаванда баён гардидааст.

Умуман, «Мушфиқӣ» дар таърихи матбуоти даврии тоҷик аввалин маҷаллаи ҳаҷвӣ буда, «дар муборизаи зидди душманони сотсиализм, боқимондаҳои дунёи кӯҳна, дину хурофот, фош кардани нуқсонҳои камбудҳои иҷтимоӣ чун аслиҳаи буррои идеологӣ хизмат кардааст» [15, с. 132]. Ин маҷалла дар инкишофи минбаъдаи ҳаҷви публицистии тоҷик нақши бориз гузоштааст.

Аввалин маҷаллае, ки дар Душанбе ҷоп гардидааст, «Дониш ва омӯзгор» аст. «Дониш ва омӯзгор» маҷаллаи сиёсӣ, иҷ-

тимоӣ, таълим ва тарбиявӣ, адабӣ, фанӣ, илмӣ ва танқидӣ буда, шумораи аввалини он аз тарафи Нозироти маорифи Тоҷикистон 5 март соли 1926 бо теъдоди 500 нусха ба таъби расидааст. Ба таъбири имрӯзаи касбӣ аввалин нашрияти соҳавӣ маҳсуб меёбад. Дар шумораи аввал маҷалла мақсади худро чунин шарҳ додааст:

«...Маҷаллаи мо маҳсули муаллимони Тоҷикистон аст. Чун дар Тоҷикистон имкони таъби қардани китобҳои лозимаро надорем, мехоҳем бо ин маҷалла ба муаллимин роҳбарӣ карда, онҳоро бо аҳволи вақт, усулҳои тоза ва роҳи таълим ва тарбия ошно созем...

Мо мехоҳем моро адиб нашуморанд, вале муаллими тоҷик ҳарфи моро бифаҳмад».

Шумораи аввалини «Дониш ва омӯзгор» ба муносибати яқсолагии Нозироти маорифи Тоҷикистон дар Душанбе ҷоп шуд. Муҳаррир Аббос Алиев ва котиби масъул Қосим Дайламі буданд.

Маводи маҷалларо аз рӯи дараҷаи таъсир ба панҷ гурӯҳ ҷудо намудан мумкин аст. Яқум, мақолаҳои, ки аз ҷониби роҳбарон ва масъулони соҳа навишта шуда, оҳангӣ даъватӣ доранд. Нигоштаҳои Нусратуллоҳ Маҳсум «Вазифаҳои муаллим дар Тоҷикистон», Чинор Имомов «Иди таърихии тоҷикон», Аббос Алиев «Иди яқсолаи мо» намунаи онҳост. Дуюм, маводи худӣ, ки ба мақсади расонидани ёрии методӣ ба омӯзгорон, фаҳмонидани вазифаҳои муаллимон, хусусияти мактабҳои нав, кушодани мактабҳо, шароити қори онҳо, қоидаҳои забони форсӣ, масъалаи алифбои нав ва амсоли инро фаро гирифтаанд. Ба мисли М. Саидзода «Давраҳои тарбияи иҷтимоӣ», Форс «Фанни тарбия», Ҳайдарзода «Аҳамияти тарбияи занон». Сеюм, маводи тарҷумашуда, яъне тарҷумаи асарҳои таърихӣ, педагогӣ илмӣ муаллифони русу Аврупо, ки моҳияти тарбияи иҷтимоиро касб намудаанд. Амсоли очерки В. Бартолд «Тоҷикон», мақолаҳои Толпиго, Климчинский. Чорум, шеърҳо, аз ҷумла шеърҳои Айнӣ, Лохутӣ (№1), Рӯдакӣ (№2), Зарра ва Ғ. Қамбарзода (№3-4), ки зери рубрикаи «Адабиёт» ҷой дода шудаанд. Шашум, хабарҳо аз ҳаёти соҳаи маориф, ки зери рубрикаи «Ахбороти

маҳаллӣ» дарҷ гардидаанд. Ин рубрика дар шумораи муштараки 3 ва 4 роиҷ шудааст.

Маҷалла аз нигоҳи таъмини мавод ва мазмуни ғоявии он танқисӣ надоштааст, балки бо ба ҳамкорӣ даъват намудани олимон ва адибони машҳур мазмуну мундариҷаи маҷалла аз шумора то шумора бехтар гардидааст. Аммо норасоии техникӣ, имконоти маҳдуди аввалин маҷаллаи Ҳукумати Тоҷикистон, нарасидани коғаз боиси он шудааст, ки маҷалла баъд аз нашри шумораи муштараки 3-4 бо теъдоди 700 нусха ҷолашро қатъ намояд.

«Дониш ва омӯзгор» нахустин нашрияе буд, ки соҳаи алоҳидаи ҷомеаро мавзӯи асосии худ қарор дод. Ба таъбири М. Рустамзода «Он бори аввал журналистикаи соҳавӣ-журналистикаи маорифро ба вучуд овард» [14, с. 79]. Ин маҷалла бо вучуди норасоӣҳои техникӣ ороишӣ дар ташаккули нашрияҳои минбаъдаи соҳаи маориф замина гузоштааст.

Баъд аз як соли бо сабабҳои техникӣ аз ҷоп бозмондани аввалин нашрияи соҳаи маориф – «Дониш ва омӯзгор» моҳи августи соли 1927 дар Самарқанд маҷаллаи илмӣ ва адабии «Дониш-биниш» зери таҳрири Муҳаммад Мӯсавӣ, дар ҳаҷми 50 саҳифа, бо теъдоди 1500 нусха нашр гардид.

Ин шумора табрикоти Котиби бюрои ҳизби коммунисти ҷумҳурӣ Муъминхоҷаев таҳти унвони «Дониш-биниш»-ро табрик мегӯем», сармақолаи муҳаррир «Боз як қадами калон дар роҳи баланд кардани маориф ва маданияти меҳнаткашон», мақолаҳои М. Мӯсавӣ «Як қадами калон дар маориф», Р. Тағор «Чин, Ҳиндустон ва ҷаҳонгири англис», Уйғур «Дар бораи тарбияи томақтаб», «Масъалаҳои асосии илми кӯдакиносии», «Ҳайвон ва мошин», «Мусоҳиба аз биология», «Дар бораи дарси ҳисоб», «Гирифтани офтоб-29 июл», дар бахши адабиёт шеърҳои Т. Зехнӣ, мақолаи С. Айнӣ «Кишваршиносӣ» ва ғайраро дар бар мегирад.

Шумораи аввал бо вучуди аз нигоҳи мавзӯ ва мундариҷа ҷавобгӯи талаботи муаллимон будан, аз нигоҳи нафосат, ороишу саҳифабандӣ ва имло камбудӣ дошт. Аз ин рӯ, ҳайати таҳририя таҳияи

шумораи дуюмро ба дӯши Собит Манофзода гузоштанд.

Собит Манофзода ба сифати котиби масъул ороиши техникӣ маҷалларо тағйир дода, онро дар шакли нисбатан ҷолиб, бо ном ва таъйиноти дигар – «Раҳбари дониш» – маҷаллаи иҷтимоӣ, тарбиявӣ, фаннӣ ва адабӣ дар моҳи октябри ҳамон сол дар Тошканд ҷоп кард. Маводи ин шумора аз рӯи мавзӯ ба қисмҳо ҷудо карда шудааст: қисми иҷтимоӣ, таълим ва тарбия, тарбияи томақтаб, қисми адабӣ, дунёи занон, қисми фаннӣ, тандурустӣ, китобиёт.

Дар баробари ивазшавии номи маҷалла шиори он низ тағйир ёфтааст. Шиори шумораи аввал – «Ҳамаи ранҷбарони ҷаҳон ба ҳам пайвандед», дар шумораи дуюм андаке таҳрир хӯрда шакли «Ҳамаи камбағалони ҷаҳон ба ҳам пайвандед»-ро гирифтааст.

Бартарии ин шумора боз дар он аст, ки саҳифаҳои бештар ва теъдоди мавод ба 15 адад расида, ороиш хуб ва суратҳо равшантар ҷоп шудаанд. Ҳамчунин дар болои ҳар мавзӯ шиоре бо ҳуруфи калону хоно оварда шудааст, ки диққатҷалбкунанда аст.

Аз шумораи дуюм мундариҷаи «Раҳбари дониш» тадриҷан васеъ ва гуногун гардида, дар баробари масъалаҳои таълиму тарбия, масъалаҳои марбут ба забон, адабиёт, илм ва фарҳанг низ дар саҳифаҳои он мавқеъ пайдо кардаанд.

Пароканда будани ҳайати таҳририя ба ҷопи нашрия монеаҳо ба вучуд овардааст. Бо сабаби дер расидани мавод аксар маврид ду шумораи он якҷо баромадааст. Ба мақсади бартараф кардани ин монеаҳо коллегияи шуъбаи таблиғот ва тарвиҷи комитети вилоятии ҳизб 4 июни соли 1928 қарор мекунад, ки идора ва нашриёти маҷалла ба Душанбе кӯчонида шавад. Ин қарор тирамоҳи соли 1928 иҷро мешавад.

Ҳамин тавр, «Раҳбари дониш» то соли 1932 бо ҳамин ном фаъолиятро идома дода, ҳамагӣ 46 шумора ба таърифи расид. Ҳамин сол фаъолияти он ба ду бахш тақсим карда шуд. Бахши маориф бо маҷаллаи «Инқилоби маданӣ» пайваست гардида, соли 1937 «Револютсияи маданӣ» соли 1938 ба «Мақтаби советӣ», соли 1992

ба «Маърифат» табдили ном кард. Аз соли 2006 бо номи «Маърифати омузгор» чоп мешавад. Дар заминаи бахши адабиёт маҷаллаи «Барои адабиёти сотсиалистӣ» ташкил карда шуд, ки солҳои 1932-1937 бо ҳамин ном, солҳои 1938-1964 бо унвони «Шарқи сурх» ва аз моҳи майи соли 1964 то имрӯз бо номи «Садои Шарқ» интишор мешавад.

«Раҳбари дониш» дар давоми фаъолиятҳои «Муаллимони тоҷикзабонро аз корҳои таълиму тарбия хабардор кардан, аз масъалаи умумӣ маълумот дода истодан, адабиёти нави тоҷикро таракқӣ додан ва ба нависандагони тоҷик роҳбарӣ намудан»-ро мақсади асосии худ қарор додааст. Он нисбат ба дигар маҷаллаҳо дар бедории фикрӣ ва худшиносии таърихӣ тоҷикон таваҷҷуҳи бештар намуда, бо истифодаи нерӯи равшанфикрони давр, дар рушди маорифу адабиёти халқи тоҷик ва соири халқҳои Осиёи Марказӣ нақши муҳим гузоштааст.

Ин маҷалла барои ташаккули адабиёти советии тоҷик ва васеъ намудани доираи хонандагони он, ҳалли масъалаҳои забон, тағйири алифбо, тарҷумаи осори нависандагони рус ва инкишофи адабиёти классикии форсу тоҷик нақши муҳим бозидааст. Дар он як қатор асарҳои С. Айнӣ, А. Лоҳутӣ, Пайрав Сулаймонӣ, Зуфархон Чавҳарӣ, Ҳамдӣ, А. Мунзим, Ҷ. Икромӣ, А. Азизӣ ва дигарон дарҷ гардидаанд.

Маҷаллаи дигари соҳаи маориф, ки дар заминаи «Раҳбари дониш» таъсис ёфта анъанаи онро идома додааст, «Инқилоби маданӣ» аст. Ин маҷалла соли 1930 ҳамчун қисми ба маориф дахлдори маҷаллаи «Раҳбари дониш» ташкил шуда, аз моҳи октябри соли 1931 ба сифати маҷаллаи ҳармоҳаи сиёсӣ иҷтимоӣ, педагогиву методии Комиссариати маорифи халқи ҶШС Тоҷикистон ба таври мустақил моҳе як маротиба бо забони тоҷикӣ чопашро идома додааст.

Аз шумораи 81-и моҳи октябри соли 1937 унвони «Револютсияи маданӣ» ва аз шумораи 95, январи соли 1939 номи «Мақтаби советӣ»-ро гирифтааст. Дар солҳои аввал 1000 нусха мебаромад.

«Инқилоби маданӣ» дар ташкил ва татбиқи барномаи маҳви бесаводӣ, инки-

шофи маориф ва вусъатибахшии ҷаҳонбинии илмӣ нақши муҳим гузоштааст. Мухбирон ва ходимони сермахсули он А. Баҳоваддинов, Л. Бузургзода, Б. Сирус, О. Шукуров, Х. Мирзозода ва дигарон буданд.

Тавре ки ишора шуд, соли 1932 маҷаллаи «Раҳбари дониш» ба ду қисм ҷудо карда шуд. Дар заминаи қисми адабии ин маҷалла «Барои адабиёти сотсиалистӣ» (БАС) ҳамчун маҷаллаи ҳармоҳаи адабии нависандагони Тоҷикистон таъсис ёфт. Ҳайати таҳририяти онро адибони тоҷик А. Лоҳутӣ, С. Айнӣ, С. Улуғзода, Б. Азизӣ, Р. Абдулло ташкил медоданд.

Дар шумораи нахустини он манзумаи П. Сулаймонӣ «Ба милитаристони Япония», мақолаи Ғ. Абдулло «Барои танқиди болшевикона» ва шеърҳои мақолаҳои нависандагони дигари тоҷик чоп шудааст. Маҷаллаи «Барои адабиёти сотсиалистӣ» барои муттаҳид намудани адибони кишвар ва ба ин васила инкишофи адабиёти советии тоҷик воситаи муҳим гардид.

Аз моҳи апрели соли 1938 то июни соли 1940 чопаш қатъ гардидааст.

Дуюмин маҷаллаи ҳаҷвӣ тоҷикӣ ва аввалин маҷаллаи ҳаҷвӣ Тоҷикистони имрӯз нашрияти «Қалтак» аст. Ин нашрия ба сифати замимаи рӯзномаи «Барои коллективӣ» (1930-1934) ҳамчун маҷаллаи ҳаҷвӣ аз соли 1932 таъсис ёфта, аз январи соли 1933 ба нашрияти газетаи «Тоҷикистони сурх» – органи КМ ПК (б) Тоҷикистон табдил ёфтааст. Дар соли 1932 дар 8 саҳифаи формати А 4,5 ва дар соли 1933 дар 12 саҳифаи формати А 4 дар муқоваи ранга ва теъдоди 1600 нусха бо забони тоҷикӣ зеро таҳрири С. Бурҳонов (1904-1954) дар матбааи давлатии №1-и Сталинобод нашр шудааст.

Ҳарчанд дар паспорти маҷалла моҳе ду маротиба интишор шудани он зикр гардидааст, аммо ин нақша риоя нашуда, чопи он номуназзам сурат гирифтааст. Бо сабабҳои гуногун фосилаи интишори маҷалла баъзан ба ду моҳ тӯл кашида, дар соли 1933 ду шумора якҷо чоп шудааст.

«Қалтак» дар матбуоти даврии тоҷик баъд аз маҷаллаи «Ширинкор» («Овози тоҷик», 1925) дуюмин замимаи

ҳачвӣ ба ҳисоб меравад, ки ба сурати муқоваи ранга интишор гардидааст. Он шаклан ба «Мулло Мушфиқӣ» шабоҳат дорад. Дар саҳифаҳои «Калтак» асосан, фелетону луқма, латифа, чистон, луғатнома ва шеърҳои ҳачвӣ зери рубрикаҳои «Савол ва ҷавобҳо дар роҳ», «Сухбатҳои кӯчагӣ», «Ҳар кию ҳар чӣ», «Ху анаю ху мана», «Куттии почта», «Эълонҳои муҳим», «Радиои «Калтак», «Мешавадмӣ» ва карикатураҳои ҳачвӣ чоп шудааст.

Ҳачвнигорони тоҷик Қурбон Баҳлулзода, Камол Одилзода, Сухайли Ҷавҳаризода аз муаллифони фаъоли маҷалла будаанд, ки матолибашон бо имзоҳои мустаори Ханҷар, Тарсақӣ, Калтакча, Қаҳ-рамон, Кӯчагард ва ғайра интишор гардидааст.

«Калтак» баъди аз шумораи 8 (16)-ум дар соли 1933 аз чоп бозмонд. Он бо фаъолияти начандон тӯлонии худ тавонист дар ташаккули инкишофи ҳачви адабӣ ва публицистии тоҷик дар ҳавзаи Душанбе мусоидат кунад.

Дар солҳои сиюми асри ХХ тадричан доир ба соҳаҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоӣ нашрияҳои даврӣ таъсис дода шудаанд. Дар ин солҳо масъалаи озодии занон ва инъикоси ҳаёти онҳо аз мавзӯ ва бахшҳои муҳими матбуоти даврӣ маҳсуб меёфт. Ҳарчанд ин масъалаҳо дар нашрияҳои даврии таъйиноти гуногун интишор карда мешуд, аммо доман густурдани масъалаҳои марбут ба занону духтарон зарурати таъсиси нашрияи маҳсусро талаб мекард. Ба таъбири муҳаққиқ А. Азимов «Ҳизбу давлати Шӯравӣ зарурати таъсиси чунин маҷаллаҳоро дарк намуд ва бюрои иҷроияи КМ ҲК (б) Тоҷикистон 14 март соли 1932 дар бораи нашр намудани маҷаллаи ҳармоҳаи оммавӣ барои занони коргару деҳқон қарор баровард» [3, с. 279].

Дар қарори мазкур чунин омадааст:

1. Нашри маҷаллаи ҳармоҳаи оммавӣ - нашрияи КМ ПК(б) Тоҷикистон барои занони коргару деҳқон бо забони тоҷикӣ (бо ҳуруфи лотинӣ) зарур доништа шавад.

2. Нашри маҷалла ба Нашриёти давлатии Тоҷикистон супорида шавад.

3. Муҳаррири маҷалла рафиқа Ортиқбоева, ҷонишини муҳаррир рафиқа

Носирова ва котиби масъул рафиқа Қосимова ва аъзоёни ҳайати таҳририя: Ортиқова, Носирова, Қосимова, Дайламӣ ва Баҳромӣ тасдиқ карда шаванд.

4. Маҷалла дар ҳаҷми 1,5 ҷузъи чопӣ муқаррар карда шавад.

5. Ба Шӯрои Комиссарони Халқӣ тақлиф карда шавад, ки нашри маҷалларо бо кӯмаки пулии (дотатсияи) лозимӣ таъмин намояд, нархи ҳар як шумор маҷалла аз 25-30 тин зиёд набошад.

6. Ба нашри маҷалла аз 1 май соли 1932 шуруъ карда шавад.

7. Қарори мазкур барои тасдиқ ба КМ ВКП (б) ва Бюрои Осиемиёнагии КМ ВКП (б) пешниҳод шавад» [9, с.570-571].

Ҳамин тавр, шумораи аввалини маҷаллаи оммавӣ-сиёсӣ барои занони коргару деҳқон бо номи «Бо роҳи ленинӣ» нашрияи КМ ПК (б) Тоҷикистон 1 май соли 1932 зери таҳрири Ортиқбоева дар шаҳри Душанбе, бо теъдоди 400 нусха интишор гардид. Баъдтар вазифаи муҳаррирӣ ба дӯши Фотима Алиева, Музафара Қосимова ва Ф. Кабирова будааст.

Маҷалла ҳармоҳа бошад ҳам, дар соли 1932 ҳамагӣ се шумора ба таъб расидааст. Аз ҷумла, шумораҳои 2-юм ва 3-юм дар якҷоягӣ бо теъдоди 1500 нусха нашр шудаанд. Сол то сол адади нашри маҷалла зиёд шуда, то соли 1941 теъдоди нашраш ба 4500 адад расидааст.

Маҷалла ду давраро аз сар гузаронидааст, ки давраи аввал то соли 1935 ва давраи дуюм аз соли 1936 то соли 1941-ро дар бар мегирад. Дар ин байн маҷалла қариб як сол (1935-март 1936) чоп нашудааст. Ба ҳисоби А. Азимов «маҷалла дар се соли фаъолияташ 21 шумора баромадасту халос. Аз ин ҳафт шумора ба таври алоҳида ва ҳафт маротибаи дигар дар шакли якҷоя, яъне 14 шумора чоп шудааст» [3, с. 279]. Умуман дар солҳои 1932-1941 маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» 80 шумора нашр гардидааст.

Маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» доир ба фаъолияти иҷтимоии бонувон, иштироки онҳо дар корҳои ҷамъиятӣ, давлатӣ, корхонаҳои саноатӣ, хоҷагии қишлоқ, клубҳои маданияву равшаннамоӣ, баланд бардоштани савияи сиёсӣ, ғоявӣ ва тиббии занону духтарон, барҳам додани урфу

одатҳои кӯхна, маҳви бесаводӣ, илмомӯзӣ, мактабу маориф, баробархуқуқӣ, ва амсоли ин маводи иттилоотиву таҳлилий ва публитсистию бадеӣ ба таъб расондааст. Дар ин солҳо яке аз мавзӯҳои муҳимми маҷалла раҳо намудани занҳо аз асорати динӣ ва урфу одатҳои кӯхна, ба хусус партофтани фаранҷӣ будааст. Маҷалла аз шумораи №7-и соли 1932 худро журнали политикӣ, оммавию бадеии расмдор муаррифӣ намуда, саҳифаи адабиашро пурмаҳсул гардонидаст, ки дар он шеърҳои хикоя, очерку қисса ва дostonҳои адабони баркамол ва ҷавон ба нашр расидааст.

Ҳамин тавр, маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» бо вучуди дар доираи идеологияи муайян фаъолият намудан, дар инъикоси масъалаҳои сиёсату иҷтимоии марбут ба ҳаёти занон, амали шудани қарорҳои нишондодҳои ҳизбу давлат чихати ҷалби занону духтарон ба корҳои ҷамъиятӣ, шиносонидани ҳуқуқҳои онҳо хизмат намудааст.

Дар солҳои бистуму сиюми садаи ХХ яке аз масъалаҳои муҳим саводнок гардонидани мардум ба ҳисоб мерафт. Барои мусоидат намудан ба ҳалли ин масъаламаҳви бесаводӣ дар нашрияҳои даврӣ гӯшаҳо ва иловаҳо ташкил карда шудааст. Яке аз аввалин нашрияҳои ба ҳалли ин масъала равонашуда «Саводи меҳнат» – иловаи «Овози тоҷик» аст.

Дар даҳсолаи 1930 ҲК ва Ҳукумати Тоҷикистони шӯравӣ ба мақсади ҳарчи таътар барҳам додани бесаводии аҳоли, ба хусус миёни меҳнаткашонии калонсол қорҳои зиёдеро ба роҳ мемонад. Бо вучуди ин дар солҳои 1933-1934 рафти мубориза барои маҳви бесаводӣ то андозае суст мегардад, мактабҳо аз китобҳои дарсӣ танқисӣ мекашанд. Барои суръат бахшидан ба раванди саводнокгардонии аҳоли, баратараф намудани камбудии мактабҳои маҳви бесаводӣ, Комиссариати маорифи халқи ҶШС Тоҷикистон дар барбари таҳия ва ҷопи дастурҳои таълимӣ аз соли 1934 нашри маҷаллаи сиёсӣ, иҷтимоӣ, бадеӣ ва оммавии расмдор «Октябр»-ро ба роҳ мемонад. Шумораи нахустини ин маҷалла моҳи марти ҳамин сол зеро таҳрири Қ. Абдинов нашр мегардад. То моҳи августи соли 1937 маҷалла зеро таҳрири Қ. Абдинов ва дар се шумораҳои

минбаъда (8-9 ва 10) ин вазифа ба дӯши Ҳилол Каримов будааст. Аз соли 1935 то соли 1936 Т. Самадӣ ва баъд аз ӯ Д. Ҷарор то шумораи охири ба сифати котиби масъул қор кардаанд.

Мақсаду мароми маҷалла дар шумораи аввал ҷунин шарҳ ёфтааст: ««Октябр» аз ҳама зиёдтар хонандагонии навсаводро ба назар гирифта, бо забони сода ҷоп шуда, хонандагонашро бо тамоми масъалаҳои қорӣ ошно мекунад: хикоя ва шеърҳои хубтарин нависанда ва шоирони Тоҷикистон ва Иттифоқи советиро нашр менамояд».

«Октябр» дар муқоиса бо маҷаллаҳои дигар бо ҷанд хусусият фарқ мекунад. Аввалан, он дар ҳаҷми 22 саҳифа ҷоп шудааст. Баъдан, аз нигоҳи ороиш нисбатан ҷолиб аст, он бо расмиҳои зиёди сиёҳ ва ранга аз лаҳзаҳои гуногуни саводомӯзӣ дар мактабҳои маҳви бесаводӣ, аксҳои аҳли қалам, пешқадамони истеҳсолот оро дода шудааст. Сониян, маҷалла дар баробари ҷопи намунаҳо аз осори нависандагон С. Айни, А. Лоҳутӣ, Ҷ. Суҳайлӣ, А. Ҳамдӣ, А. Хуш М. Раҳимӣ, А. Дехотӣ, ҳамҷунин тарҷумаи шеърҳои А. Пушкин, В. Маяковский, М. Горкий ва дигарон, аз эҷодиёти даҳонакии халқ низ ба таври фаровон истифода кардааст. Ниҳоятан, дар поёни аксари матолиб калимаҳои душворфаҳм зикр ва маънидод карда шудаанд, қори хонандаи ҷаласаводро осон кардааст.

Ба таъбири муҳаққиқ А. Азимов «навиштаҳои маҷаллаи «Октябр»-ро ба ду қисм ҷудо қардан мумкин аст. Аввалан мавзӯи баҳси бесаводӣ ва сониян мавзӯи маданӣ-равшаннамоӣ» [2, с. 283].

Маҷалла «Октябр», ки барои шахсонии камсавод (ҷаласавод) муқаррар шуда буд, то соли 1937 интишор гардида, вазифаи худро иҷро қард. Соли 1937 дар байни аҳолии калонсол бесаводӣ гӯё тамоман барҳам дода шуд ва нашри ин маҷалла низ ба охир расид.

Аввалин маҷаллаи русӣ дар Тоҷикистони шӯравӣ нашрияи Комиссариати тандурустии ҶШС Тоҷикистон «Здравоохранения Таджикистана» аст, ки аз соли 1933 ҷоп мешавад. Дар солҳои сиюм ин маҷалла сола ҷаҳор шумора ба таъб расидааст. Маҷалла масъалаҳои соҳаи

тандуристро фаро мегирад. Имрӯз ба сифати маҷаллаи илмӣ-тадқиқотӣ бо номи «Ниғадории тандурустии Тоҷикистон» нашр мегардад.

Аз нимсолаи дуҷуми даҳсолаи 1930 ба нашри маҷаллаҳои сиёсӣ ва тарғиботӣ таваҷҷуҳ зоҳир карда шудааст. Яке аз аввалин маҷаллаҳои сиёсӣ хизбӣ «Ба ёрии коркунони партиявӣ» аст, ки ҳамчун нашрияи КМ ҲК (б) ҚШС Тоҷикистон бо қарори ҲК (б) ҚШС Тоҷикистон аз 28 январи соли 1936 таъсис ёфтааст. «Ба ёрии коркунони партиявӣ» дар соли 1936 ва аз шумораи 3-и соли 1938 то соли 1941 моҳе як маротиба, дар соли 1937 то шумораҳои 1-2-и соли 1938 дар як моҳ ду маротиба бо забони тоҷикӣ дар ҳаҷми аз 40 то 90 саҳифа ва бо теъдоди аз 3 000 то 3 250 нусха нашр шудааст. Маҷалла аз соли 1938 ба «Коркунони партиявӣ» табдили ном кардааст.

Нахустин муҳаррири он Н. К. Нерсесин ва ҳайати таҳририаш А. Мавлонбеков, А. Глуховский, И. С. Брагинский ва С. Бурҳонов будаанд. Баъдан А. Мавлонбеков (1937), С. Баҳромӣ (№1-2, 1938), И. Брагинский (1938), Б. Ғафуров (№1-5, 1940), Неъматуллоев (№7, 1940), Ҷ. Шанбезода (1940-1941) вазифаи муҳаррири масъули маҷалларо ба дӯш доштаанд. Дар аввал С. Содиков ва аз соли 1938 О. Икромӣ муҳаррири техникӣ будаанд.

Маҷалла асосан ҳаёти партиявӣ ва масъалаҳои марбут ба онро аз шумораи 6-и соли 1937 зери бахшҳои «Пленуми КМ ВКП (б)», «Қорҳои дохилии партия», «Қорҳои пропандӣ дар ҷойҳо», «Ба ёрии пропандистон», «Аз рафтори қорҳои пропандӣ», «Масъалаҳои ташкилӣ-партиягӣ» ва амсоли ин инъикос намудааст. Ҳамчунин вобаста ба санаҳои таърихӣ марбут ба ҳаёти хизб ва пешвоёни он низ матлабҳо ба таъб расонидааст, ки дар маҷмуъ ҳамагӣ оҳанги таблиғотӣ доранд.

Маҷаллаи дигари соҳавие, ки дар солҳои сиюм ба таъб расидааст, «Ҳуқуқшиноси шӯроӣ» («Советский юрист») – нашрияи Комиссариати адлияи халқии РСФСР Тоҷикистон (Н.К.Ю. Таджикской ССР) мебошад. Шумораи аввалини ин маҷалла моҳи феввали соли 1934 ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ, дар ҳаҷми 24

саҳифа бо теъдоди 1000 нусха ба таъб расидааст.

Мазмуну муҳтавои маводи маҷалларо асосан ҳолати таъминот ва риояи қонунҳои шӯроӣ дар ҷумҳурӣ, шаҳру ноҳияҳо ва қору фаъолияти мақомоти адлияи маҳаллӣ ташкил медиҳад.

Тавре ишора шуд, дар нимаи дуҷуми солҳои сиюм талаботи ҷомеа ба тарғибу ташвиқи идеологияи замон зиёд гардид ва зарурати интишори чунин маҷаллаҳо ба миён омад. Нашри чунин маҷалла, пеш аз ҳама, ба тарғибу ташвиқгарони тоҷик ёри мерасонд. Ба ин мақсад ба шӯбаи тарғиб ва ташвиқи КМ ПК Тоҷикистон супорида мешавад, ки маҷаллаеро бо номи «Блокноти агитатор» таъсис диҳанд. Нашри ин маҷалла 21 ноябри соли 1938 тасдиқ гардида, шумораи аввалини он 4 декабри ҳамина сол дар ҳаҷми 92 саҳифа ва теъдоди 1600 нусха ба таъб расид. Муҳаррири Маъруф Содиков буд.

Маводи шумораи аввалро аслан мақолаҳои бо забони асл ва тарҷумашуда аз рӯзномаву маҷаллаҳои марказии «Правда», «Спутник агитатора», «Партийное строительство» ташкил медиҳанд. Маҷалла рубрикаҳои гуногун дошт, ки маъмултарики он «Савол-ҷавоб» аст.

«Блокноти агитатор» ба сифати нашрияи шӯбаи ташвиқот ва тарғиботи КМ ҲК (б) ҚШС Тоҷикистон моҳе ду маротиба дар шаҳри Сталинобод бо забонҳои русӣ ва тоҷикӣ то соли 1939 ҷоп шуда, вобаста ба шароити замон нақши таърихӣ ҳудро дар самти ташаккули афкори сиёсӣ тарғибӣ иҷро намудааст. Ин маҷалла соли 1941 бо номи «Агитатори Тоҷикистон» аз нав барқарор карда шуд.

Дар бораи таъсиси аввалин маҷаллаҳои тоҷикӣ баҳс намуда, зарур меҳисобем, ки доир ба маҷаллаи мусаввари яҳудиёни тоҷикзабони Осиёи Марказӣ – «Адабиёти советӣ» низ чанд нуктаро зикр намоем. Ин маҷалла солҳои 1931-1941 ҳамчун нашрияи Кумитаи халқии маориф (Наркомпрос) ва Иттифоқи нависандагони Ўзбекистон дар шаҳри Тошканд ба забони тоҷикӣ ба таъб расидааст.

Мазмуну муҳтавои онро мавзӯҳои иҷтимоию иқтисодӣ, дигаргуниҳои сиёсӣ ва навигарҳои фарҳангию адабӣ дар бар

мегирад. Маҷалла дорои саҳифаҳои назм, наср, танқиди адабӣ ва библиография буда, дар онҳо аз эҷодиёти адибони бузург С. Айнӣ, А. Лоҳутӣ, А. С. Пушкин, А. П. Чехов, А. М. Горький, В. Маяковский ва дигарон намунаҳо ба нашр расидааст. Ҳамчунин маҷалла нигоштаҳои навқаламонро, махсусан аъзои маҳфили адабии «Маърифат», ки роҳбарии онро Садриддин Айнӣ бар уҳда доштааст, пайваста дарҷ намудааст. Маҷаллаи «Адабиёти советӣ» дар баробари таълифи назму наср ва осори санъату фарҳанг дар тарбияи рӯзноманигорон ва адибони ҷавон низ саҳм гузоштааст.

Омӯзиш ва баррасии иҷмолии таърихи ташаккули маҷаллаҳои тоҷикиву Тоҷикистон ба мо имкон медиҳад, ки дар фарҷом чунин натиҷаҳоро ҳосил намоем:

Пайдоиши аввалин маҷаллаҳо дар Осиёи Миёна, аз ҷумла «Красное солнышко» ва «Ойина» ба омилҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва таҷаддудхоҳӣ саҳт алоқаманд будааст. Ин ду маҷалла аз рӯйи ҳадаф ва таъйинот ба ҳам шабоҳат доранд. Дар таъсиси онҳо ашхоси фарҳангӣ ва маорифпарвар саҳм гузоштаанд.

1. Аввалин маҷаллаи тоҷикии шӯроӣ «Ширинкор» аст, ки ҳамчун иловаи ҳаҷвии рӯзномаи «Овози тоҷик» ба нашр расидааст. Он ба сифати маҷаллаи ҳаҷвӣ, адабӣ ва иҷтимоӣ аз шумораи дуюм ба «Мулло Мушфиқӣ» табдили ном карда, то моҳи апрели соли 1929 бо ҳамин ном ва минбаъд бо номҳои «Мушфиқӣ» (майи соли 1929-1930 ва 1937) ва «Бигиз» (1931-1936) фаъолиятро идома додааст.

2. Аввалин маҷаллаи ҷопи Душанбе «Дониш ва омӯзгор» аст, ки аз тарафи Нозироти маорифи Тоҷикистон 5 марти соли 1926 бо теъдоди 500 нусха ба таъби расидааст. Ба таъбири имрӯзаи касбӣ ин аз аввалин нашрияҳои соҳавӣ махсуб меёбад.

3. Аввалин маҷаллаҳои махсусгардонидашуда ба соҳаҳои маориф, адабиёт ва тиб алоқамандӣ доранд. Ин шоҳиди он аст, ки дар солҳои 1920-1930 ба ин соҳаҳо тавачҷуҳ бештар будааст.

4. Аввалин маҷаллаи тоҷикӣ барои занону духтарон «Бо роҳи ленинӣ» аст, ки 1 майи соли 1932 зери таҳрири Ортиқбоева дар шаҳри Душанбе, бо теъдоди 400 нусха интишор гардидааст. Ин маҷалла соли 1950 номи «Занони Тоҷикистони советӣ»-ро гирифта то солҳои 1970-ум бо ҳамин ном ҷоп шуд. Ҳоло бо номи «Фирӯза» ҷоп мешавад.

5. Аксари маҷаллаҳо дар ибтидои фаъолияти худ бо сабабҳои техникаӣ барои ҷоп мушкилӣ доштаанд. Ин ва дигар мушкилиҳо боис гардида, ки бештар маврид ду шумораҳои онҳо якҷо ба таъби расонида шудааст.

6. Ағлаби маҷаллаҳои дар солҳои 1920-1930 интишоргардида, бо вучуди соҳаҳои алоҳидаро фаро гирифтанд, рӯҳияи пурқуввати сиёсӣ доранд. Дар онҳо масъала ва ҷорабиниҳои муҳимми соҳаҳои ҷудоғонаи ҳаёти иҷтимоӣ дар рӯҳияи талаботи хизб ва сиёсати замони мунъакис шудаанд.

7. Умуман дар матбуоти даврии тоҷик дар солҳои сиёми асри XX низоми маҷаллаҳои даврӣ шакл гирифтааст.

Адабиёт

1. Азимов, А. Таджикская журналистика в период культурной революции (1929-1940 гг.) / А. Азимов. – Душанбе: Шарқи Озод, 2014. – 313 с.

2. Азимов, А. Нақши маҷаллаҳои соҳавӣ дар маҳви бесаводӣ / А. Азимов, Г. Додобоева // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – 2015. – №4/5 (174). – С. 281-284.

3. Азимов, А. Моҳият ва рисолати маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» / А. Азимов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Бахши илмҳои филологӣ. – 2019. – №4. – С. 278-281.

4. Айнӣ, С. Таърихи инқилоби Бухоро / С. Айнӣ. – Душанбе: Адиб, 1989. – 178 с.

5. Айнӣ, С. Намунаи адабиёти тоҷик / С. Айнӣ. – Душанбе: Адиб, 2010. – 448 с.

6. Дайлаш, Қ. Нахустин маҷаллаи педагогӣ / Қ. Дайлаш // Маориф ва маданият, 1967. – 28 декабр.

7. Додобоева, Г. «Ойина» – родоначальник журнальной периодики Средней Азии / Г. Додобоева. – Душанбе: Ирфон,

2018. – 72 с.

8. Дун, А. О. «Красное солнышко», его редакторе и не оконченом поиске / А. Дун // Помир. – 1985. – №4. – С.108.

9. Из истории культурного строительства в Таджикистане. Сб документов. – Душанбе: Ирфон, 1996. – С.570-571

10. Исомидинов, Б. К истории частной журналистики Таджикистана / Б. Исомидинов. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 144 с.

11. Муродӣ, М. «Маърифати омӯзгор» дар низоми матбуоти муосир / М. Муродӣ // Маърифати омӯзгор. – 2017. – С. 6-9.

12. Набавӣ, А. Нахустин рӯзномаи тоҷикӣ ва фарҳанги рӯзномаи тоҷикӣ / А. Набавӣ. – Душанбе: Эҷод, 2007. – 64 с.

13. Осимӣ, Қ. Аз таърихи интишори баъзе маҷаллаҳои аввалини советии тоҷик / Қ. Осимӣ, Б. Юнусова // Мактаби советӣ. – 1973. – №12. – С.8-11.

14. Рустамзода, М. Нахустматбуоти соҳаи маориф / М. Рустамзода. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 174 с.

15. Солеҳов, С. Ҳаҷв дар матбуоти тоҷикии солҳои 20-30 / С. Солеҳов. – Душанбе: Дониш, 1969. – 144 с.

16. Усмонов, И. Таърихи журналистикаи тоҷик / И. Усмонов, Д. Давронов. – Душанбе: Азия-Принт, 2008. – 280 с.

17. Ҳошим, Р. Ба газетачигии мо як назар / Р. Ҳошим // Азимов А. Назаре ба як таҳқиқи Раҳим Ҳошим. – Душанбе: Шарқи Озод, 2021. – С.13-28.

Манбаъ

18. Адабиёти советӣ – нашрияти Кумитаи халқии маориф (Наркомпрос) ва Иттифоқи нависандагони Ўзбекистон бо забони тоҷикӣ. – Тошканд. – 1931-1941.

19. Ба ёрии коркунони партиявӣ (Коркунони партиягӣ) – нашрияти КМ ПК (б) Тоҷикистон. – 1936-1940.

20. Барои адабиёти сотсиалистӣ (БАС) – маҷаллаи адабии Иттифоқи нависандагони шӯроии Тоҷикистон. – Сталинобод. – 1932-1938.

21. Блокноти агигатор (Агигатори Тоҷикистон) – нашрияти шуъбаи ташвиқот ва тарғиботи КМ ҲК (б) ҶШС Тоҷикистон. – Сталинобод. – 1938-1940.

22. Бо роҳи ленинӣ – маҷаллаи оммавӣ сиёсӣ барои занону коргарону колхозчиён. – Сталинобод. – 1932-1941.

23. Дониш ва омӯзгор – маҷаллаи сиёсӣ, иҷтимоӣ, таълим ва тарбиявӣ, адабӣ, фанӣ, илмӣ ва танқидӣ. – Душанбе. – 1926.

24. Здравеохранение Таджикистана – нашрияти Комиссариати тандурустии ҶШС Тоҷикистон. – Сталинобод. – 1933-

1940.

25. Инқилоби маданӣ (Революцияи маданӣ) – маҷаллаи ҳармоҳаи сиёсӣ иҷтимоӣ, педагогиву методии Комиссариати маорифи халқи ҶШС Тоҷикистон. – Сталинобод. – 1931-1938.

26. Калтак – замимаи ҳаҷвии рӯзномаи «Барои коллективӣ» ва «Тоҷикистони сурх». – Сталинобод. – 1932-1933.

27. Красное солнышко – маҷаллаи адабиву сиёсии хусусӣ. – Хучанд. – 1909.

28. Ойна – маҷаллаи хусусии Маҳмудхоҷа Бехбудӣ. – Самарқанд. – 1913-1915.

29. Октябр – нашрияти Комиссариати маорифи халқи ҶШС Тоҷикистон. – Сталинобод. – 1934-1937.

30. Раҳбари дониш (Дониш-биниш) – нашрияти илмӣ-педагогӣ. – Самарқанд – Тошканд-Душанбе. – 1927-1932.

31. Ширинкор (Мулло Мушфиқӣ, Мушфиқӣ, Бигиз) – нашрияти ҳаҷвии иловаи «Овози тоҷик» – Самарқанд – Тошканд – Самарқанд, 1925-1937.

АЗ ТАЪРИХИ НАШРИ МАҶАЛЛАҲО ДАР ТОҶИКИСТОН (солҳои 1920-1930)

Дар мақола омилҳои пайдоиш, нашр ва ташаккули маҷаллаҳо дар низоми матбуоти даврии тоҷик таҳқиқ гардида-

аст. Раванди таҳқиқ ва таҳлили ин масъала дар се бахш шакл гирифта, ки аз сохтори илмӣ мақола дарак медиҳад.

Дар бахши аввал дараҷаи омӯзиши мавзуъ, дар бахши дуюм таърихи пайдоиши маҷаллаҳои тошӯравӣ ва дар бахши сеюм ҷараёни ташаккули низоми маҷаллаҳо дар матбуоти даврии Тоҷикистон таҳқиқу баррасӣ шудааст.

Ба омӯзиши ин масъала муҳаққикон С. Айни, Р. Хошим, З. Раҷабов, И. Усмонов, Д. Давронов, Ҷ. Усмонов, У. Гаффоров, С. Абдуллоев, Ф. Ҳайдаров, А. Набавӣ, С. Солеҳов, А. Дун, А. Азимов, М. Муродӣ, М. Рустам, Б. Исомиддинов, Г. Додобоева ва дигарон тавачҷуҳ намуда бошанд ҳам, вале пажӯҳишҳои онҳо умумӣ буда, аслан дар хошияи мавзуъҳои дигар шакл гирифтааст.

Таърихи таъсиси маҷаллаҳо дар Осиёи Миёна, аз ҷумла Тоҷикистон ба ду давра то Инқилоби октябр ва тақсимои худуди миллӣ ва пас аз ташкили Ҷумҳурии Мухтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Шӯроии Сотсиалистии Тоҷикистон алоқаманд аст. Дар давраи аввал ду нашрия – «Красное солнышко» ва «Ойна» таъсис ёфтааст, ки хусусӣ буда, аз ҷониби шахсони фарҳангӣ ва маорифпарвар рӯйи чоп омадаанд.

Аввалин маҷаллаи тоҷикии шӯроӣ «Ширинкор» аст, ки ҳамчун иловаи ҳаҷвии рӯзномаи «Овози тоҷик» ба нашр расидааст. Он ба сифати маҷаллаи ҳаҷвӣ, адабӣ ва иҷтимоӣ аз шумораи дуюм ба «Мулло Мушфиқӣ» табдили ном карда,

то моҳи апрели соли 1929 бо ҳамин ном ва минбаъд бо номҳои «Мушфиқӣ» (маи соли 1929-1930 ва 1937) ва «Бигиз» (1931-1936) фаъолиятро идома додааст.

Аввалин маҷаллаи чопи Душанбе «Дониш ва омӯзгор» аст, ки аз тарафи Нозироти маорифи Тоҷикистон 5 март соли 1926 бо теъдоди 500 нусха ба таъб расидааст. Ба таъбири имрӯзаи касбӣ аввалин нашрияи соҳавӣ маҳсуб меёбад.

Аввалин маҷаллаи тоҷикӣ барои занону духтарон «Бо роҳи ленинӣ» аст, ки 1 майи соли 1932 зери тарири Ортикбоева дар шаҳри Душанбе, бо теъдоди 400 нусха интишор гардидааст.

Ағлаби маҷаллаҳои дар солҳои 1920-1930 интишоргардида, бо вучуди ба соҳаҳои алоҳида таҳассус доштан, рӯҳияи пурқуввати сиёсӣ доранд. Дар онҳо масъала ва ҷорабиниҳои муҳимми соҳаҳои ҷудогонаи ҳаёти иҷтимоӣ дар рӯҳияи талаботи хизб ва сиёсати замон мунъакис шудаанд.

Маҷаллаҳо чун ҷузъи таркибии матбуоти даврӣ, бо вучуди дар доираи идеологияи муайян фаъолият намудан, ифодагари ҳаёти илмӣ, адабӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии як давраи мураккаби ҳаёти халқи тоҷик маҳсуб меёбанд.

Калидвожаҳо: матбуоти даврӣ, маҷалла, таърих, таъсис, мавзуъ, нақш, инъикос, мундариҷа, шакл, таҳлил, таҳқиқ, функсия.

ИЗ ИСТОРИИ ИЗДАНИЯ ЖУРНАЛОВ В ТАДЖИКИСТАНЕ (1920-1930 годы)

В статье исследуются факторы возникновения, издания и формирования журналов в системе периодической печати Таджикистана. Процесс исследования и анализ данного вопроса осуществлялся в трех разделах, которые позволяют определить научную структуру статьи.

В первом разделе рассматривался степень изучения темы, во втором - история возникновения досоветских журналов, в третьем исследуется пути формирования журнальных систем в периодической печати Таджикистана.

У истоков изучения данной темы стояли С. Айни, Р. Хошим, З. Раҷабов, И. Усмонов, Д. Давронов, Дж. Усмонов, У. Гаффоров, С. Абдуллоев, Г. Ҳайдаров, А. Набаева, С. Солеҳов, А. Дун, А. Азимов, М. Муроди, М. Рустамов, Б.

Исомиддинов, Г. Додобоева и другие авторы, исследования которых носил общий характер и в них затрагивались вопросы журнальной периодики в контексте тем иного характера.

История создания журналов Центральной Азии, в том числе в Таджикистане, связана с двумя периодами:

1. До Октябрской революции и национально – территориального деления;

2. После создания Таджикской Автономной Социалистической Республики и далее - Таджикской Советской Социалистической Республики. На первом периоде было создано два издания: «Красное солнышко» и «Ойна» («Зеркало»), которые вышли в свет в частном порядке усилиями интеллектуалов – просветителей.

Первым таджикским журналом советского периода является «Ширинкор» («Остроумный»), который издавали как сатирическое приложение к газете «Овози тоҷик» («Голос таджика»). Он как сатирический, литературный и социальный журнал со второго номера изменил название на «Мулло Мушфики» и продолжил свою деятельность до апреля 1929 г. и в дальнейшем опубликовался под названием «Мушфики» (май 1929 – 1930 и до 1937 г.) и «Бигиз» (1931-1936 гг.).

Первым журналом душанбинского издания стал «Дониш ва омузгор» («Знание и учитель»), опубликованный Комиссариатом просвещения Таджикистана с марта 1926 г. тиражом 500 экземпляров как первый отраслевой журнал.

Первым таджикским журналом для женщин является «Бо роҳи Ленин» («Ленинским путем»), который был издан 1

мая 1932 г. под редакцией Артыкбаева в г. Душанбе, тиражом 400 экз.

Большая часть журналов, опубликованных в 1920 – 1930 гг., несмотря на свою обособленную направленность, придерживалась ярко выраженной политической тональности. В них отражены важные проблемы и события общественного характера в духе требований партии и тогдашней политики.

Эти журналы, как составная часть периодической печати, несмотря на ограниченности их деятельности рамками официальной идеологии являлись выразителями научной, литературной, культурной и социальной жизни одного из сложных периодов в истории таджикского народа.

Ключевые слова: периодическая печать, журнал, история, создание, темы, роль, отражение, содержание, форма, анализ, исследования, функция.

FROM THE HISTORY OF JOURNALS PUBLISHING IN TAJIKISTAN (1920-1930)

The article researches the factors of the appearance, publication and formation of journals in the periodical press system of Tajikistan. The process of research and analysis of this issue was carried out in three sections, which allows determining the scientific structure of the article.

In the first section, the degree of study of the topic was considered, in the second, the history of the appearance of pre-Soviet journals; in the third, the ways of the formation of journal systems in the periodical press of Tajikistan are investigated.

Previously, the topic was considered generically. It was determined that Tajik researchers like S. Aini, R. Hoshim, Z. Rajabov, I. Usmonov, D. Davronov, J. Usmonov, U. Gafforov, S. Abdulloev, G. Haidarov, A. Nabavi, S. Solikhov, A. Dun, A. Azimov, M. Murodi, M. Rustam, B. Isomiddinov, G. Dobaeva and others are interested in journalistic issues in the context of various topics.

The history of the creation of journals in Central Asia, including in Tajikistan, is connected with two periods: before the October Revolution, with subsequent distribution to the national territory and with the organization of

the Autonomous Republic and the Socialist Republic of Tajikistan. At the first stage, two publications were created – "Red Sun" and "Mirror", which were private and printed by the leaders of thinkers.

The first Soviet journal in Tajik is "Shirinkor", as an application of the newspaper "Voice of Tajik". As a satirical, literary and social journal, it changed its name from the second issue to "Mulo-Mushfiqi" and continued its activities in April 1929 with that name and subsequently published under the name "Mushfiqi" (in May 1929-1930 and 1937) and "Bigiza" (1931-1936). The first magazine of the Dushanbe edition is "Donish and the Teacher", published by the Ministry of Education of Tajikistan since March 5, 1926 in the amount of 500 copies. It is the first industry journal.

The first Tajik magazine for women and girls is "Lenin's Way", which was published on May 1, 1932 under the editorship of Artikbayev in the city of Dushanbe, with a circulation of 400 copies.

Most of the journals published in the 1920s and 1930s have political force, despite being assigned to individual fields. They reflect the most relevant issues and important events of

individual branches of social life in the spirit of the needs of the party and the politics of the time.

Journals, as an integral part of the periodical press, functioning within the framework of certain ideologies, are the

Маълумот дар бораи муаллифон:
Муродӣ Мурод Бердӣ – доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи матбуоти Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. **Адрес:** Тоҷикистон, 734035, ш. Душанбе, н. Фирдавсӣ, кӯчаи Фирдавсӣ, 95 E-mail. murodi-65@mail.ru

Муродова Рухшона – ассистенти кафедраи журналистикаи телевизион ва радиобуғавони МДТ ДДФСТ ба номи М. Турсунзода. **Адрес:** Тоҷикистон, 734035, ш. Душанбе, н. Фирдавсӣ, кӯчаи Фирдавсӣ, 95

Сведения об авторов: Муроди Мурод Берди – доктор филологических наук, профессор кафедры печати Таджикский национальный университет. **Адрес:** Таджикистан, 734035, г. Душанбе, район Фирдавси, ул. Фирдавси, 95, кв.6, E-mail: murodi-65@mail.ru

exponents of the scientific, literary, cultural and social life of one of the difficult periods of the Tajik people.

Keywords: periodicals, magazine, history, creation, themes, role, reflection, content, form, analysis, research, function.

Муродова Рухшона – ассистент кафедры телевизионной журналистики и радиовещания ГУУ ТГИКИ имени М. Турсунзаде. **Адрес:** Таджикистан, 734035, г. Душанбе, район Фирдавси, ул. Фирдавси, 95, кв.6

Information about the authorov: Murodi Murod Berdi – Doctor of Philology, Professor of the Department of printing of the Tajik national University. Address: 95 Firdavsi str., Firdavsi district, Dushanbe, Tajikistan, 734035, 6 sq., E - mail: murodi-65@mail.ru

Murodova Rukhshona, assistant at the Department of Television Journalism and Radio Broadcasting of the SEI TSICA named after M. Tursunzoda. **Address:** Tajikistan, 734035, Dushanbe, Firdavsi district, Firdavsi str., 95, apt.6

Талабот

ба дастнависҳои пешниҳодшуда барои ҷоп дар маҷаллаи илмӣ
«Паёми Китобхонаи миллӣ»**1. Муқаррароти умумӣ**

1.1. Маҷалла мақолаҳои аслии мукаммалӣ илмӣ дорои хусусияти назарӣ ва амалидошта, ки дар заминаи масъалаҳои таъхирнопазири соҳаҳои гуногуни таърих, педагогика, психология, китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва фанҳои ба онҳо алоқаманд анҷом дода шудаанд, барои ҷоп қабул мекунад.

1.2. Маводҳои пешниҳодшуда бояд ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти китобхонаҳо, марказҳои библиографию иттилоотӣ, ҳаёти илмӣ ва фарҳангии кишварро ифшо кунанд.

1.3. Маҷалла фақат маводҳои пештар ҷопнашударо нашр менамояд. Онҳо бояд қорҳои тадқиқотӣ анҷомёфта бошанд, ки ҳулосаҳои онҳо боэътимод, асоснок ва ба далелҳо асос ёфтаанд.

1.4. Мақола бояд бо услуби илмӣ навишта шуда, мафҳумҳои нави воридшуда таъриф дошта бошанд. Маводи мақола бояд ба низом дароварда шуда, сохтори возеҳ, заминаи далелҳо дошта бошад, хусусияти проблемавии масъалаҳои даркшударо ифшо намояд, роҳҳои ҳалли масъаларо аз рӯи натиҷаҳои дар таҳқиқот бадастомада нишон диҳад.

1.5. Дар мақолаҳо бояд нишон дода шаванд:

- сарчашмаҳо (китобҳо, дастурҳо, захираҳои интернетӣ ва ғ.), ки асоси (истифодашуда) маводи пешниҳодшударо ташкил медиҳанд;

- муаллифоне, ки ғояҳо ва китобҳои онҳо дар маводҳои пешниҳодшуда инкишоф дода шудаанд;

- ҳангоми иқтибосоварӣ адабиёти истифодашуда ва саҳифаи мушаххаси он бояд дар қавси ҷаҳоркунча [ ] нишон дода шавад. Намуна: [1, с.12]. Яъне, манбаи иқтибос адабиёти №1 ва саҳифаи 12-и он мебошад.

1.6. Мақолаҳо дар ҷаласаҳои ҳайати таҳририя мавриди баррасӣ қарор дода мешаванд.

1.7. Муҳлати баррасии мақола на камтар аз се моҳ аст.

1.8. Ҳайати таҳририя ҳуқуқ дорад, ки дар мувофиқа бо муаллиф мазмуну мундариҷаи мақоларо таҳрир намояд.

2. Тартиби пешниҳоди маводҳо

2.1. Мақола барои маҷалла ба суроғаи идора ба воситаи почта, тавасути почтаи электронӣ ё шахсан фирис-тода мешавад.

2.2. Мақола бояд ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионӣ оид ба тархрезии нашрияҳои илмӣ мувофиқ бошад.

2.3. Мақола аз ҷониби муаллиф бояд бо тартиби зерин пешниҳод карда шавад:

- рамзҳои ТДУ (УДК) ва ТКБ (ББК);

- унвони мақола;

- насаб ва дар шакли ихтисор ном ва номи падар;

- номи муассисае, ки дар он муаллифи мақола қору фаъолият менамояд;

- тавсиф, калидвожаҳо (бо се забон: тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ);

- тавсиф на кам аз 25 сатр иншо шуда, калидвожаҳо бояд аз 8 то 10 мафҳумро дарбар гиранд.

- матни асосии мақола;

- тавсияҳои кафедра, лаборатория, шӯрои илмӣ, ки барои сифати мавод ва эътимоднокии натиҷаҳо масъуланд.

2.4. Ба сифати муқарризи метавонад:

- барои дарёфти рисолаи номзадӣ на камтар аз як мутахассиси дорои унвони докторӣ ё номзоди илм аз рӯи ихтисоси ин қор;

- барои рисолаи докторӣ – камаш як мутахассис, ки аз рӯи ихтисоси ин қор унвони докторӣ дорад, интиҳоб шавад.

2.5. Мақола барои гирифтани унвони илмӣ номзоди илм аз тарафи роҳбар ба тасдиқи шинос будани ӯ бо мазмуни мақола имзо карда мешавад ва барои ҷоп тавсия намудани онро имконпазир мешуморад.

2.6. Маълумот барои тамос. Дар охири мақола бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) барои ҳар як муаллиф маълумоти зерин пешниҳод карда шавад: насаб, ном ва номи падар пурра; ҷойи қор, вазифа, дараҷа ва унвонҳои илмӣ (агар дошта бошад); суроғаи ҷойи қор ё истиқоматӣ; телефонҳо барои алоқа; суроғаи почтаи электронии муаллиф.

3. Тартиби баррасии дастнавис

3.1. Ҳамаи мақолаҳои ба идора воридшуда қайд карда мешаванд. Ба онҳо рақами бақайдгирӣ гузошта мешавад.

3.2. Мақолаҳои барои чоп пешниҳодшуда аз ҷониби коршиносони соҳае, ки ба масъалаҳои тадқиқот шиносанд, баррасӣ карда мешаванд. Азназаргузаронӣ мувофиқи “Тартиби баррасии дастнависҳо” сурат мегирад.

3.3. Қарор оид ба чопи мақола дар маҷлиси ҳайати тахририя қабул карда мешавад.

3.4. Муаллиф дар бораи қарори ҳайати тахририя дар бораи қабули мақола ба чоп ё рад кардани он тавассути почтаи электронӣ хабардор карда мешавад.

3.5. Пас аз қабули қарори мусбӣ, муҳлати нашри мақола муайян карда мешавад.

3.6. Маводҳои пешниҳодшуда баргардонида намешаванд. Онҳо ба бойгонӣ интиқол дода мешаванд.

4. Талабот оид ба шаклбандии матни мақола

4.1. Мақола дар формати Microsoft Word, шрифти Times New Roman TJ (барои матни тоҷикӣ) Times New Roman (барои матни русӣ ва англисӣ), андозаи ҳарф 14, фосилаи 1 навишта шавад.

4.2. Ҳама саҳифаҳо рақамгузорӣ карда шаванд.

4.3. Ҳаҷми мақола то 15 саҳифа (A4) бошад.

4.4. Рӯйхати адабиёти истифодашуда бояд дар асоси талаботи ГОСТ 7.1-2003 ва ГОСТ 7.0.5-2008 таҳия гардад.

*Суроғаи мо: ш. Душанбе, хиёбони Тӯрон – 5, КМ, Идораи маҷаллаи “ПКМ”.
Тел.: (+992 37) 221-04-83; email: pkmt@nlt.tj*

Требования

к рукописям, представленным для публикации в научном журнале «Вестник Национальной библиотеки»

1. Общие положения

1.1. Журнал принимает к публикации оригинальные законченные научные статьи теоретического и практического характера, выполненные в контексте актуальных проблем в различных областях истории, педагогики, психологии, книговедения, библиотековедения, библиографоведения и смежных дисциплин.

1.2. Предоставляемые материалы должны раскрывать различные аспекты деятельности библиотек, библиографических и информационных центров, научной и культурной жизни страны.

1.3. Журнал публикует только ранее не публиковавшиеся материалы. Они должны представлять собой законченные научно-исследовательские работы, выводы которых являются достоверными, обоснованными и доказательными.

1.4. Статья должна быть написана в научном стиле, вводимые новые понятия должны иметь определения. Материал в статье должен быть систематизирован, иметь четкую структуру, доказательную базу, раскрывать проблемность освещаемых вопросов, показывать на результатах, полученных в исследовании, пути решения проблемы.

1.5. В статьях обязательно указываются:

– источники (книги, пособия, интернет ресурсы и пр.), которые легли в

основу (использовались) представленного материала;

– авторы, чьи идеи и книги получили развитие в предлагаемых материалах;

– при цитировании конкретного материала ссылки указываются в квадратных скобках [ ]. Образец: [1, с.12]. То есть, литература №4 и ее страница 25.

1.6. Статьи будут рассматриваться на заседаниях редакционной коллегии.

1.7. Срок рассмотрения статьи - не менее трех месяцев.

1.8. Редакция оставляет за собой право по согласованию с автором редактировать содержание статьи.

2. Порядок подачи материалов.

2.1. Статья для журнала отправляется на адрес редакции по почте, электронной почте или лично.

2.2. Статья должна соответствовать требованиям ВАК по оформлению научных публикаций.

2.3. Статья должна быть представлена автором в следующем порядке:

- коды УДК и ББК;
- название статьи;
- фамилия и инициалы в сокращенном виде;
- название учреждения, в котором работает автор статьи;

– аннотация, ключевые слова (на трех языках: таджикском, русском и английском);

– аннотация должна состоять не менее чем из 25 строк, а ключевые слова должны содержать от 8 до 10 понятий;

– основной текст статьи;

– рекомендации кафедры, лаборатории, ученого совета, несущего ответственность за качество материалов и достоверность результатов.

2.4. В качестве рецензента может выступать:

– для кандидатской диссертации как минимум один специалист, имеющий ученую степень кандидата или доктора наук по специальности данной работы;

– для докторской диссертации - как минимум один специалист, имеющий ученую степень доктора наук по специальности данной работы.

2.5. Статья на соискание степени кандидата наук подписывается научным руководителем в подтверждение того, что он ознакомлен с содержанием статьи и считает возможным рекомендовать ее к печати.

2.6. Контактная информация. В конце статьи на трех языках (таджикском, русском и английском) для каждого автора должна быть указана следующая информация: фамилия, имя и отчество; место работы, должность, ученая степень и ученое звание (при наличии); адрес места работы или проживания; телефоны для связи; адрес электронной почты автора.

3. Порядок рассмотрения рукописи

3.1. Все статьи, поступившие в редакцию, регистрируются. Им присваивается регистрационный номер.

3.2. Статьи, представленные к публикации, рецензируются специалистами в области, связанной с проблематикой исследования. Рецензирование осуществляется в соответствии с «Порядком рецензирования рукописей».

3.3. Решение о публикации статьи в журнале принимается на заседании редакционной коллегии.

3.4. О решении редакционной коллегии о принятии статьи к публикации или ее отклонении автору сообщается по электронной почте.

3.5. После принятия положительного решения определяются сроки публикации статьи.

3.6. Присланные материалы не возвращаются. Они передаются в архив.

4. Требования к оформлению текста статьи

4.1. Статья должна быть написана в формате Microsoft Word, шрифт Times New Roman TJ (для таджикского текста) Times New Roman (для русского и английского текста), размер шрифта 14, интервал 1.

4.2. Все страницы должны быть пронумерованы.

4.3. Размер статьи до 15 страниц (A4).

4.4. Список используемой литературы должен быть разработан на основании требований ГОСТ 7.1-2003 и ГОСТ 7.0.5-2008.

Наш адрес: г. Душанбе, проспект Тегерана 5, НБ, Редакция журнала «ВНБ». Тел.: (+992 37) 221-04-83; e-mail: pkmt@nl.tj

Requirements for manuscripts submitted for publication in the scientific journal «Bulletin of the National Library»

1. General Provisions

1.1. The journal accepts for publication the original completed scientific articles of a theoretical and practical nature, made in the context of topical problems in various fields of history, pedagogy, psychology, book science, library science, bibliography and related disciplines.

1.2. The materials provided should reveal various aspects of the activities of libraries,

bibliographic and information centers, scientific and cultural life of the country.

1.3. The journal publishes only previously unpublished materials. They should be completed research papers, the conclusions of which are reliable, substantiated and evidence-based.

1.4. The article should be written in a scientific style, new concepts introduced should have definitions. The material in the article should be systematized, have a clear structure,

evidence base, reveal the problematic nature of the issues covered, show the results obtained in the study, ways to solve the problem.

1.5. The articles should include:

- sources (books, manuals, Internet resources, etc.) that formed the basis (used) of the presented material;

- authors whose ideas and books have been developed in the proposed materials;

- when citing a specific material, references are indicated in square brackets [ ]. Sample: [1, p.12]. That is, literature number 4 and its page 25.

1.6. Articles will be considered at meetings of the editorial board.

1.7. The term for consideration of the article is at least three months.

1.8. The editors reserve the right, in agreement with the author, to edit the content of the article.

2. The order of submission of materials.

2.1. The article for the journal will be sent to the address of the editorial office by mail, e-mail or in person.

2.2. The article should comply with the requirements of the Higher Attestation Commission for the design of scientific publications.

2.3. The article must be submitted by the author in the following order:

- UDC and LBC codes;

- article title;

- surname and initials in abbreviated form;

- the name of the institution where the author of the article works;

- abstract, key words (in three languages: Tajik, Russian and English);

- the abstract should consist of at least 25 lines, and keywords should contain from 8 to 10 concepts;

- the main text of the article;

- recommendations of the department, laboratory, academic council responsible for the quality of materials and the reliability of the results.

2.4. The reviewer can be:

- for a Ph.D. thesis, at least one specialist who has a Ph.D. or Doctor of Science degree in the specialty of this work;

- for a doctoral dissertation - at least one specialist who has a doctorate in the specialty of this work.

2.5. An article for the degree of Candidate of Sciences is signed by the

supervisor to confirm that he is familiar with the content of the article and considers it possible to recommend it for publication.

2.6. Contact Information. At the end of the article in three languages (Tajik, Russian and English), the following information should be indicated for each author: last name, first name and patronymic; place of work, position, academic degree and academic title (if any); address of place of work or residence; telephones for communication; author's e-mail address.

3. The order of consideration of the manuscript

3.1. All articles received by the editors are registered. They are assigned a registration number.

3.2. Articles submitted for publication are reviewed by experts in the field related to the research problem. Reviewing is carried out in accordance with the "Procedure for Reviewing Manuscripts".

3.3. The decision to publish an article in the journal is made at a meeting of the editorial board.

3.4. The author of the editorial board to accept the article for publication or its rejection is reported to the author by e-mail.

3.5. After a positive decision is made, the timing of the publication of the article is determined.

3.6. Submitted materials will not be returned. They will be delivered to the archives.

4. Requirements for the design of the text of the article

4.1. The article should be written in Microsoft Word format, Times New Roman TJ font (for Tajik text) Times New Roman (for Russian and English text), font size 14, spacing 1.

4.2. All pages must be numbered.

4.3. Article size up to 15 pages (A4).

4.4. The list of used literature should be developed on the basis of the requirements of GOST 7.1-2003 and GOST 7.0.5-2008.

Our address: Dushanbe, 5-Tehran Street, National Library, Editorial Board of the "BNL" magazine. Phone: (+992 37) 221-04-83; e-mail: pkmt@nlt.tj

**ПАЁМИ
КИТОБХОНАИ МИЛЛӢ**

Маҷаллаи илмӣ
2023, № 1 (1)

**ВЕСТНИК
НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ**

Научный журнал
2023, № 1 (1)

**BULLETIN
OF THE NATIONAL LIBRARY**

Science Magazine
2023, № 1 (1)

Ба чопаш 09.03.2023 ба имзо расид. Коғази офсет.
Андозаи 60x84 1/8. Ҷузъи чопии шартӣ 19,25.
Адади нашр 500 нусха.

Дар матбааи ҶДММ «Меҳроҷ Граф» ба таъбъ расидааст.
ш. Душанбе, кӯчаи Айни, 126

Подписано в печать 09.03.2023 г.
Формаат 60x84 1/8. Усл. п. л. 19,25.
Тираж 500 экз.

Отпечатано в типографии ООО «Меҳроҷ Граф»
г. Душанбе, ул. Айни, 126